

สมุด หอสมุด

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)
ปริญญา

พัฒนาสังคม

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง

ผลกระทบของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
ของอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

The Impact of Rural Electrification on Social and Culture
Changes in Amphoe Hangchat, Changwat Lampang

นามผู้วิจัย นางสาวกุลวดี เจริญศรี

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการ *[Signature]* วันที่ 24 เดือน 12 พ.ศ. 2524

กรรมการ *[Signature]* วันที่ 24 เดือน 12 พ.ศ. 2524

กรรมการ *[Signature]* วันที่ 24 เดือน 12 พ.ศ. 2524

หัวหน้าภาควิชา *[Signature]* วันที่ 9 เดือน 12 พ.ศ. 2524

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____

54
วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ผลกระทบของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมและวัฒนธรรม ของอำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง

THE IMPACT OF RURAL ELECTRIFICATION ON
SOCIAL AND CULTURE CHANGES IN AMPHOE HANGCHAT, CHANGWAT LAMPANG

โดย

นางสาวกุลวดี เจริญศรี

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)

พ.ศ. ๒๕๒๔

เนื้อความย่อวิทยานิพนธ์

นางสาวกุลวดี เจริญศรี

(ชื่อนิติ)

พัฒนาลังคม

(สาขาวิชาเอก)

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

(พัฒนาลังคม)

เรื่อง ผลกระทบของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
และวัฒนธรรมของอำเภอท่าม่วง จังหวัดลำปาง

อนุมัติโดย

วิวัฒน์ เจริญศรี

(ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์)

24 เมษายน 2524

(วัน เดือน ปี)

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาค้นคว้าสังคมและวัฒนธรรมอันได้แก่ ประเพณีและความเชื่อบางประการของชาวชนบทในตำบลท่าม่วง อำเภอท่าม่วง จังหวัดลำปาง ซึ่งยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ศึกษาค้นคว้ามาก่อน ๒) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางด้านไฟฟ้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบโดยตรง และรูปแบบเชื่อมโยง ๓) ศึกษาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า

ประชากรที่ศึกษาได้แก่กลุ่มตัวอย่างของตำบลท่าม่วง ๓ หมู่บ้านคือ หมู่บ้าน
ปิ่นง้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง จำนวน ๒๑๖ คน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ประเพณีและความเชื่อของชาวท่าม่วงมีความสัมพันธ์กับปัจจัยหลายประการ

ดังนี้ ๑) สิ่งเหนือธรรมชาติ ๒) คำนิยม ๓) โลกทัศน์ ๔) ปทัสถานทางสังคม และ ๕) สภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน

๒. การพัฒนาทางค่านิยมที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบโดยตรง กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบของวัฒนธรรมได้แก่องค์วัตถุก่อน ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์คติและองค์พิธีการ และการพัฒนาทางค่านิยมที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบเชื่อมโยงอีกด้วย กล่าวคือเกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบทางวัฒนธรรมทางค่านิยมวัตถุ ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขององค์คติ และองค์พิธีการ

๓. การศึกษาครั้งนี้พบว่าแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการพัฒนาทางค่านิยมมีสองแนวทางคือ ๑) ถ้าชุมชนใดมีอาชีพที่ต้องการใช้พลังงานไฟฟ้าช่วยเพิ่มผลผลิตสังคมนั้นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในทางที่ดีขึ้น ซึ่งมีผลทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ในสังคมเปลี่ยนแปลงและทำให้การดำเนินวิถีชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นเหตุผลยิ่งขึ้น และ ๒) ถ้าชุมชนใดไม่มีอาชีพที่ต้องการใช้พลังงานไฟฟ้าเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตแล้ว สังคมนั้นจะนำพลังงานไฟฟ้าไปใช้เพื่อความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันเพียงประการเดียว.

AN ABSTRACT OF THE THESIS

Miss Kulwadee Charoensri

(Name of Student)

Master of Arts

(Degree)

Social Development)

(Major)

Title: The Impact of Rural Electrification on Social and Culture
Changes in Amphoe Hangchat, Changwat Lampang

Approved by:

Thavisak Suetrong

(Chairman, Thesis Advisor)

24 April 2524 BE
1981 AD

(Date)

The purposes of the thesis are: 1) to study the impact on social and cultural patterns related to customs and beliefs among the villagers of Hangchat community in Tambol Hangchat, Amphoe Hangchat, Changwat Lampang; 2) to examine the relationship between rural electrification, socio-cultural change derived from both dispersion and succession change processes; 3) to investigate the trend of social and cultural changes influenced by electrification innovation.

216 respondents are sampled from Mooban Punngang, Mooban Pae and Mooban Pangmung in Tambol Hangchat, Amphoe Hangchat for interviews. In addition, the anthropological method of key

informant interviews as well as observations and participation are employed.

The findings suggest that traditions and beliefs of Hangchat community people are related to many factors such as supernatural, value, worldview, norm, and community environment.

Lastly, it is found that the more electricity is perceived as energy resource essential for the development and increase of production and income the less people become attached to traditional beliefs and practice. A reverse pattern does occur when electricity is perceived necessary for leisure activities and comfort.

คำนิยม

ขอกราบของพระคุณ คณาจารย์สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
สถาบันวิจัยประชากรและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยเฉพาะ ท่าน ผ.ศ. ทวีศักดิ์
เศวตเศรณี เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ชาวตำบลหางฉัตร และข้าราชการอำเภอ
หางฉัตร จังหวัดลำปาง บรรดาญาติสนิท มิตรสหาย โดยเฉพาะแม่ ๆ และมารดาของผู้วิจัย
เอง นางรัตนา เจริญศรี และผู้ที่มีศักดิ์ว่าถึงในที่นี้ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูล
ความรู้ทางวิชาการ งบประมาณ และกำลังใจ.

กุลวดี เจริญศรี

พฤษภาคม ๒๕๒๔

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(๓)
สารบัญภาพ	(๘)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
ขอบเขตของการวิจัย	๕
นิยามศัพท์	๖
บทที่ ๒ วิธีวิจัย	๑๐
แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ประกอบในการวิจัย	๑๐
การตรวจสอบเอกสาร	๑๔
กรอบทฤษฎีในการศึกษา	๑๗
สมมติฐานในการวิจัย	๑๘
ตัวแปรในการวิจัย	๒๓
วิธีดำเนินการวิจัยและอุปกรณ์	๒๔
บทที่ ๓ สังคมและวัฒนธรรม	๓๗
จังหวัดลำปาง	๓๗
อำเภอห้างฉัตร	๔๕

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ตำบลทางจัดสรร	๔๒
ประเพณีและความเชื่อของตำบลทางจัดสรร	๔๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	๔๘
ส่วนที่ ๑ ภูมิหลังของชาวบ้านบึงบัว ชาวบ้านแพะ และ ชาวบ้านปางม่วง	๔๔
ส่วนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์	๑๐๗
ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรมรูปแบบโดยตรง	๑๐๗
ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรมรูปแบบเชื่อมโยง	๑๓๒
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๑๖๑
สรุปผลการวิจัย	๑๖๑
ข้อเสนอแนะ	๑๗๐
เอกสารอ้างอิง	๑๗๓
ภาคผนวก	
ก. แบบสอบถาม	๑๘๐
ข. ตารางข้อมูลเพิ่มเติม	๒๑๐
ค. ประเด็นที่ไม่ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลง	๒๑๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑	ลักษณะทั่วไปทางสังคมของประชากรตัวอย่างจากหมู่บ้านبنجาว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง	๔๐
๒	การติดต่อกับโลกภายนอกของประชากรหมู่บ้านبنجาว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง	๔๓
๓	สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชากรหมู่บ้านبنجาว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง	๔๗
๔	ความแตกต่างการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแคว้นระหว่าง หมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ ไม่มีไฟฟ้า	๑๐๔
๕	ความแตกต่างการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแคว้นแม่เต่า ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้าน ที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๑๑
๖	ความแตกต่างการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเบ็งระหว่างหมู่บ้าน ที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า ...	๑๑๔
๗	ความแตกต่างของความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๑๖
๘	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามตัดผมตัดเล็บมือเล็บเท้าเวลา	

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
	กลางคืน ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๑๕
๘	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลาเย็น ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๒๐
๑๐	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามหริเม เวลากลางคืนระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๒๑
๑๑	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามฉีดยาเวลากลางคืน ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๒๓
๑๒	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามผ่าหินและผ่าเชือกหิน เวลา กลางคืนและเวลาเช้า ของหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๒๔
๑๓	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียวเวลาเย็น ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๒๕
๑๔	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร	

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
	อาหารเป็นเสร็จแล้ว ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่ มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๓๐
๑๕	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืน ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และ หมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๓๑
๑๖	ความแตกต่างของอาชีพรองระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า	๑๓๕
๑๗	ความแตกต่างของรายได้ระหว่างผู้มีอาชีพรองต่างกัน	๑๓๗
๑๘	ความแตกต่างของรายได้ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้าน ที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลย	๑๓๘
๑๙	ความแตกต่างของการปฏิบัติตามประเพณีแ้วสาวต่างกันของหมู่บ้าน ที่มีรายได้ต่อครอบครัวต่ปีต่างกัน	๑๔๐
๒๐	ความแตกต่างของการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแ้วบ้านแม่เต่า ของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่ปีต่างกัน	๑๔๒
๒๑	ความแตกต่างของการปฏิบัติตามประเพณี เบ็้งของหมู่บ้านที่มีระดับ รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่ปีต่างกัน	๑๔๓
๒๒	ความแตกต่างของความเชื่อ เรื่องผีป่วนของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้	

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
	เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน	๑๔๕
๒๓	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือเล็บเท้าเวลา กลางวัน ของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน .	๑๔๗
๒๔	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้านเวลา เย็น ของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกัน	๑๔๘
๒๕	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามหริ้มในเวลากลางคืนของ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน	๑๔๙
๒๖	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามฉีvspากเวลากลางคืน ของ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน	๑๕๑
๒๗	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามผ่าฟันและ เชื้อฟัน เวลากลางคืน และเวลาเช้า ของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปี ต่างกัน	๑๕๒
๒๘	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามนั่งข้าวเหนียวเวลาเย็น ของ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน	๑๕๔
๒๙	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร อาหารเย็นเสร็จแล้ว ของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัว ต่อปีต่างกัน	๑๕๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๓๐	ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน	๑๕๖
๓๑	ความแตกต่างของพฤติกรรมการรอกนอกหมู่บ้าน ของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน	๑๕๘
๓๒	ความแตกต่างของธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า โดยมีเพศเป็นตัวแปรร่วม	๒๑๑
๓๓	ความแตกต่างของธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า โดยมีอายุเป็นตัวแปรร่วม	๒๑๓

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑	แผนที่สังเขปจังหวัดลำปาง	๓๖
๒	แผนที่สังเขปอำเภอท่าช้าง	๔๔
๓	แผนที่สังเขปตำบลท่าช้าง	๕๑

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ชนบททั่วไปของประเทศไทยจะมีลักษณะเหมือนกับประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ กล่าวคือ เมื่อพิจารณาพื้นฐานทางเศรษฐกิจแล้ว ชนบทของไทยยังมีครอบครัวที่ยากจนถึง ๗๔% (โฆธิต, ๒๕๒๑) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาวะทางเศรษฐกิจยังต่ำมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการใช้ที่ดินและแรงงานยังไม่เต็มที่ กล่าวคือที่ดินจะใช้มากช่วงฤดูการผลิตเท่านั้น ส่วนฤดูอื่น ๆ ไม่ได้ใช้อย่างทั่วถึงเนื่องจากขาดแคลนน้ำ ด้วยข้อจำกัดทางธรรมชาตินี้เองที่ทำให้มีการว่างงานมาก ผลการวิจัยทางภาคอีสานพบว่าเกษตรกรใช้แรงงาน ๔๔ ส่วนเฉพาะเดือนกรกฎาคม เพียงเดือนเดียวเท่านั้น (ทองโรจน์, ๒๕๑๙) โดยทั่ว ๆ ไปเกษตรกรส่วนใหญ่ยังอยู่ในสถานภาพเศรษฐกิจที่ด้อย จึงทำให้พวกเขาเหล่านั้นไม่สามารถลงทุนในการใช้เครื่องมือ เครื่องไม้หรือเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้ในการเกษตรเพื่อเพิ่มอัตราการผลิตให้สูงขึ้น

ขณะที่สภาพของชนบทเป็นดังที่กล่าวมา เมื่อเปรียบเทียบกับความเจริญเติบโตของเมืองแล้วทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทอย่างมาก เกิดช่องว่างทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นอันตรายต่อความมั่นคงและความสงบสุขของประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาชนบท รัฐบาลจึงได้มีแผนพัฒนาชนบทสอดแทรกอยู่ในแผนพัฒนาประเทศ ซึ่งแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินี้ได้เริ่มมีใช้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ จนถึงปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ แผน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ (๒๕๐๔-๒๕๐๙) และฉบับที่ ๒ (๒๕๑๐-๒๕๑๕) การพัฒนาชนบทส่วนใหญ่จะเป็นโครงการขั้นรากฐาน (infrastructure) เช่นโครงการชลประทาน โครงการศึกษาโครงการอนามัยและสาธารณสุข โครงการสร้างทางหลวง และโครงการพัฒนาไฟฟ้า(พทยา, ๒๕๑๙) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๓ (๒๕๑๕-๒๕๑๙) และฉบับที่ ๔

(๒๕๒๐-๒๕๒๔) ก็ยังคงให้ความสำคัญในโครงการขั้นพื้นฐานตลอดมา

จะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาไฟฟ้าเป็นโครงการพัฒนาขั้นพื้นฐานที่รัฐบาลให้ความสำคัญมากโครงการหนึ่ง ดังนั้นรัฐบาลจึงได้เริ่ม เร่งรัดการพัฒนาทางด้านไฟฟ้ามาก กล่าวคือ รัฐบาลได้มอบให้การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจัดทำโครงการพัฒนาไฟฟ้าต่าง ๆ โดยอาศัยเงินในประเทศและเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศในรูปเงินกู้จากประเทศเยอรมัน ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และธนาคารโลกมาดำเนินการ ผลปรากฏว่าปัจจุบันการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายไฟฟ้าไปถึง ๖๔ จังหวัด ๖๔๔ อำเภอ ๔,๔๓๒ ตำบล ๔๔,๐๑๔ หมู่บ้าน (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, ๒๕๒๒) และเพื่อให้ขยายการจ่ายไฟฟ้าในชนบทได้รวดเร็วยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงอนุมัติให้มีโครงการเร่งรัดพัฒนาไฟฟ้าชนบททั่วประเทศโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพยายามจ่ายไฟฟ้าให้แล้วเสร็จภายใน ๒๕ ปี โดยเริ่มโครงการตั้งแต่ปี ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ในระยะ ๕ ปีแรกจะทยอยจ่ายไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านในชนบท ๓๔,๐๐๐ หมู่บ้าน และจะขยายอีก ๔๐,๐๐๐ หมู่บ้านใน ๑๐ ปีข้างหน้า ซึ่งโครงการเร่งรัดพัฒนาไฟฟ้าชนบทนั้นจะต้องใช้เงินทั้งสิ้น ๑๔,๒๓๗ ล้านบาท (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, ๒๕๒๑) นอกจากนี้รัฐบาลยังได้อนุมัติให้มีโครงการเสริมโครงการเร่งรัดพัฒนาไฟฟ้าชนบทเพิ่มขึ้นอีกคือ โครงการพัฒนาไฟฟ้าตำบล โดยทั่ว ๆ ไปแล้วในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (๒๕๒๐-๒๕๒๔) การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ตอบสนองนโยบายการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าได้เป็นอย่างดี กล่าวคือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคสามารถจะจ่ายไฟฟ้าเข้าไปยังชนบทได้ถึง ๑๗,๐๐๐ หมู่บ้าน โดยมีโครงการประสานกัน ๓ โครงการใหญ่ ๆ คือ โครงการเร่งรัดพัฒนาไฟฟ้าชนบทซึ่งเดินตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ ๔ (๒๕๒๐-๒๕๒๔) เป็นแกนกลาง โครงการเสริมจากการพัฒนาไฟฟ้าตำบลซึ่งเป็นนโยบายพิเศษเฉพาะรัฐบาลยุคนี้และแผนพัฒนาไฟฟ้า ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าหมู่บ้านทั่วประเทศจะมีไฟฟ้าใช้ครบทุกหมู่บ้านในเวลาอีก ๑๐ ปีข้างหน้า จากแนวนโยบายเร่งรัดการกระจายไฟฟ้าเข้าไปในชุมชนต่าง ๆ ดังกล่าวจะเห็นว่า รัฐบาลได้ตระหนักและคาดหวังว่าไฟฟ้าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่เศรษฐกิจและในแง่สังคม อันจะทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้าและพัฒนาขึ้น จะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการพัฒนาไฟฟ้าตำบลในแง่เศรษฐกิจมีดังนี้

- เป็นพลังงานที่จะนำมาใช้ เช่นการชลประทาน การเจาะบ่อน้ำบาดาล
- เพิ่มผลผลิตให้แก่ครอบครัว
- ขยายเวลาการทำงานให้มากขึ้น
- ลดราคาค่าใช้จ่ายเรื่องพลังงานลง
- ท้าทายให้มีธุรกิจเพิ่มขึ้น
- เพิ่มงานและลดอัตราการว่างงาน

ในแง่สังคมมีดังนี้

- เพื่อลดความรู้สึกถูกทอดทิ้งของประชาชนและเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชน
- เพื่อยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้น เพราะทำให้ชีวิตของคนมีความสะดวก สะอาดกว่าเดิม
- เพื่อกระจายสวัสดิการต่าง ๆ ไปยังชนบท เช่นการใช้อุปกรณ์ การจัดการศึกษา การขยายตัวทางด้านสุขภาพ
- เพื่อลดอาชญากรรมเนื่องจากมีแสงสว่างตามถนน
- เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง เช่นการมีวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์
- เพื่อให้มีกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เพราะไฟฟ้าทำให้กิจกรรมประจำวันเสร็จอย่างรวดเร็ว
- เพื่อลดอัตราการย้ายถิ่นของประชาชน (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, ๒๕๒๑)

จากการคาดการณ์ว่าเมื่อนำไฟฟ้าเข้าไปในท้องถิ่นต่าง ๆ หรือชุมชนต่าง ๆ จะทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ แต่ในที่นี้จะศึกษาถึงผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะเหตุว่าได้มีผู้ศึกษาถึงผลทางเศรษฐกิจมาแล้ว อนึ่ง เหตุผลที่ศึกษาถึงผลของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมก็เพราะว่า ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาว่าไฟฟ้าจะเป็นตัวแปรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในชนบทได้จริงหรือไม่อย่างไร โดยต้องการเน้นที่จะศึกษาว่าภายใต้การนำโครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้ามาสู่ชุมชนชนบทนั้น เป็นไปในรูปแบบใด มีปัญหาในด้านสังคมหรือมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของโครงสร้างสังคม ตลอดจนการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด ซึ่งการศึกษาถึงปัจจัยเหล่านี้จะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางที่จะใช้ในการพัฒนาอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต เพื่อที่จะได้ทำให้ขบวนการทางการพัฒนาตามแผนของรัฐดำเนินไปได้อย่างรัดกุมและมีประสิทธิผลมากที่สุด ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงได้มุ่งศึกษาในแนวเจาะลึกว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องจากการนำไฟฟ้าเข้าไปในชุมชนนั้นมีลักษณะอย่างไร และเพื่อขยายภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเด่นและวัฒนธรรมให้ชัดเจน สามารถมองเห็นแนวโน้มและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเด่นชัดขึ้น และโดยที่การศึกษาครั้งนี้จะเป็นการศึกษาเพื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งมากกว่าที่จะศึกษาถึงความเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ทั้งหมด ผู้ศึกษาจึงได้เลือกศึกษาเพียงชุมชนเดียวคือ ตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาค้นคว้าสังคมและวัฒนธรรมอันได้แก่ประเพณีและความเชื่อบางประการของชาวชนบทในภาคเหนือที่ยังไม่มีผู้ศึกษามาก่อน
๒. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบโดยตรงและรูปแบบ เชื่อมโยง
๓. เพื่อศึกษาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบประเพณีและความเชื่อ ตลอดจนความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและวิถีชีวิตบางประการของชาวชนบทในตำบลห้างฉัตร
๒. ทำให้ทราบความสัมพันธ์ของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
๓. เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายพัฒนาชนบท โดยเฉพาะทางด้านสังคมและวัฒนธรรม
๔. เป็นประโยชน์แก่หน่วยราชการต่าง ๆ ที่จะจัดกิจกรรมต่าง ๆ เข้าไปเสริมเพื่อให้การลงทุนในการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าบรรลุเป้าประสงค์
๕. เป็นประโยชน์ทางวิชาการและเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยจะใช้แนวการศึกษาทั้งทางมานุษยวิทยาและทางสังคมวิทยา ซึ่งจะเน้นขอบเขตการวิเคราะห์ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเลือกเอาเพียงชุมชนเดียวมาศึกษาคือตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ผู้ศึกษาจะเจาะเอาเฉพาะ ๓ หมู่บ้านคือ หมู่บ้านบ้านจ้าวซึ่งมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ หมู่บ้านแพะหรือคอนสักซึ่งมีไฟฟ้าใช้เมื่อปี ๒๕๒๐ และหมู่บ้านปางม่วงซึ่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้ในปัจจุบันเลย ซึ่งมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมมากที่สุด (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, ๒๕๑๔) เป็นกลุ่มชุมชนที่จะสำรวจ ทั้ง ๓ หมู่บ้านนี้มีจำนวนประชากรประมาณ ๒,๑๔๗ คน (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, ๒๕๑๔) ในการศึกษา

ครั้งนี้ประชากรในชุมชนที่จะศึกษาจะประกอบด้วยบุคคลในครัวเรือนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๕-๗๐ ปี

การศึกษา จะศึกษาโดยเน้นระยะเวลาเป็นสองช่วงคือ ก่อนมีไฟฟ้า หลังมีไฟฟ้า แล้วนำมาเปรียบเทียบดูว่าปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นเมื่อไรบ้างที่มีความสัมพันธ์กับไฟฟ้า นอกจากศึกษาเปรียบเทียบทางลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ระยะเวลาก่อนมีไฟฟ้าแล้ว หลังมีไฟฟ้าของชุมชนเดียวกันแล้ว ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่เพิ่งจะมีไฟฟ้าไม่นานนัก และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลยอีกด้วย เพื่อจะได้ข้อมูลชัดเจนยิ่งขึ้น

นิยามศัพท์

"การพัฒนาทางด้านไฟฟ้า" หมายถึงการพัฒนาซึ่งการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายเขตการใช้ไฟฟ้าตามนโยบายแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑-๔ (๒๕๐๔-๒๕๒๔)

"การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม" หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการมีเทคโนโลยีใหม่เข้าไป คือการมีการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าเข้าไปยังสังคมชนบท ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรม ได้แก่ องค์วัตถุคือการนำไฟฟ้าเข้าไปใช้แทนวัตถุที่ใช้อยู่เดิมและอื่น ๆ องค์คติได้แก่ความเชื่อในข้อห้ามต่าง ๆ เช่นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าและอื่น ๆ องค์พิธีการได้แก่การเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมประเพณีเย็บปักและอื่น ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้ชาวตำบลห้างฉัตรเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและรูปแบบความสัมพันธ์ในสังคมก็เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับบ้านผีเก้า (ต้นผีปู่ย่า) หมดความหมาย ซึ่งก็คือเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

"การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบโดยตรง" หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการมีเทคโนโลยีใหม่เข้าไปในสังคม เช่นการมีการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าเข้าไปในชนบท ทำให้ชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงทางองค์วัตถุโดยตรง คือการนำไฟฟ้าไปใช้แทนตะเกียงหรือวัตถุเดิมอื่น ๆ ทำให้องค์คติเกี่ยวกับความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความมิดเปลี่ยนแปลง องค์พิธีการที่เกี่ยวข้องกับความมิดเปลี่ยนแปลง หรือกล่าวได้ว่าวิถีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความมิดของชาวชนบทเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของอ็อก เบิร์น

"การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบเชื่อมโยง" หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการมีเทคโนโลยีใหม่เข้าไปในสังคม เช่นการมีการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าเข้าไปในชนบท ทำให้ชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจคือการผลิตก่อน โดยการนำพลังงานไฟฟ้าไปใช้แทนพลังงานคน ซึ่งเมื่อระบบเศรษฐกิจดีแล้วมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์วัตถุคือสิ่งของเครื่องใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน เปลี่ยนแปลงองค์คติเช่นความเชื่อเรื่องผีปอบ่า ฯลฯ เปลี่ยนแปลงองค์พิธีการ เช่นการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมการแ้วสาว ฯลฯ หรือกล่าวได้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในแง่การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในสังคมของชุมชนชนบท เพราะการเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจตามทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของอ็อก เบิร์น

"การศึกษาของบุตร" หมายถึงระดับการศึกษาของบุตรทุกคนในแต่ละครอบครัว โดยดูจากค่าฐานนิยม

"ชด" หมายถึงสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรือ เป็นเสียดจัญไร ไม่เป็นที่นิยมกัน (สงวน, ๒๕๑๒)

"คติ" (theme) ตามความหมายของ Moris Opler คือความเชื่อหรือแนวความเห็นอันเป็นที่รับรู้กัน และเป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมหรือกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ

(Kingshill, 1967)^{๑/}

"ความเชื่อ" ตามความหมายของ Theodorson and Theodorson คือคำกล่าวถึงความจริง (reality) ที่บุคคลยอมรับว่าเป็นอย่างนั้น (ณรงค์, ๒๕๒๒)

"ค่านิยม" ตามความหมายของ Theodorson and Theodorson (1969) คือหลักการทั่วไปที่ยอมรับกันแล้ว (generalized principle) ของพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม และเป็นมาตรการอย่างหนึ่งของการพิจารณาเป้าหมายและการกระทำของสมาชิกในกลุ่ม โดยเฉพาะ และยังเป็นข้อผูกพันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เกี่ยวกับมาตรฐานของพฤติกรรมของกลุ่มอีกด้วย (ณรงค์, ๒๕๒๒)

"ประเพณี" หมายถึงพิธีการที่ปฏิบัติสืบ ๆ กันมา มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้บ้าง คงไว้บ้าง (แปลก, ๒๕๑๕)

"โลกทัศน์" (World View) หมายถึงปรัชญาอันเป็นประมวลแนวคิดและความเชื่อซึ่งเป็นตัวการกำหนดอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ (สิทธิ์, ๒๕๒๓)

"ลานนาไทย" หมายถึงบริเวณจังหวัดที่มีวัฒนธรรมภาคเหนือเหมือนกัน อันได้แก่ จังหวัดแพร่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา และแม่ฮ่องสอน (สนิท, ๒๕๒๑)

^{๑/} Kingshill, Konrad. 1967. The Seven Themes of Ku Daeng. Chiangmai, The Tribal Research Centre. (ฉบับแปลโดย พ.ต. อาคม พิณยา) ใน สุเทพ สุนทรภะสิทธิ์. ๒๕๑๓. สังคมและวัฒนธรรมลานนาไทย. เชียงใหม่: สยามการพิมพ์

๔

"สิ่งเหนือธรรมชาติ" (supernatural beings) ปรากฏการณ์ของธรรมชาติ
ต่าง ๆ ที่มาสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ (สิทธิ์, ๒๔๒๓)

"อาชีพรอง" คืออาชีพที่ทำหลังจากมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักแล้ว
แบ่งออกเป็นสองชนิดได้แก่ อาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้า และอาชีพรองที่ไม่ใช้ไฟฟ้า

อาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้าได้แก่ การทำไร่อั่ว ไร่ยาสูบ ที่ใช้เครื่องปั้มน้ำ การเลี้ยงไก่
เลี้ยงเป็ดที่ใช้ไฟฟ้ากกไข่ หัตถกรรม เครื่องไม้ที่ใช้ไฟฟ้า การบริการทำผม เย็บผ้า อาชีพ
รองที่ไม่ใช้ไฟฟ้าได้แก่ ค้าขาย หัตถกรรมเครื่องไม้ เครื่องเหล็ก เข้าป่าล่าสัตว์ รับจ้าง
จักสาน ตีเหล็ก ตีดาบ.

บทที่ ๒

วิธีวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา ผลกระทบ ของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมนั้น ความหมายของสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดปฏิบัติผลงานที่ผู้วิจัยจะนำมา เป็นตัวแบบในการศึกษาและอธิบายมีดังนี้

สังคมคือนามธรรมซึ่ง เกิดจากพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นได้ปฏิบัติต่อกัน (จิตทยา, ๒๕๒๑) และลักษณะทั่ว ๆ ไปของสังคมต้องประกอบด้วยกลุ่มคน ความสัมพันธ์ และการ ปฏิสัมพันธ์ และระบบสถาบันทางสังคม (ผจงจิตต์, ๒๕๒๐) แต่ในที่นี้จะศึกษาในแง่ระบบ สถาบันทางสังคมซึ่งได้แก่อาชีพ เสริมหรืออาชีพรองซึ่งเป็นสถาบันทาง เศรษฐกิจ และศึกษาการศึกษาของบุตรซึ่งเป็นสถาบันการศึกษา

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุง หรือผลิตขึ้นเพื่อความเจริญงอกงาม ในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้ หรือเป็นผลผลิต ของส่วนรวมที่มนุษย์ได้ เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อ เป็นประเพณีกันมา หรือความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูป เป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษาศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น และวัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคมที่ยอมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม (พระยา อมมานราชชน, ๒๕๑๓)

องค์ประกอบของวัฒนธรรม ได้แก่

๑. องค์มติ ได้แก่ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ และอุดมการณ์ต่าง ๆ
๒. องค์พิธีการ ได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นพิธีการประกอบประเพณีการโกนผมไฟ ฯลฯ
๓. องค์การ ได้แก่สถาบัน องค์การ สมาคม หรือสโมสร ซึ่งได้ตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบและระบบ
๔. องค์วัตถุ ได้แก่เครื่องมือเครื่องใช้ในระบบการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนงานทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรมของสังคมต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น จาน ถ้วย มีด วัตถุ โบสถ์ (อาานนท์, ๒๕๑๔)

แต่ในที่นี้จะศึกษาวัฒนธรรมเพียง ๓ องค์ประกอบคือ องค์มติ องค์พิธีการ และ องค์วัตถุ

องค์มติ ได้แก่การศึกษาเรื่องความเชื่อ ส่วนการศึกษาองค์พิธีการได้แก่การศึกษาเรื่องประเพณีโดยเฉพาะ ข้อปฏิบัติบางประการเกี่ยวกับประเพณี และองค์วัตถุได้แก่สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมนั้น ศึกษาในแง่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ตามแนวคิดของ คิงสลีย์ เดวิส (Kingsley Davis) และ เลโอโปฮอนไวส์ (Leopold von Wiese) แต่สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบซึ่งกันและกัน และวัฒนธรรมแต่ละแห่งย่อมเกี่ยวข้องกับสังคมของตน โดยฮัตโนมิตี (Kroeber อ้างถึงใน ผ่องพันธุ์, ๒๕๒๑) กล่าวคือ เมื่อองค์วัตถุ องค์พิธีการ และองค์มติเปลี่ยนแปลง ทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำรงชีวิต ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย นั่นคือการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงที่จะศึกษาก็จะศึกษาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในแง่

อาชีพ เสริม คำนิยมในการให้การศึกษาแก่บุตร พฤติกรรมการออกนอกหมู่บ้าน ความเชื่อที่เกี่ยวกับข้อห้ามบางประการ และข้อปฏิบัติทางประเพณีบางประการ

แนวคิดทฤษฎีที่จะนำมาเป็นแนวทางการศึกษาและนำมาอธิบายก็คือ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (structural functional approach) จากผลงานของทาคอท พาร์สัน โรเบิร์ต เค เมอร์ตัน และ มาเรียน เลวี เจอาร์ (Talcott Parson; Robert K. Merton and Marian Levy Jr.) (อ้างใน ณรงค์, ๒๕๒๑) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงสภาพความสัมพันธ์ของโครงสร้างในแง่ที่ว่า สังคมทุกสังคมจะต้องประกอบด้วยโครงสร้างของสังคม มีหน้าที่แตกต่างกันไป และแต่ละโครงสร้างจะต้องมีหน้าที่ของตนที่จะรักษาสภาพสมมูลย์นั้นไว้ แต่ถ้าเมื่อใดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ก็จะมีผลทำให้โครงสร้างอื่น ๆ เปลี่ยนแปลงหน้าที่ไปด้วยเพื่อรักษาสภาพสมมูลย์ของสังคมนั้นไว้ และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างนั้นจะมีลักษณะเป็นลูกโซ่ (Moore, 1965) ตัวอย่างของการอธิบายทฤษฎีนี้ก็คือ คำพูดของสเมลเซอร์ (Smelser) (อ้างใน ม่องพันธ์, ๒๕๒๑) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *Toward a Theory of Modernization* ว่า "การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจะทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงด้วย" และ Moore ได้อธิบายถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ว่า

๑. การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเนื่องจากพลังสองประการคือ พลังภายนอกสังคม และพลังภายในสังคม
๒. ผลการเปลี่ยนแปลงอาจจะเห็นผลในระยะสั้นหรือระยะยาว หรืออาจเกิดผล การเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือส่งผลสะท้อนใหญ่ ๆ ก็ได้ (Moore, 1965)

จากแนวคิดสองประการของเมอร์ ประการหนึ่งก็คือพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและรูปแบบของผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น เพื่อขยายกรอบ

แนวคิดของมอร์รีให้ชัดเจนโดยเฉพาะเกี่ยวกับพลังที่มอร์กล่าวถึงนั้น สนิท สมัยकरण (๒๕๒๑) ได้เรียกพลังภายนอกว่าปัจจัยภายนอก และเรียกพลังภายในว่าปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้แก่เทคโนโลยีใหม่ การประดิษฐ์คิดค้น หรือนวัตกรรมต่าง ๆ

ในที่นี้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาแต่ปัจจัยภายในหรือพลังภายในอันได้แก่เทคโนโลยีใหม่ หรือนวัตกรรมเท่านั้น ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายคนได้ยอมรับอิทธิพลของการประดิษฐ์ว่ามีผลหรือเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น เฮนรี มอร์แกน (Henry Morgan) วิลเลียม เอฟ ออกเบิร์น (William F. Ocborn) ฮอร์เนลล์ ฮาร์ท (Hornell Hart) และ เอฟ สจ๊วต แชนปิน (F. Stuart Chapin) (อ้างใน ผ่องพันธุ์, ๒๕๒๑) แต่ผู้ที่ได้แสดงแนวคิดได้กระจ่างชัดถึงผลของการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากนวัตกรรมก็คือ เอเลน อาร์ บีลส์ (Alen R. Beals) จอร์จ (George) และ หลุยส์ สไปเดอร์ (Louise Spinder) (อ้างใน Alen, 1967) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่าฟังว่า นวัตกรรมเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งใหญ่และเล็กในระบบสังคมในแนวที่กว้างขวาง ตั้งแต่ความเชื่อทางศาสนาและทรงผมใหม่ ๆ

ถ้ามาพิจารณาารูปแบบของผลจากพลังภายนอกหรือพลังภายในที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากแนวความคิดของมอร์นั้น จะสามารถเข้าใจรูปแบบของผลกระทบเนื่องจากการมีเทคโนโลยีใหม่ได้ชัดเจนมาก จากแนวความคิดของออกเบิร์น (อ้างใน Horton, 1976) ซึ่งแบ่งรูปแบบของผลกระทบจากนวัตกรรม ๓ รูปแบบคือ

๑. ดิสเปอร์ชัน (dispersion) เป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงโดยตรงที่เกิดจากมีเทคโนโลยีหรือการประดิษฐ์ เช่นวิทย์ รถยนต์ เป็นตัวแปรอิสระ (independent variable) ก่อให้เกิดตัวแปรตาม (dependent variable) ได้แก่การสร้างถนนและการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมทางนันทนาการ

๒. ซัสเซชัน (succession) เป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยง ซึ่ง

เป็นผลกระทบที่เกิดจากมีตัวแปรแทรกซ้อนหลายตัวมาเกี่ยวข้อง หรือ เป็นผลเชื่อมโยง เช่น การประดิษฐ์กระดาษทอผ้าในสหรัฐอเมริกา ทำให้การทอผ้ามีกำไรดี มีเศรษฐกิจดี ทำให้มีการปลูกฝ้ายเพิ่ม และภาคใต้กลายเป็นแหล่งนิคมทาสก่อให้เกิดผลระยะยาวคือสงครามกลางเมือง และยิ่งกว่านั้นคือเกิดการโต้แย้งทางกฎหมาย เรื่องแรงงานอีกด้วย

๓. คอนเวอร์เจนซ์ (convergence) เป็นรูปแบบของผลกระทบที่เกิดจากมีสิ่งประดิษฐ์เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันหลายอย่าง

จากรูปแบบ ๓ รูปแบบที่ออกเบิร์นเสนอมานักศึกษาคือศึกษาตามสองแนวทางนี้คือ โดยตรง และเชื่อมโยง

การตรวจสอบเอกสาร

รูปแบบของผลกระทบจากการมีเทคโนโลยีใหม่และนวัตกรรมต่าง ๆ เข้าไปในชุมชนต่าง ๆ นั้น ได้มีผู้ศึกษาว่ามีชุมชนที่มีการนำนวัตกรรมเข้าไปก็จะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบโดยตรงและเชื่อมโยง ดังเช่นการวิจัยของลอริสตัน ชาร์ป (Lauriston Sharp, 1952) สุเทพ (๒๕๑๖) ได้ทำการศึกษาพวกยิว โยรอนท์ ซึ่งอาศัยอยู่ ณ บริเวณปากน้ำโคลแมนทางฝั่งตะวันตกของแหลมเคบยอร์ด เขาพบว่าพวกยิว โยรอนท์ ซึ่งมีเทคนิคในการหาอาหารง่ายๆ โดยการใช้ขวานหิน ต่อมาพวกสอนศาสนาอเมริกันได้นำเอาขวานเหล็กซึ่งถือว่าเป็นเทคโนโลยีใหม่เข้าไปให้ชนเผ่านี้ ผลที่ตามมาคือการเกิดการเปลี่ยนแปลงตามรูปแบบโดยตรงคือความสนุกสนาน ความตื่นเต้น และความศักดิ์สิทธิ์ของประเพณีเกี่ยวกับขวานหินหมดความหมาย รวมทั้งระบบการซื้อขายขวานหินหมดความสำคัญ ซึ่งมีผลเชื่อมโยงหรือมีการเปลี่ยนแปลงตามรูปแบบเชื่อมโยงตามมาก็คือ ระบบอาวูโสและศักดิ์ศรี รวมทั้งลัทธิบุรุษนิยมอ่อนตัวลง และทำให้ความเชื่อในเรื่องโตเท็ม (Totemism) เปลี่ยนแปลงและนำมาซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อและศาสนา นอกจากนั้นจากการวิจัยของเวสลีย์ แอลบลิสต์ (Wesley L. Bliss) (อ้างใน สุเทพ, ๒๕๑๖) ก็พบว่า การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ คือการนำเอาล้อเลื่อน

เข้าไปสู่ชาวปาปาโกซึ่งเป็นพวกอินเดียนตอนใต้ของมลรัฐแอริโซนา ทำให้ชาวปาปาโกเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังนี้คือ มีถนนเพิ่มและมีการติดต่อค้าขายกว้างขวางกว่าเดิม หัตถกรรมบางอย่างสูญหายไป บางอย่างเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงแบบโดยตรง และยังมี การเปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยงคือการเปลี่ยนแปลงประเพณีบางอย่าง เช่นผู้ชายช่วยผู้หญิงในการตักน้ำ ทาหิน ซึ่งแต่เดิมถือว่าเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง เช่นเดียวกันกับผลการศึกษาของราฟ ลินตัน (Raph Linton, 1939; Allen, 1967) ที่เขาได้ทำการศึกษาชาวทานาลา (Tanala) ของมาดากาสการ์ (Madagascar: The Tanala of Madagascar in the Individual and His Society) พบว่าการสร้างคลองชลประทานรอบ ๆ แผ่นดินที่ชาวทานาลาอาศัยอยู่ถือว่าเป็นเทคโนโลยีที่เข้าไปในชุมชนของชาวทานาลา ทำให้สังคมและวัฒนธรรมของชาวทานาลาเปลี่ยนแปลงไปจากนิสัยที่ขบถพยพย้ายที่ทำกินอยู่เรื่อย ๆ กลายเป็นอยู่ติดที่และเกิดการรวมเป็นเผ่าอย่างแน่นแฟ้นขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบของผลกระทบแบบโดยตรง และมีผลกระทบเชื่อมโยงถึงการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ซึ่งเป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมแบบเชื่อมโยง มีการติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับองค์การของเผ่าและค่าตัวของทาสสูงขึ้นเนื่องจากมีประโยชน์ในการใช้งาน ซึ่งทำให้ทาสมีอิสระเร็วขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาของ เลิศ (๒๕๑๖) ซึ่งศึกษาผลกระทบของการสร้างถนนหลวงซึ่งเป็นเทคโนโลยีใหม่เข้าไปในหมู่บ้านหว่า ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบโดยตรงคือ มีการติดต่อค้าขายเพิ่มขึ้น มีรถยนต์และการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบเชื่อมโยงคือ ประเพณีบางอย่างหายไป ประเพณีบางอย่างเพิ่มขึ้นมา เช่นมีประเพณีลอยกระทงเพิ่มขึ้น แต่ประเพณีขมววันเสาร์หายไป

นอกจากนี้การศึกษาของทวีศักดิ์ เศวตเศรณี ชาย โพธิ์ลีตา และ เบญจฯ ยอดคำเนิน (Svetsreni, 1980) ก็พบว่าเมื่อมีหม้ออลูมิเนียมซึ่งเป็นเทคโนโลยีใหม่เข้าตำบลบ้านแแบ้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ทำให้การปั้นหม้อดินของชาวบ้านแแบ้งหายไป การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบโดยตรง และในขณะเดียวกันประเพณีเกี่ยวสาวในเวลากลางคืนซึ่งมีประวัติว่าชาวบ้านแแบ้งมักจะทำหม้อในเวลากลางคืนและหนุ่ม ๆ ก็จะมาจับ

สาว ๆ และเกี่ยวพาราสิชณะขึ้นหมอนนั้นก็หมดไปแล้ว เพราะสาวบ้านแบ้งจะไม่ขึ้นหมอนดินในเวลากลางคืนอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงแบบหลังนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบ เชื่อมโยง

ทฤษฎีแนวคิดของผลงานวิจัยที่ เสนอมาแล้วตั้งแต่ตอนต้น เป็นแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่ามีความสัมพันธ์กับการพัฒนาในแง่การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม เข้าไปในสังคม และผลของความสัมพันธ์จะมีสองรูปแบบคือโดยตรงและ เชื่อมโยง ซึ่งถ้าไฟฟ้าเป็น เทคโนโลยีก็มีความสัมพันธ์ดังกล่าวเช่นกัน เช่นการวิจัยของ อเลอจานโตร เอน เซอริง และ ฟรานซิส ซี มาดีแกน (Alejandro H. Herring and Francis C. Madigan) (อ้างใน Herring, 1971) ก็พบว่า การนำไฟฟ้าเข้าไปยังชนบทมีสมาชิกตะวันตกของฟิลิปปินส์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบโดยตรงและ เชื่อมโยงทางสังคมและ เศรษฐกิจดังนี้คือ การเปลี่ยนแปลงในระดับรายได้ การกระจายรายได้ ผลผลิต การจ้างงาน อนามัย สุขาภิบาล และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีโอกาสในการศึกษาดีขึ้น และสตรีเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทาง เศรษฐกิจและ เข้าร่วมในองค์การชนบทในชนบท ในการพัฒนาท้องถิ่น และถ้าจะถือว่าการที่ท้องถิ่นใดมีภาวะการเจริญพันธุ์ต่ำ เป็นสิ่งแสดงว่าท้องถิ่นนั้นมีความ เจริญและวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแล้ว จากการศึกษาของ เซอริง (Herring, 1979) "อีกเช่นกันที่พบว่า การพัฒนาทางด้านไฟฟ้าในมิสซามิสตะวันตกของฟิลิปปินส์ทำให้ภาวะเจริญพันธุ์ของชนในท้องถิ่นนั้นต่ำลง เมื่อพิจารณาผลงานวิจัยจากเมืองไทยซึ่งมีเพียงฉบับเดียวคือของ จูรี จุลละเกศ (Chulakesa, 1979) ก็พบว่า ไฟฟ้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ ทำให้ระดับการศึกษาสูงขึ้นและทำให้ความเชื่อในอำนาจธรรมชาติ (supernatural belief) ลดลง

ดังนั้นจะเห็นว่า เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมได้แก่ไฟฟ้าเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

กรอบทฤษฎีในการศึกษา

การศึกษาความสัมพันธ์ของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนชนบท แนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่นำมาใช้มีดังนี้

เป็นที่ยอมรับว่าสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนใดก็ตามจะไม่คงที่ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ และปัจจัยที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงก็คือ เทคโนโลยีหรือสิ่งประดิษฐ์ หรือนวัตกรรม (Horton, 1976)

ตัวอย่างเช่นงานวิจัยของเวสลีย์ แอล บลิส (Wesley L. Bliss) (อ้างใน สุเทพ, ๒๕๑๖) พบว่าการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ คือการนำเอาล้อเลื่อนเข้าไปสู่ชาวปาปาโก ซึ่งเป็นพวกอินเดียนในตอนใต้ของมลรัฐออริโชนา ทำให้ชาวปาปาโกเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่าทั้งแนวคิดจากนักวิชาการและผลงานวิจัยได้บ่งบอกว่า เทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปในชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะทำให้ชุมชนนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการนำไฟฟ้าเข้าไปในชุมชนจังหวัดลำปางก็คือการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปในชุมชนและ เป็นที่คาดหวังว่าชุมชนในจังหวัดลำปางที่มีไฟฟ้าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะไฟฟ้าเข้าไปแทนที่องค์วัตถุเดิมที่เคยใช้อยู่ได้แก่ เทียนไข ชีโต้ ตะเกียงเจ้าพายุ ซึ่งจะทำให้ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความคิดเปลี่ยนแปลงในรูป "โดยตรง" ตามทฤษฎีของอ็อก เบิร์น (อ้างใน Horton, 1967) รวมทั้งการดำเนินวิถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไปจากการนอนตั้งแต่หัวค่ำหรือฟังผู้เฒ่าเล่าขานเรื่องนิทานต่าง ๆ ก็จะถูกโทรทัศน์และทำงานอื่น ๆ ฯลฯ และถ้าพิจารณาลักษณะของการเปลี่ยนรูปแบบเชื่อมโยงซึ่งจะใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทาคอท พาร์สันส์ โรเบิร์ต เค เมอร์ดัน และ มาเรียน เลวี เจ อาร์ (อ้างใน ณรงค์, ๒๕๒๑) อธิบายไว้ว่าเมื่อไฟฟ้าเข้าไปในชุมชนชนบทตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแล้ว น่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของโครงสร้างทาง

เศรษฐกิจและสังคม และหน้าที่ของโครงสร้างทางวัฒนธรรมก็น่าจะเปลี่ยนแปลงตาม เพื่อที่จะรักษาความสมดุลย์ของโครงสร้าง จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยง (Horton, 1967) ได้ดังนี้ เมื่อพิจารณาตัวแปรตามที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเนื่องจากตัวแปรอิสระคือไฟฟ้า นั่นก็คือ ค่านิยมในการให้การศึกษาของบุตร กล่าวคือ เมื่อไฟฟ้าเข้าไปในชุมชนชนบทของจังหวัดลำปาง น่าจะก่อให้เกิดอาชีพหรืออาชีพเสริมที่นำพลังงานไฟฟ้ามาใช้แทนพลังงานเดิม ซึ่งมิผลทำให้รายได้ของชุมชนเพิ่มขึ้นจากเดิม การที่มีรายได้เพิ่มขึ้นจกเดิมนี้อาจก่อให้เกิดผลติดตามมาหลายประการคือ

- เกิดการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมประเพณีความเชื่อ
- ค่านิยมในการให้การศึกษาแก่บุตรเปลี่ยนแปลงไป (ชูเพ็ญศรี, ๒๕๑๔)
- พฤติกรรมในการออกนอกหมู่บ้าน เปลี่ยนแปลงจากเดิม

ซึ่ง เป็นการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบเชื่อมโยง

สมมติฐานในการวิจัย

จากแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสมมติฐานการวิจัยดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงโดยตรง สมมติฐานข้อนี้ต้องการพิสูจน์ว่าเมื่อไฟฟ้าเข้าไปแทนที่องค์วัตถุ (ตะเกียง ขี้ไต้ เทียนไข) แล้ว องค์คติและองค์พิธีการจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จึงตั้งสมมติฐานหลักไว้ว่า

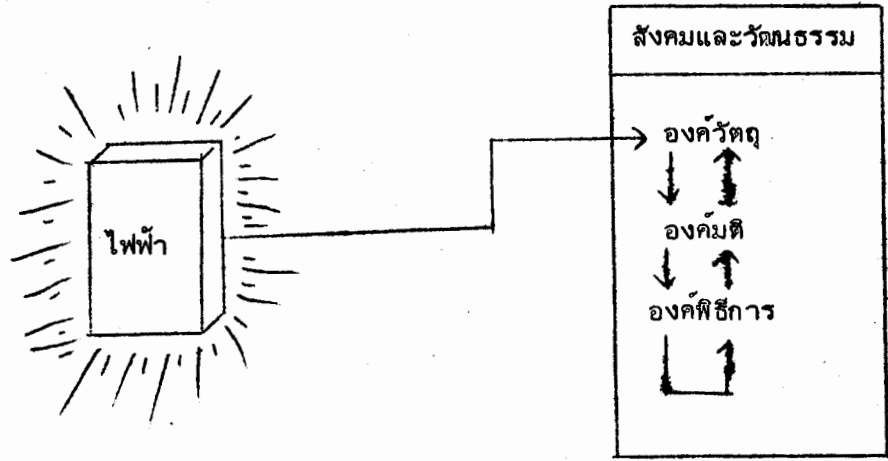
หมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อต่างกัน โดยมีสมมติฐานย่อยดังนี้

ไฟฟ้า-----องค์วัตถุ-----องค์คติ-----องค์พิธีการ

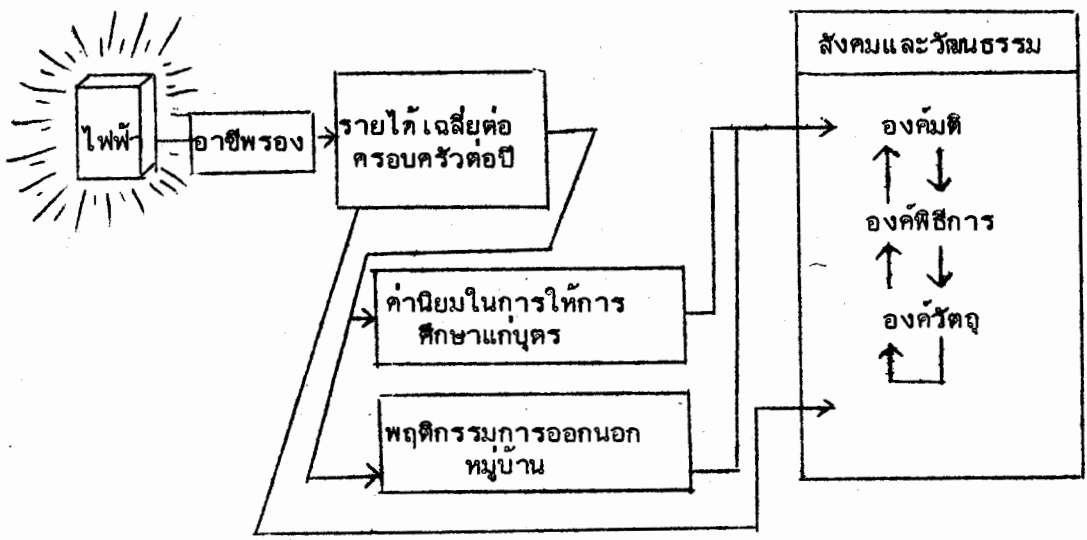
๑.๑ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

โครงร่างในการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงโดยตรง

การเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยง

ภาพที่ ๑ โครงร่างในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมสองรูปแบบคือ รูปแบบโดยตรง และรูปแบบเชื่อมโยง

ไฟฟ้า ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอม่สาวต่างกัน

๑.๒ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอม่แตกต่างกัน

๑.๓ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณียี่เบ็งต่างกัน

๑.๔ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า มีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าต่างกัน

๑.๕ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้าต่างกัน

๑.๖ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการกวาดขยะออกบ้าน เวลาเย็นต่างกัน

๑.๗ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการทรมกลางคืนต่างกัน

๑.๘ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการผิวกาย เวลากลางคืนต่างกัน

๑.๙ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการผ่าหินและผ่า เชื้อหิน เวลากลางคืนและเข้ามิดต่างกัน

๑.๑๐ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มี

ไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการฝังข้าวเหนียว เวลาเย็นต่างกัน

๑.๑๑ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการฝังข้าว ล้างชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นต่างกัน

๑.๑๒ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการโยนเสื้อผ้า เวลากลางคืนต่างกัน

๒. การเปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยง สมมติฐานข้อนี้ต้องการพิสูจน์ว่า เมื่อไฟฟ้าคือเทคโนโลยีใหม่เข้าไปในสังคมชนบทจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตคือ อาชีพครอง ซึ่งจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีของแต่ละหมู่บ้านไม่เท่ากัน ซึ่งการที่รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีของแต่ละหมู่บ้านไม่เท่ากันจะมีผลกระทบหลายประการ แต่ที่จะศึกษาในที่นี้เพียง ๓ ประการคือ

- เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อในข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงในองค์วัตถุ องค์คติ องค์พิธี
- เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในเรื่องการให้การศึกษาแก่บุตร ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงทางองค์คติ
- เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการออกนอกหมู่บ้าน

ซึ่งได้ตั้งสมมติฐานย่อยดังนี้

๒.๑ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้า มีการประกอบอาชีพครองต่างกัน

๒.๒ หมู่บ้านที่มีการประกอบอาชีพครองต่างกันมีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

๒.๓ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่างกัน มีประเพณีและความเชื่อในข้อห้ามต่างกันดังนี้ ตามสมมติฐานย่อยดังต่อไปนี้

- ๒.๓.๑ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีการปฏิบัติ
ตามธรรมเนียมประเพณีแล้วสาวต่างกัน
- ๒.๓.๒ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีการ
ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแล้วบ้านแม่แตกต่างกัน
- ๒.๓.๓ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปีต่างกันมีการ
ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีอื่นต่างกัน
- ๒.๓.๔ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่างกัน
มีความเชื่อเรื่องผีป่าต่างกัน
- ๒.๓.๕ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ
เชื่อในข้อห้ามตัดผมตัด เล็กมือ เล็บ เท้า เวลากลางคืนต่างกัน
- ๒.๓.๖ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ
เชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลากลางคืนต่างกัน
- ๒.๓.๗ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ
เชื่อในข้อห้ามทรมานกลางคืนต่างกัน
- ๒.๓.๘ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ
เชื่อในข้อห้ามฉิวปาก เวลากลางคืนต่างกัน
- ๒.๓.๙ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ
เชื่อในข้อห้ามผ่าหินและ เขื่อนหินใน เวลากลางคืนและ เวลา
เช้าต่างกัน
- ๒.๓.๑๐ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ
เชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียว เวลาเย็นต่างกัน
- ๒.๓.๑๑ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ
เชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร เย็นแล้ว
ต่างกัน

๒.๓.๑๒ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ
เชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนต่างกัน

๒.๔ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีค่านิยมในเรื่อง
การให้การศึกษาแก่บุตรต่างกัน

๒.๕ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน มีพฤติกรรมใน
การออกนอกหมู่บ้านต่างกัน

ตัวแปรในการวิจัย

สมมติฐานที่ ๑ การเปลี่ยนแปลงโดยตรง

ตัวแปรอิสระ ไฟฟ้า การมีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี การมีไฟฟ้านาน ๓ ปี และการ
ไม่มีไฟฟ้าเลย

ตัวแปรตาม

การปฏิบัติตามประเพณีอ้าวสาว

การปฏิบัติตามพระเพณีอ้าวแม่เล่า

การปฏิบัติตามประเพณีเป็ง

การปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีป่วน

การปฏิบัติตามความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามตัดผมตัดเล็บมือเล็บเท้าเวลากลางคืน

การปฏิบัติตามความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามเรื่องกวาดขยะออกนอกบ้านเวลาเย็น

การปฏิบัติตามความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามเรื่องหริम्म เวลากลางคืน

การปฏิบัติตามความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามเรื่องผิวปาก เวลากลางคืน

การปฏิบัติตามความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามเรื่องฆ่าคนและเชือดคน เวลากลางคืน

และ เข้ามืด

การปฏิบัติตามความเชื่อ เกี่ยวกับข้อห้าม เรื่องฝังข้าวเหนียว เวลาเย็น

การปฏิบัติตามความเชื่อ เกี่ยวกับข้อห้าม เรื่องล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร

อาหารเย็น

การปฏิบัติตามความเชื่อ เกี่ยวกับข้อห้าม เรื่องโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืน

สมมติฐานที่ ๒ การเปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยง

ตัวแปรอิสระ ไฟฟ้า การมีไฟฟ้า ๒๐ ปี มีไฟฟ้า ๓ ปี และไม่มีไฟฟ้าเลย

ตัวแปรสอดแทรก อาชีพรอง ใช้ไฟฟ้า และไม่ใช้ไฟฟ้า

รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปี สูง กลาง ต่ำ

ตัวแปรตาม ประเพณีและความเชื่อ ๑๒ ประการดังนี้

การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแ้วสาวต่างกัน

การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแ้วบ้านแม่เต่าต่างกัน

การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณียี่เป็งต่างกัน

มีความเชื่อ เรื่องผีป่วนต่างกัน

มีความเชื่อ ในข้อห้ามตัดผมตัด เล็บมือ เล็บ เท้า เวลากลางคืนต่างกัน

มีความเชื่อ ในข้อห้ามหวิงเวลากลางคืนต่างกัน

มีความเชื่อ ในข้อห้ามผิวปาก เวลากลางคืนต่างกัน

มีความเชื่อ ในข้อห้ามผ้าทินและ เชื้อทิน เวลากลางคืนและ เวลาเช้ามืดต่างกัน

มีความเชื่อ ในข้อห้ามฝังข้าวเหนียว เวลาเย็นต่างกัน

มีความเชื่อ ในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นต่างกัน

มีความเชื่อ ในข้อห้ามโยนเสื้อผ้า เวลากลางคืนต่างกัน

คำนิยมในการให้การศึกษาแก่บุตรระดับต่าง ๆ ดังนี้

ไม่จบชั้นประถม ๔-ชั้นประถมศึกษา ๔

สูงกว่าชั้นประถมศึกษา ๔-อนุปริญา

พฤติกรรมในการออกนอกหมู่บ้าน

วิธีดำเนินการวิจัยและอุปกรณ์

การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางด้านไฟฟ้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชนบทในจังหวัดลำปาง ดังนั้นหน่วยทำการวิเคราะห์ในที่นี้ก็คือประชากรในตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งมีอายุตั้งแต่ ๑๔-๗๐ ปี ไม่จำกัดความรู้

การเลือกประชากร

ได้เลือกประชากรโดยมีหลักเกณฑ์คือ เลือกประชากรที่อยู่ในหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกันในเรื่องการมีไฟฟ้าใช้ กล่าวคือหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้นาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่เพิ่งมีไฟฟ้าใช้ ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าใช้เลย ผู้วิจัยจึงได้ตกลงเลือกหมู่บ้านบึงจ้าว มีประชากร ๑,๒๖๔ คน และไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้านตั้งแต่ปี ๒๔๔๘ รวมระยะเวลาที่ประชาชนมีไฟฟ้าใช้ประมาณไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี ระยะเวลาที่นานเช่นนี้จะเป็นดัชนีชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากอิทธิพลของไฟฟ้าได้ชัดเจน หมู่บ้านแพะ (ตอนล่าง) มีประชากร ๖๗๑ คน ซึ่งเพิ่งจะมีไฟฟ้าเข้าไปเมื่อปี ๒๕๒๐ นี้เอง รวมระยะเวลาประมาณ ๓ ปี ซึ่งช่วงระยะเวลาที่ไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้านช่วงสั้น ๆ นี้จะเป็นดัชนีชี้ให้เห็นว่า สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หมู่บ้านปางม่วงมีประชากร ๒๐๗ คนซึ่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้เลย สภาพ

ของหมู่บ้านนี้จะไม่มียธิพลของไฟฟ้าเลย ดังนั้นสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านนี้ น่าจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากหรือถ้าจะเปลี่ยนแปลงก็เพราะปัจจัยอื่น ๆ

ประชากรทั้ง ๓ หมู่บ้านรวมกันได้ประมาณ ๒,๑๔๗ คน ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา แต่จะนำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดโควตาเพียงร้อยละ ๑๐ ดังนั้นกลุ่มประชากรตัวอย่างจะเท่ากับ ๒๑๔ คน (Guildford, 1963)

การสุ่มตัวอย่าง

จะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบผสม (multi-stage sampling)

ขั้นตอนที่ ๑ เลือกหมู่บ้านที่จะศึกษาโดยวิธี purposive sampling (สุ่มแบบเจาะจง) หมู่บ้านนี้จ้าวมีประชากร ๑,๒๖๔ คน และไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้านตั้งแต่ปี ๒๔๔๔ รวมระยะเวลาที่ประชาชนในหมู่บ้านใช้ไฟฟ้าประมาณไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี ระยะเวลาที่นานเช่นนี้จะเป็นดัชนีชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากอิทธิพลของไฟฟ้าได้ชัดเจน หมู่บ้านแพะ (คอนสัก) มีประชากร ๖๗๑ คน ซึ่งเพิ่งจะมีไฟฟ้าเข้าไปเมื่อปี ๒๔๒๐ นี้เอง รวมระยะเวลาประมาณ ๓ ปี ซึ่งช่วงระยะเวลาที่ไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้านช่วงสั้น ๆ นี้จะเป็นดัชนีชี้ให้เห็นว่าสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หมู่บ้านปางม่วง มีประชากร ๒๐๗ คน ซึ่งยังไม่มีไฟฟ้าเข้าไปเลย สภาพของหมู่บ้านเช่นนี้จะไม่มีอิทธิพลของไฟฟ้าเลย ดังนั้นสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากหรือถ้าจะเปลี่ยนแปลงก็เพราะปัจจัยอื่น ๆ

ประชากรทั้ง ๓ หมู่บ้านรวมกันได้ประมาณ ๒,๑๔๗ คน ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา แต่จะนำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างเพียงร้อยละ ๑๐ ดังนั้นกลุ่มประชากรตัวอย่างเท่ากับ ๒๑๔ คน

ขั้นตอนที่ ๒ กลุ่มประชากรตัวอย่างนี้จะได้มาโดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (cluster sampling) อีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือแบ่งหมู่บ้านออกเป็น ๓ กลุ่มคือ หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้แล้ว ๒๐ ปี หมู่บ้านที่เพิ่งจะมีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลย โดยนำประชากรมาศึกษากลุ่มละ ๑๐% ซึ่งจะได้จำนวนประชากรที่ศึกษาดังนี้

หมู่บ้านปิ่นจ้าวซึ่งมีไฟฟ้าใช้เป็นเวลาจนถึง ๒๐ ปี มีประชากร ๑,๒๖๔ คน
จำนวนประชากรที่จะนำมาศึกษา ๑๐% เท่ากับ ๑๒๖ คน

กลุ่มบ้านแพะ (ดอนสัก) ซึ่งมีไฟฟ้าใช้เป็นเวลา ๓ ปี มีประชากร ๖๗๑ คน
จำนวนประชากรที่จะนำมาศึกษา ๑๐% เท่ากับ ๖๗ คน

หมู่บ้านปางม่วง ซึ่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้เลย มีจำนวนประชากร ๒๐๗ คน
จำนวนประชากรที่จะนำมาศึกษา ๑๐% เท่ากับ ๒๐ คน

ดังนั้นกลุ่มประชากรที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มโดยแบ่งเป็น ๓ กลุ่มจะเป็นดังนี้คือ ประชากรจากหมู่บ้านปิ่นจ้าว ๑๒๖ คน จากบ้านดอนแพะ (ดอนสัก) ๖๗ คน และจากบ้านปางม่วง ๒๐ คน

ขั้นตอนที่ ๓ ประชากรที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มนำมาสุ่มตัวอย่างแบบชั้น (stratified random sampling) โดยแบ่งกลุ่มประชากรตามเพศชายและหญิง เนื่องจากเพศเป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะเกี่ยวกับองค์คติและองค์พิธี ดังนั้นจึงสุ่มตัวอย่างประชากรของแต่ละหมู่บ้านโดยแบ่งเป็นเพศละ ๕๐% ซึ่งจะได้ประชากรที่จะศึกษาดังนี้

หมู่บ้านปิ่นจ้าว มีเพศชายเป็นกลุ่มตัวอย่าง ๖๓ คน เพศหญิง ๖๓ คน

หมู่บ้านแพะ (ดอนสัก) เพศชาย ๓๓ คน เพศหญิง ๓๓ คน

หมู่บ้านปางม่วง เพศชาย ๑๐ คน เพศหญิง ๑๐ คน

เมื่อได้ประชากรโดยการแบ่งชั้นตามเพศแล้ว นำกลุ่มประชากรมาสุ่มตัวอย่างแบบชั้นอีกครั้งหนึ่ง โดยแบ่งตามเพศ/อายุ โดยกำหนดว่ากลุ่มประชากรของแต่ละหมู่บ้านที่แบ่งตามเพศแล้วจะต้องแบ่งตามอายุอีกทีหนึ่ง กล่าวคือแบ่งประชากรที่แยกแต่ละเพศของแต่ละหมู่บ้านแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ๆ ละ ๕๐% คือกลุ่มที่มีอายุมากกว่า ๑๕ ปีขึ้นไปถึง ๓๔ ปีกลุ่มหนึ่ง มีจำนวนเท่ากับ ๕๐% ของแต่ละเพศ และอีกกลุ่มหนึ่งมีอายุตั้งแต่ ๓๕ ปีขึ้นไปถึง ๗๐ ปีมีจำนวนเท่ากับ ๕๐% ของแต่ละเพศ และแต่ละหมู่บ้านจะได้ประชากรที่จะศึกษาดังนี้คือ

หมู่บ้าน	เพศ	๑๕-๓๔ ปี	๓๕-๗๐ ปี
บ้านปิ่นจ้าว	ชาย	๓๒	๓๒
	หญิง	๓๒	๓๒
บ้านแพะ	ชาย	๑๗	๑๗
	หญิง	๑๗	๑๗
บ้านปางม่วง	ชาย	๔	๔
	หญิง	๔	๔

ขั้นตอนที่ ๔ ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบ simple random sampling เมื่อได้ประชากรที่แบ่งตามเพศและอายุของแต่ละหมู่บ้านแล้ว นำเอารายชื่อของกลุ่มประชากรทุกหมู่บ้านจากทะเบียนราษฎรมาทำบัญชีรายชื่อแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านแบ่งบัญชีรายชื่อออกเป็น ๔ ฉบับดังนี้คือ

- บัญชีที่ ๑ เพศชายที่มีอายุ ๑๕-๓๔ ปี
- บัญชีที่ ๒ เพศชายที่มีอายุ ๓๕-๗๐ ปี
- บัญชีที่ ๓ เพศหญิงที่มีอายุ ๑๕-๓๔ ปี
- บัญชีที่ ๔ เพศหญิงที่มีอายุ ๓๕-๗๐ ปี

แล้วติดอันดับที่หน้ารายชื่อของแต่ละบัญชีทั้ง ๔ บัญชี แล้วจึงนำมาจับฉลากชนิด without replacement เพื่อได้กลุ่มประชากรที่จะนำมาศึกษาจากแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งรวมทั้งหมดทุก

หมู่บ้านแล้วจะได้ประชากรที่จะศึกษา ๒๑๖ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลได้แก่บุคคล เอกสารทางราชการ เอกสาร
อ้างอิง แบบสอบถาม ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนและข้อมูลเกี่ยวกับบุคคล

การสร้างแบบสอบถาม

แบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาเป็นคำถามเปิดและคำถามปิด จำนวนทั้งหมด ๑๑๘ ข้อ
โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ ดังนี้

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ สถานภาพทางสังคม การติดต่อโลกภายนอก
ความคิดเห็นเกี่ยวกับความทันสมัย และการใช้เงิน ทั้งหมด ๓๗ ข้อ
เป็นคำถาม เปิดทั้งหมด
- ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ของแต่ละหมู่บ้านก่อนมีไฟฟ้าและหลังมี
ไฟฟ้า จำนวน ๑๗ ข้อ เป็นคำถาม เปิดทั้งหมด
- ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี จำนวน ๒๐ ข้อ เป็น
คำถาม เปิดบ้างและคำถามปิดบ้าง
- ตอนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อ จำนวน ๓๘ ข้อ มีทั้งคำถาม เปิดและคำถามปิด

การทดสอบแบบสอบถาม

ได้นำแบบสอบถามไปทดลองถามคนในท้องถิ่นเพียง ๕ คนเพื่อดูว่าการใช้ภาษาว่า
เป็นที่เข้าใจถูกต้องหรือไม่เท่านั้น ไม่มีการนำแบบสอบถามเพื่อหาความเที่ยงตรงหรือ

validity เพราะเหตุว่าได้ทำการสังเกตและสัมภาษณ์ระดับลึกอยู่แล้วก่อนที่จะสร้างแบบสอบถาม และแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นคำถามเปิดซึ่งไม่นิยมหาค่า reliability และ validity

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยระดับลึก จึงต้องการได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative data) และข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative data) พร้อม ๆ กัน จึงมีวิธีการดังนี้

๑. รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรมของลานนาไทย เท่าที่จะพึงหาได้เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพื้นฐานของประเพณีและความเชื่อระหว่างลานนาไทยและชุมชนตำบลห้างฉัตร ซึ่งคิดว่าเป็นวัฒนธรรมย่อย (sub culture) ของลานนาไทย และเอกสารการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า เพื่อศึกษาขั้นตอนของการเข้ามามีบทบาทของไฟฟ้าในชุมชนตำบลห้างฉัตร

๒. รวบรวมจากประสบการณ์และการสังเกตของผู้วิจัย (participant observation) ในฐานะที่เกิดและเติบโตในชุมชนตำบลห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

๓. เก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ (key informant interviewing) ความเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์ธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของชุมชนตำบลห้างฉัตร โดยกระจายหลายระดับอายุเพื่อสังเกตการเปลี่ยนแปลงของประเพณีและความเชื่อของตำบลห้างฉัตร เนื่องจากการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าและอื่น ๆ และความรู้สึกที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงโดยใช้ภาษาท้องถิ่น

๔. สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านปิงจ้าว บ้านแพะ และบ้านปางม่วง เพื่อสืบทราบประวัติความเป็นมาของแต่ละหมู่บ้านว่า แต่ละหมู่บ้านตั้งมานานมากน้อยแค่ไหน เพื่อทราบความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรม รวมทั้งสภาพทั่ว ๆ ไปของแต่ละหมู่บ้าน

สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณได้มาโดยวิธีสัมภาษณ์ โดยใช้เครื่องมือคือ

๑. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน ๓ ชุด โดยสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านทั้ง ๓ หมู่บ้าน
๒. แบบสอบถาม ๒๑๖ ชุด (structure interview) และมีผู้ช่วยสัมภาษณ์ ๑๐ คนซึ่งได้รับการแนะนำการสัมภาษณ์จนเข้าใจดีแล้ว ทั้งเป็นผู้รู้ภาษาท้องถิ่นและเป็นคนในท้องถิ่นของแต่ละหมู่บ้านอีกด้วย

อุปสรรคในการรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากช่วงระยะเวลา ๑๕ พฤษภาคม-๓๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓ เป็นระยะเวลาที่ฝนเริ่มตก มีพืชผักและอาหารต่าง ๆ ในป่าและตามท้องนามาก ดังนั้นผู้หญิงจะเข้าป่าหาอาหาร ส่วนผู้ชายก็จะเริ่มหว่านกล้าทำนา รวมทั้งเป็นระยะเวลาที่โครงการเงินผันเงินออกสู่ชนบทด้วย ประชากรส่วนใหญ่ที่จะเป็นตัวอย่งในการวิจัยจะอยู่ตามป่า ท้องนา และตามสถานที่ที่ทำงานของโครงการผันเงิน ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงทำได้ยากลำบากมาก ข้อมูลที่ได้จึงไม่สมบูรณ์ ต้องกลับเข้าไปในหมู่บ้านใหม่โดยเปลี่ยนเวลาเก็บจากกลางวันเป็นตอนเช้ามืดก่อนชาวบ้านออกจากบ้าน และเวลากลางคืนหลังจากที่ชาวบ้านอาบน้ำรับประทานอาหารแล้ว ดังนั้นระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์จึงใช้เวลานานถึง ๒ เดือนทั้ง ๆ ที่มีประชากรเพียง ๒๑๖ คนเท่านั้น

การจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูล

๑. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลและคัดเลือกข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ออก
๒. การประมวลข้อมูลใช้วิธีเรียงนับด้วยมือ (manual data processing)

๓. วางหลักเกณฑ์พิจารณาระดับความเชื่อและการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี ดังนี้ โดยผู้วิจัยกำหนดฐานคติ (assumption) ว่าคำตอบแต่ละข้อมีน้ำหนักเท่ากันให้คะแนนข้อที่ตอบรับข้อละ ๑ คะแนน ถ้าคำตอบปฏิเสธจะไม่ให้คะแนนเลย และแบ่งระดับโดยใช้ class interval ดังต่อไปนี้

ระดับการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแ้วสาว

คะแนน ๗-๘ ปฏิบัติมาก

๔-๖ ปฏิบัติปานกลาง

๑-๓ ปฏิบัติน้อย

๐ ไม่ปฏิบัติเลย

ระดับการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแ้วบ้านแม่เต่า

คะแนน ๓ ปฏิบัติมาก

๒ ปฏิบัติปานกลาง

๑ ปฏิบัติน้อย

๐ ไม่ปฏิบัติเลย

ระดับความเชื่อต่าง ๆ

คะแนน ๑๑-๑๔ ปฏิบัติมาก

๖-๘ ปฏิบัติปานกลาง

๑-๕ ปฏิบัติน้อย

๐ ไม่ปฏิบัติเลย

ระดับความเชื่อต่าง ๆ

- คะแนน ๓ เชื่อมาก
- ๒ เชื่อปานกลาง
- ๑ เชื่อน้อย
- ๐ ไม่เชื่อเลย

๔. วางหลักเกณฑ์พิจารณารายได้โดยใช้ class interval และรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีคือ รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีโดยประมาณของชาวตำบลห่างใต้ปี ๒๕๒๓ ประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท (พวงทอง, ๒๕๒๓) ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์ ๒๐,๐๐๐ บาทเป็นเกณฑ์ของผู้มีรายได้ระดับปานกลาง และจากข้อมูลระดับรายได้เฉลี่ยของแต่ละครอบครัวสามารถแบ่งออกได้ทั้ง ๔ ระดับดังนี้

- ระดับที่ ๑ รายได้ต่ำกว่า ๗,๐๐๐ บาท
- ๒ ๗,๐๐๐-๙,๙๙๙ บาท
- ๓ ๑๐,๐๐๐-๑๙,๙๙๙ บาท
- ๔ ๒๐,๐๐๐-๒๙,๙๙๙ บาท
- ๕ ๓๐,๐๐๐-๓๙,๙๙๙ บาท
- ๖ ๔๐,๐๐๐-๔๙,๙๙๙ บาท
- ๗ ๕๐,๐๐๐-๕๙,๙๙๙ บาท
- ๘ ๖๐,๐๐๐-๖๙,๙๙๙ บาท
- ๙ มากกว่า ๗๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป

จะเห็นว่าระดับรายได้มีการกระจายมากเกินไปหากต่อการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้นำระดับรายได้ทั้ง ๙ ระดับมาเข้ากลุ่มแล้วจัด class interval แบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ

ระดับรายได้ต่ำ	ได้แก่ระดับ ๑-๓
ระดับรายได้ปานกลาง	ได้แก่ระดับ ๔-๖
ระดับรายได้สูง	ได้แก่ระดับ ๗-๘

๕. วางหลักเกณฑ์พิจารณาในระดับอายุดังนี้

ระดับอายุน้อย	หมายถึงอายุต่ำกว่า ๓๕ ปีลงมาถึง ๑๕ ปี
ระดับอายุมาก	หมายถึงอายุสูงกว่า ๓๕ ปีขึ้นไปถึง ๗๐ ปี

๖. วางหลักเกณฑ์พิจารณาค่านิยมในเรื่องการให้การศึกษาแก่บุตร โดยพิจารณาจากระดับการศึกษาของบุตรทั้ง ๓ หมู่บ้านนำมาเปรียบเทียบกัน โดยแบ่งเป็นสองระดับคือ

ระดับการศึกษาคำ	หมายถึงการศึกษาคำว่าประถมปีที่ ๔ และการศึกษาที่ จบชั้นประถมปีที่ ๔
ระดับการศึกษาสูง	หมายถึงการจบการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๔ จนถึง ประถมปีที่ ๗ และถึงอนุปริญญา

๗. วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาพฤติกรรมการออกนอกหมู่บ้านดังนี้คือ

เคยออก หมายถึงภายในเวลา ๖ เดือนที่ผ่านมาเคยออกนอกหมู่บ้าน
หรือไม่

ไม่เคยออก หมายถึงภายในระยะเวลา ๖ เดือนไม่เคยออกนอกหมู่บ้านเลย

๘. การทดสอบความแตกต่างและความสัมพันธ์ โดยยึดการเปลี่ยนแปลงในรูป
แบบโดยตรงและรูปแบบเชื่อมโยง ตามสมมติฐานที่ ๑ และสมมติฐานที่ ๒ นั้นใช้ค่าไคสแควร์

(χ^2) และแจกแจงแบบ $n \times n$ (สุชาติ, ๒๕๒๑) $df = ๔$

$$\chi^2 = \sum \frac{(O - E)^2}{E}$$

O = observed value

E = expected value

การหาค่าสัมประสิทธิ์ของสหสัมพันธ์ (coefficient of contingency)

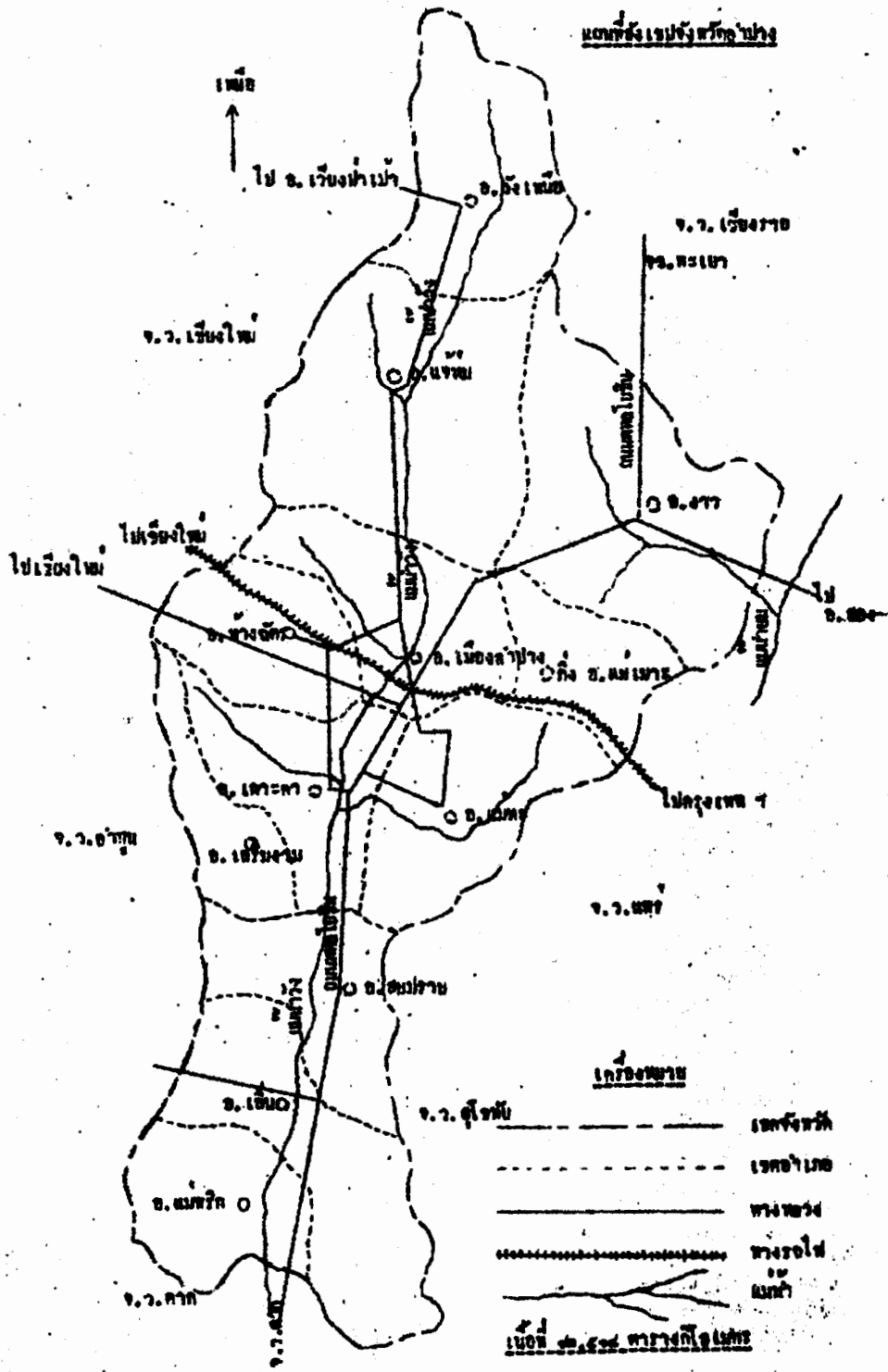
ใช้สูตร
$$C = \frac{X^2}{N + X^2}$$

ค่า maximum values ของ C ขึ้นอยู่กับการแจกแจงตาราง ในที่นี้ตาราง
แจกแจงเป็นแบบ ๓x๓ ดังนั้น maximum value = .๘๑๖ (Guildford, 1956) โดย
พิจารณาค่า C ดังนี้

ค่า C อยู่ในระดับต่ำ = ต่ำกว่า .๒๗๒

ค่า C อยู่ในระดับปานกลาง = .๒๗๓-๕๔๔

ค่า C อยู่ในระดับสูงกว่า .๕๔๕ ขึ้นไปถึง .๘๑๖

ภาพที่ ๑ แผนที่จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ ๕

สังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปาง

ประวัติศาสตร์

ประวัติตามตำนานของจังหวัดลำปางชื่อเมือง "กุกกุกนคร" ซึ่งแปลว่า "เมืองไก่" และสำหรับคำว่า นครลำปาง นั้นตามตำนานสืบทอดอีกนัยหนึ่งก็ว่า มีที่มาจากเรื่อง "ลัวะคอนลำปาง" กล่าวคือมีชาวลัวะได้คอนล้าไม้ไผ่มาวางบรรจุน้ำผึ้งไปถวายพระพุทธองค์ ณ บริเวณซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุลำปางหลวง อันนับว่าเป็นเมืองที่ตั้งมาแต่โบราณกาล ส่วนเรื่องราวที่กล่าวไว้ในหนังสือจามเทวี พงศาวดารโยนกมีว่า เมื่อได้สร้างนครหริภุญไชยขึ้นแล้ว พระนางจามเทวี พระราชธิดาของพระเจ้านพราช กรุงละโว้ (ลพบุรี) ได้รับอัญเชิญขึ้นครองเมือง พระนางจามเทวีมีพระราชโอรสแฝดองค์ที่ทรงพระนามว่า "มหันตยศ" ซึ่งต่อมาได้ครอบครองนครหริภุญไชย ส่วนพระองค์น้องทรงพระนามว่า "อนันตยศ" ภายหลังได้มาสร้างเมืองใหม่ขึ้นปกครองในราวพุทธศักราชที่ ๑๓ (ประมาณ พ.ศ. ๑๒๒๔) ชื่อ นครเขลางค์ และต่อมายังได้สร้างเมืองให้พระมารดาประทับระหว่างเสด็จมาเยี่ยมอีกเมืองหนึ่งซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกันชื่อ "นครอัมภางค์" ได้มีการเรียกชื่อรวมของเมืองทั้งสองนี้ว่า "นครเขลางค์อัมภางค์" ในระยะหลัง ๆ คงจะเรียกชื่อได้สะดวกและสั้นเข้าจึงเพี้ยนไปเป็นเมือง "นครลำปาง" คำว่า "นครลำปาง" จึงน่าจะเกิดขึ้นนับแต่กาลนั้นมา

ลำปางในสมัยโยนกเชียงแสนราว พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๘๐๐ ตกอยู่ในอำนาจของพวกมอญและขอม ครั้นถึงสมัยสุโขทัยเมื่อพระเจ้าเม็งรายมหาราชสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว ได้คิดอุบายเอานครลำปางขึ้นอยู่ในอำนาจราว พ.ศ. ๑๘๔๐ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา บางคราวนครลำปางก็เป็นประเทศราชขึ้นอยู่กับพม่า บางคราวก็อยู่กับไทย และบางคราวก็ตกอยู่ในการ

ปกครองของเชียงใหม่ ต่อมาถึงสมัยกรุงธนบุรี เจ้าทิพขันธ์ได้ขับไล่พม่าออกจากเมือง
ลำปางสำเร็จ จึงได้รับการสถาปนาเป็น "พระยาสุรเวระฤาไชยสงคราม" ครองเมืองลำปาง
และเป็นต้นตระกูลเจ้าเจ็ดองค์ที่เรียกว่า "เชื้อเจ็ดตน" อันมี เจ้ากาวิละ เจ้าคำโสม เจ้า
น้อย เจ้าดวงทิพย์ เจ้าหนูหล้า เจ้าคำฝั้น และเจ้านุญา ซึ่งเจ้าเหล่านี้ต่อมาได้ครอบครอง
เมืองต่าง ๆ ในภาคพื้นลานนาไทยนับเป็นต้นตระกูล ณ ลำปาง ณ ลำพูน

ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงมีพระราชดำริให้เปลี่ยนตำแหน่ง
"พระยา" ในหัวเมืองฝ่ายเหนืออันได้แก่ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ ให้ผู้ครองนครมีตำแหน่ง
เป็น "เจ้า" จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนอิสริยยศพระยาน้อยญาณรงค์ ซึ่งเป็นผู้
ครองเมืองนครลำปางในขณะนั้นเป็น "เจ้าวรญาณรงค์" และได้มีเจ้าผู้ครองนครสืบสายต่อๆ
มาจนถึง พลโท เจ้านุญาทวยวงศ์มาติด ได้ถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ แล้วก็มีได้ทรง
พระกรุณาให้มีเจ้าผู้ครองนครลำปางอีก

จังหวัดลำปางได้ประกาศตั้งเป็นจังหวัดขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพคสมัยหนึ่ง ต่อมาในปี
พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้แยกจากมณฑลพายัพไปขึ้นกับมณฑลมหาสารคาม ซึ่งมีจังหวัดแพร่เป็นที่ตั้งมณฑล
ในปี ๒๔๖๘ ได้ประกาศยกเลิกมณฑลมหาสารคาม จึงขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพอีกครั้งหนึ่ง ต่อมา
เมื่อได้ประกาศยกเลิกมณฑลทั่วราชอาณาจักรแล้ว ลำปางจึงมีฐานะเป็นจังหวัดถึงปัจจุบันนี้

สภาพทางด้านภูมิศาสตร์

๑. ที่ตั้ง จังหวัดลำปางตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตอนบนของภาคเหนือ ห่างจาก
กรุงเทพมหานครตามระยะทางรถไฟประมาณ ๖๔๔ กม. และตามระยะทางหลวงแผ่นดินสาย
พหลโยธินประมาณ ๖๐๒ กม. ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย ทิศใต้ติดต่อกับ
จังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดแพร่และสุโขทัย ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดลำพูน

๒. ภูมิประเทศ ลักษณะพื้นที่เป็นรูปร่างรี สภาพของพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง

ระหว่างภูเขา มีภูเขาล้อมรอบและมีที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ เป็นบางส่วนในบริเวณตอนกลางของจังหวัด แยกพิจารณาตามเขตพื้นที่ได้ดังนี้ บริเวณตอนบนของจังหวัดมีลักษณะ เป็นป่าค่อนข้างดิบอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้มีค่า เช่น ไม้สัก มีภูเขามากบริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบ ส่วนใหญ่เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัด ส่วนบริเวณตอนใต้มีลักษณะ เป็นป่าโปร่ง บางส่วนมีลักษณะ เกือบ เป็นทุ่งหญ้า

๓. ภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดลำปางโดยทั่วไปอากาศร้อนจัดในฤดูร้อนและหนาวจัดพอสมควรในฤดูหนาว ฤดูหนาวจะเริ่มประมาณกลางเดือนพฤศจิกายนไปจนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ในระยะนี้ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือได้พัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้อุณหภูมิลดลงทั่วไป อุณหภูมิต่ำสุดที่เคยตรวจวัดได้ ๓.๔ องศาเซลเซียสเมื่อปี ๒๕๑๗ ส่วนปี ๒๕๒๒ อุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ ๑๐.๔ องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน โดยทั่วไปจะเริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงกลางเดือนพฤษภาคม ในระยะนี้ดวงอาทิตย์กำลังเคลื่อนผ่านเส้นศูนย์สูตรขึ้นไปทางซีกโลกเหนือ ดังนั้นพื้นดินจะสะสมความร้อนไว้แล้วร้อนขึ้น ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือมีกำลังอ่อนและค่อนข้างจะแปรปรวน ฝนทั่วไปยังมีน้อยอยู่ ทำให้อบอ้าว อุณหภูมิสูงสุดที่เคยตรวจวัดได้ ๔๓.๐ องศาเซลเซียสเมื่อปี ๒๕๐๓ ส่วนปี ๒๕๒๒ อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ ๔๑.๖ องศาเซลเซียส

ฤดูฝน โดยทั่วไปจะเริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมไปจนถึงประมาณกลางเดือนตุลาคม เมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือได้พัดเข้ามาแทนที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้แล้ว อย่างไรก็ตามในบางปีฤดูฝนอาจจะเร็วหรือช้ากว่านี้ได้ถึงประมาณสองสัปดาห์ ปริมาณน้ำฝนที่เคยตกมากที่สุดในรอบปีจำนวน ๑,๕๒๐.๓ มิลลิเมตรเมื่อปี ๒๕๑๓ สำหรับปี ๒๕๒๒ จำนวนน้ำฝนตกน้อยมาก กล่าวคือวัดได้ ๖๗๒.๕ มิลลิเมตร

๔. แหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดลำปางได้แก่แม่น้ำแม่วัง แม่น้ำแม่ต๋อย แม่น้ำแม่ยาว และแม่น้ำแม่จาง

๕. ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดลำปางได้แก่ ป่าไม้และแร่ธาตุต่าง ๆ ป่าไม้มีไม้สัก ไม้กระยาเลย ไม้เบญจพรรณ ฯลฯ ส่วนแร่ธาตุที่สำคัญเช่น ดีบุก พลวง วุลแฟรม ลิกไนท์ ดินขาว ฟลูออไรท์ แมงกานีส ฯลฯ

๖. ลักษณะการใช้พื้นที่ จังหวัดลำปางมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๑๒,๕๑๘ ตารางกิโลเมตรหรือ ๗,๘๒๓,๗๕๐ ไร่ ลักษณะพื้นที่ของจังหวัดลำปางเป็นเนื้อที่ป่าไม้ ๕,๒๓๗,๕๘๔ ไร่หรือร้อยละ ๖๖.๔๔ ของเนื้อที่จังหวัด เนื้อที่ถือครองเกษตรจำนวน ๘๘๒,๘๗๘ ไร่หรือร้อยละ ๑๑.๒๔ ของเนื้อที่จังหวัด เป็นพื้นที่ป่าโปร่ง ๔๔๕,๖๒๔ ไร่

พื้นที่ถือครองเกษตรของจังหวัดลำปางแบ่งออกเป็นเนื้อที่นา ๕๔๓,๘๒๗ ไร่ เนื้อที่ปลูกพืชไร่ ๑๘๗,๖๐๖ ไร่ เนื้อที่อยู่อาศัย ๔๕,๗๑๖ ไร่ เนื้อที่ปลูกไม้ผลไม้อื่น ๒๕,๑๓๑ ไร่ เนื้อที่สวนผัก ๑,๗๑๔ ไร่ เนื้อที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ๑,๔๕๑ ไร่ ที่รกร้างว่างเปล่า ๑๖,๔๕๐ ไร่ และที่อื่น ๆ ๑๐,๖๕๔ ไร่

สภาพทั่วไปทางด้านการปกครอง

๑. การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดลำปางแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๑ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ ๘๓ ตำบล ๖๑๖ หมู่บ้าน ดังนี้คือ

๑.๑	อำเภอเมือง	มี ๑๖ ตำบล ๑๑๖ หมู่บ้าน
๑.๒	อำเภอเถิน	มี ๘ ตำบล ๕๖ หมู่บ้าน
๑.๓	อำเภอแม่พริก	มี ๓ ตำบล ๒๐ หมู่บ้าน
๑.๔	อำเภองาว	มี ๑๐ ตำบล ๕๑ หมู่บ้าน
๑.๕	อำเภอเกาะคา	มี ๖ ตำบล ๔๔ หมู่บ้าน
๑.๖	อำเภอรังเหนือ	มี ๔ ตำบล ๓๔ หมู่บ้าน
๑.๗	อำเภอแม่ทะ	มี ๔ ตำบล ๖๘ หมู่บ้าน

๑.๘	อำเภอแจ้ห่ม	มี ๑๐ ตำบล ๖๗ หมู่บ้าน
๑.๙	อำเภอสบปราบ	มี ๔ ตำบล ๒๗ หมู่บ้าน
๑.๑๐	อำเภอเสริมงาม	มี ๓ ตำบล ๒๔ หมู่บ้าน
๑.๑๑	อำเภอห้างฉัตร	มี ๗ ตำบล ๖๑ หมู่บ้าน
๑.๑๒	กิ่งอำเภอแม่เมาะ	มี ๓ ตำบล ๒๓ หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดลำปางมีเทศบาล ๑ แห่งคือเทศบาลเมืองลำปาง
องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง และสุขาภิบาล ๑๑ แห่ง โดยมีรายชื่อสุขาภิบาลดังนี้

๑)	สุขาภิบาลชมพู	อำเภอเมืองลำปาง
๒)	สุขาภิบาลห้างฉัตร	อำเภอห้างฉัตร
๓)	สุขาภิบาลวังเหนือ	อำเภอวังเหนือ
๔)	สุขาภิบาลแจ้ห่ม	อำเภอแจ้ห่ม
๕)	สุขาภิบาลคอนไอย	อำเภองาว
๖)	สุขาภิบาลเกาะคา	อำเภอเกาะคา
๗)	สุขาภิบาลเสริมงาม	อำเภอเสริมงาม
๘)	สุขาภิบาลป่าตัน-นาครีว	อำเภอแม่ทะ
๙)	สุขาภิบาลสบปราบ	อำเภอสบปราบ
๑๐)	สุขาภิบาลแม่พริก	อำเภอแม่พริก
๑๑)	สุขาภิบาลลี้มแรด	อำเภอเถิน

โครงสร้างประชากร ชุมชน และชนกลุ่มน้อย

๑. จำนวนประชากร จำนวนประชากรของจังหวัดลำปางในปี ๒๕๒๒ มีจำนวน
ทั้งสิ้น ๖๕๓,๔๓๒ คน แยกเป็นชาย ๓๒๘,๔๔๗ คน หญิง ๓๒๖,๔๔๕ คน ประชากรประมาณ
ร้อยละ ๔๘ เป็นคนพื้นเมืองหรือที่เรียกกันว่า "ไทยเหนือ" หรือ "ไทยลานนา"

๒. ความหนาแน่นของประชากร จังหวัดลำปางมีพื้นที่ทั้งสิ้น ๑๒,๕๑๗.๖๓๑ ตารางกิโลเมตร มีประชากรปี ๒๕๒๒ จำนวน ๖๕๓,๙๓๒ คน และมีจำนวนบ้านเรือน ๑๑๔,๕๒๔ หลังคาเรือน สัดส่วนประชากรต่อพื้นที่มีอัตราความหนาแน่นของประชากรทั้งจังหวัด ๕๒ คนต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร และอัตราความหนาแน่น ๙ หลังคาเรือนต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร ท้องที่อำเภอที่มีอัตราความหนาแน่นของประชากรสูงได้แก่อำเภอเมือง อำเภอเกาะคา อำเภอแม่ทะ และอำเภอห้างฉัตร ส่วนอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรน้อยได้แก่อำเภองาว กิ่งอำเภอแม่เมาะ และอำเภอแม่พริก

๓. ลักษณะชุมชน ลักษณะชุมชนในเขตจังหวัดลำปางจำแนกตามลักษณะได้ดังนี้คือ

- ๓.๑ ลักษณะชุมชนแบบศูนย์กลางการเกษตรหลัก ได้แก่ชุมชนในเขตอำเภอเมืองลำปาง
- ๓.๒ ลักษณะชุมชนแบบอุตสาหกรรม เกษตรรองลงมาได้แก่อำเภอเกาะคา อำเภอแม่ทะ
- ๓.๓ ลักษณะชุมชนแบบการเกษตรขั้นพื้นฐานได้แก่อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเถิน อำเภองาว อำเภอห้างฉัตร อำเภอวังเหนือ อำเภอสบปราบ และอำเภอแม่พริก

๔. ชนกลุ่มน้อย ประชาชนชาวเขาในท้องที่จังหวัดลำปางมี ๓ แห่งคือ กะเหรี่ยง แม้ว เย้า อาศัยอยู่กระจัดกระจายในเขตอำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมือง อำเภอเสริมงาม และกิ่งอำเภอแม่เมาะ มีจำนวนทั้งสิ้นรวม ๔๓ หมู่บ้าน ๗๘๒ ครัวเรือน ๖,๑๘๖ คน แยกจำนวนแต่ละเผ่าดังนี้คือ

กะเหรี่ยง	จำนวน ๒๓ หมู่บ้าน	๓๗๕ ครัวเรือน	๒,๒๔๗ คน
แม้ว	จำนวน ๔ หมู่บ้าน	๗๕ ครัวเรือน	๖๑๓ คน
เย้า	จำนวน ๒๐ หมู่บ้าน	๓๓๒ ครัวเรือน	๓,๒๒๖ คน

สภาพทั่วไปทางด้านสังคม

๑. ประเพณีวัฒนธรรม ประชากรจังหวัดลำปางเป็นชาวไทยภาคเหนือ ได้สร้างสมวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองขึ้นมาและได้สืบทอดกันมาตลอดดังนี้ ชีวิตความเป็นอยู่จึงได้มีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเอง มีกรอบชีวิตของตนเอง และดำเนินชีวิตแบบชาวบ้านของตนเอง โดยเฉพาะภาษาถิ่นเหนือเป็นภาษาถิ่นของชาวลานนาไทย ชาวลานนาไทยมีภาษาถิ่นของตนเอง คนที่พูดภาษาถิ่นลานนาไทยอยู่กระจัดกระจายกันหลายจังหวัด ภาษาลานนาไทยที่ชาวลานนาพูดกันส่วนใหญ่มีส่วนคล้ายคลึงกัน จึงถือว่าเป็นภาษาถิ่นเดียวกัน แต่คำพิจารณาแต่ละจังหวัดให้ดูจะเห็นว่าภาษาถิ่นเหนือยังมีการพูดแตกต่างกันออกไป เช่นภาษาลำปางพูดท้วนกว่าภาษาเชียงใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นประเพณีเฉพาะท้องถิ่น เช่นประเพณีประจำวัน เดือน ปี ซึ่งแตกต่างจากภาคอื่น ๆ ประเพณีการเกิด ประเพณีเรียกขวัญ ประเพณีเฒ่าสาว-เสียดี ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการตาย ตลอดทั้งประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เป็นต้น

๒. ศาสนา ประชาชนในจังหวัดลำปางส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ จะมีนับถือศาสนาอื่นบ้างก็เป็นส่วนน้อย เช่นนับถือศาสนาคริสต์และอิสลาม มีสถานที่ประกอบศาสนกิจจำแนกได้ดังนี้คือ

วัด	๒๑๘	วัด
สำนักสงฆ์	๓๔๔	สำนัก
โบสถ์คริสต์	๘	แห่ง
มัสยิด	๑	แห่ง
จำนวนพระภิกษุ	๑,๕๖๕	รูป
จำนวนสามเณร	๓,๘๖๑	รูป

มา มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า มีราษฎรมาปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่หนาแน่นยิ่งขึ้นตามลำดัด
และกลายเป็นอำเภอทางฉัตร ซึ่งบริเวณที่สันนิษฐานก็อยู่ในช่วงบริเวณของตำบลทางฉัตร

เชื้อชาติ

คนไทยภาคเหนือหรือคนเมืองมีลักษณะผสมกลมกลืนระหว่างสายเลือดของละว้า
ชนเผ่าพื้นเมืองเดิม ไทยใหญ่ พม่า จีน และคนไทยจากภาคอื่น ๆ ทำให้คนเมืองมีรูปร่าง
สันทัด ผมนดำเหยียดตรง ผิวค่อนข้างขาว (สนิท, ๒๔๒๑)

ภาษา

ใช้ภาษาเหนือหรือคำเมือง สำเนียงลำปางคือค่อนข้างท้วน มีอักษรของตนเอง
คืออักษรไทยยวนหรืออักษรเมือง แต่มีผู้น้อยมากเพราะส่วนใหญ่จะเขียนภาษาไทย ตัวอย่าง
ภาษาเหนือหรือคำเมือง เช่นปีเกิด

ปีจ๋	ปีชวด
ปีเป้า	ปีฉลู
ปียี่	ชาล
ปีหม้า	เถาะ
ปีส	มะโรง
ปีสั	มะเส็ง
ปีสะง้า	มะเมีย
ปีเม็ด	มะแม
ปีสัน	วอก
ปีเล้า	ระกา
ปีเสด	จอ

ภูมิศาสตร์

๑. ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ริมถนนจามเทวี ห่างจากสถานีรถไฟทางฉัตรประมาณ ๒ กม. เศษ และห่างจากถนนสายลำปาง-เชียงใหม่ประมาณ ๑ กม. อำเภอมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่ออำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

ทิศใต้ ติดต่ออำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ทิศตะวันออก ติดต่ออำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ทิศตะวันตก ติดต่ออำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

อำเภอนี้มีพื้นที่ทั้งหมด ๖๘๐.๗๑๘ ตารางกิโลเมตร

๒. ลักษณะภูมิประเทศ ทิศเหนือและทิศตะวันตกมีทิวเขาขุนตาลเป็นเส้นกั้นเขตแดนครึ่งหนึ่งอยู่ในอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน อีกครึ่งหนึ่งอยู่ในเขตอำเภอทางฉัตร พื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกจึงเป็นภูเขาและลำห้วยเป็นส่วนมาก มีพื้นที่นาอยู่ในระหว่างหุบเขาเป็นส่วนน้อย พื้นที่จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชไร่และการทำป่าไม้ ส่วนทางทิศใต้และทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา จึงเป็นพื้นที่ที่ทำนาปลูกข้าวเป็นส่วนมาก

๓. ดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาลในฤดูร้อนและฤดูหนาว อากาศร้อนและหนาวพอสมควร ในฤดูฝนอากาศเย็นสบาย มีฤดู ๓ ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูฝน

๔. ลำน้ำสำคัญในท้องที่อำเภอไม่มี มีแต่ลำห้วยต่าง ๆ ที่เกิดจากหุบเขารวม ๘ ลำห้วย

๕. ภูเขาใหญ่ มีเขาขุนตาลเพียงลูกเดียวเพราะเป็นเทือกเขาใหญ่และสูง สันเขาเป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดลำพูนกับจังหวัดลำปาง มีความสำคัญก่อให้เกิดลำห้วยต่าง ๆ เช่นห้วยแม่ตาล เป็นต้น เป็นลำห้วยที่มีประโยชน์ต่อการเพาะปลูกมาก นอกจากนี้บน

ยอดเขาขุนตาลยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและตากอากาศในฤดูร้อนได้เป็นอย่างดี

๖. ทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอนี้มีการทำไม้เบญจพรรณ ส่วนแรมมีบ้างเป็นแร่พลวงและแร่ดีบุก น้ำตกมี ๓ แห่งคือ น้ำตกผาลูก ห้วยแม่ติ้ว น้ำตกคาดเหมย ห้วยแม่เข็บ และน้ำตกแม่ตาล ห้วยแม่ไฟ ทั้งสามแห่งเป็นน้ำตกเพียงเล็กน้อยไม่ตลอดปี

๗. โบราณสถานและโบราณวัตถุ สิ่งเคารพบูชาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านเมือง อำเภอนี้มีวัดที่สำคัญอยู่ ๒ วัดคือ วัดพระธาตุคอกน้อย ตั้งอยู่หมู่บ้านสันทราย ตำบลเวียงตาล และวัดพระธาตุคอกปางม่วง อำเภอห้างฉัตร ทั้งสองวัดนี้มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าบรรจุอยู่ในองค์พระเจดีย์ ทุก ๆ ปีจะมีงานประเพณีและมีประชาชนทั้งในและต่างท้องที่ไปนมัสการพระธาตุทั้งสองแห่งเป็นจำนวนมาก และนอกจากนี้ยังมีศาลเจ้าพ่อขุนตาล ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านห้างฉัตรเหนือ ตำบลห้างฉัตร เป็นที่เคารพและถือ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของราษฎรอำเภอนี้

๘. ความงามธรรมชาติ อำเภอนี้มีอยู่ ๓ แห่งคือ

๘.๑ ที่พักร้อนบนภูเขาขุนตาล

๘.๒ พระธาตุคอกปางม่วงและพระธาตุคอกน้อย

๘.๓ ที่พักริมทางถนนสายลำปาง-เชียงใหม่

๙. พลเมือง พลเมืองสำรวจเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ มีพลเมืองทั้งหมด ๔๔,๐๐๔ คน ชาย ๒๒,๑๑๑ คน หญิง ๒๑,๘๙๓ คน คนต่างด้าวสัญชาติจีน ๒๘ คน ชาย ๒๓ คน หญิง ๕ คน

๑๐. การปกครอง อำเภอนี้แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ ตำบล ๖๑ หมู่บ้าน

๑๐.๑ ตำบลห้างฉัตร มี ๔ หมู่บ้าน

๑๐.๒ ตำบลเวียงตาล มี ๘ หมู่บ้าน

๑๐.๓ ตำบลปางยาวกก มี ๑๓ หมู่บ้าน

- ๑๐.๔ ตำบลหนองหล่ม มี ๘ หมู่บ้าน
 ๑๐.๕ ตำบลวอแก้ว มี ๖ หมู่บ้าน
 ๑๐.๖ ตำบลเมืองยาว มี ๑๐ หมู่บ้าน
 ๑๐.๗ ตำบลแม่สัน มี ๗ หมู่บ้าน

มีสุขาภิบาล ๑ แห่ง

การคมนาคม

อำเภอนี้มีการคมนาคมทางถนนและรถไฟคือ

- ๑) ถนนสายลำปาง-เชียงใหม่
- ๒) ถนนสายห้างฉัตร-ลำปาง
- ๓) สถานีรถไฟห้างฉัตร
- ๔) ถนนสายห้างฉัตร-เกาะคา
- ๕) ถนนสายต่าง ๆ เชื่อมระหว่างอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภอ

อาชีพและธุรกิจ

๑. การเกษตร อำเภอนี้มีราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาและทำสวน
๒. การอุตสาหกรรม อำเภอนี้มีโรงงานอุตสาหกรรมดังนี้

โรงสีเล็ก	๓๑ โรง
โรงสีกลาง	๑๒ โรง
โรงนมโบายาสูบ	๔ โรง

โรงเลื่อยไม้แปรรูป ๒ โรง

ส่วนอุตสาหกรรมภายในครอบครัวมีการทำมิดและตาบโบริาชนิดต่าง ๆ ตลอดจน
ของใช้ที่ทำด้วยเหล็ก เช่น แหนบ กรรไกร แผงเหล็กสำหรับย่างเนื้อ ฯลฯ มีราษฎรที่ผลิต
อุตสาหกรรมครอบครัวประเภทนี้อยู่ ๓ หมู่บ้าน ประมาณ ๒๐๐ หลังคาเรือน

๓. การพาณิชย์ อำเภอนี้มีดังนี้

ห้างหุ้นส่วนจำกัด	๖ ราย
ร้านค้าเอกชน	๑๖๕ ราย

๔. ธนาคาร อำเภอนี้มีธนาคารออมสินเพียง ๑ แห่ง

การศึกษาและศาสนา

อำเภอนี้มีโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ๒ โรง และโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ๓๗ โรง รวมทั้งสิ้น ๓๙ โรง จำนวนนักเรียนในปีการศึกษา ๒๕๒๒ มี
๘,๑๘๗ คน ครู ๓๗๒ คน

วัดพระพุทธศาสนาในท้องที่อำเภอห้วยฉัตรมี ๕๓ วัด มีพระภิกษุและสามเณร
ประมาณ ๒๕๐ รูป วัดของศาสนาอื่น ๆ ไม่มี

การสาธารณสุข

อำเภอนี้มีโรงพยาบาล ๑ แห่ง ศูนย์แพทย์และอนามัย ๑ แห่ง ศูนย์วางแผน
ครอบครัว ๑ แห่ง และสถานีอนามัยชั้น ๒ จำนวน ๖ แห่ง สำนักงานผดุงครรภ์ ๔ แห่ง
โรคภัยไข้เจ็บของราษฎรส่วนมากป่วยด้วยโรคทางเดินอาหาร

การสาธารณูปโภค

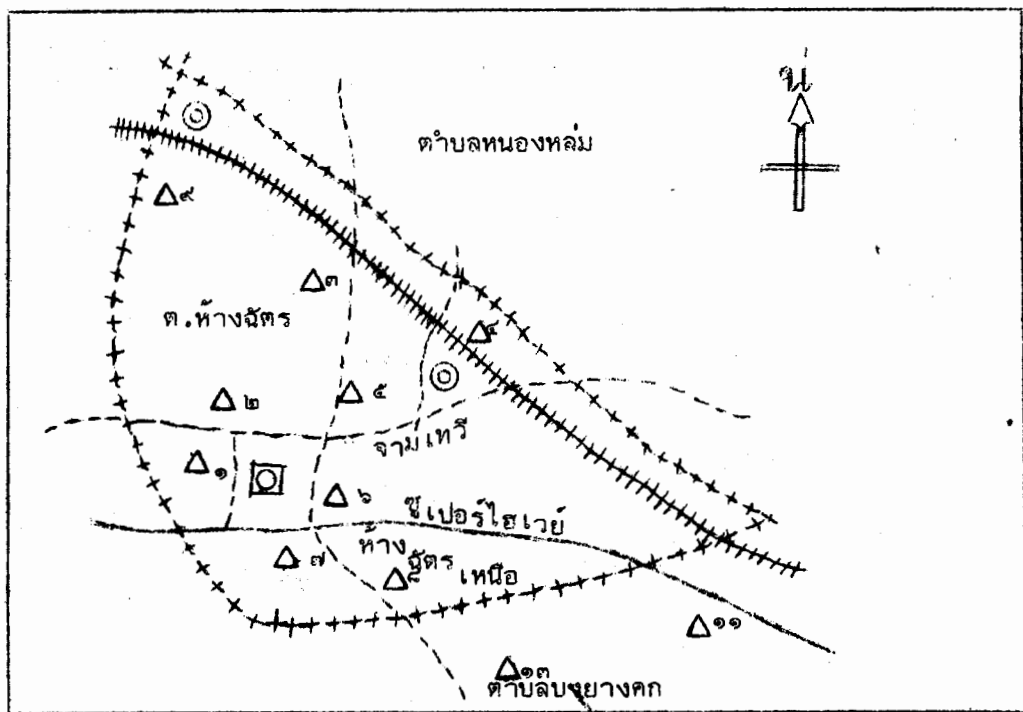
การไฟฟ้า อำเภอใช้กระแสไฟฟ้าส่วนภูมิภาคทั้ง ๗ ตำบล เป็นบางหมู่บ้านในเขตตำบลกำลังขอย้ายเพิ่มใช้กระแสไฟฟ้าไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ราษฎรต้องการ เพื่อให้ราษฎรได้มีกระแสไฟฟ้าใช้ครบทุกหมู่บ้านและตำบล

การประปา อำเภอนี้ไม่มีการประปาแต่อย่างใด มีแต่ประปาโรงเรียน ๑๓ แห่ง บ่อบาดาลที่บ้านป่าไคร้ หมู่ที่ ๑ ตำบลหนองหล่ม ๑ แห่ง นอกนั้นเป็นบ่อน้ำตื้นซึ่งมีอยู่ทุกตำบล หมู่บ้านที่ทางอำเภอได้ของบประมาณจัดการขุดให้ทุกปีตามกำลังเงินงบประมาณที่ได้รับ

ราชการบริหารส่วนกลางซึ่งมีที่ทำการอยู่ในเขตอำเภอท่างฉัตร

- ๑) หมวดการทางทุ่ง เกรียน
- ๒) สวนป่าทุ่ง เกรียน (ออป)
- ๓) สถานีทดลองพืชอาหารสัตว์และโครงการสาธิตเลี้ยงวัวเนื้อ
- ๔) ศูนย์ชันสูตรโรคสัตว์ภาคเหนือ
- ๕) หน่วยป้องกันรักษาป่า (ลป ๖ แม่สั่น)
- ๖) สถานีทดลองพืชสวน
- ๗) ศูนย์พัฒนาที่ดินภาคเหนือและโครงการไทย-ออสเตรเลีย
- ๘) สหกรณ์นิคมที่ดินท่างฉัตร
- ๙) ศูนย์วางแผนครอบครัวภาคเหนือ
- ๑๐) โรงเรียนตำราจตุร ๕
- ๑๑) หน่วยจัดการป่าไม้แม่ยาว

แผนที่สังเขป
ท้องที่ตำบลห้วยฉัตร

เครื่องหมาย

- (with circle) ที่ว่าการอำเภอ
- ◎ สถานที่รถไฟ
- โรงพยาบาล
- ถนนลาดยาง
- - - ถนนลูกรัง
- ++++ ทางรถไฟ
- +++ เขตตำบล
- △ หมู่บ้าน

- ๑๖
- ๕ หมู่บ้านแพะ
 - ๗ หมู่บ้านบึงจาว
 - ๕ หมู่บ้านปางม่วง

ภาพที่ ๓ แผนที่ตำบลห้วยฉัตร อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

สถาบันเกษตรกร

- ๑) สหกรณ์การเกษตร ๑ แห่ง
- ๒) สหกรณ์ผลิตภัณฑไม้แกะสลัก
- ๓) กลุ่มเกษตรกร ๗ กลุ่ม
- ๔) สมาคมชลประทานราษฎร์ ๑ สมาคม

ตำบลทางฉัตร

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

๑. ที่ตั้ง ตำบลทางฉัตรเป็นตำบลหนึ่งใน ๗ ตำบลของอำเภอทางฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งอยู่บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งภาคเหนือของประเทศไทยนี้จะตั้งอยู่บริเวณเส้นละติจูด $๑๗^{\circ} ๑๔'$ เหนือ ถึง $๒๐^{\circ} ๒๗'$ เหนือ และลองจิจูด $๙๗^{\circ} ๒๒'$ ตะวันออก ถึง $๑๐๑^{\circ} ๑๒'$ ตะวันออก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๖)

๒. ภูมิประเทศ ภูมิประเทศของตำบลนี้ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ

๓. ภูมิอากาศ ตำบลทางฉัตรมีภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดูหรือแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน (savanna climate) (สวาท, ๒๕๒๑) ในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (พฤษภาคม-กันยายน) จะมีอากาศชุ่มชื้น ฝนตกตลอดฤดูและมีฝนตกมากในเดือนกันยายน แต่ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์) จะมีอากาศแห้งแล้งแต่จะเย็นลง ดังนั้นตำบลนี้จึงมีภูมิอากาศ ๓ ฤดูคือ

ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคมและหมดสิ้นเดือนกันยายนหรือตุลาคม รวมระยะเวลาประมาณ ๔-๕ เดือน เป็นฝนที่ได้รับจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ฤดูหนาว เริ่มต้นประมาณกลางเดือนตุลาคมไปสิ้นสุดกลางเดือนกุมภาพันธ์ รวม

ระยะเวลาของฤดูหนาวประมาณ ๓ เดือนครึ่งถึง ๔ เดือน ซึ่งรับอิทธิพลจากลมมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือ

ฤดูร้อน ตั้งต้นประมาณเดือนกุมภาพันธ์และสิ้นสุดประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ระยะเวลา ๓ เดือน ชาวเหนือจะเรียกฤดูนี้ว่า หน้าแล้ง

๔. ทรัพยากรธรรมชาติ มีป่าไม้เบญจพรรณ (หัวข้อย่างงานราชการอำเภอ ห้างฉัตร, ๒๔๒๓)

๕. แหล่งน้ำ ไม่มีแม่น้ำแต่มีห้วยต่าง ๆ เช่นห้วยแม่ตาลและเหมืองฝายเล็ก และบ่อน้ำตื้น ๆ

๖. การตั้งหมู่บ้านของตำบล มีลักษณะการตั้งแบบ line settlement หรือ การตั้งหมู่บ้านตามแนวยาว โดยยึดเส้นทางคมนาคมอันได้แก่ถนนในหมู่บ้านเป็นหลัก แต่ไร่นา อยู่ห่างจากบ้านไปรวมกันอีกที่หนึ่ง (จุลทิศ, ๒๔๒๓)

ประวัติความเป็นมาของตำบลห้างฉัตร

ประชากรในตำบลห้างฉัตรมีประมาณ ๙,๖๒๐ คน (ข้าราชการอำเภอห้างฉัตร, ๒๔๒๓) กล่าวกันว่าตำบลนี้คงมีผู้คนมาตั้งรกรากอาศัยอยู่มาแล้วตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี ในราว พ.ศ. ๑๒๐๐ (อรุณรัตน์, ๒๔๒๐) กล่าวกันว่าเมื่อครั้งพระนางจามเทวีผู้ครองนคร หริภุญไชย (จังหวัดลำพูน) ได้เสด็จมาสร้างพระธาตุลำปางหลวงนี้มีถนนสายเก่าแก่อยู่สาย หนึ่ง ถนนสายนี้ผ่านที่ว่าการอำเภอห้างฉัตรปัจจุบันไปถึงพระธาตุลำปางหลวงอำเภอ เกาะคา เมื่อพระนางได้เสด็จข้ามลำห้วยน้ำแม่ตาล ปัจจุบันนี้ลำห้วยนี้ยังมีอยู่ซึ่งไกลตัดผ่านแล้วพระนาง ก็มีรับสั่งให้บรรดาข้าราชการหยุดพักขบวนเพื่อจัดแจงตกแต่งประดับประดาฉัตร ๗ หุ่งแห่ง หนึ่งซึ่งอยู่ห่างจากพระธาตุลำปางหลวง ๔ กม. แล้วจึงนำฉัตรไปบูชาพระบรมธาตุ จึงได้มีการสันนิษฐานว่า ๗ ที่พระนางจามเทวีหยุดพักขบวนนั้นต่อมาเป็นที่เจริญเพราะ เป็นทางผ่านไป

มา มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า มีราษฎรมาปลูกสร้างบ้าน เรือนอยู่หนาแน่นยิ่งขึ้นตามลำดัว
และกลายเป็นอำเภอทางฉัตร ซึ่งบริเวณที่สันนิษฐานก็อยู่ในช่วงบริเวณของตำบลทางฉัตร

เชื้อชาติ

คนไทยภาคเหนือหรือคนเมืองมีลักษณะผสมกลมกลืนระหว่างสายเลือดของละว้า
ชนเผ่าพื้นเมืองเดิม ไทยใหญ่ พม่า จีน และคนไทยจากภาคอื่น ๆ ทำให้คนเมืองมีรูปร่าง
สันหัด ผมหงอกหรือดำตรง ผิวค่อนข้างขาว (สนิท, ๒๕๒๑)

ภาษา

ใช้ภาษาเหนือหรือคำเมือง สำเนียงลำปางคือค่อนข้างห้วน มีอักษรของตนเอง
คืออักษรไทยยวนหรืออักษรเมือง แต่มีผู้น้อยมาก เพราะส่วนใหญ่จะ เขียนภาษาไทย ตัวอย่าง
ภาษาเหนือหรือคำเมือง เช่นปีเกิด

ปีจี้	ปีชวด
ปีเป้า	ปีฉลู
ปียี่	ชวด
ปีหม้า	เถาะ
ปีส	มะโรง
ปีไส้	มะเส็ง
ปีสะง้า	มะเมีย
ปีเม็ต	มะแม
ปีสัน	วอก
ปีเล้า	ระกา
ปีเสก	จอ

ยี่โก๊ กุน

ที่อยู่อาศัย

"นั่งเตอะ นั่งเตอะ บ่อใจตั่งไม้ ตีหัวคันโต ตีนอนหมาโก๊ง" แปลว่า นั่งลง
 เตอะ หัวคันโตไม้ไซ่ที่นั่งของใครหรือกนะ แต่เป็นที่นอนหมาลาย เป็นคำพูดสาวบอกหนุ่มที่ไม่
 กล้าขึ้นมาบนเรือน ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะของบ้านว่าต้องเป็นบ้านที่มีไต้ถุนเพราะมีบันไดนั่งได้
 บ้านชาวตำบลห่างฉัตรจะเป็นบ้านไต้ถุนสูงโดยทั่วไป ไต้ถุนจะเอาไว้เลี้ยงสัตว์ บ้านจะเป็น
 บ้านชั้นเดียว จะมีห้องครัว ห้องนอนลูกสาว และห้องโถงซึ่งจะยกสองระดับ ระดับสูงเท่ากับ
 หัวคันโตที่กล่าวไว้แต่ต้น และมีร้านตั้งหม้อน้ำติด ๆ กัน และระดับสูงเท่ากับห้องนอนเพื่อเอา
 ไว้ให้ลูกชายนอนและลูกสาวทำงานไปด้วย สำหรับวัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่ก็จะสร้างด้วยไม้สัก
 ไม้ไผ่ แล้วแต่ฐานะ หลังคามุงกระเบื้อง กระเบื้องดินหรือใบตองชิงหญาคา จะเห็นจากคำ
 หยอกของหนุ่มสาวที่ว่า "นั่งเตอะ นั่งเตอะ ก้อยหยอบตีตตงฟากจะไหลลงตังจะไหลขึ้น"
 แปลได้ว่ากว่าจะนั่งได้ก็ลำบากเหลือเกิน ถ้าอย่างนั้นก็รุมานั่งให้ตรง ๆ ซือคา ถ้าไม่อย่าง
 นั้นฟาก (ลำไม้ไผ่ที่ผูกพัน) ก็จะไหลไปกองที่เดียว ซือคาก็จะไปกองที่เดียวกันหมด

อาชีพหลัก

ส่วนใหญ่อาชีพหลัก เกษตรกรรมได้แก่การทำนา ทำไร่ถั่วลิสง ยาสูบ หอม
 กระเทียม แดง อ้อย และทำนาเชิงเขา

อาชีพรอง

รับจ้างขนดินหรือคัดใบยาสูบตามโรงบ่ม หรือรับจ้างตามโรงเสี่ย โรงสี และทำ
 หัตถกรรมเครื่องมือ เครื่องเหล็ก จักสาน เลี้ยงสัตว์ เช่นหมู วัว ควาย และค้าขาย

อาหาร

รับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก และผักต่าง ๆ ของที่หาได้ในหมู่บ้านของตน เช่น กบ เขียด ชিংอ่าง ปูนา ลูกแมลงปอ หอย ตะไคร่น้ำ แยม ปลา และเห็ด หน่อไม้ รวมทั้งหมู ไก่ แต่เบ็ดไม่นิยมรับประทานกัน

การแต่งกายหญิง

โดยทั่วไปในขณะที่ทำงานผู้หญิงจะสวมผ้าถุงสีคล้ำ ๆ สีดำ ๆ (ขุ่น) สวมเสื้อสีคล้ำ ๆ เช่นสีน้ำเงิน โดยเฉพาะถ้าทำนาก็จะไม่สวมรองเท้าและจะสวมงอบแบบญวน แต่ถ้าอยู่บ้านหรือทำงานในบริเวณบ้านก็จะสวมผ้าถุงที่เป็นโลรงมีลวดลายหรือสีต่าง ๆ หรือเป็นผ้าถุงที่ทอด้วยผ้าพื้นเมืองและสวมเสื้อเป็นสี ๆ แต่ถ้าไปเที่ยวหรือไปทำบุญที่วัด สาว ๆ จะนิยมสวมกางเกงโดยเฉพาะกางเกงยีน ความนิยมสวมผ้าถุงใหม่ยังมีอยู่บ้าง เฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น ปัจจุบันถ้าจะดูการแต่งกายแบบเหนือดั้งเดิมคือผ้าถุงไหม เสื้อรัดรูปแขนกระบอก เก้าอี้มมวย เหน็บดอกเอื้อง หาบขันเงินไปวัด หรือยกสำรับที่ทำด้วยเงินไปทำบุญที่วัดนั้น เห็นเฉพาะการแต่งกายไปประกวดเท่านั้น

การแต่งกายชาย

จะนิยมสวมกางเกงแบบสากลคือชายาวอยู่ที่บ้าน ในขณะที่ไปทำนา ถ้าผู้ใหญ่ก็จะสวมกางเกงสะดอ กางเกงเสื้อที่เก่า ๆ อาจเป็นกางเกงยีนเก่า ๆ และสีคล้ำ ๆ ไม่นิยมสวมรองเท้าเช่นกัน นิยมโพกศีรษะด้วยผ้าขาวม้าหรือสวมงอบญวน แต่ถ้าไปงานหรือไปเที่ยวก็จะนิยมสวมกางเกงยีน เสื้อยืด สวมรองเท้า นอกจากผู้ใหญ่จึงจะสวมกางเกงแบบสากลเรียบร้อย

การคมนาคม

มีถนนตั้งเดิมซึ่งเป็นทางเกวียนมาแต่โบราณสองสายคือ สายลำปาง-เชียงใหม่ และสายเกาะคา-เชียงใหม่ ไม่มีผู้ใดทราบว่าสร้างมาแต่สมัยใด แต่ที่แน่ชัดก็คือรัชกาลที่ ๕ เคยเสด็จผ่านถนนสายลำปาง-เชียงใหม่โดยทรงช้างผ่าน ส่วนสายเกาะคา เชียงใหม่ เป็นสายที่พระนางจามเทวี ขุนศึกทิพย์ช้างเคยเสด็จเป็นทางผ่าน สำหรับถนนสายลำปาง-เชียงใหม่ ได้รับการบูรณะให้ดีเป็นถนนลาดยางในปี พ.ศ. ๒๔๒๐ ส่วนถนนสายเกาะคา-เชียงใหม่ ได้รับการบูรณะให้ดีเป็นถนนลาดยางในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ (พวงทอง นิยมคำ, สมาชิกสภาจังหวัดของอำเภอห้างฉัตร, วันที่ ๒๕ ส.ค. ๒๕๒๓) นอกจากนี้ก็มีถนนขุบเปอร์ไฮเวย์จากกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ ซึ่งตัดผ่านตำบลนี้ในปี ๒๕๐๙ เป็นถนนลาดยาง

ส่วนการคมนาคมด้านอื่น ๆ ก็มีทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ ตั้งแต่ปี ๒๔๕๙-๒๔๖๔ (ชูลิทธิ, ๒๕๒๓)

คนตำบลนี้ส่วนมากนิยมเดินทางโดยรถจักรยาน จักรยานยนต์ และรถกระบะเล็ก

การอนามัย

แต่เดิมาก็รักษากับพระหรือหมอไสยศาสตร์ ถ้าคลอคลึงก็คลอคลึงกับหมอตำแย จนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงเริ่มมีสถานอนามัยชั้น ๒ มีหมอซึ่งเป็นหมอเสนารักษามาอยู่ทำการรักษาพยาบาล และต่อมาปี ๒๕๒๐ ก็มีการสร้างโรงพยาบาลพระยุพราชประจำที่อำเภอห้างฉัตร มีแพทย์ปริญญาประจำ ๑ คน และมีพยาบาลผดุงครรภ์ เจ้าหน้าที่อนามัยมาประจำอยู่ด้วย (พวงทอง, ๒๕๒๓)

การศึกษา

แต่เดิมถ้าไม่บวชเป็นพระหรือเณรก็ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือเลย นอกจากจะไปเป็นทหารเกณฑ์ก็จะได้รับรู้จากนายทหารบ้าง จนกระทั่งเจ้าโต๊ะ รัตนชัย ซึ่งมีบุตรหลายคนได้

เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาจึงได้ใช้เงินส่วนตัวจ้างครูแดง นิลจำรัส สอนหนังสือให้กับบุตรของตนที่ศาลาวัด ต่อมาคนในตำบลห้างฉัตรต่างก็ส่งบุตรของตนให้มาเรียนหนังสือกับครูแดง นิลจำรัส มากขึ้น ทางอำเภอจึงได้จัดงบประมาณเอาเงินค่าการศึกษามาจ้างครูแดง นิลจำรัส และในปี ๒๔๗๖ ก็ได้สร้างโรงเรียนที่ป่าจับจองและนำไม้จากผลิบลาที่ประทับของรัชกาลที่ ๕ มาสร้างเป็นโรงเรียนประถมศึกษาแห่งแรกชื่อว่า โรงเรียนบ้านห้างฉัตร และต่อมาทางรัฐบาลก็ได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาก็ได้สร้างโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นทุกหมู่บ้าน (พวงทอง นิยมคำ, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๒๓)

ลักษณะที่เด่นของตำบลห้างฉัตร

ตำบลห้างฉัตรมีหมู่บ้านทั้งหมด ๔ หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่บ้านห้างฉัตรใต้ เต่าปูน และช่องน้อย

ห้างฉัตรเหนือและหัวฝาย

แม่ฮาว

สถานี

แพะ ต้นผึ้ง

ขามแดง

บึงจ้าว

หัวหนอง

ปางม่วง

ตำบลนี้มีลักษณะเด่นที่ได้เปรียบตำบลอื่น ๆ คือ

๑. เป็นศูนย์กลางการคมนาคมไม่ว่าจะไปเชียงใหม่ เกาะคา-ลำปาง ทางรถยนต์ รถไฟ ก็ต้องมาต่อรถที่ตำบลนี้

๒. เป็นศูนย์กลางการพาณิชย์ มีตลาดประจำอำเภอ มีร้านค้า มีธนาคารออมสิน
ตั้งอยู่
๓. เป็นศูนย์กลางการปกครอง เพราะมีที่ว่าการอำเภอและสถานีตำรวจ
๔. เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา เพราะมีโรงเรียนระดับเด็กเล็กถึงชั้นมัธยม
นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนเล็ก โรงเรียนสอนภาษา โรงเรียนน้ำแข็ง
๕. เป็นตำบลแรกที่มีไฟฟ้าเข้าไปถึง กล่าวคือ เข้าไปตั้งแต่ปี ๒๔๙๘ (ไฟฟ้า
ภูมิภาค, ๒๔๑๙)

ประเพณีและความเชื่อของตำบลห้วยน้ำขุ่น

"ละอ่อนจะมีกานแอ้วหากัน	หูกีบจะเกิดตาดีบจะเกิด
ไฟจะม้างกับ	สายโยก่ามึงจะผ่านบ้าน
ฮอยคนฮึงกับฮอยงู	วันหน้าฮูจะได้ถึงฮาน
ฮูจะได้กินข้าววางยาลำปาง	ข้าวตอนเจียงใหม่
ตางทีจะมีคนเตี่ยว	ผมมี บ่อมมีคนเก้า
มีมองตำข้าวบ่อมมีคนตำ	
วันหน้าควแม่ฮึงฮูฮิวบ้อจายฮู	จะลูกันมึง

สรุปต้องต้มยาบ่อมมีหม้อต้ม (นายอินตา, ๒๔๒๓ และนางใส, ๒๔๒๓)

แปลว่า

หนุ่มสาวสมัยหน้าจะไม่มีการไปมาหาสู่กัน	คนจะหูดาคิพย์
กลางคืนจะมีแสงสว่าง	จะมีสายโยแมงมุมผ่านบ้าน
รอยเท้าคนเหมือนรอยงู	ต่อไปคนจะเหาะได้

คนจะสามารถทานอาหารเช้าล่าช้า	ทานอาหารกลางวัน เชียงใหม่
ถนนที่จะไม่มีคนเดิน	ต่อไปจะไม่มีคนเกล้าผม
มีครกตำข้าวแต่ไม่มีคนตำข้าว	
เสื้อผ้าผู้หญิงและผู้ชายจะเหมือนกัน	จะใส่ด้วยกันได้
ยาที่ไม่ต้องต้มและหม้อต้มยาจะไม่มีขายอีกต่อไป	

คำทำนายเหล่านี้ได้กลายเป็นความจริงในปัจจุบัน เพราะการมีนวัตกรรมต่าง ๆ เข้าไปในตำบลห่างไกลทางด้านต่าง ๆ เช่นทางด้านการศึกษาทำให้คนหนุ่มสาวไปมาหาสู่กันน้อยลงแต่จะติดต่อกันโดยใช้จดหมาย ทางด้านไฟฟ้าทำให้มีแสงสว่างทั้งกลางวันและกลางคืน และมีสายไฟฟ้าซึ่งวิ่งผ่านแต่ละบ้านเหมือนสายแอมมูม และคนจะหุ้พิศตาพิศเพราะมีเครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์ และคนจะไม่ตำข้าวเพราะเอาข้าวไปสีที่โรงสีข้าว การมีถนนแต่ไม่มีคนเดินเพราะใช้รถจักรยาน จักรยานยนต์ และรถยนต์ ทำให้ดูรอยเท้าคนเหมือนกับรอยงู คนจะเหาะได้ก็เพราะเดินทางโดยเครื่องบิน เนื่องจากการคมนาคมสะดวกทำให้คนสามารถรับประทานอาหารเช้าที่ล่าช้า อาหารกลางวันที่เชียงใหม่ และอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกทำให้แฟชั่นเกล้าผม เสื้อผ้าเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาทางด้านสาธารณสุขทำให้คนไม่ต้องต้มยาแต่ใช้ยาเม็ดยาคัดแทน

จะเห็นว่าการมีนวัตกรรมต่าง ๆ หรือ เทคโนโลยีสมัยใหม่หลังไหลเข้ามาสู่ตำบลเล็ก ๆ แห่งนี้ทำให้วิถีชีวิตของชาวตำบลห่างไกลเปลี่ยนแปลงไปแม้กระทั่ง เสื้อผ้าและทรงผม

ดังนั้นก่อนที่จะเทคโนโลยีสมัยใหม่และนวัตกรรมต่าง ๆ จะเข้ามามีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมของชาวตำบลห่างไกลทั้งหมด ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาประเพณีและความเชื่อบางประการของชาวตำบลห่างไกลเท่าที่เวลาและงบประมาณที่มีอยู่จะเอื้ออำนวย และการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีบางประเพณีและความเชื่อบางประการอีกด้วย

โดยทั่วไปประเพณีและความเชื่อของลานนาไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก ซึ่งแต่ละจังหวัด อำเภอ ตำบล ต่างก็มีลักษณะปลีกย่อยต่างกันออกไปเพราะต่างก็เป็นวัฒนธรรมย่อยของวัฒนธรรมลานนาไทย ดังนั้นประเพณีและความเชื่อที่ผู้วิจัย เสนอนี้ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกับประเพณีและความเชื่อของลานนาไทย แต่บางส่วนไม่เหมือนเลยและบางส่วนจะมีข้อปลีกย่อยต่างกันออกไป บางอย่างเพิ่มขึ้นบางอย่างหายไป ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสาเหตุสองประการคือ ตำบลห้างฉัตร เป็นวัฒนธรรมย่อยดังกล่าวมาแล้ว และอีกประการหนึ่งคือประเพณีและความเชื่อที่มีการบันทึกไว้ตามใบลานใบข่อยส่วนมากจะเป็นประเพณีของชนชั้นระดับเจ้าและคนมั่งมีเป็นส่วนใหญ่ แต่สิ่งที่ผู้วิจัยได้ เสนอต่อไปนี้ก็คือประเพณีและความเชื่อของชาวบ้านที่มีอาชีพเกษตรกรรมของตำบลห้างฉัตร เพียงตำบลเดียว และศึกษาย้อนหลังได้แค่ระยะ ๔๐ ปีจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีที่ไม่ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงคือ

ประเพณีการเกิด

ประเพณีการตาย

ประเพณีและความเชื่อ เกี่ยวกับการทำนา

ประเพณีการขอฝน

(ดูรายละเอียดจากภาคผนวก ค.)

ประเพณีที่ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงคือ

ประเพณีการแ้วสาว

ประเพณีแ้วบ้านแม่เต่า

ประเพณีเป็ง

ความเชื่อที่ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงคือ

ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า

ความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัด เล็บมือ เล็บ เท้า เวลากลางคืน
 ความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลาเย็น
 ความเชื่อในข้อห้ามหรีดผมกลางคืน
 ความเชื่อในข้อห้ามฉีปากกลางคืน
 ความเชื่อในข้อห้ามผ่าฟันและ เชื้อฟัน เวลาเช้าและ เวลากลางคืน
 ความเชื่อในข้อห้ามนั่งข้าวเหนียว เวลาเย็น
 ความเชื่อในข้อห้ามล้างขามหลังจากรับประทานอาหาร เป็นเสร็จแล้ว
 ความเชื่อในข้อห้ามโยน เสื้อผ้า เวลากลางคืน

ประเพณีคือองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรมหรือคือองค์พิธี ซึ่งเป็น เรื่องของพิธีการ ที่ปฏิบัติสืบ ๆ กันมา มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้บ้างและคงไว้บ้าง (แปลก, ๒๕๑๕)

ประเพณีแอ้วสาว

"เด็กม้าม้อย ๆ	น้ำย่อยบ้ายเต๋ย
ฮันนายเหย	อ้ายมาแอ้วบ้าน"

แปลว่า ดึกแล้วน้ำค้างตกลงบนยอดต้นเตย น้องสาวจะพี่มาหา

นับแต่โบราณถึงปัจจุบันการจับสาวยังคง เป็นบทบาทของฝ่ายชายตลอดมา ต่างกัน แต่วิธีการที่จะไปบ้านสาวและวิธีการจับ ประเพณีการจับสาวหรือประเพณีการแอ้วสาวของทาง เหนือ นั้นแตกต่างจากที่อื่นในแง่ที่ว่า พ่อแม่ของหนุ่มสาวให้อิสระแก่หนุ่มสาวในการพูดคุยกันตาม ประสาหนุ่มสาว และหนุ่มสาวมีโอกาสเท่าเทียมกันในการ เลือกคู่ครอง โดยที่เป็นทั้งตัวเลือก และผู้ถูกเลือก โดยที่ฝ่ายชายมีสิทธิ์ที่จะ เลือกไปแอ้วสาวบ้านไหนก็ได้ที่ตนพึงใจ ฝ่ายหญิงก็มี สิทธิที่จะเลือกฝ่ายชายคนใดก็ได้ที่มาบ้านตน ดังนั้นประเพณีทาง เหนือจึงไม่นิยมคลุมถุงชน เพราะต่างก็มีโอกาสเลือกดังกล่าว

ประมาณ ๔๐ ปีที่ผ่านมา ผู้หญิงเมื่ออายุ ๑๕ ปีขึ้นไปก็จะถือว่าเป็นสาวแล้ว ดังนั้นหลังจากเสร็จงานประจำวันได้แก่งานบ้าน การทำกับข้าว ปัดกวาดเช็ดถูบ้าน ซักเสื้อผ้า โดยการใช้น้ำซี้เถ้า ก็จะทำน้ำที่บ่อน้ำโดยวิธีสวมกระโจมอกตั้งแต่ยังไม่มืด แล้วจัดแจงแต่งตัวสวมผ้าถุงค่อนข้างใหม่ สวมเสื้อแขนกระบอก หรือผมเกล้าผมมวยเปียง เหน็บดอกไม้ที่มวยผมเตรียมตัวออกมาทำงานต่าง ๆ ในห้องโถง (ห้องโถงจะมีทุก ๆ บ้านเอาไว้รับแขกและสำหรับลูกชายนอน) งานที่ทำก็ได้แก่ทอผ้า ปั่นฝ้าย ถักสายดาบ สักแก้วลึง สักใบยาสูบ และเย็บปักถักร้อย ภายใต้อสงซีใต้หรือแสงเทียน แต่ถ้าคืนใดมีแสงจันทร์ สาว ๆ ทั้งหลายก็จะไปรวมกันที่บ้านที่มีครกตำข้าว นำข้าวเปลือกไปตำให้เป็นข้าวสาร หรืออาจจะไปตำข้าวคนเดียวก็ได้ถ้าครกตำข้าวอยู่ภายในลานบ้านของตน

ฝ่ายชายหนุ่มหลังจากเสร็จงานประจำวันอันได้แก่การทำไร่ไถนา หันเชือก ผ่าฟันซ่อมแซมบ้าน ขุดบ่อน้ำแล้ว ก็จะทำน้ำแต่งตัวออกจากบ้านไปพบเพื่อน ๆ เพื่อจะไปเฝ้าสาวด้วยกัน ส่วนมากจุดนัดพบในหมู่บ้านได้แก่สี่แยกทางเดินในหมู่บ้าน จะมีนัดกันครั้งละ ๓ คนขึ้นไป การไปเฝ้าสาวนี้ใครมีเครื่องดนตรีชนิดใดก็นำไปด้วย เช่นสะล้อ (ซอ) ซึง และขลุ่ย เมื่อพร้อมกันแล้วก็จะเดินทางไปยังบ้านสาวโดยถือตะเกียงรั้วหรือไฟฉายไปด้วยในคืนที่เดือนมืด ในขณะที่เดินทางจะมีการขับลำนำเรียกว่าจ้อย ซึ่งเป็นบทกลอนแห่งความรักและการต่อว่าต่อขาน หรือมาจากวรรณกรรมต่าง ๆ ของลานนา เช่นซอ "หน้อยใจยา" ไปตามถนน ถ้าไปถึงบ้านสาวใดก็ไม่ยอมอยู่บ้าน ก็จะถูกว่ากระทบกระเทียบว่า

"สาวหลับเจ้ากินขี้หมาเหม็น" สาวนอนหัวค่ำกินขี้หมาเหม็นนะ

และถ้าไปถึงบ้านสาวที่ตองใจก็จะเอ่ยปากฝากรักโดยการขับลำนำว่า

"สาวเหยสาว	อ้ายมาผู้นอง
หวัง เป็นกูบ้อง	ลอมแปง
ยามเหือนส่อง	ดาวกำดับแสง

ปีเสื้อยวม่อแยง	เคหาแห่งเจ้า
ปีฮักไผ	เต้านายน้องเหน้า
ในโขงจุมพู	โลกนี้" (มณ, ๒๔๑๖)

ถอดความได้ว่า สาวเอยที่ตั้งใจจะมาพูดกับน้องหวังจะได้น้องมาเป็นเพื่อนร่วมชีวิต ความสวยของน้องเปรียบประดุจความสว่างจากแสงจันทร์ซึ่งลบแสงดาวที่บังให้หมดความหมาย น้องเอย ที่ไม่เคยรักใคร่หลงใครเท่ากับเจ้าเลยในโลกสี่ขมของเรานี้ ดังนั้นที่จึงได้แต่เฝ้ามองไปยังบ้านของน้อง

หนุ่มสมัยก่อนจะไปเฝ้าสาวนิยมเอาผ้าขาวม้าคลุมหน้าไม่ยอมให้ผู้อื่นเห็นหรือสาวจำหน้าได้ว่าเป็นใคร เพราะไม่แน่ใจว่าสาวจะเลือกตนหรือไม่ จึงมีศัพท์อีกคำหนึ่งว่า หมุ่ม ๆ ไปตีผึ้ง (สมัยก่อนถ้าจะไปตีผึ้งต้องเอาผ้าขาวม้าคลุมหน้าโผล่เหลือแต่ลูกตาเพราะกลัวผึ้งต่อย) เมื่อไปถึงบ้านสาวที่ตนหมายปองแล้วไม่แน่ใจว่าสาวจะเลือกคบตนหรือเปล่านั้นก็จะขึ้นไปทั้งกลุ่มนั่งให้ห่าง ๆ แสงไฟ ฝ่ายสาวเมื่อเห็นชายหมุ่มมานั่งก็จะเอาหริกระจกหมากพูนุหรี เมียง และคนโทน้ำต้อนรับหมุ่ม ๆ หมุ่มที่สนิทหน่อยก็จะกล้าหริหมส่งกระจก ถ้าไม่สนิทก็นั่งคุยโดยมีผ้าคลุมหน้าอยู่อย่างนั้น และนั่งไกลแสงไฟอีกด้วย จนกระทั่งในกลุ่มที่มาด้วยกันพอจะจับน้ำเสียงสาวได้ว่าชอบใครก็จะพูดจาฝากฝังหมุ่มคนนั้นไว้กับสาว แล้วพวกตนก็ลงเรือนไปเฝ้าบ้านอื่น แต่ถ้าเฝ้านอกหมู่บ้านหมุ่มกลุ่มนั้นก็ลงไปรอใต้ถุนบ้านหรือที่ไกล ๆ นั้นเพราะเกรงว่าจะเกิดอันตรายกับเพื่อนของตน และถ้าเห็นว่าตึกมากแล้วก็จะฉิวปากส่งสัญญาณให้สาวกลับบ้าน ถ้าสาวรักและอาลัยหมุ่มมากก็จะพูดว่า

"ฟังเมียหยังเจ้า	ป้ออินนทเหลา
กำฮักกำเมา	บ่าเนาจะเสียง"

แปลได้ว่า จะรีบไปไหนพอรูปลอ่ ถ้อยคำแห่งความรักยังมีอีกมากมาย หมุ่มก็จะตอบว่า

"ขอลาก่อนเถอะ	แม่พลอยแสงสี
แม่ดอกสาละปี	จะเล่าขวัญข้า"

แปลได้ว่า พี่ขอลาไปก่อนนะ นางซึ่งมีค่าเปรียบประดุจพลอย พี่เกรงว่าน้องซึ่งงามเหมือนดอก
สารภีจะนิพนหาว่าทำไมพี่ถึงอยู่นาน

ในขณะที่นั่งคอยถ้าพ่อแม่ไม่ไว้วางใจหนุ่มคนไหนก็อาจจะนั่งกุม เขิงห่าง ๆ หรืออาจจะ
นอนในห้องแต่ส่งเสียงกระแอมเป็นครั้งคราว และถ้าคุย ๆ กันอยู่ถ้าสาวไม่ชอบหนุ่มคนไหนก็
อาจจะเติมน้ำมันตะเกียงน้อย ๆ ถ้าน้ำมันในตะเกียงหมดหนุ่มก็ต้องกลับบ้าน เบียดวิธีไล่ที่
สุภาพ ซึ่งในขณะที่คุยกันอยู่นั้นถ้าหนุ่มยังนั่งคลุมหน้าและนั่งห่างแสงไฟมาก ๆ สาวก็จะพูดว่า

"ได้ยินก่าเสียง	บ่าได้หันหน้า
ฝีกาคนก่าบู้"	

แปลว่า ได้ยินแต่เสียงไม่ได้เห็นหน้า ไม่ทราบว่าเป็นผีหรือเป็นคน หนุ่มก็จะตอบว่า

"ปีไบ้ตุ้นจ้ำ	ต้องใหญ่่มใส
ก้อนไปโก้ไฟ	กัวสาวสะตุ้ง"

แปลว่า พี่เป็นคนพูดน้อยและเขื่องช้าและยังหลงอีกด้วย ถ้าไปนั่งใกล้ไฟเกรงว่าสาวจะสะตุ้ง
ตกใจ แต่ถ้าหนุ่มคุยกับสาวเรื่อย ๆ แต่สาวไม่ได้ตอบเลยก็จะพูดว่า

"สายเหยสาวเจ้าดาวฟ้าค้าง	สัง เป็นยังฮีไปนอ
ปีเอ็นปากตักน้องตัก เหมือนต้อ	เสียก้างค้างคอกะนายน้อง เหน้า
บอดใจกินน้ำมันกับข้าว	หือปากปอนายผ่อง เตอะ
ปีมาขอแปงเทียมแยง เป็น เมอะ	น้องข้าบ่าไหวใจคลอน
แต่เดิมเคียวนี้ เป็นสัง เป็นสอน	เป็นสังกันนอนสอนกันแต่ได้" (ปานะ, ๒๔๒๓)

แปลว่า สาวเอ๋ยเจ้าผู้สวยเหมือนดาวบนฟ้าทำไมจึงทำกับพี่ได้ พี่พรำพูดแล้วพูดอีกแต่เจ้ากลับนิ่งเหมือนดอกไม้ หรือว่าก้างติดคอ ถ้าก้างติดจริง ๆ ก็ทำไมไม่ถอดหินใจทานข้าวเหนียวคลุกน้ำมัน เพื่อจะให้ช่างพูดบ้าง

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างการจับสาวที่ซาบซึ้งใจจากวรรณกรรม เพลงขอ "หน้อยใจยา" ที่ว่า

"ดวงดอกไม้ เบ่งบานสลอน	หม่อมมารแม่ ผึ่งสอดไซร์
ดอกพิกุลของปีตันไต้	ลมบีตไม้มาสู่บ้านตุ๋
อู้น้ำซัด เขาสอดสองหู	ว่าสิดมปูกนึม เก้า เน็ง
เก๋ามันต่ายปายมัน เล็ง	เก๋ามัน เน็งปายโก่นโตยแนว
ดอกพิกุลก็คือดอกแก้ว	จะ เป็นของ เป็นแล้ว เนอ"

แปลว่า ในฤดูกาลแห่งเวลาที่ดอกไม้กำลังผลิบาน หมู่มึงทั้งหลายกำลังบินเคล้าเคลียผสมเกสร ดอกไม้ที่มันต้องใจอยู่ แต่ดอกไม้ของพี่ตันที่อยู่ทางทิศใต้กลับมีข่าวลอบตามลมมาว่าจะถูกตัดต้นเสียแล้ว ในเมื่อต้นมันตาย ยอดมันก็นมไปตามต้นของมัน เปรียบเสมือนตัวน้อง เมื่อถูกจับจองไปแล้ว หัวใจของน้องก็ต้องเป็นไปตามสภาพนั้นด้วย โอ้ดอกพิกุลเอ๋ย แม้จะเรียกว่าพิกุลแต่เจ้าก็คือดอกแก้วอยู่นั่นเอง แล้วเจ้าจะตกเป็นของผู้อื่นเสียแล้วละหรือ

จะเห็นได้ว่าการจับสาวสมัยก่อนจะซับซ้อน จ้อย ซอกก็ได้ และคำพูดในการจับนั้นจะแสดงออกให้เห็นความรักธรรมชาติของชาวตำบลทางฉัตร หรืออาจจะพูดได้ว่าของชาวเหนือก็ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวเหนืออยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติจึงชอบที่จะแสดงออกโดยงานเขียนงานพูดทุกประเภทผูกพันกับธรรมชาติ

นอกจากธรรมเนียมที่พูดกันด้วยลำนำแห่งบทกลอนแล้ว ยังมีธรรมเนียมที่นายยกย่องอีกสองประการคือ ความเป็นสุภาพบุรุษของฝ่ายชายที่จะไม่ล่วงเกินผู้หญิงเลยแม้ว่าเขามีโอกาสอยู่สองต่อสองก็ตาม และความมีจิตใจกว้างขวาง กล่าวคือในขณะที่หนุ่มสาวกำลังนั่งคุย

กัน ถ้ามีหนุ่มอื่นขึ้นเรือนสาวจะมาจับอีกเหมือนกัน หนุ่มที่มาก่อนจะต้องเป็นสุภาพบุรุษยอมลงเรือนไปก่อนเพื่อให้คนอื่นได้มีโอกาสได้คุยกับสาวบ้าง และแม้ว่าจะจะเป็นแฟนของตนก็ตามแต่ถ้าเป็นแฟนกันแล้วจะไม่ลงเรือนไปไหนแต่จะคอยอยู่ที่ใต้ถุนบ้านสาวนั่นเอง และเป็นหน้าที่ของสาวที่จะทำอย่างไรให้หนุ่มที่มาคุยด้วยลงเรือนไปเร็ว ๆ เมื่อหนุ่มอื่นลงเรือนไปแล้วหนุ่มที่เป็นตัวพ่อ (ผู้ชายที่เป็นแฟนเรียกว่าเป็นตัวพ่อ ผู้หญิงที่เป็นแฟนเรียกว่าตัวแม่) ก็จะกลับไปคุยใหม่เพื่อสั่งเสียรำลืออีกครั้งหนึ่งจึงจะกลับบ้าน มีบางกรณีสาวอาจจะเปลี่ยนใจชอบคนใหม่หนุ่มเก่าก็ยอมรับสภาพได้ไม่โกรธเคืองเพราะถือว่าถ้าเป็นคู่กันแล้วก็ไม่แคล้วกัน เนื่องจากมีความเชื่อว่าแล้วแต่บุญนำกรรมแต่ง ถือว่าคนเราไม่สามารถฝืนกรรมในอดีตและปัจจุบันได้ ซึ่งเป็นโลกทัศน์หนึ่งของชาวเหนือ (ลิขิต, ๒๕๒๓) ดังนั้น เมื่อถาม เหตุผลทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายทุกคนทั้งคู่จะตอบว่าไม่มีใครห้ามใครได้ และต่างก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะห้ามหวงเพราะเป็นแค่แฟนกันยังไม่แต่งงานกัน ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเลือกและเปลี่ยนแปลงได้ แต่ถ้าคู่ของเราแล้ว เขาก็ไม่เปลี่ยนใจ สำหรับผู้หญิงมีเหตุผลเพิ่มมาอีกว่า เกรงว่าหนุ่มสุดซ่าหามาคุยถึงบ้านแล้ว เกรงว่าจะเสียใจและเกรงจะถูกนินทาว่าหยิ่ง และอาจถูกป้าบ้านด้วยอุจจาระหรืออิฐก็ได้ และที่สำคัญเป็นสิ่งที่น่าจะอายมากสำหรับลูกผู้ชายที่หวงแฟนและไม่ยอมให้ใครจับ

ด้วยโลกทัศน์ยึดเรื่องบุญทำกรรมแต่ง และหลักมนุษยสัมพันธ์ (ลิขิต, ๒๕๒๓) ทำให้ชาวเหนือยึดถือเรื่องน้ำใจเหนือสิ่งอื่นใด ดังนั้นสาวเหนือจึงคุยกับหนุ่มทุกคนไม่ว่าจะรู้จักหรือไม่ก็ตามเพราะกลัวเสียน้ำใจ และหนุ่มเหนือก็ยอมลงไปจากเรือนสาวที่ตนรักเพื่อให้ผู้อื่นมาคุยกับแฟนตนก็เพราะกลัวเสียน้ำใจกับแฟนของตนและกับหนุ่มอื่น ๆ

ด้วยโลกทัศน์ดังนี้จึงทำให้สาวเหนือถูกกล่าวหาว่าใจง่ายเพราะจับง่าย ใครจะมาจับก็ได้

เมื่อแอ้วสาวจนศึกแล้วคือประมาณเที่ยงคืน ศีสอง ศีสามแล้ว หนุ่มก็จะกลับแต่ขึ้นอยู่กับการณ์ตักกับกลุ่มเวลาใด และขึ้นอยู่กับว่าช่วยสาวทำงานเสร็จหรือยัง ถ้าเป็นหนุ่มที่มันอกมันใจในตัวสาวก็จะช่วยสาวทำงานจนเสร็จ แต่โดยทั่ว ๆ ไปแล้วแม้ว่าจะไม่มันใจในตัวสาว

ชายหนุ่มที่มีน้ำใจดีก็จะช่วยอยู่แล้วโดยไม่คิดอะไร เมื่อรวมกลุ่มได้แล้วหนุ่มก็จะเดินทางกลับบ้านพร้อมกับขับลำนํ้าไปด้วยเป็นจ้อยหรือซอกก็ได้แล้วแต่ถนัด แต่ถ้าไปแอ้วสาวคนเดียวก็จะผิวปากเอาเสียงเป็นเพื่อน

การแอ้วสาวในปัจจุบันแตกต่างไปจากเดิมมาก กล่าวคือไม่มีการขับลำนํ้าไปตามถนน ไม่มีการเล่นดนตรี ต่างคนต่างไป ส่วนมากจะเดินหรือขี่จักรยานไป นอกจากคนที่มีฐานะดีก็จะขี่จักรยานยนต์ การพูดจาจับสาวก็ไม่พูดลำนํ้าเป็นบทกลอนอีกต่อไปแล้ว ซึ่งถ้าพูด นอกจากสาวจะไม่รู้สึกซาบซึ้งแล้ว หนุ่มยังถูกกล่าวหาว่าเซยอีกด้วย และในขณะที่นั่งจับกัน สาว ๆ ก็ไม่ได้เกล้าผมมวย เหน็บตอกไม้ สวมผ้าถุง เสื้อแขนกระบอกอีกแล้ว แต่อาจจะสวมชุดนอนที่หนา ๆ หรือสวมกางเกงหรือผ้าถุงธรรมดา ผมทรงสั้น ๆ มานั่งคุยด้วยทำงานด้วย แต่ไม่มีการยกอะไรมาต้อนรับนอกจากน้ำ สำหรับหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้า ถ้าอยากทราบว่หน้าตาของคู่สนทนาเป็นอย่างไรก็ยกตะเกียงรั้วส่องดูหน้าของแต่ละฝ่ายได้ เลยไม่ต้องพูดถามอ้อมค้อม และชายหนุ่มก็ไม่มีการเอาผ้าคลุมหน้ามาจับสาวอีกต่อไปแล้ว ส่วนหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าทำให้ทั้งสองฝ่ายเห็นหน้ากันชัดเจน แต่การที่จะไล่ชายหนุ่มลงจาก เรือนหางอ้อมโดยบอกว่านํ้ามันตะเกียงหมดต้องเลิกไป แต่ธรรมเนียมที่ยอมให้หนุ่มอื่น ๆ มาจับแพนของตนเองได้ยังคงเหมือนเดิม

ประเพณีแอ้วสาวทั้งหมดนี้ได้มาจากการสังเกตและการสัมภาษณ์(นายนำ โยปิงทา, นาง เรือนแก้ว, นายปาน, ๒๕๒๓)

ประเพณีแอ้วบ้านแม่เล่า

"ผิวเป็นหง เมียเป็นข้อง ผิวเป็นแก้ว เมียเป็นแสง" มีความหมายว่า สามีมีหน้าที่หาเงินมาเปรียบเสมือนเป็นสวิงตักปลา ดังนั้นเมียก็เปรียบเสมือนข้องปลาที่เก็บงำทรัพย์สินที่สามีหามาได้ เมื่อสามีมียศถาบรรดาศักดิ์ก็เหมือนกับแก้ว ภรรยาที่มีหน้ามีตาด้วยเหมือนแสงของแก้ว และสามีก็ได้อาศัยภรรยาเป็น เครื่องสนับสนุนเหมือนแสงแก้วเช่นกัน เป็น

คำพูดที่พ่อแม่ฝ่ายชายสั่งสอนแก่ลูกสะใภ้ในวันที่น่าปลาแห้ง นม ปลากระป๋อง วันเลี้ยง เกลือ พริกแห้ง มาคารวะแก่พ่อแม่และญาติพี่น้องฝ่ายชายซึ่งเรียกว่า ประเพณีแ่อ้วบ้านแม่เฒ่า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีเอาผิวเอาเมียของชนบทลานนาไทย ซึ่งการเอาผิวเอาเมียนี้นี้ต่างกับ พิธีแต่งงาน เพราะพิธีแต่งงานมีขั้นตอนการลู่อ การเลี้ยงแขก การผูกข้อมือ การเรียกขวัญ^{๑/} ซึ่งประเพณีการแต่งงานนั้นสมัยก่อนชาวบ้านธรรมดาทำไม่ได้ ทำได้เฉพาะเจ้านายเท่านั้น ถ้าชาวบ้านธรรมดาทำก็ถือว่าซิด ไม่ใช่ทำว ไม่ใช่ขุนทำไม่ได้เพราะทำเหมือนเจ้านาย^{๒/} ซึ่งความจริงแล้วที่ซิดก็เพราะว่ามีกฎหมายห้ามเอาไว้ กฎหมายฉบับที่ห้ามชื่อว่า คัมภีร์เสหา โมงนะ กำหนดให้คนทำตามฐานะตน เช่นไพร่ทำตัวเหมือนนายก็ผิดด้วย (อรุณรัตน์, ๒๕๒๓) ดังนั้น เมื่อมีการศึกษาถึงพิธีแต่งงานของลานนาไทยก็จะมีผู้ศึกษาถึงประเพณีแ่อ้วบ้านแม่เฒ่าเลย จะเป็นเพราะว่าในท้องถิ่นชนบทอื่น ๆ ไม่มีประเพณีก็เป็นได้ ดังนั้นประเพณีแ่อ้วบ้านแม่เฒ่านี้จึงได้ทำการศึกษาโดยวิธีเดียวคือการสัมภาษณ์ระดับลึกและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม แต่ไม่มีเอกสารที่จะค้นคว้า

หลังจากที่หญิงชายแ่อ้วหากันจนเป็นที่รู้กันว่าต่างก็คือตัวพ่อตัวแม่ (เป็นพ่อเป็นแม่ ในอนาคต) และดูคุณสมบัติของทั้งสองฝ่ายอย่างคิบดีแล้ว และญาติพี่น้องพ่อแม่ทางฝ่ายหญิงและฝ่ายชายก็จะมีการสืบดูว่าญาติพ่อแม่พี่น้องแต่ละฝ่ายคือใคร เป็นสีปอบหรือไม่ พ่อแม่ฝ่ายหญิงซึ่งก็รู้จักกับพ่อแม่ฝ่ายชายแล้วว่าเป็นใคร และคาดคะเนแล้วว่าต้องยอมรับลูกสาวตน ก็จะตกลงหาฤกษ์ยามยามดีให้ผู้ชายนอนบ้านผู้หญิงได้ การที่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงต้องเป็นฝ่ายหาฤกษ์ฝ่ายเดียวก็เพราะว่าการจะเอาผิวเอาเมียขึ้นอยู่กับการยินยอมของฝ่ายหญิงเป็นอันมาก เพราะถ้าฝ่าย

๑/ อ่านได้จาก มณี พยอมยงค์. ๒๕๑๖. ประวัติดั้งและวรรณคดีลานนา.

กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.

๒/ จากการสัมภาษณ์นายจันทร์ โยบิงทา อายุ ๕๖ ปี อาชีพทำนา, ๔๐ หมู่บ้าน ปันง้าว ตำบลห้างฉัตร อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง, มีนาคม ๒๕๒๓.

หญิงไม่ยินยอมแล้ว แม้แต่การเข้าห้องฝ่ายหญิงหรือการจับมือสนิทหน่อยก็ถือว่าผิดผี และเป็นการ
 ถูกผีป่วน่า (บรรพบุรุษ) อีกด้วย และลูกสาวทางเหนือมักจะเชื่อฟังพ่อแม่^{๑/} จากการสัมภาษณ์
 ระดับลึก^{๒/} แม้แต่การจับมือถือแขนก็ไม่มี แม้ว่าจะมีโอกาสอยู่สองต่อสองตึก ๆ ชั้น ๆ กลาง
 ลานหน้าบ้านในเวลาดวงจันทร์เต็มดวงเพื่อตำข้าวหรือจะนั่งคุยใต้แสงตะเกียงรั้วสองต่อสอง
 เมื่อพ่อแม่หลับแล้วก็ตาม ดังนั้นการลวงเกินก่อนพ่อแม่จะทราบจึงไม่มี รุ่งเช้าหลังจากที่ได้
 เสียกันแล้วลูกสาวก็จะบอกแม่อีกครั้งหนึ่ง พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะส่งตัวแทนหรือพ่อสื่อ (เป็นชาย
 และพูดเก่ง) ไปแจ้งแก่พ่อแม่ฝ่ายชายเรียกว่า "พิธีคล้องควาย (ก้องควาย) โดยที่พ่อสื่อก็จะ
 เอาเชือกและกรวยดอกไม้ไปด้วย ฝ่ายพ่อแม่หนุ่มก็จะยินยอมอยู่ประตูบ้านถามว่าทำไม พ่อสื่อก็
 จะบอกว่า "ควายปู้หงานบ้านหนึ่ ไปนุ่นฮั่วบ้าน (ชื่อผู้หญิง) จนลี้เหลวมต ข้ามาบอกให้อยู่ ให้อ
 ไปขอสมาลาโตค"^{๓/} (ควายเปลี่ยวบ้านนี้ได้แหกคอกออกไปทำลายรั้วที่บ้านผู้หญิงจนแหลก
 มต มาบอกให้ทราบจะได้ไปขอภัย) พ่อแม่ฝ่ายชายก็จะเรียกพ่อสื่อขึ้นบ้านมาตกลงกันว่า
 ต้องเอาอะไรไปขอขมาลาโทษบ้าง เมื่อพ่อสื่อกลับไปแล้วพ่อแม่ก็จะถามลูกชายว่าจะเอาจริง
 หรือไม่ ไม่ว่าจะเอาจริงหรือไม่เอาจริงก็ต้องไปใส่ผีเพราะผิดผีไว้แล้ว แต่กรณีไม่เอาจริงมี
 น้อยมาก เพราะถ้าไม่เอาจริงแล้วทำแบบนี้จะถูกสังกรรมรังเกียจ จะจับสาวคนใดในหมู่บ้านไม่
 ได้อีกเลย เมื่อฝ่ายหญิงได้แจ้งให้แก่ญาติฝ่ายชายทราบแล้ว ญาติพ่อแม่ฝ่ายชายก็จะมาตกลงพูด
 จากับพ่อแม่ฝ่ายหญิง หากฤกษ์ยามให้ฝ่ายชายมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง เรียกว่ามา "โค้ย" (มาเตียง)

๑/ ลูกเคารพพ่อแม่และเชื่อฟังมาก แม้แต่จะรับประทานอาหารก็ต้องรอให้พ่อแม่
 รับประทานก่อน เรื่องที่สำคัญอย่างนี้ต้องให้พ่อแม่รับรู้

๒/ นางน้า โยปิงทา อายุ ๖๐ ปี, ๗๐ หมู่บ้านปิ่นง้าว ตำบลห้างฉัตร อำเภอ
 ห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

๓/ การพูดคล้ายคลึงกันกับ มณี พยอมยงค์. ๒๕๑๖. ประวัติดั้งและวรรณคดีล้านนา.
 กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.

การที่หาฤกษ์ยามมาอยู่บ้านฝ่ายหญิงก็เพราะว่าเป็นประเพณีที่แต่งงานแล้ว ๓-๖ เดือนจะต้องมาอยู่บ้านฝ่ายหญิงก่อนเพื่อไปเป็นแรงงานสำหรับบ้านฝ่ายหญิง หลังจากนั้นถ้าบ้านฝ่ายชายไม่มีใครก็ย้ายอยู่บ้านฝ่ายชาย ในระยะเวลาที่ยังหาฤกษ์ย้ายมาอยู่บ้านฝ่ายหญิงไม่ได้ ฝ่ายชายก็มีสิทธิ์ที่จะมานอนบ้านฝ่ายหญิงทุกคืน แต่ตอนเช้าต้องกลับไปช่วยงานบ้านตนเอง ฝ่ายหญิงก็เตรียมทอดผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน หมอน พูท และเสื้อผ้าให้แก่ฝ่ายชาย เมื่อได้ฤกษ์ยามยามดีแล้วพ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะเตรียมต้าย • หัว หมาก • ลูก พลุ • มัด ข้าวตอกดอกไม้ เทียนไข ให้ตัวแทนเอาไปให้พ่อแม่ฝ่ายชาย พ่อแม่ฝ่ายชายจะแบ่งทุกอย่างไว้ครึ่งหนึ่งเพื่อนำไปเช่นไหว้ผีปู่ย่าของตน อีกครึ่งหนึ่งส่งคืนฝ่ายหญิงเพื่อนำไปเช่นไหว้ผีปู่ย่าของฝ่ายหญิงเรียกว่าการ "ไขว้ผี" หลังจากนั้นชายหนุ่มก็จะชนของอันได้แก่เสื้อผ้าและของอื่น ๆ แล้วแต่จะมี แต่สิ่งสำคัญที่ต้องเอาไปด้วยคือพิน จะต้องชนไปบ้านผู้หญิงอย่างน้อย • เกวียน ถ้าของอื่น ๆ มีมากก็ต้องชนพินไปบ้านผู้หญิงก่อน พินที่ลากมานั้นจะเก็บไว้ใต้ถุนบ้านเอาไว้สำหรับใช้ทำกับข้าวและไว้เป็นเครื่องแก้เชนสำหรับชายหนุ่มที่มาอยู่บ้านฝ่ายหญิงในตอนแรก กล่าวคือคืนนอนตอนเช้าก่อนรับประทานอาหารไม่ทราบว่าจะทำอะไรดีก็จะผ่าพิน พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะชมว่าชยันอีกด้วย

หลังจากที่ฝ่ายชายอยู่บ้านฝ่ายหญิงได้ ๓ วันก็จะปรึกษาหารือกันกับฝ่ายหญิงไปแอมบ้านแม่เต่า ฝ่ายชายก็จะเอาเงินให้ฝ่ายหญิงไปซื้อของได้แก่เนื้อสัตว์ ปลาช่อนแห้ง ปลากระบอง ทุ่นเส้น นม ไม้ขีดไฟ เกลือ พริกแห้ง น้ำปลา แล้วแต่ภาวะทางเศรษฐกิจจะเอื้ออำนวย ปัจจุบันนี้เพิ่มอีกอย่างก็คือผงชูรส การไปแอมนี้ผู้หญิงจะไม่ไปกับสามีของตน แต่จะไปกับคนที่รู้จักญาติฝ่ายชายดีและต้องไปเข้าไปเป็นกลับด้วย ดังนั้นถ้าระยะทางไกลมาก ๆ ข้ามจังหวัดที่กลับไม่ทันก็จะไม่มีการปฏิบัติประเพณีเช่นนี้ ของที่ซื้อไปนั้นจะแบ่งเป็นชุด ๆ ใส่ถุงมีชุดใหญ่ไว้สำหรับบ้านพ่อแม่สามี (เรือนแก้ว) ส่วนชุดเล็กสำหรับญาติสามี เมื่อไปถึงก็จะนำเอาเข้าของไปเก็บไว้ในครัวแล้วเอาถุงไปวางไว้ข้างฝาบ้าน เสร็จแล้วก็ไปทำความสะอาดตักน้ำ ถูบ้าน ปัดกวาดที่บ้านพ่อแม่ก่อน แล้วจึงไปทำงานและเอาของไปให้ที่บ้านญาติ เมื่อเสร็จหมดแล้วก็จะบอกกับญาติสามีและพ่อแม่สามีว่าจะกลับ ซึ่งญาติและพ่อแม่ก็จะว่ากล่าวสั่งสอนและเอาเงินใส่ถุงที่วางไว้ข้างฝานั้นตามแต่กำลังทรัพย์ที่ตนมีและตามจำนวนของที่มา

เยี่ยมด้วย แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเกินราคาของเสมอ สำหรับ เรือนเก่าคือเรือนพ่อแม่แล้วมีมาก ก็ให้มากโดยไม่คำนึงว่าของจะมากหรือน้อย เพราะเท่ากับ เป็น เงินสินสอดด้วยเหมือนกัน และ บางทีเงินที่ใส่ถุงให้ลูกสะใภ้ก็คือเงินที่ลูกชายให้ไว้ก่อนนั้นเอง ดังนั้นจึงเท่ากับประเพณีที่ฝ่าย ชายจ่ายตลอด หลังจากวันที่ไปแ่อแม่แต่ครั้งแรกแล้ว อีกสองวันต่อมาก็มีการ "แ่อส้ม" (เยี่ยมซ้ำ ๒) คราวนี้ก็จะซื้อของหลายถุงเหมือนกันและชุดใหญ่สำหรับบ้านพ่อแม่ ชุด เล็ก สำหรับญาติคนอื่น ๆ เช่น เต็ม แต่ของที่ซื้อเปลี่ยนไป จะเป็นพวกของสดได้แก่ผัก ปลา ร้า กะปิ เนื้อสัตว์สด ๆ มันเทศ ข้าวโพด การที่ซื้อของมาให้ก็อีกก็เพราะว่า เมื่อตอบแทนที่พ่อแม่และญาติ ฝ่ายสามีให้เงินไป และในวันแ่อครั้งที่สองก็คงทำเหมือนเดิมคือมาช่วยทำงานบ้านจน เสร็จ แล้วจะกลับ ถ้าเมื่อญาติฝ่ายชายคิดว่าในวันแรกให้เงินน้อยไปก็จะให้เพิ่มอีก ถ้าคิดว่าให้พอ เพียงแล้วก็จะนิยมให้ของกินที่หนัก ๆ ไปเพื่อที่จะให้เป็นเคล็ดว่าอยู่ด้วยกันยืนยาวหนักแน่น เช่น พริก แดง พริกทอง ยาสูบ เมียง หอม กระเทียม แล้วแต่จะมีที่บ้านของตนเอง

เมื่อแ่อครบสองครั้งแล้วก็ไม่ต้องไปอีก จะเห็นได้ว่าประเพณีแ่อบ้านแม่ เฒ่านี้คือ การแนะนำตัวของฝ่ายหญิงให้ญาติฝ่ายชายได้รู้จัก นอกจากได้รับของขวัญจากลูกสะใภ้แล้วก็ยังได้ รู้จักคุณสมบัติกุลสตรีของลูกสะใภ้อีกด้วย และไม่มี การตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ เลี้ยงคนอื่น เพราะ เงินที่เสียไปในการไปแ่อแม่ เฒ่าก็ได้คืนหมด และยังได้กำไรด้วยซ้ำ นับว่าเป็นประเพณีที่ควร อนุรักษ์เอาไว้เพราะประเพณีนี้ เหมาะสมกับภาวะ เศรษฐกิจของบ้าน เมืองของเรา

ในปัจจุบันนี้ประเพณีการ เอาข้าว เอา เมียงและประเพณีแ่อบ้านแม่ เฒ่ายังคงมีอยู่และ ยังปฏิบัติกัน เป็นส่วนมาก แต่ธรรมเนียมบางประการได้มีการปฏิบัติลดลง ซึ่งได้แก่ธรรมเนียม ขนพิมไปบ้านผู้หญิงในวันที่ผู้ชายจะย้ายไปบ้านผู้หญิง ส่วนธรรมเนียมอื่น ๆ ยังคงมีอยู่มาก ประเพณีแ่อบ้านแม่ เฒ่านี้จะไม่มีการปฏิบัติถ้า เป็นผู้มี การศึกษาสูงและมีอาชีพรับราชการ หรือ ผู้หญิงที่แต่งงานกับคนต่างท้องถิ่นหรือแต่งงานกับคนจีน แต่ถ้าเป็นผู้ชายพื้นบ้านไปแต่งงานกับ คนต่างถิ่นหรือคนจีนก็ต้องปฏิบัติตามประเพณีหรือแ่อบ้านแม่ เฒ่าอยู่

ประเพณียี่เป็ง (วันเพ็ญเดือน ๑๒)

แสงสีเหลืองสีเขียวสีแดงจากโคมกระดาษสลั้วระยับระแวมด้วยแสงเทียนแสงประทีปที่จุดประดับหัวบริเวณบ้าน ไม่ว่าจะเป็นรั้วบ้าน บ่อน้ำ คอกสัตว์ หัวบันไดบ้าน นอกชานบ้าน และหิ้งพระ เป็นประเพณีมาแต่โบราณของชุมชนตำบลนี้ด้วยความเชื่อที่มีแต่โบราณว่า ถ้าจุดบ้านช่องให้สว่างไสวดูสะอาดปราศจากมลทินแล้ว เทวดาบนฟ้าบนสวรรค์จะทราบว่าเป็นบ้านมีคนอยู่จะได้ให้โชคมาให้พร นอกจากนั้นด้วยโลกทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับความสำนึกในบุญคุณและความกตัญญูรู้คุณ ทำให้ชาวตำบลทางฉัตรคิดว่าสรรพสิ่งทั้งหลายที่เราได้ใช้ประโยชน์ เช่น บ้านที่เราได้อาศัย รั้วบ้านเป็นสิ่งปกป้องรักษาทรัพย์สิน บ่อน้ำให้น้ำแก่เราไว้ดื่มใช้และสัตว์เลี้ยงเช่น วัว ควาย ไก่ เป็ด หมู หมา ก็เป็นอาหารและเป็นกำลังงานให้แก่เรา ดังนั้นจึงต้องจุดเทียนจุดประทีปบูชาแสดงความกตัญญูรู้คุณในสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว สำหรับสัตว์เลี้ยงนอกจากจุดเพราะแสดงความกตัญญูรู้คุณแล้ว ยังจุดเสตาะเคราะห์ให้แก่สัตว์เลี้ยงด้วยเพื่อให้สัตว์เลี้ยงอยู่สุขสบายไม่เป็นโรคเป็นภัยต่าง ๆ

ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ชาวลานนาไทยโดยทั่ว ๆ ไปจะมีประเพณีลอยกระทง ลอยโคม^๑ หรือลอยไฟ แต่ชาวชนบทในตำบลทางฉัตรไม่มีพิธีลอยไฟหรือลอยกระทง แม้จะมีลำห้วยเล็ก ๆ ไหลผ่านแต่ละหมู่บ้านก็ตาม

ก่อนถึงวันยี่เป็ง ชาวบ้านจะปิดกวาดบ้าน เรือนทำความสะอาด ทำขนม ทำกับข้าว ซื่อเทียนไข ประทีป โคมญี่ปุ่น ซี่ผึ้ง คอกไม้ไฟ ประทัด สิ่งของต่าง ๆ ที่คาดว่าจะถวายเป็นด้วย

ก่อนหน้านั้นประมาณ ๑ อาทิตย์ก็จะมีการซื้อซี่ผึ้ง เทียนไขนำไปให้พระสงฆ์หรือผู้คง

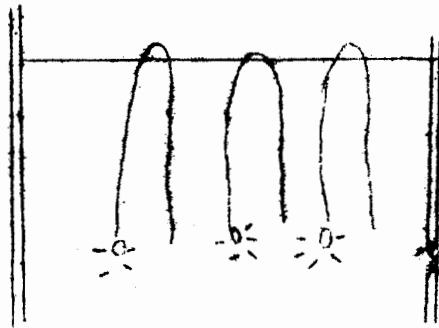
๑/ อ่านรายละเอียดจาก สงวน โชติสุขรัตน์. ๒๕๑๒. ประเพณีไทยภาคเหนือ.

แก่เรียนเขียนว่า สังฆบูชา พุทธบูชา ธรรมบูชา อรหัง พจิตตัง ยจิตตัง และสลักชื่อของแต่ละคนไว้ด้วย นอกจากนั้นยังมีการทำสีสายซึ่งทำจากด้ายพื้นเมืองสีขาวหลาย ๆ เส้น หนาประมาณ ๑ ซม. ยาวเท่ากับ ๑ ช่วงตัวคน ขุนน้ำมนะพร้าว นอกจากเตรียมของใช้แต่ละบ้านให้ครบแล้ว ยังมีการเตรียมตัวช่วยกันทำโคมไฟ โคมแขวน คล้ายกับโคมญี่ปุ่น โคมกระบอกเรียกว่า โคมก้าง สำหรับแห่ไปถวายวัด การเตรียมทำโคมแขวนโคมกระบอกใช้ระยะเวลาานานมาก บางทีก็หลาย ๆ เดือน ชาวบ้านจะร่วมมือกันทำ โคมกระบอกนั้นจะทำด้วยโครงไม้ไผ่หุ้มกระดาษว่าว มีรูทรงยาวแขวนติดกับปลายไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒-๓ เมตร เพื่อนำไปประดับประตูลวด (และยังมีโคมลอย ปลอยกลางวัน โคมไฟปลอยกลางคืน)

ตอนเช้าของวันยี่เป็งจะมีการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ คอนบ้ายก็จะมีการฟังพระธรรมเทศนา ส่วนมากจะเป็นเทศน์มหาชาติ การฟังเทศน์นี้ผู้เฒ่าผู้แก่จะอยู่ฟังตั้งแต่ตอนบ้ายจนตึกบางที่ก็นอนในวัดเลย ส่วนหนุ่มสาวและเด็ก ๆ เมื่อฟังพระธรรมเทศนาเสร็จแล้วก็จะกลับมาอาบน้ำแต่งตัวไปชุมนุมกัน ณ จุดใดจุดหนึ่งที่หัวหน้ากลุ่มหนุ่มสาวนัดกันไว้^{๑/} ก็จะนำดอกไม้ธูปเทียนติดมือไปด้วย เมื่อพร้อมกันแล้วก็จะตั้งขบวนแห่โคมแขวน โคมกระบอก โคมลม โดยให้หนุ่มสาวที่เป็นช่างฟ้อน ๆ นำหน้าขบวน ช่างฟ้อนจะแต่งตัวแบบพื้นเมืองคือสวมผ้าถุงใหม่ เสื้อแขนกระบอก เสื้อและผ้าถุงนิยมนุ่งสีเดียวกัน แต่น้ำหนักสีอ่อนแก่ไม่เท่ากัน แล้ว

๑/ ในแต่ละหมู่บ้านจะมีกลุ่มหนุ่มสาวซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดกิจกรรมเพื่อส่วนรวมแต่เดิมมา แม้จะไม่เรียกว่ากลุ่มหนุ่มสาว แต่หนุ่มสาวชาวบ้านก็จะทราบบทบาทและหน้าที่ของตนว่าจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมทุกอย่าง เช่น การช่วยกันทำอาหารและบริการในงานศพของหมู่บ้าน ผู้หญิงจะช่วยกันทำกับข้าว ผู้ชายจะยกมาต้อนรับแขก ผู้หลักผู้ใหญ่ไม่ต้องช่วยทำอะไรคอยรับบริการจากหนุ่มสาว และที่น่าสังเกตคือคนที่แต่งงานแล้วไม่ว่าหญิงหรือชายก็ต้องถอนตัวเองออกจากกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อดูแลรับผิดชอบครอบครัวอย่างเต็มที่.

ห่มผ้าแถบเกล้าผมมวย เบียงเหน็บดอกกล้วยไม้หรือดอกไม้อะไรก็ได้ ที่นิยมพ้อมมีสองชนิดคือ พ้อมเทียนและพ้อมเล็บ ฝ่ายชายก็จะแต่งตัวธรรมดา สวมเสื้อม่อฮ่อม คล้องมาลัยดอกมะลิ หน้าตาอาจจะประแบ่งจนขาว มีหน้าที่โห่และตีฆ้องกลองให้เข้าจังหวะ ถัดมาก็จะเป็นกัณฑ์เทศน์ แล้วจึงเป็นกลุ่มชายหญิงที่ถือดอกไม้ธูปเทียนร่วมขบวน แล้วก็ถึงขบวนที่ถือโคมแขวน โคม กระบอก โคมไฟ โคมลอย ซึ่งผูกติดไว้กับปลายไม้ยาว ๆ ซึ่งผู้ชายจะเป็นผู้ถือรั้งท้ายสุดได้แก่ ขบวนกลองยาว เมื่อถึงวัดก็นำกัณฑ์เทศน์ โคมแขวน โคมกระบอก โคมลอย รวมทั้งดอกไม้ ธูปเทียนที่แต่ละคนถือมาด้วยก็นำมาถวายต่อหน้าพระพุทธรูปแล้วจึงนำมาเวียนเทียนรอบวิหาร ๓ รอบ ขณะที่พระสงฆ์สวดถึงผลบุญของการบูชาไปแล้ว ต่างก็นำธูปเทียนดอกไม้มาหาที่ปัก บริเวณรอบวิหารหรือรอบอุโบสถก็ได้ สำหรับคนที่มีเคราะห์หนัก ๆ ก็นำสีส่ายมาด้วย โดยจุด สีส่ายไว้กับราวแขวนสีส่ายเพื่อเสดาะเคราะห์ให้หมดไป บางคนถ้าหาที่สำหรับจุดเทียนไข ประทีปเสดาะเคราะห์ไม่ได้ก็จะนำกลับบ้านไปบูชาเสดาะเคราะห์ที่บ้านเอง

ภาพที่ ๖ สีส่าย

สำหรับโคมแขวน โคมกระบอก ต่างก็ช่วยกันนำประดับประดาประศูวัด ส่วนโคมไฟก็จะจุดปล่อยไปในท้องฟ้าก่อนจะปล่อยโคมไฟจะต้องมีพิธีพ้อมรอบ ๆ โคมไฟ ๓ รอบ การปล่อยโคมไฟนี้ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเชื่อว่าเพื่อให้เคราะห์ร้ายได้ติดไปกับโคมไฟ และเมื่อปล่อยไปแล้วเคราะห์ก็จะหมดไป ดังนั้นถ้าบังเอิญโคมไฟตกใส่บ้านหลังใดบ้านหลังนั้นก็ได้รับเคราะห์ร้ายตายจากกันไป แต่สำหรับผู้เฒ่าผู้แก่เคยบวชแล้วจะตอบว่าการปล่อยโคมไฟนั้นปล่อย

เพื่อเป็นการบูชาพระเกษตรแก้วจุฬามณีบนสวรรค์^{๑/} ในขณะที่ปล่อยโคมลมก็จะมีการเล่นจุดประทัด จุดดอกไม้ไฟภายในวัด สำหรับหนุ่มสาวก็อาจจะกลับจากวัดดึกหน่อย แต่เด็ก ๆ และผู้ใหญ่ผู้ที่ตั้งงานแล้วก็กลับบ้านมาจุดประทัดจุดโคมไฟจุดเทียนไขตามริ้วบ้าน ประทัด หน้าต่าง บ่อน้ำ คอกสัตว์ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว แต่การจุดที่หิ้งพระจะเป็นการจุดเพื่อเสาะเคราะห์ให้กับตนเองและครอบครัว คิดว่าไฟคงจะเผาเคราะห์ให้หมดสิ้นไป หลังจากที่ได้จุดจนเทียนทุกเล่มดับสนิทแล้วก็เข้านอน หมดวันแห่งแสงเทียนและแสงประทัด

ปัจจุบันนี้งานยี่เป็งไม่ค่อยเป็นที่สนใจของหนุ่มสาวมากนัก เพราะพวกเขาจะไปเที่ยวงานลอยกระทงในเมืองลำปางหรือจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากการคมนาคมสะดวก แต่อย่างไรก็ตาม การจุดเทียนเสาะเคราะห์ให้ตนเองคงมีอยู่ แต่การจุดเทียนเสาะเคราะห์ให้แก่สัตว์เลี้ยง จุดเทียนบูชาบ่อน้ำและริ้วบ้านลดน้อยลงและไม่มีการปล่อยโคมไฟแล้วเพราะทางราชการห้าม เกรงว่าจะเป็นอันตรายถ้าตกใส่บ้านเรือน แต่ถ้าปีไหนหัวหน้ากลุ่มหนุ่มสาว^{๒/} เอาจริงเอาจ้างงานก็จะศึกษากอย่างเดิม และขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสอีกว่าต้องการให้งานครึกครื้นแค่ไหน แต่ส่วนใหญ่แล้วงานวัดก็จะไม่ตรงกับงานลอยกระทงที่จังหวัดลำปางหรือเชียงใหม่

สรุปประเพณี

จากประเพณีดังกล่าวจะเห็นว่า การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีนี้มีรากฐานมาจากความเชื่อถือในลัทธิ Animism เชื้อผี กลัวผี เกรงผี เช่นผีปู้ย่า เชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ (supernatural) บูชาไฟ คิดว่าไฟเผาผลาญเคราะห์ได้ และทำให้ร่มเย็นเป็น

^{๑/} เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนสวรรค์ คนต้องตายไปแล้วจะไปกราบไหว้ได้

^{๒/} หัวหน้ากลุ่มหนุ่มสาวเริ่มมีมานานแล้วแต่จะเป็น พ.ศ. ใดไม่แน่ชัด แต่มีมาก่อนที่จะมีทัศนคติการในหมู่บ้าน.

สุขได้ มีค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูรู้คุณจากการที่จุดเทียนไขประทีปให้กับบ่อน้ำ ฯลฯ มีจิตใจที่ละเอียดอ่อนผูกพันกับธรรมชาติ เช่นการพูดจาตัดพ้อต่อว่าใช้คำสัมผัสและธรรมชาติมาเกี่ยวข้อง นอกจากนั้นที่เด่นมากที่สุดก็คือ การยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและเพศชายในการเลือกคู่ครอง และความใจกว้างและเข้าใจจิตวิทยาของหนุ่มสาวของพ่อแม่ในชนบทแห่งนี้

ความเชื่อ (องค์คติ)

ความเชื่อเป็นองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าความเชื่อก็คือองค์คตินั่นเอง ทีโอโดสัน และ ทีโอโดสัน (Theodorson and Theodorson) ได้ให้นิยามของความเชื่อว่าเป็นคำกล่าวถึงความจริง (reality) ที่บุคคลยอมรับว่าเป็นอย่างนั้นจริง ความเชื่อแบ่งออกได้คือ ความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์และไม่เป็นวิทยาศาสตร์ (ณรงค์, ๒๕๒๒) ในที่นี้จะศึกษาความเชื่อในข้อห้าม (taboo) ต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานทั้งทางวิทยาศาสตร์คือการสังเกต และไม่เป็นวิทยาศาสตร์คือพื้นฐานที่มาจากความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหลาย เช่นความเชื่อเกี่ยวกับผีปอบ่า ซึ่งก็เป็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเหมือนกัน

ข้อห้าม ชาวเหนือเรียกว่า ชิด หมายถึงสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรือเป็นเสียดจัญไร เพราะไม่เป็นที่นิยมกัน (สงวน, ๒๕๑๖) หรือไม่เคยปรากฏก็ปรากฏขึ้น เช่นโคลมตมที่บ้านใครก็ถือว่าบ้านนั้น ชิด

ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

๑. ความเชื่อเรื่องผีปอบ่า มีผีมากมายเช่น ผีผด ผีเม้ง ผีนางคัง แต่ผีที่ชาวตำบลห้างฉัตรนับถือก็คือผีปอบ่า ซึ่งถ้าระยะทางไม่ไกลและไม่คิดดูระก็จะมีการไปร่วมพิธีเช่นผีปอบ่าทุก ๆ ปี แต่ถ้าไปไม่ได้ก็ช่วยงานได้ แต่ถ้าระยะทางไกลก็ไม่มีการร่วมพิธีหรือเสียเงิน

แต่อย่างใด

ผีปู่ย่านี้เป็นผีประจำตระกูลหรือที่เรียกว่า ผีบรรพบุรุษ (anchester worship) ผีปู่ย่านี้เขาจะปลูกหอไว้ทางเบื้องทิศหัวนอน และกลางที่อาจจะเป็นมุมบ้านที่เห็นสมควรคือไม่มีใครไปทำสกปรก เช่นบัสสวาระหรือทิ้งของสกปรก หอที่จะปลูกนี้ปลูกเป็นเรือนหลังเตี้ยขนาดกว้าง ๑ เมตร ยาวประมาณ ๑ เมตรครึ่ง มีที่วางเครื่องบูชา เช่นพานดอกไม้ธูปเทียน มีน้ำตั้น (คนโท) วางไว้ ส่วนการเซ่นสังเวคนั้นจะทำก็ต่อเมื่อมีโอกาสดังต่อไปนี้

๑.๑ มีคนในตระกูลเจ็บป่วยได้บนบานไว้ ต่อเมื่อความเจ็บไข้หายาก็ทำพิธีสังเวยก้าน

๑.๒ เมื่อครบกำหนดปีเดือนวันที่สมควรทำพิธีเช่นสรวงสังเวกคือ วันสงกรานต์หรือปีใหม่พื้นเมือง หรือกำหนดวันเลี้ยงผี กำหนดวันเลี้ยงผีนี้มักจะเลี้ยงกันในระหว่างเดือน ๗-๘-๙ เหนือ (ตรงกับเดือนเมษายน-พฤษภาคม และมีฎายน)

๑.๓ เมื่อมีบุคคลในตระกูลสมรสกับตระกูลอื่น ต้องมีการใส่ผีตามธรรมเนียม การใส่ผีตามธรรมเนียมการสมรสนี้ต้องมีหัวหมู ๑ หัว สุรา ๑ ขวด ไก่ ๑ คู่ เงินค่าผีอีกสมัยก่อน ๓-๖-๘ บาท แต่ปัจจุบันอย่างต่ำต้อง ๕๐ บาท

และเมื่อมีงานมงคลอื่น ๆ เช่นขึ้นบ้านใหม่ ส่วนการเซ่นสรวงประจำวันนั้นก็มีการเอาดอกไม้บูชา และตอนเช้าเมื่อนิ่งข้าวสุกก็มีการใส่เข้าผีปู่ย่าคือข้าวสักก้อนเล็ก ๆ ก้อนหนึ่งกับข้างเล็กน้อย และคนโทเล็ก ๆ ใส่น้ำไปไว้ที่บนหอ แต่ปัจจุบันไม่ค่อยใส่กันแล้วนอกจากใส่ข้าว พระเจ้าคือการถวายข้าวพระพุทธเป็นประจำ

เครื่องเซ่นสังเวกก็มีหัวหมู เหล้าโรง ๑ ขวด หรือครึ่งขวด (ขวด ปัน ครึ่งขวด เบียร์เรียกว่าขวดห้าอ้อย) ข้าวดอกคอกไม้ ขนม ข้าวต้ม (ข้าวต้มดังกล่าวนี้คือข้าวต้มผัดทางเหนือใช้ข้าวเหนียวทำและใช้กล้วยใต้หรือกล้วยน้ำว้า หรือถั่วลิสงทำไส้ แล้วขู่มะพร้าวโรย

หน้า เรียกว่าข้าวต้มหัวหงอก เพราะมีมะพร้าวชูดโรยขาวนั่นเอง) ผ้าขาว ผ้าแดง อย่างละ ๑ ผืน และเงินค่าผี เงินค่าผีนี้จะเรียกเก็บเมื่อมีการเข่นสรวง เนื่องมาจากการแต่งงานคือ เรียกจากฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงไม่ต้องออกเพราะฝ่ายชายเป็นฝ่ายไป "ผิดผี" จึงต้องเป็นฝ่ายเสียเงินค่าผี การเข่นสังเวद्यผีนี้ เป็น "เก้าผี" คือผู้ที่มีอาวโโสในตระกูลนั้นซึ่งมักจะเป็นผู้หญิงมีอายุ ผู้ชายมักจะไม่เกี่ยวข้อง และเป็นธรรมเนียมว่าผู้ที่จะเป็นทายาทรับช่วงเป็น "เก้าผี" ก็ไปจุดรูปเทียนบอกกล่าวและโยกขันดอก คือยกขันดอกขึ้นบอกให้ทราบมีใจความว่า "บัดนี้ นาง... (หรือนายคนชื่อนั้น บอกด้วยว่าเป็นลูกหรือหลาน) ได้หายจากเจ็บไข้แล้ว จึงได้นำเอาเครื่องเข่นสังเวद्यมาเลี้ยงผีปู่ย่า ขอให้ผีปู่ย่าได้โปรดมารับเอาและให้บันดาลให้มีความสุข ความเจริญสืบไป"

เมื่อกล่าวแล้วก็เอาเครื่องเข่นไปวางไว้ที่ห้องผี เมื่อได้เวลาอันสมควรก็เอาเครื่องสังเวद्यเหล่านั้นมาจ่ายแจกคนในตระกูลเดียวกันกันและ "เก้าผี" ก็อาจจะเอาดาบตีบผูกมือให้แก่คนป่วยอีกด้วย เป็นการบำรุงขวัญคนป่วยให้ดีขึ้น ส่วนในโอกาสที่แต่งงานกัน ฝ่ายชายจะต้องเสียค่าผีให้ตามที่ฝ่ายหญิงจะเรียกร้องเอา สมัยก่อนเรียกกันเป็นเงินรูปซึ่งเป็นเงินเหรียญที่ใช้ในอินเดียและพม่า ๑ รูปเท่ากับ ๔๐ สตางค์ ก็จะเรียกกันตั้งแต่ ๓-๖-๘ รูป (เรียกว่า เงินแถบ) เงินจำนวนนี้ฝ่ายหญิงจะเอาให้บิดามารดาไปซื้อหัวหมูมาเลี้ยงผี

พิธีดังกล่าวนี้มักจะทำกันในวงญาติใกล้ชิดหรือที่อยู่ใกล้เคียงกัน เท่านั้น ที่อยู่ห่างไกลออกไปต่างบ้านต่างเมืองก็ไม่มีโอกาสมาร่วมด้วย และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้บางคนทอดทิ้งไปเลย แต่หากเป็นในเทศกาลตรุษสงกรานต์บางคนที่ยังไม่ทอดทิ้งก็อาจมาร่วมด้วย ที่ใช้ว่าอาจจะก็เนื่องจากบางคนอยู่ห่างไกลเกินไปไม่สามารถมาได้ การมาทำพิธีเลี้ยงผีในวันสงกรานต์หรือปีใหม่แบบพื้นเมืองนี้เขาถือว่าเป็นการมา "ดำหัว" ผีปู่ย่าด้วย ซึ่งที่มาได้ก็จะนำเอาเครื่องเข่นสังเวद्य เช่น มะพร้าว กล้วย อ้อย มาร่วม และช่วยออกเงินค่าหัวหมูอีกด้วย พร้อมกันนั้นก็มีการ "ดำหัว" ญาติผู้ใหญ่และเก้าผีด้วย

ผีปู่ย่าที่ยังแยกออกเป็น "ผีเรือน" อีก คือเมื่อมีคนในตระกูลแยกออกไปตั้งบ้าน

เรือนครอบครัวอยู่ใหม่ก็จะแยกเอาผีไปด้วย คือไปแบ่งเอาตอกไม้บูชาผีปู่ย่าไปด้วยยังบ้านเรือนของตน และไปทำตั้งผีไว้ด้านหัวนอนที่ไม่ทำหอผีนี้ เพราะถือว่าหอผีนั้นอยู่ที่บ้านเดิมหรือ "เก้าผี" แล้ว ไม่จำเป็นต้องทำอีก จึงเพียงแต่ทำตั้งไว้บนหัวนอนเท่านั้น และมีการบูชาด้วยตอกไม้ทุกวัน และผู้ที่แยกเอาผีเรือนไปด้วยนี้มักจะเป็นฝ่ายหญิง ทั้งนี้เพราะการผัดผีนั้นถือว่าฝ่ายชายไป "ผัดผี" ของฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงเมื่อมีสามีและไปตั้งครอบครัวอยู่ใหม่ก็ต้องเอา "ผี" ไปด้วยเพื่อเป็นการคุ้มครองให้อยู่ดีมีสุขและเมื่อมีลูกสาวต่อไปก็จะได้เรียกเอาค่าใส่ผีจากชายที่จะมาเป็น "ลูกเขย" อีกต่อไป แสดงว่าขจวไทยยวนนับถือผีทางบรรพบุรุษฝ่ายหญิงมากกว่าฝ่ายชายหรือถือว่าฝ่ายหญิงเป็นผู้มีหน้าที่ในเรื่อง "ถือผี" มากกว่าฝ่ายชาย และเมื่อฝ่ายตนมีลูกชายและไปรักหญิงบ้านอื่นจนถึงชั้น "ผัดผี" กันก็ต้องไปเสียเงินค่าผีให้เขาตามธรรมเนียม แต่เขามีการ "ไขว้ผี" คือมีการบอกกล่าวให้ผีทั้งสองฝ่ายได้ทราบว่าเป็นผีเดียวกันได้แต่เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่นับถือผี อีกฝ่ายหนึ่งถือผีก็ให้เอาผีของฝ่ายที่ถือผีนั้นเป็นหลักในการไป "เสียผี" เช่น ทางฝ่ายภรรยาไม่ถือผี ก็ให้ไปถือเอาผีทางฝ่ายสามี เป็นต้น การที่เรียกว่าเป็นผีเดียวกันก็คือ สามารถเข้าออกอกในกันได้แม้แต่ในห้องนอนอันเป็นที่ลับส่วนตัวและเขาถือว่าเป็นที่อยู่ของผีเมื่อยังไม่ไขว้ผีเดียวกันจะเข้าออกอกในกันไม่ได้ เป็นการแสดงถึงความไว้เนื้อเชื่อใจกันนั่นเอง การ "ผัดผี" นี้แม้แต่อย่างเท่าเข้าไปในห้องนอนของเขาเท่านั้นก็จะถือว่า "ผัดผี" กันแล้ว นอกจากนี้ก็มีการ "จับมือถือแขน" กันก็ถือว่าเป็นการผัดผี เมื่อผัดผีแล้วก็ต้องมีการใส่ผี แต่การใส่ผีนี้ไม่ใช่ว่าจะต้องแต่งงานกันเสมอไป เมื่อหญิงสาวไม่พอใจก็ไม่มี การแต่งงานกัน แต่การใส่ผีนั้น เป็นเพียงการขอขมาลาโทษผีหอผีเรือนของเขาเท่านั้น และการเข้าที่หวงห้ามของเขานี้เขาอาจมีการยกเว้นไว้ซึ่งในกรณีนี้เขาอาจอนุญาตให้เข้าไปได้โดยไม่ผัดผีและไม่ต้องเสียเงินค่าใส่ผี คือหมายความว่าเรื่องจะผัดผีหรือไม่มันขึ้นอยู่กับเจ้าของบ้านนั้นแหละ หากเขาว่าผัดผีก็ต้องผัดผี เมื่อเขาว่าไม่ผัดก็ไม่เป็นไร คนว่าเอาเอง ความจริงผีก็ไม่รู้เรื่อง

การถือผีปู่ย่าหรือผีเรือนดังกล่าวนี้ ปัจจุบันไม่ได้หมายถึงว่าถือกันทุกคนหรือทุก

ครอบครัวยุคใหม่ ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธอย่างแท้จริงโดยไม่มีการนับถือผีด้วยเขาก็ไม่ถือ ตามบ้านนอกก็เช่นกัน แต่ที่ยังถือผีนั้นเป็นส่วนมากกว่า และส่วนมากก็จะเป็นการถือศาสนาพุทธกับไสยศาสตร์ปนกัน เพราะพิธีกรรมที่ทำทางไสยศาสตร์ก็มักจะมีศาสนาพุทธปะปนด้วยเสมอ และในภาวะเศรษฐกิจที่ลำบากในปัจจุบัน ปรากฏว่าผีป่วนที่เคยได้รับ เช่นด้วยหัวหมูก็ลดลงเป็นปลาแห้งหรือไก่ก็ได้ (สงวน, ๒๕๑๒)

จะเห็นได้ว่าชาวเหนือคิดว่าผีมีชีวิตจิตใจ ให้หิ้งคุณและโทษแก่ตน ดังนั้นความเชื่อของชาวเหนือจึงหล่อหลอมมาจากลัทธิ Animism พุทธศาสนาและลัทธิพราหมณ์ แต่ปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีป่วนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป คนไม่ค่อยจะไปทำพิธีเลี้ยงผีป่วนมากนักเป็นเพราะบ้านดินผีไม่เหลือ ระยะทางไกลและไม่มีเวลา รวมทั้งการพัฒนาทางด้านอนามัย การตัดถนนไฟฟ้า ทำให้อิทธิพลของผีป่วนลดลง

๒. ความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้า เวลากลางคืน แสงไฟจากตะเกียงและแสงจากซีดีย้อมไม้ส่องสว่างมากพอ ดังนั้นผู้เฒ่าผู้แก่จึงห้ามลูกหลานว่าอย่าตัดผม ตัดเล็บกลางคืน ตามีตาผีจะบอก^๑ จะทำให้หกล้มและทำงานไม่ได้ผล นอกจากนั้นเกรงว่าลูกหลานจะไม่เชื่อก็เลยสาธิตต่อว่าจะเป็นการแข่งให้พ่อแม่ตายเร็ว ความจริงก็คงจะตายเร็วเพราะหัวใจวายตายเพราะความหวาดเสียวถ้าเผื่อกรรไกรบาดคอบาดหน้า เวลาตัดผมหรือมีคบาดมือ^๒ บาดเท้า เลือดไหล แต่ความจริงแล้วก็เพราะเหตุว่ากลัวจะเกิดอุบัติเหตุ นั้นเอง

ปัจจุบันคนจะตัดผมตัดเล็บมือ เล็บเท้า เวลากลางคืน เพิ่มขึ้น

๑/ ชาวตำบลท่าซุงนคร เข้าใจว่ามีมือ เท้าล้นแต่มีตาทั้งนั้นและมองเห็นได้ด้วย

๒/ สมัยโบราณกรรไกรตัด เล็บยังไม่มีจึงใช้วัตถุอื่น ๆ แทน.

๓. ความเชื่อในข้อห้ามกวาดผงกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลาเย็น เวลาเย็นมืด
แล้วเข้าใต้เข้าไฟ แสงจากตะเกียงรั่วหรือซีใต้ก็ไม่สว่างพอ ซึ่งถ้ากวาดขยะออกบ้านแล้วของ
มีค่าที่ตกหล่นก็จะสูญหายไปด้วย ดังนั้นจึงห้ามกวาดขยะออกบ้านแล้วของมีค่าที่ตกหล่นก็จะสูญ
หายไปด้วย ดังนั้นจึงห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน แต่เนื่องจากคนโบราณก็คงจะซีเกียจบรรยาย
มากมายว่าเพราะอะไรจึงให้ลูกหลานถือ เป็นภานิตนั้น ๆ ว่ากวาดขยะเข้าบ้าน เวลาเย็น เท่า
กับกวาดเงินกวาดทองเข้าบ้าน กวาดขยะออกบ้าน เวลาเช้า เท่ากับกวาดผงกวาดฝุ่นออกบ้าน
ซึ่งโดยธรรมชาติใครก็อยากมีเงินอยากร่ำรวยจึงไม่กล้ากวาดขยะออกบ้าน

แต่ในปัจจุบันก็ยังมีทั้งคนกล้ากวาดและไม่กล้ากวาด ทั้งนี้นอกจากจะขึ้นอยู่กับแสง
สว่างแล้วยังขึ้นอยู่กับ เวลาของแต่ละครอบครัวอีกด้วย แต่ความเชื่อที่ถูกปลูกฝังก็ยังคงมีการถ่าย
ทอดและเป็นที่ยึดมั่นอยู่

๔. ความเชื่อในข้อห้ามหริหมกกลางคืน เรื่องเล่าขานเกี่ยวกับข้อห้ามหริหม
กลางคืนจาก "พระอ้วน" มีดังนี้

มีเจ้าเมืองคนหนึ่งมีลูกชายอัน เป็นสุดที่รัก เพียงคนเดียว จึงให้หาหมอดูมาทำนาย
หมอดูบอกว่า เด็กคนนี้ถ้าโตขึ้นจะถูกควายขวิดตาย ดังนั้นมา เจ้าเมืองก็ห้ามไม่ให้ลูกชายออก
ไปไหนเลย ทุกสิ่งทุกอย่างห้ามมาว่า เรายังที่พิศหมด แต่เมื่อถึงวันเคราะห์ก็คืนนั้นลูกชายเจ้า
เมืองก็อยากหริหม จึงหยิบหริที่ทำด้วย เขาควาย จะด้วยเหตุใดก็ไม่ปรากฏหริ เขาควายจะ
ลงไปในศิระษบุตรชาย เจ้าเมืองก็ตายเพราะควายขวิดด้วยเหตุนี้

ดังนั้นผู้เล่าผู้แก่งจึงสั่งสอนลูกหลานห้ามหริหมกลางคืน ถ้าหริหมจะขิด ซึ่งเมื่อมา
วิเคราะห์พื้นฐานทางความเชื่อ เป็นดังนี้

แต่เดิมเวลากลางคืนแสงไฟจากตะเกียงรั่วหรือซีใต้ไม่สว่างเลย ดังนั้นถ้าหริหม
กลางคืนโดยใช้หริที่ทำจาก เขาสัตว์และไม้เนื้อก็อาจ เกิดอันตรายได้ง่าย นอกจากนี้ผู้หญิง เหนือ
สมัยโบราณนิยมไว้ผมยาวและเกล้าผมมวย ดังนั้นจึง เสี่ยงมากต่อการที่จะถูก เปลวไฟจากซีใต้

หรือตะเกียงไหม้ผมได้ แต่การที่จะห้ามหนุ่มสาวหรือผม เป็นที่ยากมากและขัดต่อหลักจิตวิทยาของวัย ดังนั้นจึงสอนง่าย ๆ ว่าการหรือผมกลางคืนนั้นผิด เพราะจะทำให้พ่อแม่ตายเร็ว ซึ่งจะมีคนเชื่อมากกว่าให้เหตุผลจริง ๆ ทั้งนี้เพราะความกตัญญูเป็นโลกทัศน์ที่สำคัญยิ่งของทางเหนือ^{๑/} ดังนั้นคนจะไม่ทำเพราะการที่พ่อแม่แล้วพ่อแม่จะต้องตายเพราะตน นอกจากนั้นก็สั่งสอนให้เกิดความกลัวว่าขวัญจะเสีย ขวัญจะหาย จะทำให้เป็นบ้าไปได้ เพราะถ้าหรือผมแล้วนกเค้าแมวจะมาดูดเอาขวัญไป และที่สำคัญที่สุดข้ออ้างที่ใหญ่อย่างไว้ก็คือศพเท่านั้นที่หรือผมกลางคืน เป็นคนเป็น ๆ ไม่ทำ ถ้าทำแล้วผิดเหมือนศพ ด้วยพื้นฐานเหตุผลทั้งที่เป็นวิทยาศาสตร์และไม่เป็นวิทยาศาสตร์ คนโบราณจึงไม่หรือผมกลางคืน แต่อย่างไรก็ตาม ความรักสวयรักงาม อิทธิพลทางด้านจิตวิทยาสำคัญกว่าพื้นฐานด้านอื่นมาก คนจึงหรือ อยางไรก็ตาม ก็ยังหรือผมสำหรับคนสมัยใหม่ปัจจุบันนี้ คนส่วนใหญ่ยังทราบข้อห้ามแต่ก็ไม่สนใจและยังหรือผมอีกด้วย

๕. ความเชื่อในข้อห้ามมิวปากกลางคืน โดยทั่วไปแล้วผู้หญิงของตำบลห้างฉัตร จะได้รับการสั่งสอนว่ากุลสตรีไม่พึงแสดงกิริยามิวปาก เพราะเป็นกิริยาน่าเกลียด นอกจากผู้ชายเท่านั้น แต่ผู้ชายเองก็มีข้อห้ามมิวปากกลางคืน ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่าย้อนหลังไปประมาณ ๕๐ ปีที่แล้ว หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านยังเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีป่าไม้ล้อมรอบ ไม่มีไฟฟ้ามีแต่แสงไฟจากตะเกียงรั้วหรือซีโต้เท่านั้น กลางคืนก็ได้ยินเสียงสัตว์ร้อง ดังนั้นชาวบ้านจะต้องอยู่กันอย่างเงียบที่สุด เพราะกลัวว่าสัตว์ร้ายจะมาทำร้ายเอาจึงห้ามมิให้มิวปากกลางคืน นอกจาก

๑/ แม่แต่จะรับประทานอาหารจะต้องให้พ่อแม่รับประทานก่อน อาหารอะไรที่ตีที่อร่อยที่หายากต้องเก็บไว้ให้พ่อแม่ทานและเมื่อลูก ๆ เริ่มทำงานได้พ่อแม่แม่จะไม่แก่ก็จะไม่ทำงานอะไรเลย เพราะถือว่าลูก ๆ มีหน้าที่หาเลี้ยงพ่อแม่ แล้วลูกก็จะมีความรู้สึกภาคภูมิใจมากที่ได้แสดงความกตัญญู ซึ่งถ้าสังเกตแล้วจะพบว่าพ่อแม่จำนวนมากจะอยู่บ้านเฉย ๆ ไม่ทำอะไรเลย เพราะถือว่าทำมาหากินแล้ว แม้ว่าลูกจะต้องไปทำงานแต่ลูกก็ต้องกลับมาทำกับข้าวให้พ่อแม่

นั้นการผิวปากก็อาจจะรบกวนภูติผีปีศาจและผีก็จะไม่ชอบ ซึ่งจะทำให้ผีโกรธเคืองมาปิดปากจนปากเปี้ยวไปถึงงอน และการผิวปากเสียงดังหวี ๆ คล้ายกับเสียงลมพัดซึ่งจะพลอยทำให้ลมจริง ๆ ไม่พัดเอาฝนมาตกเพราะคิดว่าพัดแล้ว^{๑/} ทำให้ห้วยในหมู่บ้านไม่มีน้ำ ในทำนองเดียวกันเสียงหวี ๆ จะคล้ายกับเสียงคนร้องว่าหิว ๆ ซึ่งจะเท่ากับเป็นการแข่งตนเองแข่งครอบครัวให้หิว ๆ ดังนั้นก็จะลำบากยากจนไม่มีทรัพย์สินสมบัติ

๖. ความเชื่อในข้อห้ามฆ่าฟันและเชือดหินตอนกลางคืนและตอนเช้ามืด โปะหัว เมื่อคืน หนึ่งข้าวเมื่อแลง แกงขาดหม้อ ชืด แปลได้ว่าฆ่าฟันกลางคืน หนึ่งข้าวเวลาเย็น แกงไม่พอทาน จะชืด โดยเฉพาะฆ่าฟันกลางคืนหรือฆ่าเชือดหินเวลาเช้าเสียงดังกุก ๆ จะทำให้ยากจนลงเพราะเท่ากับเสียงแข่งตัวเองว่า กุก ๆ (ยากจน) และบ้านที่จะฆ่าฟันกลางคืนได้ก็เฉพาะบ้านที่มีงานศพเท่านั้น เนื่องจากงานศพเป็นงานกระหนักรับแรงจึงฆ่าได้ ดังนั้นถ้าฆ่าฟันหรือ เชือดหินก็จะเท่ากับทำเหมือนบ้านมีคนตาย เป็นการแข่งตัวเอง ซึ่งโดยพื้นฐานที่เป็นวิทยาศาสตร์แล้วก็คือ เกรงว่าเสียงดังรบกวนชาวบ้านและ เกรงว่าแสงสว่างจะไม่มากพอจะทำให้มืด ขวานบาดมือ ก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้

ปัจจุบันคนก็ยังไม่นิยมฆ่าฟันและ เชือดหินตอนกลางคืนและตอนเช้า

๗. ความเชื่อในข้อห้ามนั่งข้าวเวลาเย็น หลังจากกลับจากการเสาะแสวงหาอาหารตามท้องไร้ท้องนาหรือทำงานตามไร่นากลับมาสู่บ้านก็เย็นมากแล้ว ดังนั้นทุก ๆ คนจะรู้สึกเหน็ดเหนื่อยและหิว จึงมีคำสั่งสอนลูกสาวทั้งหลายว่าอย่านั่งข้าวตอนเย็นแต่ไม่ได้บอกเหตุผลว่าเพราะหิว ถ้าให้คนรอทานข้าวโดยต้องเริ่มตั้งแต่หนึ่งข้าวก็อาจจะมีการทะเลาะเบาะแว้ง

๑/ เข้าใจว่าลมก็มีตัวตนมีความรู้สึกเหมือนคน ชาวตำบลห้างฉัตรคิดว่าผีปีศาจ ธรรมชาติต่าง ๆ มีความคิดมีความรู้สึกเหมือนคน ดังนั้นจึงต้องระมัดระวังไม่ทำร้ายความรู้สึกของสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านั้น จะเรียกว่ายังมีการนับถือ

กันจึงได้ห้ามไว้ แต่ให้เหตุผลว่าจะสิ้นเปลืองข้าวของและจะยากจนลง ความจริงเหตุผลนี้ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงที่ว่าจะต้องใช้เชื่อเพลิงในการหุงต้มเพิ่มขึ้นนั่นเอง เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ห้ามฝังข้าวตอเน็นก็คือ ข้าวร้อน ๆ อร่อยมากจะทำให้สิ้นเปลืองทั้งข้าวและทั้งกับ ก็นับว่าเป็นเหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่เหตุผลสุดท้ายที่จะกล่าวก็ยังคงเกี่ยวข้องกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติคือ เหตุผลที่อ้างว่าจะทำให้ฝังข้าวไม่พอที่จะทานถึงเย็นตลอดไป และข้าวที่เก็บในยุ้งฉางก็จะไม่พอทานด้วยเพราะทำไว้เป็นล้างเสียแล้ว

แต่ในปัจจุบันคนส่วนใหญ่ก็ไม่นิยมฝังข้าว เวลาเย็นนอกจากจำเป็นจริง ๆ โดยปกติจะพยายามไม่ฝังกันอยู่แล้ว ซึ่งแต่ก่อนจะไม่ฝังเลย ปัจจุบันความเชื่อนี้ลดลง

๘. ความเชื่อในข้อห้ามล้างถ้วยชามหลังจากรับประทานอาหารเย็น หลังจากรับประทานอาหารเย็นแล้วก็ค่อนข้างมืด บ่อน้ำก็ไกลจากตัวบ้าน การล้างถ้วยชามจะต้องนำไปล้างที่บ่อน้ำจะได้สะดวกไม่ต้องขนน้ำขึ้นมาบนบ้านอีก ดังนั้นผู้เฒ่าผู้แก่จึงห้ามลูกหลานล้างถ้วยชามกลางคืน เพราะไม่ปลอดภัยกับตนเองซึ่งส่วนมากเป็นผู้หญิงที่จะถูกจุดและอาจจะมียันตรายเกี่ยวกับสัตว์ และอาจจะทำให้ถ้วยชามแตกแตกเกิดอุบัติเหตุขึ้นได้ นอกจากนั้นยังมีเหตุผลที่ตีอีกว่าการห้ามล้างถ้วยชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว เพราะจะได้เก็บไว้ดู เมื่อเกิดไม่สบายขึ้นมากจะได้ทราบว่าจะไม่สบายเพราะอะไร ทานอะไรไป นอกจากนั้นถ้าเผื่อมีญาติเดินทางมาจากที่ไกล ๆ จะได้มีอาหารทาน เกี่ยวกับญาตินี้เชื่อกันว่าเก็บถ้วยชามไว้เผื่อญาติพี่น้องที่ตายไปเกิดหัวจะได้ลงมาทานได้อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีเหตุผลที่แสดงว่าเรื่องขวัญเป็นส่วนสำคัญของสรรพสิ่งในโลกนี้อีก เช่น เคยก็คือเหตุผลที่ว่า ถ้าล้างถ้วยชามไปแล้วจะไม่มีอาหารไว้เป็นขวัญถ้วยชามขวัญอื่น จะทำให้ออดหยากยากจนในที่สุด

ปัจจุบันยังคงมีบางครอบครัวที่ล้างและบางครอบครัวที่ไม่ล้าง ทั้งนี้อกจากแสงสว่างแล้วยังขึ้นอยู่กับการใช้เวลาของแต่ละครอบครัวอีกด้วย

๙. ความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืน การโยนเสื้อผ้าเป็นภริยาที่

กุลสตรีไม่พึงกระทำ และถ้าจะกระทำก็มีข้อห้าม เอาไว้ว่าถ้าโยน เสื้อผ้าของตนแล้วมีจะ เข้าใจ ว่าคน ๆ นั้นตายไปแล้วและจะมาเอาตัวไปเป็นเพื่อน เพราะมีธรรมเนียมว่าผีเท่านั้นที่จะมีสิทธิ การโยนเสื้อผ้ากัน แต่โดยเหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์ก็คือการโยน เสื้อผ้ากลางคืนอาจจะถูกตะปู เกาะเกี่ยว และอาจจะโยนตกลงมาจากบ้านซึ่งมันมีด หรือโยนไปโยนมาอาจจะทำให้ เสื้อผ้า โหมไฟได้

ดังนั้นปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะไม่นิยมโยน เสื้อผ้า เล่น เลย

สรุปความเชื่อ (องค์มคติ)

จะเห็นได้ว่าเกี่ยวกับองค์มคติข้อห้ามต่าง ๆ นั้น ประกอบด้วยความ เชื่อทั้งที่เป็น วิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยและกฎเกณฑ์ทางสังคม ส่วนความ เชื่อที่ไม่เป็น วิทยาศาสตร์ก็จะเกี่ยวข้องกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เป็นประการแรก เช่นความกลัวผีต่าง ๆ จะกระทำเอา และความเชื่อถือโชคลาง เป็นต้น

ประการต่อมาก็คือ "ขวัญ" ซึ่งเราจะเห็นภาพพจน์กว้าง ๆ ว่าชาวต่างชาติคิดว่า สรรพสิ่งในโลกนี้จะต้องมีขวัญเป็นองค์ประกอบ และประการสุดท้ายก็คือความ เชื่อที่ผูกพันกับ คำนิยมความกตัญญู แต่อย่างไรก็ตาม พื้นฐานทางความ เชื่อดังกล่าวมาต่างก็มีความสัมพันธ์กับ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและ เครื่องมือ เครื่องใช้หรือ เทคโนโลยี เป็นสำคัญนั่นเอง

สรุปประเพณีและความ เชื่อของชาวตำบลห้วยฉัตร

ประเพณีและความ เชื่อของชาวตำบลห้วยฉัตรมีความสัมพันธ์กับ

๑. ความเชื่อในผีसाงเทวดาและโชคลาง หรือในสิ่งเหนือธรรมชาติ และคิดว่า อำนาจเหนือธรรมชาติมีชีวิตจิตใจ มีอำนาจที่จะบงการชีวิตได้ จะเห็นได้จากเกือบทุกประเพณี และความเชื่อจะต้องมีพิธีกรรมและข้อห้าม เพราะความ เชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่นการ เช่น

ผีฝ่าย การไขว้ผี การบูชาไฟ หรือเกรงว่าผีจะมาบิดปาก ฯลฯ

๒. ค่านิยมที่เกี่ยวกับความกตัญญูรู้คุณ ค่านิยมอันนี้แทรกซึมอยู่ในสายเลือดของชาวเหนือ ถ้าใครทำอะไรให้ต้องหาทางตอบแทนบุญคุณ ไม่ว่าจะรู้สึกหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าไม่ได้แสดงความกตัญญูรู้คุณก็จะไม่สบายใจ จะเห็นได้จากการจุดเทียนไขบึกรอบบ่อน้ำ รั้วบ้าน เพื่อแสดงการรู้คุณ หรือการทำพิธีเลี้ยงผีทุ่งผีนา เพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณ และถ้ามองให้ซึ่ง ค่านิยมประการนี้หรือไม่ที่ทำให้ผู้หญิงชาวเหนือต้องมาเฝ้าอาชีพหญิงบริการในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าศึกษาต่อไป

๓. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องบุญกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากพุทธศาสนา ทำให้คนเหนือวางชีวิตว่าแล้วแต่บุญกรรม จะเห็นได้ชัดเจนจากการที่ผู้ชายยอมให้คนอื่นมาจับแฟนตน เพราะถือว่าแล้วแต่บุญทำกรรมแต่ง ซึ่งความเชื่อข้อนี้ น่าจะศึกษาอย่างลึกซึ้งต่อไป เพราะว่ามีอิทธิพลต่อความเชื่อยชาและชาคแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (need for achievement) หรือชาคความกระตือรือร้นที่จะมีชีวิตที่ก้าวหน้าขึ้น

๔. ค่านิยมเกี่ยวกับน้ำใจ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าใครไม่ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน เมื่อมีการงานมีความทุกข์แล้วจะถูกสังคมนิดินมาก ค่านิยมในเรื่องน้ำใจนั้นยังมีอิทธิพลสูงมาก แม้ว่าวัฒนธรรมอื่นใดจะเข้าไปในชุมชนภาคเหนือแค่ไหนก็ตาม แต่ยากที่จะทำให้ค่านิยมนี้เปลี่ยนแปลง จะสังเกตค่านิยมนี้ได้ทุกครั้งจากการมีคนป่วย มีงานศพ หรือเรื่องราวเดือดร้อน และแม้แต่การที่หญิงสาวที่มีแฟนแล้วจำต้องคุยกับชายอื่นก็ เพราะเกรงว่าจะเสียน้ำใจหรือเสียมิตรภาพ จนมีภาสิตว่า "เสียเงินเสียคำยังอิหาได้ ของอยู่ไต่ยังลุ่มวิสัย เสียน้ำใจหาไหนมาต่อ" (ไพโรธ เลิศศิริยกุล, ๒๕๑๖).

บทที่ ๔

ผลวิจัยและข้อวิจารณ์

ในการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ

๑. ภูมิหลังทั่วไปของประชากรหมู่บ้านเนินจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง
ที่นำมาศึกษา ๒๑๖ คน
๒. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมสองรูปแบบคือ
 - ๒.๑ การเปลี่ยนแปลงโดยตรง (dispersion)
 - ๒.๒ การเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยง (succession)

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานหลักไว้สองประการ โดยพิจารณาจากรูปแบบของ
การเปลี่ยนแปลงดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงโดยตรง หมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า
๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลย มีการปฏิบัติตามประเพณีและความเชื่อแตกต่างกัน
๒. การเปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยง หมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มี
ไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลย มีการปฏิบัติตามประเพณีและความเชื่อต่างกัน คำ
นิยมในการให้การศึกษาแก่บุตรต่างกัน และพฤติกรรมการออกนอกหมู่บ้านต่างกัน โดยผ่าน
ปัจจัยดังต่อไปนี้คือ

อาชีพครอง

รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปี

ส่วนที่ ๑. ภูมิหลังของชาวบ้านปิงจ้าว ชาวบ้านแพะ และชาวบ้านปางม่วง

ข้อมูลทั่วไปของประชากรตัวอย่างจากหมู่บ้านปิงจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง จะเสนอ ๓ ด้านด้วยกันคือ

๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคมของประชากรหมู่บ้านปิงจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง
๒. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการติดต่อโลกภายนอกของประชากรหมู่บ้านปิงจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง
๓. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรหมู่บ้านปิงจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง

ตารางที่ ๑ ลักษณะทั่วไปทางสังคมของประชากรตัวอย่างจากหมู่บ้านเนินจ้าว หมู่บ้านแพะ
และหมู่บ้านปางม่วง

ลักษณะทั่วไป	(ร้อยละ)		
	เนินจ้าว	แพะ	ปางม่วง
สถานภาพทางสังคม			
โสด	๓๖.๖๘	๑๖.๑๗	๑๕.๐๐
แต่งงานแล้ว	๕๖.๐๖	๘๐.๘๕	๗๕.๐๐
หม้าย หย่า แยกกันอยู่	๗.๒๖	๒.๙๘	๕.๐๐
ระดับอายุที่นิยมแต่งงาน			
๑๕-๒๐ ปี	๒๕.๔๕	๔๗.๐๕	๔๕.๐๐
๒๑-๒๕ ปี	๓๙.๙๗	๒๖.๔๗	๓๐.๐๐
มากกว่า ๒๖-๕๐ ปี	๓๔.๕๘	๒๖.๔๘	๒๕.๐๐
ความนิยมในเรื่องการมีบุตร			
๑-๒ คน	๒๑.๘๔	๒๙.๔๑	๒๐.๐๐
๓-๔ คน	๑๕.๖๐	๑๗.๖๔	๓๕.๐๐
มากกว่า ๕-๑๐ คน	๖๒.๕๖	๕๒.๙๕	๔๕.๐๐
ระดับการศึกษา			
ไม่จบประถมศึกษา ๔	๒๕.๗๔	๒๗.๙๓	๕๐.๐๐
จบประถมศึกษา ๔	๕๔.๖๐	๖๔.๖๘	๕๐.๐๐
สูงกว่า ป.๔ ขึ้นไป	๑๙.๖๖	๗.๓๙	-
ระดับการศึกษาของบุตร			
ต่ำกว่า ป.๔	๖.๒๔	๒.๑๖	-
ป.๔	๔๐.๐๔	๔๗.๗๘	๑๐๐
ป.๕-มศ.๓	๔๑.๕๐	๔๐.๐๖	-
สูงกว่า มศ.๓ ขึ้นไป	๑๒.๐๒	-	-

สถานภาพทางสังคมของกลุ่มประชากร ๓ หมู่บ้านที่นำมาศึกษานั้น แบ่งตามระดับอายุได้สองกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มอายุ ๑๕-๓๔ ปี และกลุ่มอายุ ๓๕-๗๐ ปี แต่ละกลุ่มมีจำนวนเท่ากันคือ ๑๐๘ คน ในจำนวนนี้นำมาศึกษาเป็นเพศชาย ๕๔ คน เพศหญิง ๕๔ คน จากจำนวนประชากรที่นำมาศึกษาทั้งหมด ๒๑๖ คนนี้ ปรากฏว่าส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว มีส่วนน้อยที่ยังโสด และหมู่บ้านที่มีประชากรโสดมากที่สุดคือหมู่บ้านบึงจ้าวมีจำนวนคนโสดร้อยละ ๓๖.๖๘ และร้อยละ ๗.๒๖ ได้แก่ประชากรที่หย่า หมาย หรือแยกกันอยู่ ซึ่งเป็นอัตราสูงกว่าหมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง การที่ประชากรหมู่บ้านบึงจ้าวมีคนโสดมากก็เพราะเหตุว่าประชากรของหมู่บ้านนี้นิยมแต่งงานช้ากว่าทุกหมู่บ้าน กล่าวคือในขณะที่หมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วงนิยมแต่งงานระหว่างอายุ ๑๕-๒๐ ปี แต่หมู่บ้านบึงจ้าวกลับนิยมแต่งงานเมื่ออายุระหว่าง ๒๑-๒๕ ปี และมีแนวโน้มว่าจะนิยมแต่งงานช้าลง เมื่อพิจารณาจากจำนวนร้อยละของผู้ที่แต่งงานเมื่ออายุมากกว่า ๒๖ ปีขึ้นไป มีคนนิยมแต่งงานร้อยละ ๓๔.๕๘ มากกว่าจำนวนผู้นิยมแต่งงานเมื่ออายุระหว่าง ๑๕-๒๐ ปี และมากกว่าจำนวนผู้นิยมแต่งงานเร็วของหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วง

นอกจากสาเหตุที่นิยมแต่งงานอายุมากหรือแต่งงานช้าแล้ว สาเหตุอีกประการหนึ่งก็น่าจะได้แก่การใช้เวลาในการศึกษา จึงปรากฏว่าหมู่บ้านบึงจ้าว เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรจบสูงกว่าประณปีที่ ๔ มากกว่าหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วง กล่าวคือร้อยละ ๑๕.๖๖ ในขณะที่หมู่บ้านแพะมีเพียงร้อยละ ๗.๓๔ และหมู่บ้านปางม่วงไม่มีเลย อย่างไรก็ตาม ประชากรทั้ง ๓ หมู่บ้านส่วนใหญ่ก็จบชั้นประณปีที่ ๔ เมื่อพิจารณาแนวโน้มทางการศึกษาปรากฏว่าในระดับทุก ๆ ชั้นของทั้ง ๓ หมู่บ้านมีแนวโน้มที่มีการศึกษาสูงขึ้น จะเห็นได้จากหมู่บ้านบึงจ้าวมีผู้เรียนจบ ป.๕-มศ.๓ มากที่สุดคือร้อยละ ๔๑.๕๐ และมีผู้ไม่จบ ป.๕ น้อยลงจากเดิมสมัยพ่อแม่ร้อยละ ๒๕.๗๔ แต่สมัยลูกเหลือเพียงร้อยละ ๖.๒๕ สำหรับหมู่บ้านแพะจำนวนผู้ไม่จบประณปีที่ ๔ ลดลงจากเดิมสมัยพ่อแม่ร้อยละ ๒๗.๕๓ ในสมัยลูกเหลือเพียงร้อยละ ๒.๑๖ แม้ว่าส่วนใหญ่ของลูก ๆ หมู่บ้านแพะยังจบ ป.๕ ถึงร้อยละ ๕๗.๗๕ แต่จำนวนร้อยละของผู้ที่เรียนอยู่ระดับสูงกว่า ป.๕ ก็เพิ่มขึ้นจากเดิมคือร้อยละ ๔๐.๐๖ ซึ่งสมัยพ่อแม่มีเพียงร้อยละ ๗.๓๔

เท่านั้น สำหรับหมู่บ้านปางม่วงเป็นหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้มาก กล่าวคือสมัยพ่อแม่มีผู้ไม่จบประถมศึกษา ๔ ร้อยละ ๕๐.๐๐ แต่สมัยลูกนั้นไม่มีผู้ไม่จบประถมศึกษา ๔ เลย แม้ว่าจะไม่มีผู้จบเกินชั้นประถมศึกษา ๔ อีกด้วยก็ตาม แต่ก็นับว่าการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้เท่าเทียมกันคือร้อยละ ๑๐๐ จบประถมศึกษา ๔ ไม่เกิดช่องว่างทางการศึกษาเหมือนหมู่บ้านนิงจ้าว ซึ่งมีระดับการศึกษาทั้งสูงสุดและต่ำสุด จะเห็นได้ว่าการศึกษาศูนย์ ๆ มีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อย ๆ และที่แน่นอนคือสูงกว่าสมัยพ่อแม่

ตารางที่ ๒ การติดต่อกับโลกภายนอกของประชากรหมู่บ้านเนินจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง

(ร้อยละ)

		เนินจ้าว	แพะ	ปางม่วง
การติดต่อกับตัวเอง				
การออกนอกหมู่บ้าน				
เคย	ภายในจังหวัดลำปาง	๖๒.๔๐	๖๖.๕๗	๘๕.๐๐
	อื่น ๆ	๒๐.๒๘	๑๘.๕๕	๕.๐๐
ไม่เคย		<u>๑๗.๓๒</u>	<u>๑๔.๘๘</u>	<u>๑๐.๐๐</u>
เคย	เหตุผลที่ออก			
	ชื่อของ	๒๗.๓๐	๕๒.๗๓	๖๕.๐๐
	ค้าขาย ทำงาน	๑๗.๑๖	๑๗.๖๔	๑๐.๐๐
	อื่น ๆ	๓๘.๒๒	๑๔.๖๔	๑๕.๐๐
ไม่เคย		<u>๑๗.๓๒</u>	<u>๑๔.๘๘</u>	<u>๑๐.๐๐</u>
การติดต่อสื่อสาร				
วิทยุ				
เคย	ฟังข่าว	๓๘.๐๐	๕๒.๖๓	๕๕.๐๐
	อื่น ๆ	๓๘.๘๘	๕๗.๐๘	๓๐.๐๐
ไม่เคย		<u>๒๒.๐๒</u>	<u>๑๐.๒๙</u>	<u>๑๕.๐๐</u>
โทรทัศน์				
เคย	ดูภาพยนตร์	๓๗.๕๕	๒๖.๕๖	-
	ดูอื่น ๆ	๓๘.๓๘	๔๑.๒๖	-
ไม่เคย	ไม่ชอบ	<u>๒๔.๑๘</u>	<u>๓๕.๒๘</u>	<u>๑๐๐</u>
	รายการโฆษณาปักกิ่ง ฮอลลี	๓.๕๐	๕.๕๑	-
	อื่น ๆ	๓๘.๑๖	๕๕.๖๑	-
ไม่เคย	ไม่ชอบ	<u>๕๖.๕๕</u>	<u>๕๘.๕๘</u>	<u>๑๐๐</u>

การติดต่อกับโลกภายนอก

หมู่บ้านปางม่วง หมู่บ้านแพะ หมู่บ้านเนินจ้าว ต่างก็อยู่ในตำบลห้างฉัตร ทุกหมู่บ้าน มีถนนภายในหมู่บ้านซึ่งเชื่อมติดต่อกับถนนจามเทวี (ลำปาง-ห้างฉัตร) ถนนสายหลักของ อำเภอซึ่งเชื่อมกับถนนสายเอเซียกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ ทุกหมู่บ้านต่างก็มีการติดต่อกับอำเภอ ได้สะดวก แม้ว่าหมู่บ้านปางม่วงจะห่างไกลจากที่ว่าการอำเภอและตลาดของอำเภอมากกว่า หมู่บ้านอื่นเพราะอยู่ห่างถึง ๗ กม. แต่ภายในหมู่บ้านมีเส้นทางรถไฟสายเชียงใหม่-กรุงเทพฯ ผ่าน ซึ่งทำให้ชาวบ้านปางม่วงได้รับความสะดวกในการเดินทางเข้าตัวเมืองลำปางเท่าเทียม กับหมู่บ้านเนินจ้าวซึ่งห่างจากตลาดและที่ว่าการอำเภอ ๓ กม. และหมู่บ้านแพะซึ่งอยู่ห่างจาก ตลาดและที่ว่าการอำเภอ ๒ กม.

เนื่องจากการคมนาคมสะดวก ดังนั้นจากตารางที่ ๒ ประชากรทั้ง ๓ หมู่บ้านส่วนใหญ่จึงนิยมออกนอกหมู่บ้านในช่วง ๖ เดือนคือ มกราคม ๒๕๒๓-กรกฎาคม ๒๕๒๓ ปรากฏว่า ประชากรทั้ง ๓ หมู่บ้านส่วนใหญ่นิยมออกนอกหมู่บ้านไปยังอำเภอและตัวเมืองลำปางมากที่สุด คือหมู่บ้านเนินจ้าวร้อยละ ๖๒.๔๐ หมู่บ้านแพะร้อยละ ๖๖.๕๗ และหมู่บ้านปางม่วงร้อยละ ๘๕.๐๐ ส่วนที่อื่น ๆ ที่ออกก็คือเชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย กรุงเทพฯ เหตุผลที่ออกส่วนใหญ่ ก็คือการซื้อของ แต่เหตุผลรอง ๆ นั้นมีข้อน่าสังเกตคือ หมู่บ้านเนินจ้าวออกไปเพื่อค้าขาย หมู่บ้านแพะเพื่อทำงาน หมู่บ้านปางม่วงเพื่อทำงาน ส่วนเหตุผลอื่น ๆ นั้นได้แก่ไปหาหมอ ไปเยี่ยมญาติ ไปเที่ยว ไปหางานทำ ดังนั้นการออกไปติดต่อกับโลกภายนอกโดยตนเองของ ประชากร ๓ หมู่บ้านไม่มีความแตกต่างกันแม้ว่าระยะทางจะต่างกันก็ตาม

เมื่อพิจารณาการรับรู้ข่าวสารการเป็นไปของโลกภายนอกโดยสื่ออื่น หมู่บ้านปางม่วงเป็นหมู่บ้านเดียวที่ยังไม่มีไฟฟ้าเลย จึงไม่มีเครื่องไฟฟ้าทุกชนิด โดยเฉพาะโทรทัศน์ ส่วนหมู่บ้านแพะเพิ่งมีไฟฟ้าได้ ๓ ปี คือมีไฟฟ้าเมื่อปี ๒๕๒๐ (ที่ว่าการหน่วยบริการไฟฟ้าย่อย อำเภอห้างฉัตร, ๒๕๒๓) ก็มีจำนวนโทรทัศน์เพียง ๑๘ เครื่อง คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๔ แต่

หมู่บ้านเนินง้าวมีไฟฟ้าตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, ๒๕๑๔) จึงมีโทรทัศน์มากกว่าหมู่บ้านอื่น คือมี ๗๑ เครื่อง คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๓๘

ในชนบทที่ห่างไกลความเจริญ ความสุขง่าย ๆ ที่พึงหาได้ไม่ยากนักก็คือ การฟังวิทยุ ดังนั้นประชากรทั้ง ๓ หมู่บ้านส่วนใหญ่จึงนิยมฟังวิทยุ แต่เนื่องจากเวลากลางวันจะต้องออกไปทำงานกลางไร่นากว่าที่จะกลับบ้านอาบน้ำพักผ่อนไว้ก็เป็นเวลากลางคืน ดังนั้นส่วนใหญ่จะฟังวิทยุกลางคืน และรายการที่ชอบฟังมากที่สุดก็คือข่าวเรวกีและข่าวจากกรมประชาสัมพันธ์ แต่ถ้าไหนไม่ออกท้องไรท์ท้องนาอยู่บ้านทำงานอื่น ๆ เช่น ช่อมบ้าน ทำจักสานหรือมัดหญ้าคา หั่นเชือก หรืออื่น ๆ ก็ฟังข่าวเวลาบ่ายสองโมง รายการข่าวเวลาบ่ายสองโมงนี้เป็นข่าวที่นักจัดรายการจัดขึ้นชื่อว่า "ข่าวเรวดี" เป็นรายการ "แนวข่าว"^{๑/} ประกอบกับการอ่านข่าวท้องถื่นซึ่งเป็นที่ยินชอบกันมากทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ ชายหญิง ถ้าเวลาบ่ายสองโมงไม่ไปไหนก็จะฟังเกือบทุกบ้าน ซึ่งจำนวนร้อยละของผู้ฟังข่าวปรากฏดังนี้ หมู่บ้านเนินง้าวร้อยละ ๓๕.๐๐ หมู่บ้านแพะร้อยละ ๔๒.๖๓ หมู่บ้านปางม่วงร้อยละ ๕๕.๐๐ ส่วนการฟังรายการอื่น ๆ ได้แก่ เพลงละคร กีฬา รวม ๆ กันแล้วก็ยังน้อยกว่าการฟังข่าว จึงไม่ได้แยกมาเสนอ เมื่อพิจารณาข่าวเรวดีที่คนชอบฟังมากนั้นปรากฏว่าผู้จัดไม่ได้ใช้หลักวิชาการแต่อย่างไรในการวิเคราะห์วิจารณ์ข่าว เป็นแต่เพียงวิพากษ์วิจารณ์ข่าวตามความเป็นจริงที่ถูกต้องที่ควร แต่แฝงด้วยอารมณ์ขัน ใช้ภาษาง่าย ๆ ฟังแล้วเข้าใจ ซึ่งเรียกว่า "แนว" จะถูกที่สุด

สำหรับการดูโทรทัศน์นั้น แม้บ้านเนินง้าวมีจำนวนเครื่องโทรทัศน์มากกว่าหมู่บ้านแพะ แต่จำนวนผู้ดูโทรทัศน์ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก ต่างกันเพียงร้อยละ ๘.๑๐ เท่านั้น

เนื่องจากสภาพชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติท้องไรท์ท้องนามาก ประกอบกับการมีโลกทัศน์ที่เชื่อถือในสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นภาพยนตร์แม่นาคพระโขนงจึงเป็นภาพยนตร์ที่คนชอบดูมาก

^{๑/} แนวข่าว คือการเอาข่าวมาล้อเลียน.

ที่สุด ดูจากคำฐานนิยม รองลงมาก็คือ "ไอ้หลง" สำหรับรายการข่าวแล้วมาเป็นอันดับ ๔ จะเห็นว่าแตกต่างจากการฟังวิทยุ ดังนั้นจะเห็นว่าทั้งสองหมู่บ้านชอบดูภาพยนตร์มากที่สุด ส่วนรายการอื่น ๆ เช่น ข่าวละคร ดนตรี กีฬา หรือคู่สร้างคู่สม ก็มีจำนวนผู้ดูประปราย จึงไม่ได้แยกเสนอ

ส่วนการโฆษณา ประชากรหมู่บ้านเนินจ้าวชอบดูโฆษณาขนมปังปิ้งกึ่งมากที่สุด ส่วนประชากรหมู่บ้านแพะชอบดูโฆษณาฮอลล์

แม้จะมีข้อแตกต่างในเรื่องการมีไฟฟ้าและระยะเวลาของการมีไฟฟ้าก็ตาม การติดต่อกับโลกภายนอกโดยตนเองของ ๓ หมู่บ้านไม่มีความแตกต่างกันมากนัก และการติดต่อโดยสื่อก็ไม่มีความแตกต่างกันเลย และแม้ว่าหมู่บ้านปางม่วงจะไม่มีโทรทัศน์แต่ถ้าเปรียบเทียบสองหมู่บ้านคือ หมู่บ้านเนินจ้าวและหมู่บ้านแพะแล้วก็ไม่มีความแตกต่างกัน ภาษาเดียวกัน ระดับการศึกษาใกล้เคียงกัน รายการวิทยุและรายการโทรทัศน์จึงชอบในสิ่งเดียวกัน

ตารางที่ ๓ สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของ ๓ หมู่บ้านที่ทำการศึกษา

พฤติกรรม		บึงจ้าว	แพะ	ปางม่วง
การตั้งครัวเรือน	๒๐๐ ปี	๖๔.๗๔	๘๒.๓๒	๕๐.๐๐
	อื่น ๆ (พ่อแม่ของตน)	๓๕.๒๖	๑๗.๖๘	๕๐.๐๐
ความเชื่อ				
การไปวัด	ทำบุญ	๗๔.๑๐	๘๕.๒๖	๘๕.๐๐
	อื่น ๆ (ช่วยงานสงฆ์ไปเที่ยว)	๑๑.๐๘	๑๔.๗๔	๑๕.๐๐
	ไม่ไป	๑๔.๘๒	-	-
หาพระ (หมอไสยศาสตร์)	ไป	๓๔.๔๘	๑๘.๑๕	๑๐.๐๐
	ไม่ไป	๖๕.๕๒	๘๑.๘๕	๙๐.๐๐
การทำมาหากิน				
อาชีพหลัก	ทำนา	๔๖.๘๐	๖๓.๕๗	๘๕.๐๐
	อื่น ๆ	๕๔.๐๐	๓๒.๒๔	๑๐.๐๐
	ไม่มีอาชีพ (แก่แล้ว)	๙.๒๐	๔.๐๙	๕.๐๐
อาชีพรอง	เกษตรกรรมไฟฟ้า	๑.๗๘	-	-
	เกษตรกรรมไม่ใช้ไฟฟ้า	๘.๕๘	๓๙.๖๘	๓๐.๐๐
	หัตถกรรมที่ใช้ไฟฟ้า	๑๐.๙๒	-	-
	หัตถกรรมที่ไม่ใช้ไฟฟ้า	๒๒.๖๒	๗.๓๕	-
	ค้าขาย	๕.๔๖	๑๐.๒๔	๔๐.๐๐
	รับจ้าง	๒.๓๔	๑๑.๗๖	๒๕.๐๐
	อาชีพสองชนิดที่ไม่ใช้ไฟฟ้า	๓.๑๒	๒.๙๔	-
	อาชีพสองชนิดที่ใช้ไฟฟ้าและไม่ใช้ไฟฟ้า	๓.๑๒	๔.๐๐	-
	ช่วยพ่อแม่	๐.๗๘	๑.๕๗	-
	ขรา ไม่ทำ เด็ก	๔๒.๕๘	๒๓.๕๒	๕.๐๐

สภาพชีวิตและความเป็นอยู่

จากเรื่องตำนานเก่าแก่ที่เล่าต่อ ๆ กันมา ทำให้เราได้ทราบว่าหมู่บ้านเป็นง้าว และหมู่บ้านแพะเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ มีผู้คนมาอาศัยอยู่นานมาแล้ว โดยเฉพาะหมู่บ้านเป็นง้าวนั้น มีผู้คนมาอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยใดไม่ทราบแน่ชัด แต่เท่าที่ปรากฏหลักฐานก็คือถนนตัดผ่านหมู่บ้านของหมู่บ้านเป็นง้าวเป็นถนนที่ตัดออกไปยังอำเภอเกาะคาได้ และมีเรื่องเล่าขานกันว่าเป็นเส้นทางที่พระนางจามเทวีเจ้าผู้ครองนครหริภุญชัย (ลำพูน) ซึ่งมีชีวิตอยู่ประมาณปี พ.ศ. ๑๒๐๐ (อรุณรัตน์, ๒๕๒๑) ได้เสด็จผ่านและได้นำง้าวมาฝากไว้ที่หมู่บ้านนี้ หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่าหมู่บ้านเป็นง้าว

นอกจากนี้ยังมีตำนานเล่าขานกันมาอีกว่า ๑,๐๐๐ กว่าปีต่อมาถนนที่ตัดผ่านหมู่บ้านเป็นง้าวไปยังอำเภอเกาะคาก็ได้กลายเป็นเส้นทางเดินทัพของพระยาสุรระไชยสงคราม (พ่อหนานตีบจ้าง๑ขุนศึกพิชัยช้าง) ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครลำปาง ปี ๒๒๗๐-๒๓๒๐ (อรุณรัตน์, ๒๕๒๑) เพื่อสู้รบกับพม่า และได้มาเอาดาบและง้าวที่หมู่บ้านนี้สู้รบกับพม่า หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่าหมู่บ้านเป็นง้าว ตำนานหลังนี้มีหลักฐานร่องรอยของการต่อสู้คือรอยดาบอยู่ที่ประตูวัดปางยางคก ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ติดถนนสายห้างฉัตร-เกาะคา ซึ่งตัดผ่านหมู่บ้านเป็นง้าวนี้ นอกจากนั้นถนนสายห้างฉัตร-เกาะคานี้ตัดผ่านหลายหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านก็มีอาชีพรองต่างกัน เช่นหมู่บ้านขามแดงมีอาชีพรองคือ สีเหล็ก สีดาบ สีमित มาหลายชั่วอายุคน แต่เดิมก็ได้เหล็กจากการสกัดจากภูเขาเป็นก้อน ๑^๑ (ขุลิทธิ, ๒๕๒๓) ส่วนหมู่บ้านเป็นง้าวก็มีอาชีพรองคือถักสายดาบ ทำด้าม

๑/ ที่ตั้งของจังหวัดลำปาง เคยเป็นบริเวณภูเขาไฟมาก่อน จึงน่าจะมีแร่เหล็กจากการสัมผัสกับดินสัคดี รตนชัย (๑๕ มีนาคม ๒๕๒๓) กล่าวว่าได้พบปล่องภูเขาไฟที่พ่นลาวาออกมาบริเวณจังหวัดลำปาง โดยดูจากแผนที่ทางอากาศ แต่การค้นพบนี้ยังไม่มียหลักฐานยืนยันแน่นอน.

คาบ ทำปลอกคาบ ปลอกมีด รวมทั้งตีเหล็ก ทำมีดด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่พระยาสุระวะไชยสงครามจะมาเอามีดเอาคาบ เอาง้าวที่หมู่บ้านนี้ อย่างไรก็ตาม จะเป็นตำนานใดก็ตาม สิ่งที่เราทราบได้แน่ชัดก็คือหมู่บ้านนี้ตั้งมานานแล้ว ดังนั้นประชากรตัวอย่างที่ศึกษาหมู่บ้านนี้จ้าวร้อยละ ๖๔.๗๔ ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านนี้มากกว่า ๒๐๐ ปีขึ้นไป และอีก ร้อยละ ๓๕.๒๖ มาอยู่สมัย ๕๐-๑๐๐ ปี คือสมัยพ่อแม่ของตน

สำหรับหมู่บ้านแพะ ตำนานที่เล่ากันมาของหมู่บ้านไม่บ่งบอกระยะเวลาเลย ทราบแต่ว่าเคยเป็นหมู่บ้านที่เจริญรุ่งเรืองมาก แต่ปรากฏว่ามีโรคระบาดจึงอพยพออกจากหมู่บ้านจนหมด เป็นระยะเวลาานเท่าไรไม่มีใครทราบ ทราบแต่ว่าหมู่บ้านนี้ได้มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมจนมองหาบ้านที่เคยสร้างไว้ไม่พบเลย ชาวบ้านจึงได้เริ่มเข้ามาอาศัยอยู่อีกครั้งหนึ่ง จึงได้ชื่อว่าหมู่บ้านแพะ (แพะ แปลว่าป่า) จากตำนานที่เล่ากันมาหมู่บ้านแพะก็น่าจะมีอยู่นานแล้ว ดังนั้นประชากรของหมู่บ้านนี้ร้อยละ ๘๒.๓๒ ตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านนี้นานถึง ๒๐๐ กว่าปีขึ้นไป อีก ร้อยละ ๑๗.๖๘ ที่เข้ามาอยู่สมัยพ่อแม่ตนเอง

สำหรับหมู่บ้านปางม่วง เป็นหมู่บ้านที่เจริญไม่มากนัก ตามตำนานที่เล่ากันมาว่าหมู่บ้านนี้ตั้งมานานเท่าไรไม่ทราบเพราะ เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่อยู่ติดกับคอยปางม่วง ซึ่งเชื่อว่า มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และรอยพระพุทธบาทสถิตย์อยู่ แต่หมู่บ้านนี้มาเจริญรุ่งเรืองมากมายในสมัยที่มีการสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ ปี ๒๔๕๔-๒๔๖๔ (ชูลิทธิ, ๒๕๒๓) ซึ่งในระยะเวลาที่สร้างทางรถไฟนี้เอง ปางม่วงก็กลายเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายเพราะเป็นที่ตั้งกองจัดการแถมประเปิดภูเขาเพื่อทำทางรถไฟให้ถึง เชียงใหม่ แต่หลังจากการสร้างทางรถไฟยุติลงแล้วหมู่บ้านปางม่วงก็เงียบเหงาลง ด้วยตำนานที่เล่ากันมาดังนี้จึงมีประชากร ร้อยละ ๕๐.๐๐ เท่านั้นที่ตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านนี้นานถึง ๒๐๐ ปี แต่อีก ร้อยละ ๕๐.๐๐ เข้ามาอยู่สมัยพ่อแม่และสมัยตนเองก็มี ที่เพิ่งมาอยู่เพราะมาเป็นลูกเขยลูกสะใภ้ก็มี

จากตำนานต่าง ๆ ที่เล่ากันมาทั้งหมด ๓ หมู่บ้าน ทำให้เราทราบว่าหมู่บ้านนี้ เป็นจ้าวและหมู่บ้านแพะเป็นหมู่บ้านใหญ่ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานาน จึงมีวัดประจำหมู่บ้านและมีพระสงฆ์

อยู่พอสมควร แต่หมู่บ้านปางม่วงนั้นเป็นหมู่บ้านเล็ก มีวัด แต่ในบางครั้งก็ไม่มีพระสงฆ์อยู่เลย
 อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องผลัดเวรส่งปิ่นโตถวายพระ ดังนั้นพระไม่ต้อง
 บิณฑบาตรก็มีปิ่นโตจากชาวบ้านซึ่งจะผลัดเวรกันเป็นอาทิตย์เอาอาหารไปถวายพระสำหรับฉัน
 เนื่องจากวัดเป็นสถานที่ที่มีการจัดงานมากที่สุด นอกจากงานทางศาสนาแล้วยังรับใช้มวลชนใน
 แง่อื่น ๆ เช่น จัดงานศพ งานบวช เป็นที่ประชุมของคนในหมู่บ้าน และบางทีก็มีการจัดงานรื่น
 เรียงที่เรียกว่า งานวัด อีกด้วย ดังนั้นวัดในชนบทจึงไม่มีรายได้จากการหากำไรบนความเศร้า
 โศกทุกข์ร้อนของชาวบ้าน และพระสงฆ์เองก็พยายามช่วยเหลือเปิดเป่าความทุกข์ร้อนของชาว
 บ้านอีกด้วย ดังนั้นการแบ่งหน้าที่ไปถวายข้าวให้พระจึงยังคงมีอยู่ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน และ
 ชาวบ้านส่วนใหญ่ทั้ง ๓ หมู่บ้านก็ยังมิจิตศรัทธาที่จะไปวัดเพื่อทำบุญถ้ำร่างกายแข็งแรงในอัตรา
 ที่สูงอยู่ เช่นหมู่บ้านบึงจ้าวร้อยละ ๗๔.๑๐ หมู่บ้านแพะร้อยละ ๘๔.๒๖ และหมู่บ้านปางม่วง
 ร้อยละ ๘๔.๐๐ (ดูตารางที่ ๓) นอกนั้นก็ยังไม่ไปเพื่อเที่ยว เพื่อช่วยงาน เพื่อประชุมบ้าง ส่วน
 ที่ไม่ไปก็เพราะร่างกายไม่แข็งแรง ที่เป็นเช่นนี้อาจพูดได้ว่าพระฟังชาวบ้าน ชาวบ้านฟังพระ
 ต่างก็มีผลประโยชน์ร่วมกัน และอีกประการหนึ่งก็คือความเชื่อว่าคนเราเกิดมาเพื่อสร้างสม
 ความดีและบุญกุศลเอาไว้เป็นทุนในชาติหน้า จะได้เกิดมาสุขสบายหรืออาจได้ขึ้นสวรรค์ เป็น
 ความเชื่อ เรื่องทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในชนบทมีมากมายโดยเฉพาะทางด้านจิตใจ เช่น พระ
 ช่วยรตน์มิตให้ เป็นต้น แต่ในบางครั้งพระก็ยังต้องทำหน้าที่เป็นหมอรักษาโรคต่าง ๆ รวม
 ทั้งผู้ที่เคยบวชเคยเรียนมานาน รู้คาถาอาคมก็ได้รับหน้าที่เป็นหมอรักษาโรคต่าง ๆ ด้วย แต่
 คงจะเพราะมีโรงพยาบาลตั้งอยู่ในตำบลห่างวัดนี้และมีอนามัยประจำหมู่บ้านสองหมู่บ้านต่อ ๑
 คน (โดยเฉลี่ย) ระยะทางก็ไม่ไกลเกินไปที่จะไปรักษา และมีสถานอนามัยประจำอำเภอ ซึ่ง
 จะมีหมอมาทุกวันพุธ และมีคลินิกแพทย์ปริญาภายในตำบลห่างวัดนี้ ๓ คลินิก ดังนั้นชาวบ้าน
 ทั้ง ๓ หมู่บ้านจึงไม่นิยมไปหาหมอไสยศาสตร์หรือพระเท่าใดนัก นอกจากจะเป็นโรคปวดเมื่อย
 ตามร่างกาย โรคตาแดง โรคตุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นว่าจำนวนผู้ไม่ไปหาหมอไสยศาสตร์หรือ
 พระเพื่อรักษาโรครุนกว่าจำนวนผู้ไปดังนี้คือ หมู่บ้านบึงจ้าวร้อยละ ๖๔.๔๒ หมู่บ้านแพะ

ร้อยละ ๔๐.๔๕ และหมู่บ้านปางม่วงร้อยละ ๔๐.๐๐ จากตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เพราะชาวบ้านนิยมไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันมากกว่าหมอไสยศาสตร์

การทำมาหากิน

ส่วนใหญ่ทั้ง ๓ หมู่บ้านมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะการทำนา ปรากฏว่าชาวบ้านบ้านงิ้วร้อยละ ๔๖.๔๐ มีอาชีพทำนา แต่เป็นที่น่ายินดีที่ชาวบ้านนี้แม้จะไม่ นิยมใช้ปุ๋ยและเครื่องทุ่นแรงอื่น ๆ แต่ก็ได้นำเอาเครื่องเขื่อน้ำมาช่วยในการทำนา สำหรับ อาชีพรองที่เด่น ๆ ของหมู่บ้านนี้ก็คือ หัตถกรรมทั้งเครื่องไม้และเครื่องเหล็ก มีจำนวนถึง ร้อยละ ๓๓.๕๔ สำหรับหัตถกรรมเครื่องไม้นี้ได้มีการนำพลังงานไฟฟ้ามาใช้ถึงขนาดว่า เมื่อ ๕ ปีที่แล้วมีโรงงานไม้ถึง ๑๐๐ โรงงาน แต่ในปัจจุบันมีเพียง ๓๐ กว่าโรงงาน หัตถกรรม เครื่องใช้ที่ใช้ไฟฟ้าที่ทำนั้นก่อให้เกิดงานด้านอื่น ๆ มากมาย เช่น มีการรับจ้างขัดไม้ รับจ้าง ทาสีไม้ และเมื่อสินค้าที่ทำด้วยไม้แพร่หลาย คนในหมู่บ้านก็ได้คิดประดิษฐ์สินค้าอื่น ๆ ที่ไม่ต้อง ใช้ไฟฟ้าออกมาด้วย เช่น การทำมีด เล็ก คาบ เด็ก เล่น และตามด้วยการค้าขายกับนอกหมู่บ้าน ถ้าดูข้อมูลการติดต่อกับโลกภายนอกจะพบว่า ชาวบ้านบ้านงิ้วติดต่อกับโลกภายนอกเพื่อการค้า ขายในขณะที่ชาวบ้านอื่น ๆ ติดต่อเพื่อทำงาน ซึ่งแน่นอนภาวะเศรษฐกิจของหมู่บ้านนี้ย่อมดีกว่า หมู่บ้านอื่น กล่าวคืออยู่ในระดับปานกลาง และมีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวเกินกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป ซึ่งมีอัตราเฉลี่ยรายได้ต่อครอบครัวของชาวอำเภอท่าม่วงเมื่อปี ๒๕๒๐ คือ ๑๑,๕๖๐ บาทต่อปี (แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง, ๒๕๒๓) แต่สำหรับปี ๒๕๒๓ ปรากฏว่าประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทต่อปี (พวงทอง นิยมคำ สมาชิกสภาจังหวัดของอำเภอท่าม่วง ผู้ให้สัมภาษณ์, วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๒๓) และชาวบ้านที่มีอัตรารายได้สูงสุดของหมู่บ้านบ้านงิ้วเท่ากับ ๑๒๔,๑๕๐ บาท และประกอบอาชีพรองคือการทำไร่ถั่วโดยใช้เครื่องเขื่อน้ำไฟฟ้าและหัตถกรรม เครื่องไม้โดยใช้ไฟฟ้า สำหรับชาวบ้านแพะ อาชีพหลักก็คือทำนาเช่นกัน กล่าวคือร้อยละ ๖๓.๕๗ ส่วนอาชีพรองก็คือทำไร่ถั่วลิสงและไร่ยาสูบร้อยละ ๓๕.๖๕ นอกจากนั้นอาชีพรองของ ชาวบ้านแพะนิยมทำอีกชนิดหนึ่งก็คืออาชีพรับจ้างร้อยละ ๑๑.๓๖ โดยเฉพาะรับจ้างขนดิน

รับจ้างแกะถั่ว หัดใบยาสูบ อัตรารายได้เฉลี่ยของหมู่บ้านนี้อยู่ในระดับต่ำ กล่าวคือต่ำกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท รายได้เฉลี่ยดูจากค่าฐานนิยมประมาณ ๑๕,๐๐๐ บาท สำหรับหมู่บ้านปางม่วง ร้อยละ ๔๕.๐๐ มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพรองร้อยละ ๕๐.๐๐ คืออาชีพค้าขาย แต่อชีพรองค้าขายของหมู่บ้านนี้ไม่ใช่การตั้งร้านค้าขาย เพราะจากการสังเกตในหมู่บ้านนี้มีร้านค้าขายของจุกจิกซึ่งมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณวันละ ๑๐๐ กว่าบาทเพียง ๑ ร้าน และมีร้านก๋วยเตี๋ยว ๑ ร้าน ซึ่งมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณวันละไม่เกิน ๕๐ บาท ดังนั้นการค้าขายเท่าที่สัมพันธ์ก็คือการเข้าป่าหาใบตอง หาพืชผักต่าง ๆ เช่น เห็ด หน่อไม้ และสัตว์ต่าง ๆ เช่น แอ้ งู กระต่าย นก กบ หอย ปู ปลา กระต่าง เขี้ยว ไบซาย ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านนี้ยังมีลักษณะเป็นป่ามากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ สำหรับรายได้อยู่ในอัตราต่ำ กล่าวคือมีรายได้ประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท โดยดูจากค่าฐานนิยม

ชีวิตแต่ละวันของ ๓ หมู่บ้านนั้น ถ้าฤดูทำนาผู้ชายก็จะสวมกางเกงขาสั้นแบบพื้นเมืองทำด้วยผ้าม่อฮ่อม (เตี่ยวสะตอ) เสื้อม่อฮ่อม หรืออาจจะเป็นกางเกงเก่า ๆ ชขาด ๆ เสื้อยืดสีดำ ๆ คล้ำ ๆ ก็ได้ เอาผ้าขาวม้าคาดหัวไปทำนา ส่วนผู้หญิงก็จะสวมผ้าถุงสีดำ ๆ หรือคล้ำ ๆ เสื้อเก่า ๆ สวมงอบออกไปหากบเขียด เห็ด หน่อไม้ ปู ปลา และผักต่าง ๆ แต่ถ้าหมดฤดูทำนาเข้าฤดูหนาวอาหารจะหายาก หมู่บ้านนินง้าวและหมู่บ้านแพะที่พอจะมีน้ำก็อาจจะทำไร่อ้อย ไร่ยาสูบ แต่หมู่บ้านปางม่วงจะขาดแคลนน้ำจึงทำไม่ได้ ซึ่งการทำไร่อ้อยจะช่วยทั้งผู้ชายและผู้หญิง แต่เมื่อถึงฤดูแล้งจริง ๆ แล้วการเพาะปลูกจะไม่ได้ผล ชาวบ้านนินง้าวก็จะทำงานด้านหัตถกรรมมากขึ้น ส่วนบ้านแพะก็จะออกจากหมู่บ้านไปรับจ้าง เนื่องจากใกล้อำเภอจึงออกไปรับจ้างในอำเภอได้สะดวก แต่ชาวบ้านปางม่วงได้แต่นั่ง ๆ นอน ๆ อยู่ในบ้านเพราะไม่มีน้ำจะเพาะปลูก ไม่มีพืชผัก นาน ๆ จะล่าสัตว์ได้สักทีหนึ่ง ผู้ใหญ่บ้านปางม่วงกล่าวว่าวันหนึ่ง ๆ ถ้าไม่จับตอก ร้อยใบคา ซึ่งก็ทำเงินไม่ได้เท่าไรนัก ก็จะนั่งคอยกินหรือนอนอยู่ที่บ้าน และจะซ่อมแซมเครื่องมือการเกษตรและบ้านเรือน แต่ชาวบ้านปางม่วงยังโชคดีที่บางโอกาสการทางรถไฟก็จะรับสมัครลูกจ้างชั่วคราว และกรมป่าไม้ซึ่งมีหน่วยรักษาป่าที่คอยปางม่วงก็จะมาจ้างไปทำงานในป่าบ้าง

หลังจากเสร็จงานประจำวัน ก่อนเข้านอนชาวบ้านบึงจ้าวจะนิยมพักผ่อนโดยการดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุสเตอริโอร้อยละ ๔๔.๕๖ และนิยมคุยกันตามบ้านต่าง ๆ ฟังวิทยุ ร้อยละ ๒๒.๔๐ สำหรับหมู่บ้านแพะนิยมทำงานเช่นคัดถั่ว คัดใบยา ร้อยละ ๓๖.๓๕ รองลงมาก็คือการพูดคุยกันในบ้านหรือไปคุยกับบ้านอื่น ๆ หรือฟังวิทยุ ร้อยละ ๓๐.๘๗ แต่สำหรับบ้านปางม่วง เวลาว่างก่อนเข้านอนนิยมพูดคุยกัน ฟังวิทยุมากที่สุด โดยเฉพาะหนุ่มสาวในฤดูร้อนหนุ่มจะไป แอ้วสาวมากที่สุดเพราะอากาศร้อน

จากสภาพชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่ว ๆ ไปจะเห็นว่า หมู่บ้านปางม่วง เป็นหมู่บ้านที่ขาดทั้งน้ำขาดทั้งไฟฟ้า เป็นหมู่บ้านที่ให้ความร่วมมือกับทางราชการมากที่สุด ถ้ามีการประชุมเมื่อผู้ใหญ่บ้าน เรียกประชุม เขาจะมากันครบและมีความหวัง มีความศรัทธาที่จะได้รับความช่วยเหลือในปัญหา เรื่องการเพาะปลูกและการดำเนินชีวิตที่สุขสบายกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะเรื่องน้ำ

การใช้จ่าย

โดยทั่ว ๆ ไปชาวบ้านทั้ง ๓ หมู่บ้านใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าอาหารไม่มากนักเพราะจะหาเอาบ้างและซื้อเอาบ้าง โดยเฉพาะในฤดูฝนจะหาอาหารแทบทั้งหมดไม่ต้องซื้อเลย เพราะเขาสามารถหาได้เกือบครบทุกอย่างนอกจาก เกลือ น้ำตาล อาหารที่ชาวบ้านหามาได้ส่วนมากจะได้แก่ผักทุกชนิดโดยเฉพาะเห็ดทุกชนิด หน่อไม้ ปู ปลา หอย กุ้งฝอย กบ เขียด นก กระต่าย ไย้ เหี้ย แต่ก็มีฤดูกาลที่ต้องซื้อก็คือฤดูแล้ง หมู่บ้านบึงจ้าวและหมู่บ้านแพะนั้นหาอาหารได้เหมือน ๆ กัน แต่หมู่บ้านปางม่วงเนื่องจากอยู่ใกล้ป่า ดังนั้นสัตว์ที่เขาหามาได้จึงพิเศษออกไปนอกจากกบ เขียด ยิ่งอ่างแล้ว ยังหาสัตว์ใหญ่ ๆ เช่นหมูป่า ไย้ กระต่าย เหี้ย นอกจากใช้จ่ายค่าอาหารแล้ว การใช้จ่ายเกี่ยวกับเสื้อผ้าที่ส่วนใหญ่จะซื้อทุก ๆ ปี โดยเฉพาะจะซื้อช่วงสงกรานต์หรือโรงเรียนปิดเทอม และส่วนมากซื้อให้ตนเองในอัตรา ร้อยละ ๖๗.๐๔ สำหรับบ้านบึงจ้าว ร้อยละ ๔๔.๕๗ สำหรับบ้านแพะ และ ร้อยละ ๓๔.๐๐ สำหรับบ้านปางม่วง

การซื้อเครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนใหญ่ชาวบ้านเป็นง้าวและชาวบ้านแพะนิยมซื้อเครื่องไฟฟ้าและเครื่องสันทนาการร้อยละ ๓๔.๗๘ และ ๒๖.๔๖ ตามลำดับ แต่ชาวบ้านปางม่วงนิยมซื้อเครื่องเรือนร้อยละ ๓๕.๐๐ และสำหรับครอบครัวใดมีเงินมากแล้ว ยานพาหนะที่ชาวบ้านทั้ง ๓ หมู่บ้านนิยมซื้อก็คือรถจักรยานยนต์ การมีรถจักรยานยนต์ถือว่ามีฐานะค่อนข้างดีในสังคมระดับ ๓ หมู่บ้านนี้ทีเดียว จะเห็นได้ว่าเป็นง้าวซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจจะระดับปานกลางมีจักรยานยนต์มากที่สุดคือร้อยละ ๔๘.๕๐ จากการสังเกตในหมู่บ้านนี้มีรถยนต์ประมาณ ๕ คันซึ่งเป็นรถเก๋ง รถบรรทุกใหญ่ บรรทุกเล็กบ้าง แต่หมู่บ้านแพะคนส่วนใหญ่จะมีจักรยานร้อยละ ๕๐.๐๐ และคนไม่มียานพาหนะใด ๆ เลยร้อยละ ๓๐.๐๐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการมียานพาหนะแสดงให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจด้วย (แต่ไม่ได้ศึกษาลึกซึ้งว่ามีการขายไร่นาเพื่อไปซื้อรถจักรยานยนต์เหมือนเพลงสามอเตอรืไซล์หรือไม่ แต่เท่าที่พูดคุยกับหนุ่ม ๆ ทั้งหลายก็มีความคิดว่าพร้อมที่จะขายที่นาเพื่อซื้ออเตอรืไซล์)

ในทำนองเดียวกับการซื้ออุปกรณ์ไฟฟ้าใช้ก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจด้วย เพราะปรากฏว่าหมู่บ้านเป็นง้าวซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าหมู่บ้านแพะ มีครอบครัวที่มีอุปกรณ์ไฟฟ้าที่ช่วยในการประกอบอาชีพร้อยละ ๓๘.๒๒ และมีอุปกรณ์ไฟฟ้าที่อำนวยความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันร้อยละ ๘๓.๔๖ ในขณะที่ด้วยกันหมู่บ้านแพะมีอุปกรณ์ไฟฟ้าประกอบอาชีพร้อยละ ๒.๕๔ และมีอุปกรณ์ไฟฟ้าที่จะอำนวยความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันร้อยละ ๖๔.๖๘ สำหรับหมู่บ้านปางม่วงไม่มีไฟฟ้าใช้

แนวโน้มของการใช้จ่ายเงินของชาวบ้านเป็นง้าว ชาวบ้านแพะ และชาวบ้านปางม่วง จากข้อสมมติหนึ่งที่ว่า หากพวกเขาได้เงินมาฟรีประมาณ ๑,๕๐๐ บาทแล้วจะนำไปทำอะไรได้บ้าง ปรากฏว่าชาวบ้านเป็นง้าวร้อยละ ๒๑.๐๖ เอาไปลงทุนค้าขาย ร้อยละ ๑๗.๕๕ เอาไปลงทุนในการทำเกษตรเช่นซื้อควาย ซื้อเครื่องปั้นน้ำ และร้อยละ ๑๗.๕๔ เอาไว้ซื้อของที่ไม่จำเป็นเช่นสร้อยคอ เครื่องแต่งตัว หรือของฟุ่มเฟือย นอกจาก ๓ ประการนี้แล้วยังตอบอื่น ๆ อีกมากแต่ไม่เห็นเด่นชัดนัก ส่วนชาวบ้านแพะคิดว่าตนเองมีเงิน ๑,๕๐๐ บาท

จะนำไปลงทุนการเกษตร การซื้อที่ดิน ซื้อควาย ซื้อจอบ ซื้อไถ ในอัตราร้อยละ ๒๔.๔๐
 รองลงมาคือเอาไว้อื้ออาหาร ยา เสื้อผ้า บ้าน ในอัตราร้อยละ ๒๗.๔๓ และนำไปซื้อของ
 พวกเครื่องแต่งตัวหรือของหุ้ม เพื่อยร้อยละ ๑๑.๗๖ ส่วนคำตอบอื่น ๆ ก็มีความที่กระจายออก
 ไปจนไม่เด่นชัด แต่สำหรับชาวบ้านปางม่วงก็เช่นเดียวกับชาวบ้านแพะที่คิดว่าถ้ามีเงินก็จะลง
 ทนทางการเกษตรร้อยละ ๔๐.๐๐ และการลงทุนที่อยากทำมากที่สุดก็คือซื้อที่ดินและซื้อควาย
 อันดับรองลงมาคือเอาเงินไปซื้อเสื้อผ้า อาหาร ซ่อมบ้าน และยารักษาโรคร้อยละ ๒๐.๐๐
 อันดับสุดท้ายก็คือเอาไว้อลงทุนค้าขายร้อยละ ๑๕.๐๐ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าเงิน ๑,๕๐๐
 บาทที่ว่านี้เขาจะได้มาฟรี ๆ แต่ก็มีจำนวนประชากรที่คิดว่าจะเอาไปทำบุญน้อยมาก และหมู่
 บ้านที่คิดว่าจะเอาเงินไปทำบุญมากที่สุดใน ๓ หมู่บ้านนี้ได้แก่หมู่บ้านปางม่วง

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องความทันสมัยนั้น ชาวบ้านบึงจ้าว บ้านแพะ และ
 บ้านปางม่วง ต่างก็คิดได้เหมือน ๆ กันว่าบ้านที่ทันสมัยต้องเป็นบ้านที่เป็นตึกถึงร้อยละ ๒๕.๓๔
 ๓๓.๔๑ และ ๖๐.๐๐ ตามลำดับ นอกนั้นตอบกระจาย ๆ กันออกไปไม่เด่นชัด ส่วนความคิด
 เกี่ยวกับการแต่งกายที่ทันสมัยนั้นก็คิดว่าต้องแต่งตามสมัยนิยมในอัตราร้อยละ ๔๔.๕๒ ๖๖.๑๕
 และ ๔๐.๐๐ ตามลำดับ ส่วนอันดับรองลงมาชาวบ้านบึงจ้าวและชาวบ้านแพะมีความเห็นตรง
 กันว่าต้องสวมกางเกงยีนส์และสวมเสื้อยืดจึงจะทันสมัย ในอัตราร้อยละ ๑๗.๔๔ และ ๑๔.๗๐
 ตามลำดับ แต่ชาวบ้านปางม่วงกลับเห็นว่าการสวมกางเกงขายาวไม่ว่าจะยีนส์หรือไม่ก็ตามก็
 ถือว่าทันสมัยแล้วในอัตราร้อยละ ๑๕.๐๐ เมื่อถามถึงอาหารที่คนทันสมัยรับประทาน ชาวบ้าน
 ๓ หมู่บ้านจะมีความเห็นตรงกันว่ามีโอกาสได้รับประทาน หมู เบ็ด ไก่ เนื้อ เป็นสิ่งที่ทันสมัยที่
 สุดในอัตราร้อยละ ๗๒.๕๔ ๒๗.๕๓ และ ๓๐.๐๐ ตามลำดับ สำหรับการเดินทางที่ทันสมัยที่
 สุดชาวบ้านบึงจ้าวและบ้านแพะมีความเห็นเหมือน ๆ กันว่าการเดินทางโดยรถโดยสารทุกชนิด
 โดยเฉพาะรถเมล์แล้วละก็ทันสมัยที่สุดในอัตราร้อยละ ๔๔.๖๐ และ ๔๐.๕๑ แต่ชาวบ้านปาง
 ม่วงมีความเห็นว่าการเดินทางโดยรถไฟ รถส่วนตัว จะทันสมัยที่สุดในอัตราร้อยละ ๖๐.๐๐

จากสภาพชีวิตความเป็นอยู่ รายได้ อาชีพ ความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน

สถานภาพทางสังคม และการติดต่อกับโลกภายนอก แนวความคิดในการใช้จ่ายเงินและความทันสมัยดังกล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น เราก็จะมองเห็นภาพพจน์ของกลุ่มประชากรตัวอย่างซึ่งเป็นชาวชนบทอย่างแท้จริงและมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรมได้อย่างชัดเจนขึ้นว่า นอกจากความแตกต่างในเรื่องไฟฟ้า อาชีพ และรายได้แล้ว ส่วนใหญ่ประชากร ๓ กลุ่มมีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน การใช้จ่ายเงิน และแนวความคิดต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ คล้ายคลึงกันดังกล่าวมาแล้ว แต่เมื่อนั้นข้อแตกต่างกันเรื่องไฟฟ้าแล้ว การปฏิบัติตามประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ จะยังเหมือนกันหรือไม่ เป็นสิ่งที่ต้องพิสูจน์ต่อไป

ส่วนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

รูปแบบโดยตรง

สมมติฐานที่ ๑ การเปลี่ยนแปลงโดยตรง (dispersion)

องค์มติ	องค์มติ
องค์วัตถุ	องค์วัตถุ
องค์พิธี	องค์พิธี

ถ้าไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้านในชนบทจะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางองค์วัตถุ วัตถุที่ให้แสงสว่างเช่น ตะเกียง เทียนไข ตะเกียงเจ้าพายุ มาเป็นใช้หลอดไฟฟ้า และเนื่องจากความสะดวกสบายและพลังแสงสว่างที่ได้จากไฟฟ้าซึ่งมีมากกว่าการใช้วัตถุเดิมจะทำให้ข้อปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพลังงานแสงสว่างนี้เปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบโดยตรง ดังนั้นจึงตั้งข้อสมมติฐานว่า "หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อในข้อห้ามต่าง ๆ ต่างกัน"

๑. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเฒ่าสาวต่างกัน
๒. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเฒ่าบ้านแม่เฒ่าต่างกัน
๓. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเฒ่าเบ็งต่างกัน
๔. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าต่างกัน
๕. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้า เวลากลางวันต่างกัน
๖. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลาเย็นต่างกัน
๗. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามหริ่มกลางคืนต่างกัน
๘. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามฉิวปาก เวลากลางวันต่างกัน
๙. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามผ่าหินและเชือกหินในเวลากลางวันและเวลาเช้าต่างกัน
๑๐. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียวเวลาเย็นต่างกัน

๑๑. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นต่างกัน

๑๒. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนต่างกัน

๑) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอ้วสาวต่างกัน

ตารางที่ ๔ ความแตกต่างการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอ้วสาวระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลย

หมู่บ้าน	การแอ้วสาว			รวม	\bar{X}
	ปฏิบัติมาก	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติเลย		
บึงจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๖๒	๔๔	๑๒	๑๒๘	๓.๑๗
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๔๑	๑๔	๒	๖๘	๓.๖๖
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้าเลย)	๑๗	๒	๑	๒๐	๓.๗๕
รวม	๑๒๐	๖๐	๑๕	๒๐๕	

$$\chi^2 = 20.75; \chi^2_{.01} = 13.28; df = 4; c = .31$$

จากการเก็บข้อมูล ๓ หมู่บ้าน ได้แก่หมู่บ้านบึงจ้าวซึ่งมีไฟฟ้านานแล้วถึง ๒๐ ปี หมู่บ้านแพะซึ่งเพิ่งมีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านปางม่วงซึ่งยังไม่มีไฟฟ้าเลย ผลปรากฏว่าการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอ้วสาวระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและไม่มีไฟฟ้ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ ในทำนองเดียวกันการมีไฟฟ้ามีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลง

การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอ้วสาวอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ค่า χ^2 ในการคำนวณได้ ๒๐.๗๕ มากกว่าค่าไคสแควร์ในตาราง ($\chi^2 = ๑๓.๒๔$, $p = .๐๑$, $df = ๔$) แต่เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ของความสัมพันธ์ (coefficient contingency) $c = .๓๑$ จะเห็นว่าอัตราของความสัมพันธ์ระหว่างไฟฟ้ากับการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอ้วสาวยังอยู่ในระดับปานกลาง (Guildford, 1956)

เมื่อคำนวณค่ามัธยฐานเลขคณิตของการปฏิบัติตามธรรมเนียมการแอ้วสาวของหมู่บ้านเนินง้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วงก็จะเห็นว่า ระดับการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอ้วสาวยังอยู่ระดับสูง กล่าวคือค่ามัธยฐานเลขคณิตอยู่ในระดับ ๓.๑๗ ๓.๖๖ และ ๓.๕๕ ตามลำดับ ซึ่งแสดงว่า ๓ หมู่บ้านมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอ้วสาวแตกต่างกันบ้าง แต่ทั้ง ๓ หมู่บ้านก็ยังปฏิบัติตามธรรมเนียมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงว่าชาวห้างฉัตรยังคงมีโลกทัศน์เกี่ยวกับเรื่องบุญทำกรรมแต่งในเรื่องการเลือกคู่ครองเหมือนชาวลานนาไทยอื่น ๆ อยู่ และมีข้อสังเกตว่าทั้ง ๓ หมู่บ้านเมื่อนำตัวแปรในเรื่องเพศมาพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้ด้วยจะเห็นว่าเพศชายเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามธรรมเนียมแอ้วสาวน้อยกว่าเพศหญิง (เนินง้าว ชาย ๓.๒๐ ต่อหญิง ๓.๑๔ บ้านแพะ ชาย ๓.๗๖ ต่อหญิง ๓.๕๕ และปางม่วง ชาย ๓๕.๐๐ ต่อหญิง ๓.๗๐) ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าประเพณีแอ้วสาวเป็นประเพณีที่ธรรมเนียมฝ่ายชายที่ต้องไปหาฝ่ายหญิงก่อนจึงจะเป็นประเพณีแอ้วสาวได้ ดังนั้นฝ่ายชายจึงปฏิบัติตามธรรมเนียมในอัตราที่สูงกว่าฝ่ายหญิง ส่วนฝ่ายหญิงถ้าฝ่ายชายไม่มาแอ้ว (เที่ยวบ้านคน) ก็ถือว่าไม่ได้ปฏิบัติตามธรรมเนียมแอ้วสาว

นอกจากนั้นฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายรอคอยการมาแอ้วจากฝ่ายชายฝ่ายเดียว ดังนั้นโอกาสในการปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้ของหญิงจึงขึ้นอยู่กับฝ่ายชายด้วย ส่วนฝ่ายชายมีสิทธิ์ที่จะไปแอ้วสาวบ้านไหนก็ได้ อาจจะไปแอ้วไม่เข้าบ้านเดิมแม้แต่วันเดียวกันก็ได้เช่นกัน เมื่อพิจารณาข้อปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับการเดินนํ้าบนตะเกียง ประมาณร้อยละ ๗๕.๕๖ จะตอบว่าไม่เคยทราบธรรมเนียมนี้เลยสำหรับหมู่บ้านเนินง้าว และกล่าวว่าเริ่มจับสาว

ชุดกับหนุ่ม ๆ ก็มีไฟฟ้าแล้ว แต่หมู่บ้านแพะมีคนที่ไม่ทราบธรรมเนียมนี้ถึงร้อยละ ๓๘.๒๒ และบ้านปางม่วงมีคนที่ไม่ทราบธรรมเนียมนี้ร้อยละ ๓๐.๐๐ ซึ่งเหตุผลที่ไม่ทราบและไม่ปฏิบัติเหมือนกันทั้งสองหมู่บ้านคือไม่ประสบด้วยตนเอง และคิดว่าสาว ๆ คงจะรักคนสำหรับหนุ่ม ๆ และถ้าผู้หญิงตอบก็จะให้เหตุผลว่าเพราะผู้ชายมาเป็นเพื่อนทำงานเวลาเลิก ๆ และไม่เคยโกรธเกลียดมากพอที่จะต้องทำเช่นนั้น

อย่างไรก็ตาม การคำนวณทางสถิติโดยพิจารณาจากค่าไคสแควร์และค่ามัชฌิมเลขคณิตก็ปรากฏว่า ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อที่ ๑ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอม้อบ้านแม่เต่าต่างกัน

๒) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความแตกต่างกันในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอม้อบ้านแม่เต่าต่างกัน

ตารางที่ ๕ ความแตกต่างการปฏิบัติงานตามธรรมเนียมประเพณีแอม้อบ้านแม่เต่าระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	การแอม้อบ้านแม่เต่า			รวม	\bar{X}
	ปฏิบัติตามมาก	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติเลย		
บ้านง้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๖๒	๔๒	๑๔	๑๑๘	๒.๔๗
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๔๔	๑๔	๐	๖๘	๓.๕๗
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้าเลย)	๑๐	๔๘	๒	๖๐	๓.๒๐
รวม	๑๑๖	๑๐๔	๑๖	๒๓๖	

$$\chi^2 = 11.34; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.05} = 9.49; \quad c = .21$$

จากข้อมูลในตารางที่ ๕ จะเห็นว่า การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอม้อบ้านแม่เต่ามี

สัมพันธ์กับการมีไฟฟ้าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและไม่มีไฟฟ้ามีความแตกต่างกันในเรื่องการปฏิบัติตามธรรมเนียมแล้วบ้านแม่เต่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยเช่นกัน กล่าวคือค่าไคสแควร์ในการคำนวณได้ ๑๑.๓๔ ซึ่งมากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2 = ๔.๔๔$, $df = ๔$, $p = .๐๔$) แต่เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ของความสัมพันธ์ ค่า $c = .๖๑$ ปรากฏว่าอัตราของความสัมพันธ์ของการมีไฟฟ้าและการปฏิบัติตามธรรมเนียมแล้วบ้านแม่เต่าอยู่ในระดับต่ำ (Guildford, 1965) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงว่าการมีไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้านทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามธรรมเนียมแล้วบ้านแม่เต่าแต่ไม่มากนัก เพราะเมื่อนำค่ามัชฌิม เลขคณิตของหมู่บ้านเนินจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง เป็นดัชนี ๒.๕๗:๓.๕๗:๓.๒ ตามลำดับ แสดงว่าหมู่บ้านเนินจ้าวยังคงปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีในระดับปานกลาง แต่หมู่บ้านแพะซึ่งมีไฟฟ้า ๓ ปีแล้วกลับยังปฏิบัติตามประเพณีอยู่ในระดับสูงกว่าหมู่บ้านปางม่วง นอกจากนั้นยังพบว่าธรรมเนียมที่คน ๓ หมู่บ้านเปลี่ยนแปลงมากที่สุดก็คือธรรมเนียมฝ่ายชายขนหินไปบ้านแม่ยาย กล่าวคือหมู่บ้านเนินจ้าวมีคนไม่ทราบไม่ทำ ร้อยละ ๖๒.๕๐ หมู่บ้านแพะไม่ทราบไม่ทำร้อยละ ๓๘.๘๐ หมู่บ้านปางม่วงมีคนไม่ทราบไม่ทำร้อยละ ๔๕.๐๐ ซึ่งแสดงว่าหมู่บ้านแพะเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแล้วสาวน้อยที่สุด การที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือหมู่บ้านเนินจ้าวมีระดับอัตราการรายได้เฉลี่ยระดับปานกลาง ดังนั้นเชื้อเพลิงที่นำมาใช้ก็คือ ถ่าน เต่าไฟฟ้า เต่าแก๊ส ซึ่งได้จากการซื้อ จึงไม่เห็นความสำคัญของธรรมเนียมการขนหินของลูกเขยนัก ส่วนบ้านแพะสถานภาพเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำ มีรายได้เฉลี่ยอยู่ระดับต่ำ สภาพสิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกับบ้านเนินจ้าวคือใกล้ป่าไม้ ดังนั้นหมู่บ้านนี้จึงยังเห็นความสำคัญของธรรมเนียมนี้มากกว่าหมู่บ้านเนินจ้าวและหมู่บ้านปางม่วง แต่หมู่บ้านปางม่วงแม้ว่าระดับรายได้เฉลี่ยจะต่ำเช่นเดียวกับหมู่บ้านแพะ แต่สภาพแวดล้อมแตกต่างกัน หมู่บ้านปางม่วงอยู่ใกล้ป่าไม้ การหาไม้มาทำหินเป็นสิ่งที่ได้ง่ายมาก จึงไม่เห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามธรรมเนียมการขนหินไปบ้านแม่ยายแต่อย่างใด และเมื่อสอบถามก็จะบอกว่าไม่จำเป็น เลยขนก็ได้ไม่ขนก็ได้ว่าอะไร ไปเอาไม้ในป่าเมื่อไหร่ก็ได้

การปรับตัวเกี่ยวกับวัฒนธรรมชนบทธรรม เนียมประเพณีเฒ่าบ้านแม่เต่าของ ๓ หมู่บ้านนี้สามารถอธิบายได้ว่า ในสภาพแวดล้อมที่เหมือนกันคือการห่างไกลจากป่า หาดหิน ล้ำบาก แต่หมู่บ้านนี้จึงกลับเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามธรรม เนียมการขนพินมากกว่าหมู่บ้านแพะ เพราะฐานะทางเศรษฐกิจทำให้ใช้วัตถุอื่นได้แก่เตาแก๊ส เต่าไฟฟ้า และพินแทน ซึ่งแสดงว่า วัฒนธรรมเกิดจากลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแล้ว ยังเกิดการปรับปรุงทางวัฒนธรรมโดยมีปัจจัยทางเศรษฐกิจ เข้ามาเกี่ยวข้องอีกด้วย ส่วนบ้านปางม่วงมีสภาพเศรษฐกิจที่แย่กว่าสองหมู่บ้านดังกล่าวมาแล้ว แต่ก็มี การปฏิบัติตามธรรม เนียมการขนพินน้อยก็ เพราะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเขืออำนวย หรือจะกล่าวได้ว่าธรรม เนียมการขนพินไปบ้านแม่ยายได้เกิดการปรับปรุงธรรม เนียมนี้เพราะปัจจัยทางเทคโนโลยีที่เข้ามาและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ตามแนวคิด cultural ecology ของกลุ่ม Evolutionist (ชาย, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาการแพทย์, ๒๕๒๒)

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้สนับสนุนข้อสมมติฐานที่ ๒ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรม เนียมประเพณีเฒ่าบ้านแม่เต่าแตกต่างกัน

๓) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมยี่เป็งต่างกัน

ตารางที่ ๖ ความแตกต่างการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณียี่เป็งระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลย

หมู่บ้าน	ประเพณียี่เป็ง			รวม	X̄
	ปฏิบัติตามมาก	ปฏิบัติตาม	ไม่ปฏิบัติตามเลย		
บึงบัว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๖๐ (๔๖.๘๐)	๕๔ (๔๖.๐๒)	๔ (๗.๑๘)	๑๑๘ (๑๐๐)	๓.๑๐
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๕๗ (๘๓.๘๒)	๑๑ (๑๖.๑๘)	๐	๖๘ (๑๐๐)	๓.๘๐
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้าเลย)	๑๔ (๕๕.๐๐)	๑ (๕.๐๐)	๐	๒๐ (๑๐๐)	๓.๕๕
รวม	๑๓๑	๗๑	๔	๒๐๖	

จากตารางจะเห็นว่าหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าแล้ว ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลยนั้น ไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมยี่เป็งมีค่าเป็นร้อยละ ๐ ฉะนั้นการคำนวณหาค่าโคสแควร์นั้นไม่สามารถบ่งบอกความสัมพันธ์และความแตกต่างกันได้ จึงใช้วิธีการพิจารณาจากตารางพบว่า หมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามธรรมเนียมยี่เป็งก็คือหมู่บ้านบึงบัวซึ่งมีไฟฟ้านานถึง ๒๐ ปี แต่หมู่บ้านแพะซึ่งเพิ่งมีไฟฟ้าเข้าไป ๓ ปี และหมู่บ้านปางม่วงเปลี่ยนแปลงน้อยมาก แสดงให้เห็นว่าการมีไฟฟ้าเข้าไปเพียงอย่างเดียวไม่มีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามประเพณียี่เป็งน้อยมาก แต่ระยะเวลาที่ไฟฟ้าเข้าไปจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชัดเจนมากกว่า เมื่อนำค่ามัธยฐานเลขคณิตมาพิจารณาพบว่าหมู่บ้านบึงบัว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง ซึ่งมีมัธยฐานเลขคณิตคือ ๓.๑๐:๓.๘๐:๓.๕๕ ตามลำดับ ซึ่งแสดงว่าการปฏิบัติตามธรรมเนียม

ประเพณี เป็นยังคงมีการปฏิบัติอยู่ในระดับสูง แต่มีความแตกต่างกันเล็กน้อยในแต่ละหมู่บ้าน ตามลำดับระยะเวลาของการมีไฟฟ้าและการไม่มีไฟฟ้าด้วย การที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ประเพณี เป็นเป็นประเพณีที่เป็นความเชื่อทางศาสนาและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา เทพเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเมื่อพิจารณาธรรมเนียมที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุดแต่ก็เปลี่ยนแปลงในอัตราต่ำมากที่สุดคือการจุดเทียนไขประดับตามริ้วบ้าน บ่อน้ำ หัวบันได พบว่าหมู่บ้านบึงจ้าวมีผู้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติเพียงร้อยละ ๔๔.๑๔ หมู่บ้านแพะมีผู้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติร้อยละ ๑๑.๗๖ ส่วนหมู่บ้านปางม่วงมีผู้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติเพียงร้อยละ ๑๐.๐๐ ซึ่งธรรมเนียมนี้มีความผูกพันกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เทวดาเห็นว่าบ้านสว่างปราศจากมลทิน และให้เทวดาปกป้องรักษาและเป็นการแสดงความกตัญญูต่อสถานที่จุดด้วย ดังนั้นธรรมเนียมนี้จึงเปลี่ยนแปลงแม้จะมากที่สุดแต่ก็อยู่ในอัตราต่ำ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ไฟฟ้าเข้ามาทำความสว่างแทนที่ดวงเทียนไข และประทีปได้ก็จริง และการเปิดไฟฟ้าทำให้บ้านสว่างด้วยเช่นกัน แต่ก็ขัดกับความเชื่อเรื่องความกตัญญู และการที่จะทำให้เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท่านรับรู้ได้ ดังนั้นไฟฟ้าแม้สามารถเข้าไปแทนที่องค์วัตถุในเรื่องแสงสว่างได้แต่ก็ไม่สามารถจะเข้าไปแทนที่องค์วัตถุที่เกี่ยวกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ และค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูได้ทันที ถ้าระยะเวลาที่เข้าไปนั้นสั้นเกินไปอย่างเช่นหมู่บ้านแพะ แต่ก็จะแทนที่ได้เมื่อระยะเวลาอันยาวนานอย่างบ้านบึงจ้าว ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการต่อต้านสิ่งใหม่ ๆ ของ Ogburn (อ้างใน ม่องพันธ, ๒๔๒๑) ที่ว่า การขัดแย้งระหว่างสิ่งสร้างสรรค์ขึ้นใหม่กับค่านิยมทางวัฒนธรรมหรือส่วนประกอบทางวัฒนธรรมอื่น ๆ เพราะคนในสังคมมักเคยชินและติดอยู่กับรูปแบบวัฒนธรรมเดิมของตน แต่แนวโน้มในอนาคต การจุดเทียนไขประดับตามบ่อน้ำ คอกวัว ควาย สัตว์เลี้ยงต่าง ๆ จะได้อ้อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเพราะการมีไฟฟ้าประการหนึ่ง และเพราะเหตุว่าได้ใช้วัตถุอื่นแทน เช่น ใช้เครื่องปั้มน้ำแทน หรือใช้เครื่องโถนาแทนวัวควาย คนก็จะเปลี่ยนแปลงค่านิยมในเรื่องการแสดงความกตัญญูให้กับบ่อน้ำและสัตว์เลี้ยง ทำให้ธรรมเนียมนี้ลดลงไปเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ได้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี

ยี่เบ็งต่างกัน

๔) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อเรื่องผีป่วน่าแตกต่างกัน

ตารางที่ ๗ ความแตกต่างของความเชื่อเรื่องผีป่วน่าระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความเชื่อเรื่องผีป่วน่า			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บึงจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๕๘	๓๘	๓๓	๑๒๙	๒.๘๓
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๕๐	๒๖	๒	๖๘	๓.๕๔
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๔	๔	๒	๒๐	๓.๐๕
รวม	๑๐๙	๖๘	๓๗	๒๑๖	

$$\chi^2 = 17.94; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.01} = 13.28; \quad c = .28$$

จากข้อมูลในตารางจะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องผีป่วน่ามีความสัมพันธ์กับการมีไฟฟ้าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และแสดงว่าหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและที่ไม่มีไฟฟ้ามักมีความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อเรื่องผีป่วน่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอีกด้วยดังนี้คือ ค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้ ๑๑.๕๔ มากกว่าค่าในตารางที่ $df = 4$, $\chi^2_{.01} = 13.28$ เมื่อพิจารณาอัตราสัมพันธ์ของความสัมพันธ์ $c = .28$ อัตราความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ (Guildford, 1956) ซึ่งแสดงว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงความเชื่ออันเนื่องมาจากไฟฟ้าอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากค่ามัธยฐานเลขคณิตพบว่าอัตราความเชื่อของหมู่บ้านบึงจ้าวเท่ากับ ๒.๘๓ ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับปานกลาง แต่ของหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วงอยู่ในระดับสูงคืออยู่ระดับ ๓.๕๐ และ

๓.๐๕ ตามลำดับ และน่าสังเกตว่า เรื่องไฟฟ้าเข้าในหมู่บ้านความมืดก็หายไป ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีน่าจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่หมู่บ้านแพะซึ่งมีไฟฟ้าเข้าไปแล้ว ๓ ปีเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องผีป่วนน้อยกว่าหมู่บ้านปางม่วง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุว่าหมู่บ้านบึงจ้าวเปลี่ยนแปลงเพราะภาวะเศรษฐกิจรัดตัว ต้องประกอบอาชีพรองคือหัตถกรรมเครื่องไม้มาก ๆ จึงไม่สนใจว่าจะไปทำพิธีเลี้ยงผีเมื่อไร ที่ไหน อย่างไร ถ้ามีคนมาเก็บเงินไปเลี้ยงผีก็ให้ไป แต่ถ้าไม่มีคนมาเก็บก็ไม่สนใจ ถึงแม้ว่าต้นผี (ผีเก่า) จะอยู่ภายในหมู่บ้านหรือไม่ไกลนักก็ตาม ไม่มีความรู้สักกลัวเกรงการลงโทษจากผีป่วนเลย ดังนั้นอัตราการเปลี่ยนแปลงจึงสูงกว่าหมู่บ้านอื่น ประกอบกับไฟฟ้าเข้ามานานอีกด้วย สำหรับบ้านแพะนั้นมีความเชื่อในเรื่องผีป่วนมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ เพราะบ้านต้นผี (ผีเก่า) อยู่ภายในหมู่บ้านและมีการสืบทอดเจตนากรรมของการเป็นต้นผีไว้ตลอดเวลาไม่ขาดสาย เนื่องจากมีเวลามากไม่ได้เร่งรีบผลิตสิ่งใด ถึงแม้ว่าไฟฟ้าจะเข้าแล้วก็ตามแต่ระยะเวลาสั้นเกินไปกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงความกลัวในเรื่องโทษที่จะได้รับจากการไม่สนใจเชื่อถือหรือเลี้ยงดูผีป่วนได้ ดังนั้นอัตราการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อจึงต่ำกว่าหมู่บ้านแพะนั้น เป็นความจริงหรือไม่จึงได้พิจารณาการตั้งครัวเรือนหรือการอยู่มานาน (จากตารางที่ ๓) แล้วจะพบว่าหมู่บ้านปางม่วงมีคนมาตั้งรกราก ๒๐๐ ปีขึ้นไปเพียงร้อยละ ๕๐.๐๐ เท่านั้น แต่หมู่บ้านแพะมีคนมาตั้งรกราก ๒๐๐ ปีขึ้นไปถึงร้อยละ ๘๒.๓๒ ดังนั้นคนในปางม่วงร้อยละ ๕๐.๐๐ เช่นกันที่เพิ่งมาอยู่ไม่นาน ซึ่งแน่นอนต้นผีย่อมจะมีในหมู่บ้านของตนน้อยเพราะการที่คนเพิ่งมาอยู่ใหม่มีกันมากทำให้เกิดการขาดผู้ดำรงตำแหน่งต้นผี (ซึ่งเป็นฝ่ายหญิง) เอาไว้ และจากการสังเกตก็พบว่าบ้านที่มีบ้านต้นผีจริง ๆ เพียง ๑ บ้าน เพราะเมื่อสัมภาษณ์แล้วเขาจะตอบว่ายังเชื่ออยู่เป็นส่วนใหญ่แต่ไม่ได้ไปงานเลี้ยงผีป่วน ไม่ได้ช่วยเงินเลยก็เพราะต้นผีป่วนของตนอยู่ไกล อยู่จังหวัดอื่น ๆ ก็มี หรือต้นผีตายไปหมดแล้วไม่มีใครสืบทอดต่อ แต่ก็กลัวการลงโทษจากผีมากอยู่อย่างเดิม และร้อยละ ๑๐๐ ไม่มีใครตอบว่าไม่เชื่อเลย

ดังนั้นเมื่อใช้เหตุผลที่ได้จากการสังเกตแล้วเราก็จะพบว่า หมู่บ้านปางม่วงซึ่งยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องผีป่วนน้อยกว่าทุกหมู่บ้าน แม้ว่าข้อมูลทาง

สถิติจะแสดงผลว่าหมู่บ้านแพะ เป็นหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงความ เชื่อมั่นที่สุกก็ตาม

ผลการวิจัยทางสถิติสนับสนุนสมมติฐานข้อนี้ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อ เรื่องผีป่วน่า และถ้าใช้เหตุผลโดยการสังเกต ประกอบก็จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

๔) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อเรื่องข้อห้ามตัดผมตัด เล็บมือ เล็บเท้า เวลากลางวันแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้า เวลากลางวัน ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความเชื่อเรื่องตัดผมฯ			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บึงจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๔๐	๓๔	๔๔	๑๒๘	๒.๓๔
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๓๓	๑๗	๑๔	๖๔	๒.๗๔
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๑๑	๘	๑	๒๐	๓.๒๔
รวม	๘๔	๖๔	๖๔	๒๑๖	

$$\chi^2 = 13.00; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.05} = 9.49; \quad c = .23$$

จากข้อมูลในตารางจะเห็นได้ว่า ความเชื่อในข้อห้ามการตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้าในเวลากลางคืนมีความสัมพันธ์กับการมีไฟฟ้าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและไม่มีไฟฟ้ามีความแตกต่างในเรื่องความเชื่อในข้อห้าม เกี่ยวกับการตัดผมตัด เล็บมือ เล็บเท้า เวลากลางวันอีกด้วยดังมีคือ ค่าไคสแควร์มีค่าคำนวณได้ ๑๓.๐๐ มากกว่าค่าในตารางที่

$df = 4$, $\chi^2_{.05} = 9.48$ เมื่อพิจารณาสัมประสิทธิ์ของความสัมพันธ์ ค่า $c = .23$ แสดงว่า อัตราของความสัมพันธ์ระหว่างไฟฟ้ากับความเชื่อในข้อห้ามเรื่องนี้อยู่ในระดับต่ำ (Guildford, 1956) ซึ่งเมื่อนำค่ามัธยฐานเลขคณิตมาพิจารณาปรากฏว่าหมู่บ้านบึงจ้าวเท่ากับ 2.34 บ้านแพะเท่ากับ 2.74 และบ้านปางม่วงเท่ากับ 3.24 (ดูรายละเอียดในตาราง เพศ และ ไฟฟ้า และความเชื่อ) จากค่ามัธยฐานเลขคณิตแสดงว่าชาวบ้านบึงจ้าวและบ้านแพะมีความเชื่อในข้อห้ามข้อนี้อยู่ในระดับสูง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสองหมู่บ้านนี้ยังได้รับความสะดวกสบายจากการมีไฟฟ้าในเวลากลางคืน แต่บ้านปางม่วงเป็นบ้านเดียวที่ยังไม่มีไฟฟ้า แสงจากตะเกียงไม่สว่างเท่าแสงไฟฟ้า เสี่ยงต่อการถูกรบกวนหรือของมีคมบาดเอา ส่วนเหตุผลที่มีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากไม่ตัดผม ตัดเล็บมือเล็บเท้ากลางคืนมาเป็น ตัดผมตัดเล็บมือเล็บเท้าเวลา กลางคืนนั้นก็คือ กลางคืนเป็นเวลาว่างก็จะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีผู้ตอบด้วยเหตุผลนี้ ร้อยละ 40.00 ของผู้ตอบทั้งหมด

จากเหตุผลที่แสดงมาแล้วข้างต้นจะเห็นว่า ผลการวิจัยในการทดสอบสมมติฐาน ครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและไม่มีไฟฟ้ามักมีความแตกต่างในเรื่องความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือเล็บเท้าเวลากลางคืนต่างกัน

๖) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าจะมีความเชื่อในข้อห้ามกวดคชยะหรือชยะออกบ้านเวลาเย็นแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามกวดคชยะออกนอกบ้านเวลาเย็น ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความเชื่อในข้อห้ามกวดคชยะ			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บ้านจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๓๒	๔๔	๔๔	๑๒๐	๒.๓๔
บ้านแพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๓๐	๒๑	๑๗	๖๘	๒.๗๔
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๑๐	๗	๓	๒๐	๓.๑๐
รวม	๗๒	๗๒	๖๔	๒๐๘	

$$\chi^2 = 11.37; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.05} = 9.49; \quad c = .22$$

จากข้อมูลในตารางจะเห็นว่าไฟฟ้ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อในข้อห้ามกวดคชยะออกนอกบ้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าและมีไฟฟ้ามีความแตกต่างเกี่ยวกับความเชื่อในข้อห้ามกวดคชยะออกนอกบ้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ ๑๑.๓๗ มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2_{.05} = 9.49$, $df = 4$) แต่เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ของความสัมพันธ์ระหว่างไฟฟ้ากับความเชื่อในข้อห้ามกวดคชยะออกนอกบ้านเวลาเย็นจะเห็นว่าอัตราความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ (Guildford, 1965) เมื่อพิจารณาค่ามัชฌิม เลขคณิตของความเชื่อในข้อห้ามกวดคชยะออกนอกบ้านเวลาเย็นแล้วพบว่าหมู่บ้านบ้านจ้าว หมู่บ้านแพะ มีอัตราความเชื่อระดับปานกลางคือ ๒.๓๔ และ ๒.๗๔ แต่หมู่บ้านปางม่วงมีความเชื่อในข้อห้ามนี้อยู่ในระดับสูงคือมีค่ามัชฌิม เลขคณิต เท่ากับ ๓.๑๐ แสดงให้เห็นว่า การมีไฟฟ้าและระยะเวลาที่ไฟฟ้าเข้าไปยังหมู่บ้านทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อใน

ข้อห้าม เกี่ยวกับการกวาดขยะออกนอกบ้านเวลาเย็น ซึ่งแสดงว่าผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนข้อ
สมมติฐานที่ ๖ ที่ว่าหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความ เชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออก
นอกบ้านเวลาเย็นต่างกัน

๗) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความ เชื่อในข้อห้ามหรือหมกกลางคืน
แตกต่างกัน

ตารางที่ ๑๐ ความแตกต่างของความ เชื่อในข้อห้ามหรือหมกกลางคืนระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้า
นาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความ เชื่อในข้อห้ามหรือหมก			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บ้านจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๑๔	๓๑	๗๕	๑๒๐	๑.๘๒
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๒๐	๑๔	๓๓	๖๗	๒.๒๐
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๖	๔	๑๐	๒๐	๒.๑๐
รวม	๔๐	๔๙	๑๑๘	๒๐๗	

$$\chi^2 = 5.22; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.01} = 13.28$$

จากตารางจะเห็นว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าไม่มีความแตกต่างกัน
ในเรื่องความ เชื่อในข้อห้ามหรือหมกกลางคืนอีกด้วย เพราะค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้ ๕.๒๒ น้อย
กว่าค่าในตาราง ($\chi^2 = ๑๓.๒๘, df = ๔, p = .๐๑$) เมื่อพิจารณาความถี่ตามเลขคณิตจะ
เห็นว่าหมู่บ้านบ้านจ้าวมีระดับความ เชื่อในข้อห้ามอยู่ในระดับต่ำ กล่าวคือความถี่ตามเลขคณิต
เท่ากับ ๑.๘๒ ส่วนหมู่บ้านแพะและบ้านปางม่วงมีความ เชื่อในข้อห้ามมีระดับปานกลาง กล่าว
คือความถี่ตามเลขคณิตเท่ากับ ๒.๒๑ และ ๒.๑๐ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาความถี่ตามเลขคณิตแล้ว

จะเห็นว่า หมู่บ้านแพะแม้จะมีไฟฟ้าเข้าไปแล้วแต่ก็ยังมี ความเชื่อในข้อห้ามนี้ในระดับสูงกว่า หมู่บ้านปางม่วงซึ่งยังไม่มีไฟฟ้าเข้าไปเลยเล็กน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะมีไฟฟ้าหรือไม่มี ไฟฟ้า ความเชื่อนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว แต่การมีไฟฟ้ามียผลเพียงช่วยเร่งให้มีอัตราความ เปลี่ยนแปลงเร็วขึ้น ซึ่งถ้าพิจารณาภูมิหลังของการตั้งรกรากในหมู่บ้านที่อยู่แล้ว หมู่บ้านแพะมี ร้อยละ ๘๒.๓๗ ตั้งรกรากนานเป็น ๒๐๐ ปี เช่นเดียวกับบ้านนิงจ้าวซึ่งร้อยละ ๖๔.๗๔ ก็ตั้ง มานานเหมือนกัน แต่ปางม่วงมีเพียงร้อยละ ๔๐.๐๐ ที่ตั้งมานาน นอกนั้นเพิ่งมาอยู่ ดังนั้นการ เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีแนวโน้มมากกว่า เพราะมีคนมาอยู่ใหม่ ๆ มากกว่า ย่อมเกิดการ เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ง่ายกว่า ดังนั้นถ้าสภาพสิ่งแวดล้อม เหมือนกันคือหมู่บ้านแพะและ หมู่บ้านปางม่วงต่างก็ไม่มีไฟฟ้าทั้งคู่แล้ว อัตราการเปลี่ยนแปลงความเชื่อประการนี้ของหมู่บ้าน แพะจะเปลี่ยนแปลงน้อยกว่านี้อีกมาก แต่เนื่องจากมีไฟฟ้าเป็นตัว เร่งทำให้หมู่บ้านแพะมีอัตรา การเปลี่ยนแปลงได้ใกล้เคียงหมู่บ้านปางม่วง แต่หมู่บ้านนิงจ้าวไฟฟ้าเข้ามานานแล้ว แม้ว่าจะ มีประชากรตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านประมาณ ๒๐๐ ปีถึงร้อยละ ๖๔.๗๔ ก็ตาม ดังนั้นการ เปลี่ยนแปลงจึงมากกว่าหมู่บ้านอื่น เมื่อพิจารณาคำตอบปรากฏว่าร้อยละ ๔๔.๔๖ ตอบว่าหริผมแน่ ๆ ไม่ว่าจะใช้ไฟฟ้าหรือไม่ก็ตาม เพราะต้องการความสวยงาม ความเรียบร้อยเป็นหลัก ดังนั้นจะ เห็นได้ว่าพื้นฐานของเหตุผลของความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ความเชื่อต่าง ๆ เปลี่ยน แปลงหรือไม่ ซึ่งพื้นฐานของการห้ามแต่เดิมนั้นก็เพราะว่าหริของคนโบราณทำด้วยเขาสัตว์ ไม่ อาจจะแหลมคมมาก เมื่อหริกลางคืนแล้วหริก็จะทิ่มแทงศีรษะทำให้เจ็บปวด เพราะมองไม่เห็น แต่เมื่อพลาสติก เข้ามาแล้วหรืออย่างไรก็ไม่เจ็บ จะมีคบบ้างสว่างบ้างก็หริได้ ความเชื่อในข้อ ห้ามนี้จึงเปลี่ยนแปลงแม้จะทราบว่าจะชดช้ก็ตาม มีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ เพราะจาก คำตอบของผู้ที่ไม่หริบอกว่าที่ไม่หริเพราะผมสั้น ไม่ใช่เพราะความเชื่อ

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่สอดคล้องกับข้อสมมติฐานข้อ ๗ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามหริผมกลางคืนแตกต่างกัน

๔) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าจะมีความ เชื่อในข้อห้ามผีปากเวลา กลางคืนต่างกัน

ตารางที่ ๑๑ ความแตกต่างของความ เชื่อในข้อห้ามผีปากเวลากลางคืนระหว่างหมู่บ้านที่มี ไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความเชื่อในข้อห้ามผีปาก			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บ้านจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๕๐	๓๔	๓๔	๑๒๘	๒.๖๑
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๓๕	๒๔	๔	๖๓	๒.๔๓
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๑๐	๘	๒	๒๐	๓.๑๐
รวม	๙๕	๗๖	๔๐	๒๑๑	

$$\chi^2 = 9.75; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.05} = 9.49; \quad c = 20$$

จากตารางแสดงว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามี่ความ เชื่อใน เรื่องข้อ ห้ามผีปาก เวลา กลางคืน ต่างกัน อย่าง มีนัย สำคัญ ทาง สถิติ ใน ทำนอง เดียวกัน การ มี ไฟฟ้า มี ส่วน สัมพันธ์ กับ ความ เชื่อ อย่าง มีนัย สำคัญ ทาง สถิติ ด้วย กล่าว คือ ค่า ไคส แควร์ ที่ คำนวณ ได้ ๙.๗๕ มากกว่า ค่า ใน ตาราง ($\chi^2 = ๙.๕๕, p = .๐๕, df = ๔$) เมื่อ พิจารณา ค่า เงื่อนไข ความ สัมพันธ์ ค่า $c = .๒๐$ แสดง ว่า อัตรา ความ สัมพันธ์ ระหว่าง ไฟฟ้า กับ การ ผีปาก เวลา กลางคืน อยู่ ใน ระดับ อัตรา ต่ำ มาก (Guildford, 1956) เมื่อนำ ค่า มัชฌิม เลขคณิต มา พิจารณา ปรากฏ ว่า หมู่บ้าน บ้านจ้าว และ หมู่บ้าน แพะ มี อัตรา ความ เชื่อ ใน ระดับ ปาน กลาง กล่าว คือ ค่า มัชฌิม เลขคณิต ๒.๖๑ และ ๒.๔๓ แต่ หมู่บ้าน ปางม่วง มี อัตรา ความ เชื่อ ระดับ สูง คือ ๓.๑๐ และ เมื่อ พิจารณา ค่า มัชฌิม เลขคณิต ของ แต่ละ เพศ เกี่ยวกับ ความ เชื่อ เรื่อง ผีปาก ปรากฏ ว่า เพศ หญิง ของ ทั้ง หมู่บ้าน บ้านจ้าว หมู่บ้าน แพะ และ หมู่บ้าน ปางม่วง ต่าง ก็ มี ความ เชื่อ ระดับ สูง กล่าว คือ ค่า มัชฌิม เลขคณิต

เท่ากับ ๓.๐๖ ๓.๓๒ และ ๓.๖๐ ตามลำดับ ส่วนผู้ขายทั้ง ๓ หมู่บ้านมีความเชื่อระดับปานกลางเหมือนกันหมดคือ ๒.๑๗ ๒.๔๕ และ ๒.๖๐ ตามลำดับ

เหตุผลที่การวิจัยเป็นอย่างนี้ก็เพราะเหตุว่า พื้นฐานของความเชื่อข้อห้ามผีปากกลางคืนก็เพราะความกลัวความมืด กลัวผี ถ้าส่งเสียงดังผีรู้เข้าผีจะปิดปาก แต่ทั้ง ๆ ที่ทราบฝ่ายชายก็ไม่กลัว เพราะเวลาแอมั่วสาวกลับบ้านตึก ๆ คนเดียวเดินผีปากเอาเสียงเป็นเพื่อน ยิ่งคิดว่าเดินเงียบ ๆ ฟังแต่เสียงผีเท้าของตน และบางเวลาสบายฮากสบายใจก็ผีปาก และถ้าเหงาก็ผีปากแก่เหงา ซึ่งเหตุผลที่ไม่ให้เกี่ยวข้องกับแสงสว่างเลย เมื่อพิจารณาฝ่ายหญิงค่ามัชฌิม เลขคณิตของความเชื่ออยู่ในอัตราสูง แม้ว่าจะ เป็นหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าหรือไม่มีไฟฟ้าก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุว่าการผีปากนี้กริยาอาการที่กุลสตรีที่ดีไม่พึงกระทำ แต่ผู้ขายทำได้ไม่เป็นไร ดังนั้นแม้จะเป็นเวลากลางคืนหรือกลางวันมีแสงสว่างหรือไม่ก็ตาม ฝ่ายหญิงก็มีธรรมเนียมห้ามผีปากอยู่แล้ว ดังนั้นความเชื่อของฝ่ายหญิงจึงไม่ขึ้นอยู่กับความมืดหรือความสว่างแต่อย่างใด ทั้งไม่ขึ้นอยู่กับความเชื่อเรื่องผีจะปิดปากอีกด้วย แต่ทราบว่าการตามธรรมเนียมแล้วฝ่ายหญิงผีปากไม่ได้เลยและตั้งอยู่บนฐานความเชื่อว่าจะซีดมาก เข้าของจะเสียหาย จะได้รับความทุกข์ยากลำบาก เพราะเสียงผีปากดังหวิว ๆ เหมือนกับเสียงทิว ๆ (ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรม) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสัมประสิทธิ์อยู่ในระดับค่า $c = .๒๒$ ซึ่งอัตราต่ำมาก จึงสอดคล้องกันกับเหตุผลที่ได้มา

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาหมู่บ้านปางม่วงซึ่งยังไม่มีไฟฟ้า อัตราความเชื่อจากค่ามัชฌิม เลขคณิตสูงกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ก็แสดงว่าไฟฟ้ามมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่ออยู่บ้าง และเหตุผลที่ไม่ผีปากก็สัมพันธ์กับความมืดด้วย กล่าวคือที่ชาวบ้านไม่กล้าผีปากกลางคืนเพราะกลางคืนมืด บ้านอยู่ใกล้ป่า กลัวว่าสัตว์ร้ายและผีต่าง ๆ จะมาทำร้ายเอาได้ จะเห็นได้ว่าผล การวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๔ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้าม เรื่องผีปากต่างกัน

๔) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า จะมีความ เชื่อในข้อห้ามผีผืนและ
เชื่อกันใน เวลากลางคืนและ เวลา เช้าต่างกัน

ตารางที่ ๑๒ ความแตกต่างของความ เชื่อในข้อห้ามผีผืนและ เชื่อกัน เวลากลางคืนและ เวลา
เช้าของหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มี
ไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความ เชื่อในข้อห้ามผีผืน			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บึงบัว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๖๐ (๔๖.๘๐)	๓๖ (๒๘.๐๘)	๓๒ (๒๕.๑๒)	๑๒๘ (๑๐๐)	๒.๘๒
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๕๔ (๗๘.๓๘)	๑๔ (๒๐.๖๒)	๐	๖๘ (๑๐๐)	๓.๖๖
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๑๔ (๗๐.๐๐)	๖ (๓๐.๐๐)	๐	๒๐ (๑๐๐)	๓.๕๐
รวม	๑๒๘	๕๖	๓๒	๒๑๖	

จากตารางจะ เห็นว่าหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วงที่ไม่ เชื่อในข้อห้ามผี ร้อยละ
๐.๐ ฉะนั้นการคำนวณค่าไคสแควร์นั้น ไม่สามารถบ่งบอกความสัมพันธ์และความแตกต่างได้
จึงใช้วิธีพิจารณาร้อยละจากตาราง พบว่าหมู่บ้านบึงบัว หมู่บ้านแพะ ซึ่งมีไฟฟ้า และหมู่บ้าน
ปางม่วงซึ่งไม่มีไฟฟ้า ต่างก็มีความ เชื่อในข้อนี้มาก เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาค่า
มัชฌิม เลขคณิตของทั้ง ๓ หมู่บ้านปรากฏว่า ค่ามัชฌิม เลขคณิตของหมู่บ้านบึงบัว เท่ากับ ๒.๘๒
ซึ่งมีอัตราความ เชื่อระดับกลาง และหมู่บ้านแพะและปางม่วงอัตราความ เชื่ออยู่ในระดับสูงซึ่ง
ใกล้เคียงกัน แต่หมู่บ้านแพะนั้นตั้งห่างกันประมาณ ๒๐๐ ตารางวาต่อ ๑ หลัง และ
มีการปลูกต้นไม้ใหญ่ ๆ ไว้ในบ้านมากกว่าหมู่บ้านบึงบัว อย่างไรก็ตาม ถ้าผีผืนเสียงก็ดัง

รบกวนชาวบ้านแน่ ๆ แต่สำหรับหมู่บ้านปางม่วงแล้วบ้านอยู่ห่างกันมาก แต่ละหลังมีต้นไม้มีผล
ไม้อยู่ในบ้านและใกล้ป่าไม้ ถ้าจะฆ่าฟันตอน เย็นตอน เช้าก็ฆ่าได้เพราะ เสียงไม่รบกวนมากนัก
และหาไม้เวลาใดก็ได้สะดวก

ด้วยเหตุผลสองประการดังกล่าวมา เมื่อนำมาพิจารณาประกอบค่าคำนวณร้อยละ
ในตารางและค่าดัชนี เลขคณิตของความ เชื่อแต่ละหมู่บ้านแล้วจะ เป็นดังนี้

หมู่บ้านเงินจ้าว มีไฟฟ้าจนถึง ๒๐ ปี แต่มีผู้เปลี่ยนแปลงความ เชื่อในข้อห้ามนี้คือ
การกล้าที่จะฆ่าฟันตอนเช้าและกลางคืนเพียงร้อยละ ๒๔.๑๒ เท่านั้น ซึ่งนับว่าน้อยมาก ส่วน
ใหญ่ร้อยละ ๗๕.๐๘ ยังเชื่อในข้อห้ามนี้อยู่ ซึ่งแสดงว่ามีผู้ไม่กล้าฆ่าฟันและเชื่อฟันตอนกลางคืน
และตอนเช้า เมื่อนำพิจารณาเหตุผลที่ตอบว่าทำไมจึงไม่ฆ่า เชื่อฟันตอนกลางคืนและตอนเช้า
ก็จะมี ๓ ประการคือ

๑. ใช้ถ้ำน ใช้เตาแก๊ส ใช้เตาไฟฟ้า ซึ่งไม่ต้องฆ่าฟันเลย คำตอบข้อนี้สอดคล้อง
คลึงกับลักษณะทาง เศรษฐกิจของหมู่บ้านเงินจ้าวว่าอยู่ในระดับปานกลาง จึงมีความสามารถที่
จะซื้อวัตถุอื่นมาแทน ซึ่งผู้ที่ไม่เชื่อเลยจะตอบด้วยเหตุผลอันนี้ ดังนั้นเขาจะไม่สนใจว่ามีความ
เชื่อเรื่องนี้หรือไม่

๒. เสียงดังรบกวน ชาวบ้านและพ่อแม่ที่กำลังหลับนอน แสดงว่าพื้นฐานทาง
ความ เชื่อข้อ ข. จะเป็นความ เชื่อที่มีเหตุผลตามความ เป็นจริง จึงเปลี่ยนได้ยาก

๓. เป็นเหตุผลที่สังเกตจากสภาพแวดล้อมว่าอยู่ใกล้ป่า ดังนั้นถ้าจะฆ่าก็ต้องฆ่า
กลางวัน เพราะหาไม้ไม่ได้แล้วก็ฆ่าเก็บไว้ได้เลย

ด้วยเหตุผล ๓ ประการนี้ หมู่บ้านเงินจ้าวจึงเปลี่ยนแปลงความ เชื่อในข้อห้ามฆ่าฟัน
น้อย และสำหรับผู้ที่เปลี่ยนแปลงความ เชื่อกล้าฆ่าฟันนั้นก็คือจำเป็นจริง ๆ คิหมทหรือเชื่อคิ
หมท สำหรับหมู่บ้านแพะมีการ เปลี่ยนแปลงความ เชื่อเล็กน้อย มีผู้เชื่อมากร้อยละ ๗๕.๐๘

เชื่อร้อยละ ๒๐.๖๒ ไม่เชื่อร้อยละ ๐ เหตุผลที่เปลี่ยนแปลงน้อยมากก็เพราะว่า

๑. เชื่อว่าจะเสียงดังรบกวนชาวบ้านและกลัวว่าจะลำบากยากจน ดังนั้นจึงไม่
ฝ่าฝืนตอนกลางคืนหรือตอนเช้าเลย ไม่ว่าจะสว่างหรือไม่ก็ตาม

๒. หมู่บ้านใกล้เคียงจะหาไม่ได้ก็ต้องหากกลางวัน เมื่อหามาแล้วก็ต้องฝ่าเอา
มาทศแทนคืนก็ไม่ได้ จึงยังสนใจข้อห้ามอันนี้อยู่

๓. เนื่องจาก เศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ต่ำค่อนข้างยากจน ดังนั้นจะหาวัตถุอื่น ๆ
มาทดแทนคืนก็ไม่ได้ จึงยังสนใจข้อห้ามอันนี้อยู่

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา หมู่บ้านแพะจึงยึดมั่นกับความ เชื่อในข้อห้ามนี้มากกว่า
หมู่บ้านเนินจ้าวและปางม่วง สำหรับหมู่บ้านปางม่วงการที่ความ เชื่อแม้จะยังอยู่ชั้ตราสูง แต่ก็
น้อยกว่าหมู่บ้านแพะ เพราะหมู่บ้านแพะ ๓.๖๖ และหมู่บ้านปางม่วง ๓.๕๐ จากตารางจะ
เห็นได้ว่าไฟฟ้าไม่มีความสัมพันธ์กับความ เชื่อข้อห้ามการฝ่าฝืนและ เชื่อคืนตอนกลางคืนและตอน
เช้า และหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและไม่มีไฟฟ้าไม่มีความแตกต่างในความ เชื่อในข้อห้ามนี้เลย การที่
เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่า

๑. พื้นฐานของความ เชื่อในข้อห้ามมี ๓ ประการคือ

๑.๑ เชื่อเพราะกลัวว่าเสียงฝ่าฝืนและ เชื่อคืนตอนกลางคืนที่ดังกึก ก เป็น
เสียงของสระเดียวกันกับคำว่าตุ๊ก (ยากจน) จะทำให้ยากจนไม่สามารถจะ เก็บเงิน เก็บทอง
ไว้ได้เท่ากับแข่งตัวเอง จึงไม่กล้าทำ

๑.๒ การฝ่าฝืนและ เชื่อคืนตอนกลางคืนและตอน เช้าจะมีเสียงดังรบกวน
ชาวบ้านและรบกวนพ่อแม่ที่ยังหลับนอนอยู่ ซึ่งถือว่าการที่ทำให้พ่อแม่ตื่นนั้นบาป จึง เชื่อและไม่
กล้าทำ

๒. สภาพแวดล้อมของทั้ง ๓ หมู่บ้านที่แตกต่างกัน กล่าวคือหมู่บ้านบึงจ้าวเป็นหมู่บ้านที่เจริญมากที่สุด ดังนั้นลักษณะของบ้านเรือนจึงตั้งชิดติดกัน ๑๐๐ ตารางวาต่อ ๑ หลัง ถ้าผ่าดินเสียงดังก็จะรบกวนชาวบ้านข้างเคียงได้ และหมู่บ้านนี้ก็เหมือนกับหมู่บ้านแพะที่อยู่ใกล้เคียง ๆ ป่าไม้หาได้ง่าย แต่ที่กล้าผ่าดินกลางคืนและผ่าเชือกดินตอนเช้าก็เพราะจำเป็น ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ทำเลยด้วยเหตุผลที่ว่า มีเสียงดังรบกวนชาวบ้าน และกลัวว่าจะเหมือนบ้านที่มีงานศพ ซึ่งเท่ากับแข่งตนเอง

จากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นว่า ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่สอดคล้องสมมติฐานข้อ ๔ ที่ว่าหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการผ่าดินและเชือกดินเวลากลางคืนและเวลาเช้าต่างกัน

๑๐) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียวเวลาเย็น

ตารางที่ ๑๓ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียวเวลาเย็นระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความเชื่อการห้ามฝังข้าวเหนียว			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บึงจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๓๑	๔๒	๔๕	๑๒๘	๒.๓๓
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๒๓	๓๖	๔	๖๓	๒.๔๑
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๗	๑๑	๒	๒๐	๒.๔๕
รวม	๖๑	๘๙	๕๖	๒๐๖	

$$= 14.06; \quad df = 4; \quad .01 = 13.28; \quad c = .28$$

จากตารางที่ ๑๓ แสดงว่าหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้ามหนึ่งชั่ว เทนียวเวลาเป็นต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และในทำนองเดียวกันก็มีความสัมพันธ์ระหว่างไฟฟ้ากับความเชื่อในข้อห้ามหนึ่งชั่ว เทนียวเวลาเป็นต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วย กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ ๑๔.๐๖ มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2 = ๑๓.๒๘$, $df = ๒$, $p = .๐๑$) เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ของความสัมพันธ์อยู่ในอัตราค่า กล่าวคือค่า $c = .๒๘$ (Guildford, 1956) เมื่อพิจารณาค่ามัชฌิมเลขคณิตปรากฏว่า ทั้งหมู่บ้านบึงจ้าว หมู่บ้านแพะ หมู่บ้านปางม่วง อยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือค่ามัชฌิมเลขคณิตเท่ากับ ๒.๓๓ ๒.๔๑ และ ๒.๔๕ และเมื่อพิจารณาความเชื่อระหว่างเพศชายและหญิง ปรากฏว่าเพศชายเปลี่ยนแปลงความเชื่อมากกว่าเพศหญิงในเรื่องนี้ กล่าวคือความเชื่อของเพศชายของหมู่บ้านบึงจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง ต่างก็อยู่ในระดับปานกลางคือ ๒.๐๔ ๒.๕๒ และ ๒.๕๐ แต่เมื่อดูเพศหญิงจะพบว่า หมู่บ้านบึงจ้าว หมู่บ้านเดียวที่เพศหญิงเชื่ออยู่ในอัตราปานกลาง ๒.๓๒ แต่อีกสองหมู่บ้านคือบ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วง ความเชื่ออยู่ในอัตราสูงคือ ๓.๒๔ และ ๓.๐๐ ตามลำดับ (ดูตารางเพศ) เหตุผลที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าหน้าที่หนึ่งชั่ว เป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง ดังนั้นความเชื่อของฝ่ายหญิงจึงมากกว่า และเมื่อพิจารณาค่าตอบทำให้เหตุผลว่าทำไมจึงไม่หนึ่งชั่ว ฝ่ายชายจะตอบว่าที่ไม่เคยรู้ไม่เคยทราบก็เพราะเกิดมาไม่เคยหนึ่งชั่ว และเพราะเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง สำหรับฝ่ายหญิงให้เหตุผลที่หนึ่งชั่วตอนเย็นก็เพราะว่ามีแขกหรือญาติมาเยี่ยม และบางทีก็เพราะว่าหนึ่งตอนเช้าไม่พอและบ้างก็แก้ปัญหาโดยการหุงข้าวสวยแทน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๑๐ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้ามหนึ่งชั่ว เทนียวต่างกัน

๑๑) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความแตกต่างกัน เกี่ยวกับความเชื่อในข้อห้ามล้างถ้วยล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร เป็นเสร็จแล้ว

ตารางที่ ๑๔ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร เป็นเสร็จแล้ว ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความเชื่อในข้อห้ามล้างชาม			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บึงบัว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๖๑	๓๔	๓๓	๑๒๘	๒.๗๗
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๔๖	๕	๑๗	๖๘	๓.๑๓
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๑๓	๓	๔	๒๐	๓.๑๕
รวม	๑๒๐	๔๒	๕๔	๒๑๖	

$$\chi^2 = 12.42; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.05} = 9.49; \quad c = 0.23$$

จากตารางจะเห็นว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร เป็นแล้วอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในทำนองเดียวกับการมีไฟฟ้ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อในข้อห้ามล้างถ้วยชามหลังจากรับประทานอาหารเป็นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้ ๑๒.๔๒ มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2 = ๙.๔๙$, $df = ๔$, $p = .๐๕$) เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์มีเงื่อนไข $c = .๒๓$ แสดงว่าอัตราของความสัมพันธ์ระหว่างไฟฟ้าและความเชื่อมีลักษณะความสัมพันธ์ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาค่ามัชฌิมเลขคณิตของหมู่บ้านบึงบัวและหมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วงมีค่าดังนี้ ๒.๗๗ ๓.๑๓ และ ๓.๑๕ ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านบึงบัวมีความเชื่อในระดับกลาง ๆ แต่หมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วง อัตราความเชื่ออยู่ใน

ระดับสูง เมื่อพิจารณาค่าตอบเหตุผลที่ล้างชาม เวลาเย็นหรือกลางคืนก็ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และมีแสงสว่างพอที่จะล้างได้ ส่วนพวกที่ตอบว่าไม่ล้าง เพราะสงสารผิวน้ำที่นองที่ตายไปแล้วจะลงมาทานกับข้าวที่เหลือแล้วไม่ได้ทาน และเกรงว่าถ้ากินหมดล้างหมักก็จะหมักตัวไปด้วย

ฉะนั้นจากผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร เย็นแตกต่างกัน

๑๒) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า จะมีความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามโยนเสื่อผ้าเวลากลางคืน

ตารางที่ ๑๔ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื่อผ้าเวลากลางคืน ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื่อผ้า			รวม	\bar{X}
	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ		
บึงบัว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๖๑	๓๑	๓๖	๑๒๘	๒.๗๒
ปะทะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๓๔	๑๔	๑๐	๖๘	๒.๔๔
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๑๒	๗	๑	๒๐	๓.๒๐
รวม	๑๑๖	๕๒	๔๗	๒๑๕	

$$\chi^2 = 8.46; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.05} = 9.49$$

จากตารางที่ ๑๔ แสดงว่าหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามโยนเสื่อผ้าเวลากลางคืน และไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างไฟฟ้าและความเชื่อประการนี้ เมื่อนำค่ามัชฌิมเลขคณิตมาพิจารณาพบว่า หมู่บ้าน

บึงจ้าวและหมู่บ้านแพะมีอัตราความเชื่ออยู่ในระดับปานกลาง เท่ากับ ๒.๓๒-๒.๔๔ ส่วนหมู่บ้านปางม่วงมีอัตราความเชื่ออยู่ในระดับสูงถึง ๓.๒๐ และเมื่อพิจารณาพื้นฐานของความเชื่อ มีอยู่ ๔ ประการคือ

- กลัวผีที่ตายแล้วซึ่ง เป็นญาติกันจะคิดว่าเป็น เลือดผีของคนตายแล้ว จะมาเอาเจ้าของเลือดผีไป
- มันมีตโดยเลือดผีอาจจะฉีกขาดหรือสูญหายไปได้ง่าย
- การโยนเลือดผีจะทำให้รักษาเข้าของไว้มได้
- เป็นภริยาที่กุลสตรีไม่พึงกระทำ

เมื่อนำพื้นฐานของเหตุผล ๔ ประการมาพิจารณาดูไปกับเหตุผลที่ผู้ตอบว่าเชื่อและไม่กล้าทำ ร้อยละ ๘๐.๐๐ ที่ตอบว่าทราบว่ามี ความเชื่อเช่นนี้แต่ไม่เชื่อ และที่ไม่กล้าทำก็ เพราะว่าทราบว่าเป็นภริยาที่ไม่ควรทำสำหรับฝ่ายหญิง แต่ฝ่ายชายจะตอบว่าไม่ใช่ เรื่องหน้าที่ของตนที่จะต้องยุ่งเกี่ยวกับเลือดผี แสดงว่าไม่ว่าจะมีศหรือสว่างจะไม่ทำแน่ ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเหตุผลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์สอดคล้องกันกับผลการวิจัยทางสถิติที่ว่า ไฟฟ้าไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อในเรื่องนี้ จึงสรุปได้ว่าผลการวิจัยไม่สอดคล้องสมมติฐานข้อ ๑๒ ที่ว่าหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้าม เกี่ยวกับการโยนเลือดผีเวลา กลางคืนแตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

และสันตรณรูปแบบเชื่อมโยง

สมมติฐานที่ ๒ การเปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยง (succession)

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานในการ เปลี่ยนแปลงแบบเชื่อมโยง

ข้อสมมติฐานหลักตามแนวความคิดจะเป็นดังนี้คือ

หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการประกอบอาชีพพรองต่างกัน ซึ่งผลทำให้ระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีของแต่ละหมู่บ้านไม่เท่ากัน และการที่รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีไม่เท่ากันของแต่ละหมู่บ้านจะมีผลกระทบหลายประการ แต่ในที่นี่จะศึกษาเพียง ๓ ประการคือ

๑. เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อในข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งก็คือการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางองค์พิธี องค์คติ องค์วัตถุ และองค์การ

๒. เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในเรื่องการให้การศึกษาแก่บุตร ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงทางองค์คติ

๓. เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมในการออกนอกหมู่บ้าน

ในการพิสูจน์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ดังกล่าว ผู้ศึกษาได้ตั้งสมมติฐานเป็นข้อย่อย ๆ ดังนี้

๑. หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า มีการประกอบอาชีพพรองต่างกัน

๒. หมู่บ้านที่มีการประกอบอาชีพพรองต่างกันมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกัน

๓. หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อต่างกัน ตามสมมติฐานย่อยดังต่อไปนี้

๓.๑ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแล้วสาวต่างกัน

๓.๒ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแล้วบ้านแม่เฒ่าต่างกัน

- ๓.๓ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีที่เบี่ยงต่างกัน
- ๓.๔ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อเรื่องผีป่าต่างกัน
- ๓.๕ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือเล็บเท้าเวลากลางคืนต่างกัน
- ๓.๖ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลาเย็นต่างกัน
- ๓.๗ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามหรีบเมฆกลางคืนต่างกัน
- ๓.๘ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามฉีดยา เวลากลางคืนต่างกัน
- ๓.๙ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามฆ่าคน และ เชื้อคน เวลากลางคืนและ เวลา เช้าต่างกัน
- ๓.๑๐ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามนั่งข้าวเหนียว เวลาเย็นต่างกัน
- ๓.๑๑ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหาร เย็นต่างกัน
- ๓.๑๒ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนต่างกัน

๔. หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีค่านิยมในเรื่องการให้การศึกษาแก่บุตรต่างกัน

๕. หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกันมีพฤติกรรมในการออกนอกหมู่บ้านต่างกัน

๑) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า
มีอาชีพรองต่างกัน

ตารางที่ ๑๖ ความแตกต่างของอาชีพรอง ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มี
ไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	ใช้ไฟ	ไม่ใช้ไฟ	รวม
บ้านจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๑๔ (๒๔.๓๒)	๓๖ (๗๕.๕๖)	๕๐ (๑๐๐)
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๑ (๑.๕๒)	๔๑ (๘๗.๕๒)	๔๒ (๑๐๐)
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๐	๑๔ (๑๐๐)	๑๔ (๑๐๐)
รวม	๑๕	๑๒๖	๑๔๑

เนื่องจากหมู่บ้านปางม่วงไม่ได้ประกอบอาชีพที่ใช้ไฟฟ้าเลย อาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้า
ของหมู่บ้านปางม่วงจึงมีจำนวนร้อยละ ๐ ดังนั้นการคำนวณหาค่าโคสแควร์ไม่สามารถบ่งบอก
ความสัมพันธ์และความแตกต่างได้ จึงใช้วิธีพิจารณาจากตารางร้อยละ พบว่าหมู่บ้านบ้านจ้าวซึ่ง
มีไฟฟ้ามานาน ๒๐ ปี มีประชากรประกอบอาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้าร้อยละ ๒๔.๓๒ และมีอาชีพรอง
ที่ไม่ใช้ไฟฟ้าร้อยละ ๗๕.๖๐ ส่วนหมู่บ้านแพะมีไฟฟ้า ๓ ปี ประชากรร้อยละ ๑.๕๒ เท่านั้นที่
ประกอบอาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้า ส่วนหมู่บ้านปางม่วงประชากรร้อยละ ๑๐๐ ไม่ประกอบอาชีพรอง
ที่ใช้ไฟฟ้าเลย (ดูรายละเอียดของอาชีพรองในตารางที่ ๓) นอกจากนั้นถ้าพิจารณาเฉพาะ
สองหมู่บ้านคือ หมู่บ้านบ้านจ้าวและหมู่บ้านแพะ จะเห็นว่าระยะเวลาของการมีไฟฟ้าจะทำให้
อาชีพรองต่างกัน แต่จากการสังเกตและสัมภาษณ์ระดับลึกพบว่า นอกจากปัจจัยจากการมีไฟฟ้า

แล้ว ความรู้ความชำนาญที่มีมาแต่เดิม ความต้องการผลิตผลของตลาด และการบริการต่าง ๆ ล้วนมีผลต่อการประกอบอาชีพ รองว่าจะใช้ไฟฟ้าในการประกอบอาชีพหรือไม่อีกด้วย ทั้งนี้จะ เห็นได้ว่าหมู่บ้านเป็นง่าวนั้นโดยอาชีพดั้งเดิมก็มีการทำหัตถกรรมเกี่ยวกับเครื่องมืออยู่บ้างแล้ว แต่ก็ไม่มีการคิดจะนำพลังงานไฟฟ้ามาใช้ในการผลิตเพราะระดับการจำหน่ายไม่สูงพอที่จะใช้ พลังงานอื่น ๆ แทนพลังงานคน จนกระทั่งประมาณ ๑๐ ปีที่ผ่านมาตลาดของหัตถกรรม เครื่อง ไม้กว้างขวางถึงต่างประเทศ หมู่บ้านเป็นง่าวจึงรีบเร่งผลิตและได้เริ่มนำเอาพลังงานไฟฟ้ามา ใช้ในการผลิต (ซึ่งอาจจะโดยการแนะนำของพ่อค้า เพราะพ่อค้าต้องการที่จะได้สินค้าให้พอ เพียงกับการจำหน่าย) ดังนั้นช่วงระยะเวลา ๑๐ ปีที่ผ่านมา ประมาณปี ๒๕๑๒ หมู่บ้านเป็นง่าว จึงมีโรงงานทำเครื่องมือ ๑๐๐ กว่าโรงงาน แต่ปัจจุบันอาชีพรองที่เกี่ยวกับหัตถกรรม เครื่อง ไม้ที่ใช้ไฟฟ้าลดลงมาก จากเดิมมีโรงงาน ๑๐๐ กว่าโรง เหลือเพียงประมาณ ๓๐ กว่าโรง และมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ เพราะขาดตลาดในการจำหน่ายและขาดไม้ที่จะทำการผลิต เมื่อ หันมาพิจารณาหมู่บ้านแพะไม่เคยมีความรู้ในอาชีพรองชนิดอื่นเลยนอกจากทำไร่และรับจ้าง ดังนั้นเมื่อมีไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้าน อาชีพรองจึงไม่เปลี่ยนแปลง

การทดสอบสมมติฐานในข้อนี้ได้วิเคราะห์ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้บ่งชี้ให้เห็นว่าการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๑ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลย ประกอบอาชีพรองต่างกัน

แต่เนื่องจากสมมติฐานข้อ ๑ พบว่าหมู่บ้านอื่น ๆ นอกจากบ้านเป็นง่าวแล้วไม่มี อาชีพรองที่เกี่ยวข้องกับไฟฟ้าเลย ผู้วิจัยจึงเอาประชากรจากหมู่บ้านเป็นง่าว เพียงหมู่บ้านเดียว มาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการพิสูจน์สมมติฐานข้อนี้

๒) หมู่บ้านที่มีอาชีพทรงแตกต่างกัน มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกัน

แต่เนื่องจากสมมติฐานข้อ ๑ พบว่าหมู่บ้านอื่น ๆ นอกจากบ้านเป็นจ้าวแล้วไม่มีอาชีพทรงที่เกี่ยวข้องกับไฟฟ้าเลย ผู้วิจัยจึงเอาประชากรจากหมู่บ้านเป็นจ้าว เพียงหมู่บ้านเดียว มาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการพิสูจน์สมมติฐานข้อนี้

ตารางที่ ๓๗ ความแตกต่างรายได้ระหว่างผู้มีอาชีพทรงต่างกัน

อาชีพทรง	รายได้สูง	รายได้ปานกลาง	รายได้ต่ำ	รวม
ไม่ใช้ไฟฟ้า	๔	๒๖	๒๔	๕๔
ใช้ไฟฟ้า	๗	๗	๔	๑๘
รวม	๑๑	๓๓	๒๘	๗๒

$$\chi^2 = 8.12; df = 2; \chi^2_{.05} = 5.99$$

จากตารางจะเห็นว่าประชากรที่มีอาชีพทรงแตกต่างกันมีรายได้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในทำนองเดียวกันกล่าวได้ว่าอาชีพทรงที่ใช้ไฟฟ้าและไม่ใช้ไฟฟ้ามี่ความสัมพันธ์กับรายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ ๘.๑๒ มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2 = ๕.๙๙, df = ๒, p = .๐๕$) เนื่องจากตารางไคสแควร์นี้มีจำนวนแถวตั้งและแถวนอนไม่เท่ากันคือ แถวตั้งเท่ากับ ๒ แถวนอนเท่ากับ ๓ จึงคำนวณหาค่า contingency coefficient ไม่ได้ (Guildford, 1956) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ประชากรที่มีอาชีพทรงที่ใช้พลังงานไฟฟ้ามีรายได้แตกต่างกว่าประชากรที่มีอาชีพทรงที่ไม่ใช้ไฟฟ้า กล่าวคือผู้มีอาชีพทรงใช้ไฟฟ้ามีรายได้ต่ำร้อยละ ๒๖.๖๓ แต่ผู้มีรายได้ปานกลางและสูงขี้อยละ ๗๓.๓๗ ส่วนผู้มีอาชีพทรงที่ไม่ใช้ไฟฟ้ามีผู้มีรายได้ต่ำร้อยละ ๔๓.๖๔ และผู้มีรายได้ปานกลางและสูงเพียงร้อยละ ๕๖.๓๖

จากการสังเกตร่วมและสัมภาษณ์พบว่า อาชีพของหมู่บ้านเป็นจำพวกที่ใช้ไฟฟ้าก็คือ หัตถกรรม เครื่องไม้และ เกษตรกรรมบ้างเล็กน้อย หัตถกรรม เครื่องไม้ส่วนใหญ่จะเป็นของใช้ เช่น ช้อนส้อม ถ้วยชาม จาน ถาด ลูกกรง ที่รองจาน แก้วน้ำ แจกัน ที่ใส่ไม้ขีดไฟ ค้ามคาบ ค้ามมิก ปลอกคาบ ปลอกมิก ซึ่งผลิตโดยเครื่องจักรที่ใช้พลังงานไฟฟ้า การผลิตเครื่องมือมีผล ทำให้คนในหมู่บ้านมีอาชีพโดยการไปรับจ้างในโรงงานบ้างหรือรับมาเป็นร้อย ๆ ชิ้นแล้วนำมา ทาสี ลงแลคเกอร์เอง หรือขัดเกาเอง เพื่อจะนำส่งไปขายเอง บางครอบครัวที่ผู้วิจัยได้ สนทนาค้นพบว่าเขารับซื้อมาจากโรงงานแล้วมาจ้างแรงงานเค็ดให้วันละ ๑๐ บาท ผู้ใหญ่วัน ละ ๕ บาท ชัดภาชนะต่าง ๆ ที่ทำด้วยไม้และดินภาชนะเหล่านี้ต้องการลวดลายก็จะจ้างขึ้น ละ ๑ หรือ ๒ บาท แล้วแต่ลวดลายนั้นยากหรือง่าย แต่ที่พบขึ้นละ ๑ บาทได้แก่ถาดผลไม้ เมื่อได้จำนวนตามที่ต้องการแล้วก็จะนำไปขายให้กับแม่ค้าใน เมืองลำปางหรือเชียงใหม่ก็แล้ว แต่ แต่ที่ส่งตรงถึงกรุงเทพฯและต่างประ เทศไม่มีเลย เมื่อเอาพวก เครื่องไม้ไปส่งก็จะนำพวก เสื้อผ้าต่าง ๆ กลับมาขายภายในตลาดของหมู่บ้าน และที่นำส่ง เกิดคือฝ่ายชายจะรับจ้างกลึง ไม้ใช้เครื่องจักร เท่าที่พบยังไม่เคยพบว่าผู้ชายสลักลวดลายหรือขัดภาชนะด้วยกระตาดทราย เลย ส่วนมากผู้ชายก็มักจะไปหาไม้หรือไปซื้อไม้จากหมู่บ้านอื่น ๆ นำมาส่งขายโรงงานเอง หรือกลึงเองถ้ามี เครื่องกลึง

นอกจากอาชีพค้าขายที่เป็นอาชีพที่ต่อเนื่องมาจากการใช้ไฟฟ้าในการประกอบ อาชีพแล้ว ยังมีอาชีพรองคือหัตถกรรม เครื่องไม้ที่ไม่ได้ใช้ไฟฟ้าโดยตรงและแต่เป็นผลต่อเนื่อง ดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีอาชีพตีเหล็ก ตีคาบ ที่เป็นผลต่อเนื่องจากการทำหัตถกรรม เครื่องไม้โดย ใช้ไฟฟ้าอีกเช่นกัน และยังมีหัตถกรรมอื่น ๆ ที่ผลิตขึ้นมาเพราะมีเศษไม้จากการกลึงเครื่องใช้ ต่าง ๆ เหลือ เช่นน้ำคาบ เล่มเล็ก ๆ ใช้เป็นมัตตักกระตาด และมัตตเล็ก ๆ ต่าง ๆ ซึ่งค้าม ของมันทำจากเศษไม้ เมื่อเหตุสุดถึงราคาต่าง ๆ ปรากฏว่าผู้ทำได้ไม่มากนัก กล่าวคือมีค้าม เล่มที่ใส่ค้ามแล้ว ทุนประมาณ ๒.๗๕ บาท ขายส่งค้ามละ ๓ บาทไม่ได้นับค่าแรง ค่าขนส่งที่ ต้องไปส่งเอง แต่เมื่อพ่อค้าไปขายจะขายเล่มละ ๖ บาท ส่วนค้ามเล่มเล็ก ๆ (ใช้ตัด กระตาด) เล่มละ ๔-๕ บาท แต่พ่อค้าเอาไปขาย ๆ เล่มละ ๑๐ บาท ส่วนถาดผลไม้ราคา

ใบละ ๗ บาท แต่พ่อค้าเอาไปขาย ๒๐ บาท

จากข้อมูลที่มาเสนอแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ได้ใช้ไฟฟ้าแต่ก็เป็นอาชีพรองที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับไฟฟ้าหลายอาชีพ (ดูรายละเอียดตามตารางที่ ๓) ดังนั้นรายได้ของหมู่บ้านบึงจ้าวส่วนใหญ่จึงอยู่ในระดับกลาง คือมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทขึ้นไปนั่นก็เพราะประกอบอาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้านั่นเอง

ในทำนองเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงอาชีพและรายได้ของหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วงจะพบว่า หมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วงไม่มีอาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้าเลย (ดูรายละเอียดตามตารางที่ ๓) ดังนั้นระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีของหมู่บ้านบึงจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง จึงแตกต่างกัน ดังตารางที่ ๒๐

ตารางที่ ๑๔ ความแตกต่างรายได้ระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า

หมู่บ้าน	(ร้อยละ)		
	รายได้สูง	รายได้ปานกลาง	รายได้ต่ำ
บึงจ้าว (มีไฟฟ้า ๒๐ ปี)	๑๖.๓๐	๔๔.๕๕	๓๙.๑๕
แพะ (มีไฟฟ้า ๓ ปี)	๑.๙๕	๔๑.๑๖	๕๖.๘๖
ปางม่วง (ไม่มีไฟฟ้า)	๐.๐๐	๒๖.๓๕	๗๓.๖๕

จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านบึงจ้าวประชากรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีระดับปานกลางร้อยละ ๔๔.๕๕ หมู่บ้านแพะประชากรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีระดับต่ำร้อยละ ๕๖.๘๕ ส่วนหมู่บ้านปางม่วงประชากรส่วนใหญ่รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีระดับต่ำร้อยละ ๗๓.๖๕ เช่นกัน จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านบึงจ้าวซึ่งมีอาชีพรองใช้ไฟฟ้าหมู่บ้านเดียวมีรายได้ดีกว่าหมู่บ้าน

แพะและป่าม่วง ซึ่งมีได้ประกอบอาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้าดังกล่าว

แสดงว่าผลการวิจัยนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๒ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีอาชีพรองแตกต่างกันมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีแตกต่างกัน

๓) หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่างกัน ซึ่งได้ตั้งเป็นสมมติฐานเป็นข้อย่อย ๆ ดังนี้

๓.๑ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันจะปฏิบัติตามประเพณีแ้วสาวต่างกัน

ตารางที่ ๑๔ ความแตกต่างของการปฏิบัติตามประเพณีแ้วสาวต่างกันของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	ปฏิบัติตามมาก	ปฏิบัติตามบ้าง	ไม่ปฏิบัติตามเลย	รวม
บ้านจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๕๐	๔๖	๔	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๔๔	๑๔	๒	๖๐
ป่าม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๑๖	๒	๑	๑๙
รวม	๑๑๐	๖๒	๗	๑๘๐

$$\chi^2 = 13.75; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.01} = 13.28; \quad c = .78$$

จากตารางที่ ๑๔ แสดงว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามประเพณีแ้วสาวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ ซึ่งแสดงว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่างกันมีการปฏิบัติตามประเพณีแ้วสาวต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ ด้วย จะเห็นได้ว่าจากค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ ๑๔.๕๖ ซึ่งมากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2 = ๑๓.๒๘, df = ๔$) และค่า

สัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ $c = .๒๗๔$) แสดงว่าระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีที่แตกต่างกันของแต่ละหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงข้อปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอมสาวของแต่ละหมู่บ้านในระดับปานกลาง (Guildford, 1956) จะเห็นว่าหมู่บ้านป็นจ้าวซึ่งมีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีสูงจะมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีแอมสาวบางประการน้อยลง เช่นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ร่วม พบว่าหนุ่ม ๆ ไม่นิยมไปแอมสาวโดยการเดินไปเป็นกลุ่ม แต่จะขี่จักรยานหรือจักรยานยนต์แทน ยิ่งขี่จักรยานยนต์จะยิ่งทำให้ดูหรูหราและโก้ ทำให้ผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงขึ้น และมีรายได้สูง เท่านั้นจึงจะมีรถจักรยานยนต์ ดังนั้นผู้มีรายได้สูงจะเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมการแอมสาวจากการเดินไปเป็นกลุ่มมาเป็นขี่รถจักรยานหรือจักรยานยนต์แทน

ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๑ ที่ว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีแตกต่างกันมีการปฏิบัติตามประเพณีแอมสาวแตกต่างกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งรายได้ไฟฟ้าประเพณีแอมสาวนั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองรูปแบบพร้อมกันคือ รูปแบบโดยตรงและรูปแบบ เชื่อมโยง

๓.๒ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันจะปฏิบัติตามประเพณีอ่าวบ้านแม่เล่าต่างกัน

ตารางที่ ๒๐ ความแตกต่างของการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีอ่าวบ้านแม่เล่าของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	ปฏิบัติตามมาก	ปฏิบัติตามบ้าง	ไม่ปฏิบัติตามเลย	รวม
บึงจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๕๕	๓๕	๑๐	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๔๔	๑๖	๑	๖๑
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๔	๘	๒	๑๔
รวม	๑๐๓	๕๙	๑๓	๑๗๕

$$\chi^2 = 5.74; \chi^2_{.05} = 9.49; df = 4$$

จากตารางที่ ๒๐ แสดงว่ารายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีอ่าวบ้านแม่เล่า เพราะค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ ๕.๗๔ น้อยกว่าค่าในตาราง ($\chi^2_{.05} = ๙.๔๙$) และแสดงว่าการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีอ่าวบ้านแม่เล่าของแต่ละหมู่บ้านไม่แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าระดับรายได้เฉลี่ยของแต่ละหมู่บ้านจะแตกต่างกันก็ตาม

ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๒ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีอ่าวบ้านแม่เล่าต่างกัน

๓.๓ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่างกัน มีการปฏิบัติตาม
ประเพณีเป็นแตกต่างกัน

ตารางที่ ๒๑ ความแตกต่างของการปฏิบัติตามประเพณีเป็นของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ย
ต่อครอบครัวต่างกัน

หมู่บ้าน	ปฏิบัติตามมาก	ปฏิบัติตามบ้าง	ไม่ปฏิบัติตามเลย	รวม
บ้านจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๕๔ (๕๕.๐๐)	๔๖ (๔๖.๐๐)	๕ (๕.๐๐)	๑๐๐ (๑๐๐)
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๕๐ (๕๑.๕๗)	๑๑ (๑๘.๐๓)	๐ (๐.๐๐)	๖๑ (๑๐๐)
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๑๘ (๕๔.๗๓)	๑ (๕.๒๗)	๐ (๐.๐๐)	๑๙ (๑๐๐)
รวม	๑๑๗ (๖๔.๖๔)	๕๘ (๓๒.๒๒)	๕ (๓.๐๔)	๑๘๐ (๑๐๐)

เนื่องจากเซลไม่ปฏิบัติตามเลยของหมู่บ้านแพะและปางม่วงมีค่าเท่ากับ ๐ จึงขอเสนอ
ตารางที่ ๒๑ เป็นร้อยละ ซึ่งจะเห็นว่าระดับอัตรารายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อมีความสัมพันธ์
กับการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเป็น และหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านมีการปฏิบัติตามธรรมเนียม
ประเพณีแตกต่างกันตามระดับอัตรารายได้เฉลี่ยอีกด้วย กล่าวคือหมู่บ้านบ้านจ้าวซึ่งมีระดับอัตรา
รายได้เฉลี่ยสูงกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเป็นมาก
กว่าเพื่อน กล่าวคือมีจำนวนร้อยละของผู้ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัดน้อยกว่า
หมู่บ้านอื่น ๆ กล่าวคือมีเพียงร้อยละ ๔.๕๐ ส่วนหมู่บ้านปางม่วงมีผู้ปฏิบัติตามธรรมเนียม
ประเพณีอย่างเคร่งครัดมากที่สุดถึงร้อยละ ๕๔.๗๓ การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุว่า สภาพ
เศรษฐกิจภายในหมู่บ้านที่ดีขึ้น เนื่องจากการมีอาชีพรองที่ใช้ไฟฟ้า ทำให้ชาวบ้านบ้านจ้าวมี

อำนาจในการซื้อสิ่งของต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกต่อชีวิตของตน เช่นการซื้อเครื่องปั้มน้ำ ทำให้ความรู้สึกกตัญญูต่อบ่อน้ำลดลง ดังนั้นการจัดเทียนไขประทีปรอบ ๆ บ่อน้ำของชาวบ้านเป็นจ้าวในเทศกาลยี่เป็งลดลง เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงอาชีพทรงโดยใช้พลังงานไฟฟ้าเข้าไปแทนพลังงานคนทำให้อาชีพทางเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์เช่น วัวควายเพื่อใช้งานลดลง ดังนั้นธรรมเนียมการจุดเทียนไขและประทีปรอบ ๆ คอกสัตว์เพราะความกตัญญูที่สัตว์ได้ช่วยทำงานและเพื่อให้สัตว์ปลอดภัยจากโรคร้ายต่าง ๆ ก็ลดหายไปด้วย และเนื่องจากภาวะความเป็นอยู่เริ่มเข้าสู่ระบบสังคม เมืองจากระบบการผลิตแบบครอบครัวมาเป็นระบบอุตสาหกรรมย่อยเพื่อให้มีรายได้มาก ๆ ดังนั้นเวลาที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ จึงลดน้อยลง ดังนั้นประเพณีการแห่โคม (โคมลม โคมลอย โคมไฟ โคมค้าง โคมแขวน) จึงหดหายไป เหลือแต่เพียงความทรงจำว่าเคยปฏิบัติกันมา ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านเป็นจ้าวมีพลังกลุ่มหนุ่มสาวในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีได้ดีกว่าหมู่บ้านแพะซึ่งพลังกลุ่มหนุ่มสาวอ่อนตัวลงไม่ยอมมีบทบาทเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมระดับหมู่บ้านของตน เนื่องจากการขัดแย้งภายในกลุ่มหนุ่มสาวเอง^๑ ซึ่งขณะเดียวกันหมู่บ้านปางม่วง เป็นหมู่บ้านที่มีอัตรารายได้เฉลี่ยต่ำสุด มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากสภาพชีวิตยังต้องพึ่งพาธรรมชาติอยู่ และเนื่องจากพลังทางเศรษฐกิจไม่เชื่ออำนาจต่อการซื้อสิ่งของมาทดแทนธรรมชาติที่ต้องพึ่งพา และอาชีพทรงก็ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติอยู่ ดังนั้นจากค่านิยมที่ถูกสะสมมาแต่บรรพบุรุษ ประเพณีธรรมเนียมที่แสดงถึงความกตัญญูรู้คุณจึงไม่ลดหายไป โดยเฉพาะในเทศกาลยี่เป็ง

ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๓ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีระดับอัตราการรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่ปีต่างกันมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณียี่เป็งต่างกัน

๑/ ข้อขัดแย้งนั้นก็คือความไม่พอใจของกลุ่มหนุ่มสาวที่ถูกผู้หลักผู้ใหญ่ถ่ายทอดในบ้านเอาเงินของกองกลางของกลุ่มหนุ่มสาวไปใช้ในการสร้างเสาไฟฟ้าภายในหมู่บ้านแพะ พลังกลุ่มหนุ่มสาวของหมู่บ้านนี้ก็เลยกลายเป็นพลังเงียบ.

๓.๔ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในเรื่องผีป่าต่างกัน

ตารางที่ ๒๒ ความแตกต่างของความเชื่อเรื่องผีป่าของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
บ้านจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๓๖	๒๔	๒๖	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๓๔	๒๖	๑	๖๑
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๔	๔	๒	๑๐
รวม	๗๔	๖๓	๒๘	๑๖๕

$$\chi^2 = 18.55; \quad df = 4; \quad \chi^2_{.01} = 13.28; \quad c = .31$$

จากตารางที่ ๒๒ ได้แสดงว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีป่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ หรือหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยแตกต่างกัน มีความเชื่อเรื่องผีป่าต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑ กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ ๑๘.๕๕ มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2 = ๑๓.๒๘$, $df = ๔$) และค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ $c = .๓๑$ ถือว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และความเชื่อระดับปานกลาง (Guildford, 1956) แสดงว่าหมู่บ้านบ้านจ้าวซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีระดับรายได้สูงกว่าหมู่บ้านอื่นมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องผีป่ามากกว่าหมู่บ้านอื่น ทั้งนี้เนื่องจากระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงจากระบบครอบครัวมาเป็นระบบโรงงานย่อย ๆ ดังนั้นเวลาส่วนใหญ่จะใช้ในการทำงานและเร่งการผลิตมากกว่าที่จะสนใจเรื่องผีต่าง ๆ ดังนั้นจากการสังเกตและสัมภาษณ์ระดับลึกพบว่าชาวบ้านบ้านจ้าวยังคงเคารพว่าผีป่าคืออะไรแต่ไม่มีเวลาจะปฏิบัติตนกับผีป่าอีกต่อไปนอกจาก

จะมีใครมาเก็บเงินเพื่อทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าก็จะให้เฉย ๆ แต่ไม่ได้ไปด้วยตนเอง และกลุ่มคนสูงอายุนั้นก็ไปเลี้ยงผีด้วยความศรัทธา ทั้งนี้เป็นเพราะภาวะเศรษฐกิจดิ่งถล่ม และเพราะการที่มีรายได้ดีทำให้มีอำนาจเศรษฐกิจในการซื้อสิ่งของและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองไม่ต้องอ้อนวอนผี เช่นการซื้อเครื่องปั้มน้ำ การมีเงินไปรักษาหมอของกระทรวงสาธารณสุข ทำให้ผีปู่ย่ามีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันน้อยลงไป ความเชื่อและความเกรงกลัวมีก็ลดลง ส่วนหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วงซึ่งมีระดับรายได้เฉลี่ยน้อยคืออยู่ระดับต่ำอยู่ อำนาจทางเศรษฐกิจในการซื้อสิ่งของและการแก้ไขปัญหาได้น้อย ดังนั้นชีวิตจึงต้องขึ้นอยู่กับธรรมชาติ เพราะหากคำตอบให้แก่ปัญหาและแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองไม่ได้ จึงมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่มองเห็นได้แก่ความเชื่อในผีปู่ย่า เชื่อว่าผีปู่ย่าจะเป็นผู้บันดาลความสุขหรือความทุกข์ให้แก่ตนและครอบครัวได้

ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๔ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อบ้างกัน มีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าต่างกัน

๓.๔ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้าในเวลากลางคืนต่างกัน

ตารางที่ ๒๓ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้าเวลากลางคืนของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
บึงจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๓๒	๓๔	๓๔	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๔,๐๐๐ บาท)	๓๑	๑๖	๑๔	๖๑
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๑๐	๔	๑	๑๕
รวม	๗๓	๕๔	๔๙	๑๘๐

$$\chi^2 = 12.33; \chi^2_{.05} = 9.49; df = 4; c = 25$$

จากตารางที่ ๒๓ แสดงว่าระดับรายได้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้าเวลากลางคืนอย่างมีนัยสำคัญที่ .๐๕ แสดงว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้แตกต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้าเวลากลางคืนต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .๐๕ กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2_{.05} = ๙.๔๔, df = ๔$) แต่เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์จะมีค่าเท่ากับ .๒๔ แสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และความเชื่อในข้อห้ามนี้อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ (Guildford, 1956) ซึ่งถ้าพิจารณาพื้นฐานความเชื่อในข้อห้ามเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากความกลัวความมืดและอิทธิพลของเวลา ดังนั้นหมู่บ้านบึงจ้าวซึ่งเริ่มมีระบบเศรษฐกิจแบบถึงอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้มีระดับรายได้สูงกว่าหมู่บ้านอื่น ดังนั้นเวลาว่างตอนกลางวันจึงจำกัดมาก จะใช้เวลาว่างกลางคืนตัดเล็บมือ เล็บเท้า ตัดผม ดังนั้นอิทธิพลของข้อห้ามนี้จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงคือมีคนเชื่อน้อยลง

ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๕ ที่ว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือเล็บเท้า เวลากลางคืนต่างกัน

๓.๖ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน มีความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลาเย็นต่างกัน

ตารางที่ ๒๔ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลาเย็นของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
ปิ่นง้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๒๔	๔๑	๓๕	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๒๗	๒๑	๑๓	๖๑
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๔	๗	๓	๑๔
รวม	๖๐	๖๙	๕๑	๑๘๐

$$\chi^2 = 10.04; \chi^2_{.05} = 9.49; df = 4; c = .23$$

จากตารางแสดงว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้านเวลาเย็นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ และแสดงว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยที่แตกต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้าน เวลาเย็นต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เช่นกัน กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2_{.05} = ๔.๔๔, df = ๔$) และค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์เท่ากับ .๒๓ แสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้กับความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้านเวลาเย็นอยู่ในระดับต่ำ (Guildford, 1956) แสดงว่าหมู่บ้านปิ่นง้าวเป็นหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยสูงกว่าหมู่บ้านอื่น มีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะมากที่สุด และหมู่บ้านแพะมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อมากใน

อัตราการลงมาจากหมู่บ้านเงินจ้าว ส่วนหมู่บ้านปางม่วงมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในข้อห้าน้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะระบบเศรษฐกิจเนื่องจากมีอาชีพรองต่างกัน ทำให้มีเวลาว่างต่างกัน หมู่บ้านเงินจ้าวเป็นหมู่บ้านที่มีรายได้ดีที่สุดแต่ก็ต้องใช้เวลากลางวันในการประกอบอาชีพรองมากที่สุด ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกวาดขยะกวาดบ้านเวลาเย็น ส่วนหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วง ระบบการผลิตจากการประกอบอาชีพรองไม่ได้เร่งรัดมากนัก ดังนั้นเวลาว่างในเวลากลางวันจึงยังมีอยู่พอที่จะกวาดขยะในบ้านได้ ดังนั้นความเชื่อในข้อห้านี้จึงเปลี่ยนแปลงน้อย

จากผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๖ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน มีความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้านเวลาเย็นต่างกัน

๓.๗ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน มีความเชื่อในข้อห้ามหรือหมกกลางคืนต่างกัน

ตารางที่ ๒๔ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามหรือหมกเวลากลางคืนของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
เงินจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๑๔	๒๗	๕๙	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๑๔	๑๖	๓๐	๖๐
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๖	๔	๔	๑๔
รวม	๓๔	๔๗	๙๗	๑๘๐

$$\chi^2 = 4.32; \chi^2_{.05} = 9.49; df = 4$$

จากตารางแสดงว่า ระดับรายได้เฉลี่ยไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อในข้อห้ามหรือ
ผิดเวลากลางคืน และแสดงว่าระดับรายได้เฉลี่ยที่แตกต่างกันของแต่ละหมู่บ้านไม่ทำให้ความ
เชื่อในข้อห้ามหรือผิดแตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาข้อมูลในแต่ละช่วงของแต่ละหมู่บ้านแล้วจะพบ
ว่ามีจำนวนคนเชื่อมากน้อยที่สุด และมีคนไม่เชื่อมีจำนวนมากที่สุด แสดงว่ามีการเปลี่ยนแปลง
ความเชื่อพร้อม ๆ กันทั้ง ๓ หมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากมีสิ่งประดิษฐ์อื่น ๆ เช่นหรือพลาสติกได้เข้า
มาแทนที่หรือไม้และเขาสัตว์ ทำให้หรือผละควากและไม่เจ็บ ดังนั้นคนจึงนิยมหรือมากขึ้น และ
เวลาที่หรือผละกลางคืนจะเป็นเวลาที่หรือผละได้อย่างสบายใจที่สุด เพราะไม่มีการกักอะไรมาทำให้
เร่งรีบ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อข้อนี้จึงเปลี่ยนแปลงเพราะมีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ คือ
พลาสติกนั่นเอง ซึ่งก็นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของวัฒนธรรมเนื่องจากมีสิ่งประดิษฐ์คิด
ค้นขึ้นมาใหม่

ผลการวิจัยนี้จึงคัดค้านข้อสมมติฐานที่ ๓.๗ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อ
ครอบครัวต่อกัน มีความเชื่อในข้อห้ามหรือผิดเวลากลางคืนต่างกัน

๓.๘ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน มีความเชื่อใน
ข้อห้ามมิวาปากกลางคืนต่างกัน

ตารางที่ ๒๖ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามมิวาปาก เวลากลางคืนของหมู่บ้านที่มีระดับ
รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
เนินจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๔๑	๓๔	๒๕	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๓๒	๒๐	๙	๖๑
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๙	๘	๒	๑๙
รวม	๘๒	๖๒	๓๖	๑๘๐

$$\chi^2 = 4.02; \chi^2_{.05} = 9.49; df = 4$$

จากตารางที่ ๒๖ แสดงว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้ต่างกันไม่มีความแตกต่างกันใน
เรื่องความเชื่อในข้อห้ามมิวาปาก เวลากลางคืนทางสถิติเลย แสดงว่าหมู่บ้านเนินจ้าว หมู่บ้าน
แพะ หมู่บ้านปางม่วง ซึ่งมีระดับรายได้เฉลี่ยต่างกันไม่มีความแตกต่างทางสถิติในเรื่องความ
เชื่อในข้อห้ามมิวาปาก เวลากลางคืนเลย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความแตกต่างเรื่องรายได้ไม่มีผลต่อ
การเปลี่ยนแปลงความเชื่อในข้อห้ามมิวาปาก เวลากลางคืนเลย ทั้งนี้เพราะพื้นฐานความเชื่อข้อ
นี้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้กระทำคือเพศชาย พร้อมทั้งจะมิวาปากเสมอถ้าเหงา และขึ้นอยู่กับ
สภาพความมืดความสว่างด้วย เนื่องจากการไม่กล้ามิวาปาก เวลากลางคืนก็เพราะกลัวสัตว์ร้าย
มาก็คเอา และสำหรับเพศหญิงจะไม่มิวาปากเลยไม่ว่ารายได้จะขึ้นหรือไม่ก็ตาม เพราะการ
มิวาปากเป็นพิธีสถานทางสังคมซึ่งกำหนดว่าเพศหญิงไม่ควรมิวาปาก

ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๘ ที่ว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน มีความเชื่อในข้อห้ามผำผืนกลางคืนต่างกัน

๓.๘ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามผำผืนและเชื่อกินเวลากลางคืนและเวลาเช้าต่างกัน

ตารางที่ ๒๗ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามผำผืนและเชื่อกินเวลากลางคืนและเวลาเช้าของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
เนินจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๔๘ (๔๘.๐๐)	๓๔ (๓๔.๐๐)	๑๘ (๑๘.๐๐)	๑๐๐ (๑๐๐)
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๕๐ (๘๑.๕๖)	๑๑ (๑๘.๐๔)	๐	๖๑ (๑๐๐)
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๑๓ (๖๘.๔๒)	๑๖ (๓๑.๕๘)	๐	๒๙ (๑๐๐)
รวม	๑๑๑ (๖๐.๔๔)	๕๑ (๒๘.๓๓)	๑๘ (๑๑.๒๓)	๑๘๐ (๑๐๐)

จากตารางที่ ๒๗ จะเห็นว่าหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วงที่ไม่เชื่อในข้อห้ามข้อนี้ร้อยละ ๐ ฉะนั้นการคำนวณค่าไคสแควร์นั้นไม่สามารถบ่งบอกความแตกต่างได้ จึงใช้วิธีพิจารณาร้อยละจากตาราง ซึ่งจะพบว่ามีความแตกต่างกันน้อยมากในเรื่องความเชื่อในข้อห้ามข้อนี้ ทั้งนี้สามารถใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งได้มาโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ระดับลึกว่า โดยแท้จริงแล้วการที่คนส่วนใหญ่เชื่อและปฏิบัติตามข้อห้ามคือไม่กล้าผำผืนหรือเชื่อกินหรือไม่เชื่อ แต่ปฏิบัติตามข้อห้ามคือไม่กล้าผำผืนหรือเชื่อกินก็เพราะปัจจัยกฎเกณฑ์ทางสังคม เนื่องจากการผำผืนหรือเชื่อกินนั้นส่งเสียงดังรบกวนชาวบ้าน และความกลัวความผิด แต่เหตุผลสำหรับ

หมู่บ้านเป็นง่าวก็คือ เกรงเสียงดังและไม่ใช้พินแล้วแต่ใช้ ถ่าน ใช้เตาแก๊ส ใช้เตาไฟฟ้าแทน เพราะรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปี ส่วนหมู่บ้านแพะนั้นเหตุผลก็คือหมู่บ้านอยู่ไกลป่า ดังนั้น การเตรียมพินต้องเตรียมกลางวันและรายได้ไม่มีมากพอที่จะใช้วัสดุอื่นแทนพินได้ สำหรับหมู่บ้านเป่างม่วงรายได้น้อย การจะใช้วัสดุอื่น ๆ แทนพินทำไม่ได้ และอิทธิพลของกฎเกณฑ์ทางสังคมทำให้ไม่กล้าฆ่าพินตามข้อห้าม

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าความแตกต่างในเรื่องความเชื่อในข้อห้ามข้อนี้ของทั้ง ๓ หมู่บ้านจะแตกต่างกันน้อยมาก เมื่อดูคำร้อยละจากข้อมูลเชิงปริมาณ แต่ข้อมูลเชิงคุณภาพก็ได้ชี้ให้เห็นว่ามีความแตกต่างเกี่ยวกับความเชื่อในข้อห้ามฆ่าพินและเชื่อพินเวลากลางคืนและเวลาเช้าถ้าแต่ละหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

ดังนั้นจะกล่าวได้ว่า ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๔ ที่ว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้ต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามฆ่าพินและเชื่อพินเวลากลางคืนและเวลาเช้าต่างกัน

๓.๑๐ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียวเวลาเป็นต่างกัน

ตารางที่ ๒๔ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียวเวลาเป็นของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
บ้านจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๒๓	๔๐	๓๗	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๔,๐๐๐ บาท)	๒๒	๓๐	๔	๖๑
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๗	๑๐	๒	๑๙
รวม	๕๒	๘๐	๔๓	๑๗๕

$$\chi^2 = 12.86; \chi^2_{.05} = 9.49; df = 4; c = .25$$

การมีระดับรายได้ต่างกันของแต่ละหมู่บ้านทำให้ทราบฐานะของแต่ละหมู่บ้านและมีอำนาจในการซื้อของ ดังนั้นหมู่บ้านที่มีระดับรายได้สูงจะมีอำนาจในการซื้อสูงด้วย ดังนั้นจากตารางที่ ๒๔ แสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้ต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียวเวลาเป็นต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้ ๑๒.๘๖ มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2_{.05} = ๙.๔๙$) และค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์เท่ากับ .๒๕ แสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (รายได้) และตัวแปรตาม (ความเชื่อ) มีความสัมพันธ์ระดับต่ำ (Guildford, 1965)

เนื่องจากหมู่บ้านบ้านจ้าวมีอำนาจในการซื้อสูงกว่าหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วง ดังนั้นความเชื่อข้อนี้จึงเปลี่ยนแปลงมากกว่าสองหมู่บ้านดังกล่าว เพราะเขาไม่สนใจว่าการฝังข้าวเหนียวร้อน ๆ จะทำให้หมกเป็ลืองเพิ่มขึ้นหรือไม่ ประกอบกับอุปการณ์การหุงต้มที่สะดวก

สบายกว่าเดิมคือแทนที่จะใช้เตา ๓ ขาที่ต้องใช้ไฟ เปลืองไฟ เปลืองถ่านและ เปลืองเวลา ชาวบ้านบึงจ้าวก็จะใช้เตาแก๊ส เตาไฟฟ้า หรือเตาถ่าน

ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๑๐ ที่ว่าหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน มีความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียว เวลาเย็นต่างกัน

๓.๑๑ หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้วต่างกัน

ตารางที่ ๒๔ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้วของหมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
บึงจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๔๒	๒๔	๒๓	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๔๓	๔	๑๔	๖๑
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๑๒	๓	๔	๑๙
รวม	๑๐๗	๓๑	๔๑	๑๘๐

$$\chi^2 = 10.09; \chi^2_{.05} = 9.40; df = 4; c = .23$$

จากตารางแสดงว่า ความแตกต่างเรื่องรายได้ของแต่ละหมู่บ้านทำให้ความเชื่อในข้อห้ามล้างชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้วต่างกัน กล่าวคือค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ ๑๐.๐๙ มากกว่าค่าในตาราง ($\chi^2_{.05} = ๙.๔๙$, $df = ๔$) ทั้งนี้เนื่องจากพื้นฐานความเชื่อมาจากความกลัวความผิด ดังนั้นตัวแปรรายได้จึงไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อข้อนี้ในแง่ที่ว่าผู้มีรายได้สูงมีอำนาจในการซื้อสูง ดังนั้นหมู่บ้านบึงจ้าวซึ่งมีรายได้สูงจึง

สามารถจะซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกได้มากกว่า อย่างเช่นการมีเครื่องขึ้นน้ำ การมีไฟฟ้า ซึ่งขึ้นน้ำจากบ่อน้ำเข้ามาในบ้านทำให้ความกลัวความมืด ความกลัวว่าซามจะตกแตกหรือล้างไม่สะอาดและความไม่สะดวกหมดสิ้นไป อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงความเชื่อข้อนี้เกิดขึ้นเพราะปัจจัยรายได้และปัจจัยการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าร่วมกัน

ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนสมมติฐานข้อ ค.๑๑ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามล้างซามหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้วต่างกัน

ค.๑๒ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนต่างกัน

ตารางที่ ๓๐ ความแตกต่างของความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

หมู่บ้าน	เชื่อมาก	เชื่อ	ไม่เชื่อ	รวม
เนินจ้าว (รายได้เฉลี่ย ๒๐,๐๐๐ บาท)	๕๐	๒๘	๒๒	๑๐๐
แพะ (รายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาท)	๓๗	๑๗	๗	๖๑
ปางม่วง (รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท)	๑๒	๕	๒	๑๙
รวม	๙๙	๕๐	๓๑	๑๘๐

$$\chi^2 = 4.01; \chi^2_{.05} = 9.49; df = 4$$

จากตารางที่ ๓๐ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนไม่ต่างกัน แสดงว่ารายได้ที่แตกต่างกันไม่ทำให้ความเชื่อในข้อ

ห้ามโยน เสื้อผ้า เวลา กลางคืน เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ เพราะค่า โคลสแควร์ ที่คำนวณได้ เท่ากับ ๔.๐ น้อยกว่าค่า ในตาราง ($\chi^2_{.05} = ๑.๔๔, df = ๔$) และจากการสังเกตและสัมภาษณ์ระดับลึก พบว่า ข้อห้ามนี้ไม่เป็นที่เชื่อถือกันมากนัก เพราะพื้นฐานของความเชื่อไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เชื่อว่าคนตายจะมาเอาตัวไปเพราะว่ามีแต่เสื้อผ้าคนตายเท่านั้นที่มีการโยน ประกอบกับการเล่น โยน เสื้อผ้า นั้นมีแต่เด็ก ๆ เล่น ผู้ใหญ่ทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะผู้หญิงจะไม่ทำเพื่อรักษา เพราะถือว่า ขาดคุณสมบัติของกุลสตรีที่ดี

ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้จึงไม่สนับสนุนสมมติฐานข้อ ๓.๑๒ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีระดับ รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีความ เชื่อในข้อห้ามโยน เสื้อผ้า เวลา กลางคืน ต่างกัน

๔) หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันมีค่านิยมในเรื่องให้การศึกษาแก่บุตรต่างกัน

สมมติฐานข้อนี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้โดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ เนื่องจากไม่สามารถ ควบคุมตัวแปรเวลาได้ กล่าวคือ ข้อมูลเกี่ยวกับระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีเป็นข้อมูล ปัจจุบันคือในปี ๒๕๒๓ แต่ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตรต้องการระดับการศึกษาที่บุตร ศึกษาสำเร็จแล้วจริง ๆ จึงจะเป็นข้อมูลที่ถูกต้องว่า การศึกษาของบุตรอยู่ในระดับใดแน่ ดังนั้น ข้อมูลที่ได้รับจึงเป็นข้อมูลย้อนหลังช่วงระยะเวลา ๑๕ ปีขึ้นไปโดยใช้เกณฑ์มาตรฐานของเกณฑ์ การศึกษาภาคบังคับ (พระราชบัญญัติประถมศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔, ๒๕๐๓) ดังนั้นระยะเวลา ของข้อมูลเกี่ยวกับระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีและระยะเวลาของข้อมูลเกี่ยวกับค่านิยม ในเรื่องการให้การศึกษาแก่บุตรจึงเป็นเรื่องของเหตุการณ์ในช่วงระยะเวลาต่างกัน อย่างไรก็ตาม หากจะวิเคราะห์ประเด็นให้ถูกต้องอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน เราจะต้องใช้ข้อมูล เฉพาะการศึกษาของบุตรในปัจจุบัน และความคาดหวังทางการศึกษาต่อบุตรเหล่านี้ในอนาคต ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นสิ่งที่ยากต่อการปฏิบัติ เนื่องจากจำนวนประชากรจะอยู่ในข่ายที่ต้องการ มีจำนวนน้อยมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งได้มาโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ ระดับลึกมาพิสูจน์สมมติฐานข้อนี้ก็พบว่า โดยทั่ว ๆ ไปแล้วหมู่บ้านชนข้างล่างซึ่งมีประชากรรายได้

เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีดีกว่าหมู่บ้านอื่น (ดูรายละเอียดตารางที่ ๑๔) มีค่านิยมในการส่งบุตรให้ได้รับการศึกษาสูงกว่าหมู่บ้านอื่น คือมีระดับการศึกษาของบุตรสูงกว่า มศ.๓ ขึ้นไป ในขณะที่หมู่บ้านอื่น ๆ ไม่มี แต่ถ้าพิจารณาจำนวนบุตรผู้ไม่จบระดับประถมศึกษา ๔ แล้วพบว่า หมู่บ้านเนินจ้าวซึ่งรายได้ดีกว่าหมู่บ้านอื่นมีผู้ไม่จบมากกว่าหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านปางม่วง โดยเฉพาะหมู่บ้านปางม่วงซึ่งระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่ำที่สุดคือประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาทต่อปีนั้น กล่าวได้ว่าไม่มีบุตรที่เรียนต่ำกว่าประถมศึกษา ๔ และไม่มีผู้เรียนสูงกว่าประถมศึกษา ๔ อีกด้วย (ดูรายละเอียดตารางที่ ๑) การที่เป็นเช่นนี้สามารถอธิบายได้ว่าปัจจัยรายได้คงมิใช่ปัจจัยเดียวที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาของบุตรของประชากร ๓ หมู่บ้านนี้ คงมีปัจจัยอื่น ๆ หลายประการ แต่เท่าที่ผู้ทำการศึกษาค้นพบโดยระยะเวลาอันจำกัดก็คือปัจจัยการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ๒๔๐๓ ถึงชั้นประถมศึกษา ๗ และระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียน จากการศึกษาพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษา ๗ ๒๔๐๓ พบว่าหมู่บ้านแพะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับถึง ป.๗ ในปี ๒๔๐๔ (ที่ว่าการศึกษาธิการอำเภอห้างฉัตร, ๒๔๒๓) แต่หมู่บ้านเนินจ้าวมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี ๒๔๑๖ (ที่ว่าการศึกษาธิการอำเภอห้างฉัตร, ๒๔๒๓) ส่วนหมู่บ้านปางม่วงยังไม่มีมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับถึง ป.๗ (ที่ว่าการศึกษาธิการอำเภอห้างฉัตร, ๒๔๒๓) จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านทั้ง ๓ หมู่บ้านมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในระยะเวลาต่างกัน ดังนั้นค่านิยมส่งบุตรให้มีการศึกษาจึงต่างกัน และผลจึงปรากฏในระดับการศึกษาของบุตรในหมู่บ้านปางม่วงดังกล่าวคือไม่มีใครเรียนสูงกว่าประถมศึกษาปีที่ ๔ เลย นอกจากนั้นยังพบว่า อิทธิพลของระยะทางระหว่างบ้านกับโรงเรียนมีผลต่อค่านิยมทางการศึกษาด้วย กล่าวคือหมู่บ้านปางม่วงเป็นหมู่บ้านที่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ๑-๔ อยู่ภายในหมู่บ้าน ไม่ได้แยกออกมาตั้งต่างหากเหมือนหมู่บ้านแพะและหมู่บ้านเนินจ้าว ดังนั้นระยะทางจากโรงเรียนและบ้านจึงไม่มีปัญหา บุตรจึงจบการศึกษาประถมศึกษา ๔ ทุกคน แต่ขณะเดียวกันโรงเรียนระดับประถมปลาย ป.๕-ป.๗ อยู่ห่างจากหมู่บ้านถึง ๔ กม. ดังนั้นระดับการศึกษาของบุตรในหมู่บ้านปางม่วงจึงไม่มีเรียนถึงระดับประถมปลายเลย ในทำนองเดียวกันก็สามารถอธิบายสภาพของ

หมู่บ้านป็นจ้าวได้ว่าทำไมจึงมีผู้เรียนไม่จบประมณปีที่ ๔ มากกว่าหมู่บ้านอื่น (ดูรายละเอียดในตารางที่ ๑) เพราะโรงเรียนระดับประถมต้นอยู่ไกลจากหมู่บ้านมากกว่าโรงเรียนหมู่บ้านอื่น ๆ นั้นเอง

จากการพิสูจน์สมมติฐานข้อ ๔ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวแตกต่างกัน มีค่านิยมในเรื่องให้การศึกษาแก่บุตรแตกต่างกันนั้น ผู้วิจัยไม่สามารถชี้ชัดว่าความแตกต่างเรื่องการศึกษาของบุตรนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างเรื่องรายได้หรือไม่ เพราะมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลร่วมด้วยดังกล่าวนำแล้ว

๕) หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน มีพฤติกรรมการออกนอกหมู่บ้านต่างกัน

ตารางที่ ๓๑ ความแตกต่างของพฤติกรรมการออกนอกหมู่บ้านของหมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกัน

การติดต่อกับโลกภายนอก	ป็นจ้าว	แพะ	ปางม่วง	รวม
เคย	๑๐๖ (๘๒.๒๖)	๕๘ (๘๕.๑๑)	๑๘ (๕๐.๐๐)	๑๘๒
ไม่เคย	๒๒ (๑๗.๓๒)	๑๐ (๑๔.๘๘)	๒ (๑๐.๐๐)	๓๔
รวม	๑๒๘	๖๘	๒๐	๒๑๖

$$\chi^2 = 1.25; \chi^2_{.05} = 5.99; df = 2$$

จากตารางที่ ๓๑ จะเห็นได้ว่าจำนวนร้อยละของผู้ที่เคยออกนอกหมู่บ้านของทั้ง ๓ หมู่บ้านปรากฏว่าหมู่บ้านปางม่วงซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่ำสุด กล่าวคือมีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อ

ปีประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท แต่กลับมีการออกนอกหมู่บ้านมากกว่าหมู่บ้านแพะซึ่งมีอัตรารายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีประมาณ ๑๕,๐๐๐ บาท และหมู่บ้านปิงจ้าวซึ่งมีอัตรารายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท กล่าวคือ หมู่บ้านปางม่วงมีจำนวนผู้ออกนอกหมู่บ้านร้อยละ ๕๐.๐๐ ในขณะที่หมู่บ้านปิงจ้าวมีจำนวนผู้ออกนอกหมู่บ้านร้อยละ ๔๒.๖๔ และหมู่บ้านแพะมีจำนวนผู้ออกนอกหมู่บ้านร้อยละ ๔๕.๐๐ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าชาวบ้านปางม่วงมีอาชีพทำงานรถไฟและมีสถานีรถไฟอยู่ในหมู่บ้าน จึงทำให้สะดวกในการเดินทาง และการเดินทางออกนอกหมู่บ้านก็ไม่ต้องใช้เงิน และเมื่อพิจารณาหมู่บ้านแพะซึ่งมีจำนวนผู้ออกนอกหมู่บ้านมากกว่าหมู่บ้านปิงจ้าว ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าหมู่บ้านแพะตั้งอยู่ใกล้ถนนมากกว่าหมู่บ้านปิงจ้าว และเมื่อพิจารณาคำตอบของผู้ที่ไม่ออกนอกหมู่บ้านภายในปีนี้คือ ไม้สวาย เจ็บป่วย และอายุมาก แก่แล้ว

และเมื่อนำข้อมูลมาทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับการติดต่อโลกภายนอก และความแตกต่างระหว่างหมู่บ้านแล้ว ปรากฏว่าค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้เท่ากับ ๑.๒๕ น้อยกว่าค่าในตาราง ($\chi^2_{.05} = ๔.๔๔$, $df = ๒$) ดังนั้นรายได้จึงไม่มีความสัมพันธ์กับการติดต่อโลกภายนอก และไม่มีความแตกต่างในการติดต่อกับโลกภายนอกระหว่างหมู่บ้านที่มีรายได้แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐานครั้งนี้ไม่สนับสนุนข้อสมมติฐานที่ ๔ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีรายได้แตกต่างกันมีพฤติกรรมออกนอกหมู่บ้านต่างกัน.

บทที่ ๔

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาค้นคว้าสังคมวัฒนธรรมอันได้แก่ประเพณีและความเชื่อบางประการของชาวชนบทในตำบลท่าขี้เหล็ก จังหวัดลำปาง ที่ยังไม่มีผู้ศึกษามาก่อน และศึกษาความสัมพันธ์ของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งรูปแบบโดยตรงและรูปแบบเชื่อมโยง รวมทั้งศึกษาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า

คุณลักษณะทั่วไปของประชากรชีวิตและความเป็นอยู่

ประชากรที่นำมาศึกษามีจำนวน ๒๑๖ คน มีอายุตั้งแต่ ๑๕ ถึง ๗๐ ปี เป็นชาย ๑๐๘ คน หญิง ๑๐๘ คน ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษตั้งถิ่นฐานอยู่ในตำบลนี้เป็นระยะเวลา ๕๐-๑,๐๐๐ ปี มีระดับการศึกษาตั้งแต่ไม่จบชั้นการศึกษาใด ๆ เลยจนถึงระดับอนุปริญญา และประกอบอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพรองคือการทำหัตถกรรมเครื่องไม้ รับจ้างทำตลับ ทำมิด ตีเหล็ก ค้าขาย ในเรื่องอาหารการกิน ช่วงเวลาฤดูฝนประชาชนแทบทุกคนจะหาพืชผักและเนื้อสัตว์จากป่าและทุ่งนาเป็นส่วนใหญ่ แต่ในฤดูแล้งก็ต้องซื้ออาหารจากตลาดในหมู่บ้าน และมีความคิดว่าอาหารที่มีประโยชน์ต้องประกอบด้วยเนื้อสัตว์เป็นหลัก ด้านสันทนาการ ส่วนใหญ่ได้แก่การพูดคุยกันและฟังข่าววิทยุ ข่าวที่นิยมฟังมากที่สุดคือข่าว "เรวดี" สำหรับหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านิยมดูโทรทัศน์ รายการที่ชอบมากที่สุดคือรายการภาพยนตร์ "แม่เฒ่าพระโขนง" การไปมาหาสู่กันนิยมใช้จักรยาน จักรยานยนต์ การปฏิบัติตนของ

ประชากรในเรื่องสุขภาพอนามัยและโรคภัยไข้เจ็บ พบว่าประชากรร้อยละ ๖๐.๐๐ เมื่อเจ็บป่วยจะไปหาแพทย์หรือสถานอนามัย นอกจากนั้นจะไปหาหมอกกลางบ้านหรือพระภิกษุ ถ้าจะกล่าวถึงลักษณะชนชั้นทางสังคม ชนชั้นทางสังคมไม่มี เป็นกลุ่มคนที่มีลักษณะเดียวกัน (homogeneity) ตามลักษณะของชนบททั่ว ๆ ไปของเมืองไทย แต่มีการแบ่งความรับผิดชอบในสังคมแตกต่างกันโดยใช้ระบบอาวุโสเป็นหลัก เช่น เด็ก-๑๔ ขวบจะช่วยพ่อแม่ทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ดูแลบ้าน ไม่ได้รับอิสระในการที่จะไปสถานที่ต่าง ๆ ตามลำพัง เมื่ออายุ ๑๔ ปีขึ้นไปอาจจะประกอบอาชีพเองหรืออาศัยอยู่กับพ่อแม่แต่ก็เป็นแรงงานที่สำคัญของบ้าน นอกจากนั้นจะต้องเพิ่มความรับผิดชอบต่อสังคมของหมู่บ้าน เพิ่มขึ้นในการรับใช้สังคมในหมู่บ้านในแง่ต่าง ๆ เช่น งานศพ งานวัด และอื่น ๆ ในรูปแบบของกลุ่มหนุ่มสาว เมื่อหนุ่มสาวคนใดแต่งงานก็จะถอนตัวจากภารกิจอันนี้แต่จะเพิ่มความรับผิดชอบต่อครอบครัว มุ่งทำมาหากิน และเมื่อชราหรือลูกหลานทำมาหากินเลี้ยงตัวเองได้ก็จะเริ่มพักผ่อน ไม่ประกอบอาชีพอะไรนอกจากทำงานอดิเรกและมีความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มขึ้นแต่เป็นไปในลักษณะที่ปรึกษาหรือผู้ออกคำสั่ง และคอยดูแลทุกข์สุข เป็นเพื่อปลอบประโลมใจแก่ครอบครัวที่มีความทุกข์

ความเชื่อและธรรมเนียมประเพณี

ประชาชนของตำบลนี้มีความผูกพันกับวัดอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทในสังคมและวัฒนธรรมในชนบท เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวห้างฉัตรผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดังนั้นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติจึงยังคงมีอย่างลึกซึ้ง เช่น เรื่องขวัญ โชคลาง ผี บุญทำกรรมแต่ง ดังนั้นแม้ว่าความเชื่อบางอย่างจะทำให้เป็นอุปสรรคในการทำงาน เช่น ความเชื่อว่าไถนาวันพุธจะไม่มีลูกไม่มีผล ไถนาวันเสาร์หรือวันพฤหัสบดีจะได้ผลดี นอกจากนั้นยังพบว่าประเพณีและความเชื่อของชาวห้างฉัตรมีความสัมพันธ์กับค่านิยมต่าง ๆ เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู ทำให้มีการจุดเทียนไขบูชาบ่อน้ำในเทศกาลยี่เป็ง ค่านิยมเรื่องน้ำใจ ทำให้มีประเพณีแ่อบ้านแม่เล่า นอกจากนั้นยังมีความสัมพันธ์กับพิธีสถานทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ผลจากการศึกษาค้นคว้าพบว่าโลกทัศน์บางอย่างที่ศึกษาพบ

เช่น เรืองน้ำใจ เรื่องบุญทำกรรมแต่ง ได้ผลตรงกับการศึกษาของ สิทธิ บุตรอินทร์ ซึ่งศึกษา เรื่องโลกทัศน์ลานนาไทย (สิทธิ, ๒๕๒๑)

ผลการวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบโดยตรง

ตามสมมติฐานข้อที่ ๑ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีการปฏิบัติตาม ธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อในข้อห้ามต่าง ๆ กัน จะเห็นว่าจากสมมติฐานข้อ ๑-๑๒ นั้น ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐาน ๔ ข้อด้วยกัน ได้แก่สมมติฐานข้อ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๘ ๑๐ และ ๑๑ ซึ่งมีข้อสมมติฐานดังนี้

- ๑) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและที่ไม่มีไฟฟ้ามีการปฏิบัติตามธรรมเนียมแล้วสาวต่างกัน
- ๒) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีการปฏิบัติตามธรรมเนียมแล้วบ้านแม่แตกต่างกัน
- ๓) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี ยี่เป็งต่างกัน
- ๔) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าแตกต่างกัน
- ๕) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือ เล็บเท้า เวลากลางคืนต่างกัน
- ๖) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการกวาดขยะออกนอกบ้านเวลาเย็นต่างกัน
- ๘) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการผิวกาย เวลากลางคืนต่างกัน
- ๑๐) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการนั่งข้าวเหนียวเวลาเย็นต่างกัน
- ๑๑) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความเชื่อในข้อห้ามล้างถ้วยล้างชาม

หลังจากรับประทานอาหารเป็นเสร็จแล้วต่างกัน

ส่วนสมมติฐานที่ผลการวิจัยไม่สนับสนุนได้แก่สมมติฐานข้อ ๗ < ๑๒ ดังนี้

- ๗) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความ เชื่อในข้อห้ามทวีเมกกลางคืน
ต่างกัน
- ๘) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความ เชื่อในข้อห้ามฆ่าคนและ เชื้อคน
เวลากลางคืนและเวลาเช้าต่างกัน
- ๑๒) หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าและหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้ามีความ เชื่อในข้อห้ามโยน เลือโยนผ้า
เวลากลางคืนและเวลาเช้าต่างกัน

จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงว่า ธรรมเนียมประเพณีอัน เป็นองค์พิธีของวัฒนธรรม และความ เชื่ออัน เป็นองค์คติของวัฒนธรรมนั้นจะเปลี่ยนแปลงได้ก็เพราะมีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่ง ใหม่ ๆ หรือการนำเอาการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในสังคม และสิ่งใหม่ ๆ นั้นไม่คัดค้านกับวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมอย่างรุนแรง สังคมนั้น ๆ ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม แต่การที่วัฒนธรรมของตำบลทางฉัตร อำเภอกำแพงแสน ในแง่องค์คติเกี่ยวกับความเชื่อในข้อห้ามไม่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการมีไฟฟ้าซึ่งถือว่าเป็นการนำเอาเทคโนโลยีใหม่เข้าไปในตำบลก็ เพราะที่พื้นฐานขององค์คติเหล่านี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความมืดและความสว่างเพียงอย่างเดียว แต่ มีความสัมพันธ์กับความเชื่ออย่างอื่น ๆ รวมทั้งความสัมพันธ์ทางจิตวิทยาด้วย

ดังนั้นแม้ว่าโดยทฤษฎีและผลการวิจัยโดยทั่วไป เอ แอล โครเบอร์ (A. L. Kroeber) (อ้างใน ม่องสันต์, ๒๔) จะกล่าวว่าวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการ ประดิษฐ์และการแพร่กระจาย (diffusion) แต่ผลการวิจัยในครั้งนี้กลับชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงองค์คติของวัฒนธรรมนั้นอาจเปลี่ยนแปลงได้เอง หรืออาจไม่เปลี่ยนแปลงเลยก็ได้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางองค์คตินั้น ๆ ยิ่งเป็นพื้นฐานที่เป็นเหตุผลทางวิทยาศาสตร์เท่าไร การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดยากมาก เช่นองค์คติเกี่ยวกับข้อห้ามการฆ่าคนเป็นข้อห้ามที่อยู่บนพื้นฐานของ

กฎเกณฑ์ทางสังคมคือเสียงดังรบกวนชาวบ้าน รวมทั้งพื้นฐานของความกลัวความมืด แต่แล้ว เมื่อมีไฟฟ้าเข้าไปป้องกันอันตรายนี้ก็ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะพื้นฐานข้อห้ามทางสังคมมีความสำคัญกว่า หรือการโยน เสื้อโยนผ้าก็เช่นเดียวกับที่พื้นฐานทางกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ว่า การโยนเสื้อผ้าเป็น ภัยที่ไม่ดี มีอิทธิพลมากกว่าความกลัวผี กลัวตาย ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และการกลัวความมืดซึ่งแม้มีแสงสว่างแล้วก็ยังไม่กล้าโยน เสื้อผ้า แต่สำหรับการทริชม พื้นฐานของ การกลัวความมืดและกลัวว่าหริจะขุดศีรษะทำให้ได้รับความเจ็บปวดเพราะมองไม่เห็น และ เกรงว่าไฟจะไหม้ผมด้วยเพราะใช้ตะเกียง แต่พื้นฐานของข้อห้ามนี้ยึดต่อธรรมชาติและจิต วิทยาของมนุษย์ โดยเฉพาะวัยหนุ่มสาวที่ต้องการความสวยงามความ เรียบร้อย ดังนั้นไม่ว่าจะ มีผีหรือสว่าง มีไฟฟ้าหรือไม่มีไฟฟ้าก็หวีได้เพราะต้องการความสวยงามและความ เรียบร้อย ดังนั้นแม้ว่าพื้นฐานของข้อห้ามข้อนี้จะเป็นวิทยาศาสตร์ก็ตาม แต่เมื่อยึดกับธรรมชาติของมนุษย์ และหลักจิตวิทยา คนเราก็ก้าวที่จะทำและกล้าที่จะ เปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะมีเทคโนโลยีใหม่ เข้า ไปหรือไม่ก็ตาม

ผลจากการทดสอบสมมติฐานข้อที่ ๑ นี้ทำให้พบแนวทางว่า การวิจัยเกี่ยวกับองค์ มติวัฒนธรรมควรมุ่งถึงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ลักษณะแวดล้อมทางสังคม ลักษณะทาง จิตวิทยา และพื้นฐานของความเชื่อถือเข้ามาสัมพันธ์กันกับการนำ เทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือ นวัตกรรมใหม่ ๆ เข้าไปในสังคมด้วย จึงจะสามารถบรรยายอธิบายได้ว่าองค์มติแต่ละอย่าง เปลี่ยนแปลงได้ด้วยสาเหตุอะไรกันแน่ นอกจากนี้เมื่อนำอายุหนุ่มแก่และเพศหญิงชายมาเป็น ตัวแปรทดสอบก็พบว่า สิ่งแวดล้อมทางสังคมได้แก่กฎเกณฑ์ทางสังคมที่กำหนดบทบาทของแต่ละ เพศนั้นมีอิทธิพลต่อองค์มติและการและองค์มติเช่นกัน ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า เพศหญิงมีความ เชื่อบางอย่างเช่นการล้างขาม การโยนเสื้อผ้า การฉีกปาก มีอัตราสูงกว่าเพศชาย ที่เป็น เช่นนี้เพราะว่าการล้างขาม การเก็บเสื้อผ้าเป็นหน้าที่ฝ่ายหญิง ส่วนการฉีกปากนั้นเป็นกฎ เกณฑ์ทางสังคมกำหนดว่าไม่เหมาะสมสำหรับเพศหญิงที่จะทำ ส่วนพวกเพศชายมีการปฏิบัติตาม ธรรมเนียมแล้วสาวมากกว่าฝ่ายหญิงก็เพราะประเพณีนั้นขึ้นอยู่กับฝ่ายชาย (รายละเอียดใน ตารางที่ ๓๒ ภาคผนวก) เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับตัวแปรอายุปรากฏว่า คนอายุน้อย ๆ (๑

รายละเอียดตารางที่ ๓๓ ภาคผนวก) จะมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าคนอายุมาก ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าคนอายุน้อยมีประสบการณ์น้อย เมื่อมีสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาก็สามารถที่จะรับเอาไว้ได้ และสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่เดิมได้เช่นกัน (Roger, 1972)

ผลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบเชื่อมโยง

อันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า

ตามสมมติฐานข้อที่ ๒ แสดงว่าประชากรในหมู่บ้านบึงจ้าว หมู่บ้านแพะ และหมู่บ้านปางม่วง มีความแตกต่างกันเนื่องจากการมีไฟฟ้าและระยะเวลาที่เข้าไปด้วย ซึ่งความแตกต่างกันเนื่องจากการมีไฟฟ้าซึ่งถือว่าเป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบเชื่อมโยง กล่าวคือเมื่อหมู่บ้านบึงจ้าวมีไฟฟ้า เข้าไปในหมู่บ้าน หมู่บ้านบึงจ้าวได้นำพลังงานไฟฟ้ามาใช้ในการประกอบอาชีพของทั้งทาง เกษตรกรรมและการหัตถกรรม ทำให้คนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงลักษณะความสัมพันธ์จากการที่ประดิษฐ์หัตถกรรมในครอบครัวทำกันเองทุกขั้นตอนและจำหน่ายเอง มาสู่การร่วมมือร่วมใจกันในการผลิตเพราะจะต้องมีผู้ใช้เครื่องจักรในการกลึงเครื่องไม้ต่าง ๆ และก็ต้องมีผู้ขีดเครื่องไม้ให้เรียบ และมีผู้ทาแลคเกอร์ซึ่งจะมีผู้จำหน่าย แต่เดิมแรงงานผู้หญิงกับเด็กไม่ได้ถูกใช้ให้มาทำงานด้านนี้ แต่เมื่อมีการผลิตหัตถกรรมเครื่องไม้ เด็กและผู้หญิงที่อยู่บ้านก็มีโอกาสได้ทำงานด้วย ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ผู้หญิงอยู่บ้านเลี้ยงลูกทำกับข้าว หรือปลูกผักเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น ส่วนเด็ก ๆ ก็วิ่งเล่นหรือเลี้ยงดูน้อง ๆ ของตน กลับต้องมียานทำเพิ่ม การดูแลลูกอาจจะให้พ่ออุ้ยแม่อุ้ยซึ่งโดยปกติก็จะอยู่บ้านเฉย ๆ นั่ง ๆ นอน ๆ ช่วยดูแลลูกหลานแล้วตนก็รับงานมาทำ จะขีดเครื่องไม้หรือจะสลักเครื่องไม้ หรือจะลงแลคเกอร์ก็แล้วแต่ถนัด ซึ่งผลจากการที่เด็กผู้ใหญ่ต้องช่วยกันทำงานอย่างนี้ องค์กรเกี่ยวกับความเชื่อบางอย่าง เช่นเรื่องผีปู่ย่าจึงไม่ได้รับความสนใจและความกลัวเกรงอีกต่อไปเพราะไม่มีเวลา ผลอีกประการหนึ่งก็คือทำให้รายได้ของหมู่บ้านบึงจ้าวดีกว่าหมู่บ้านและหมู่บ้านปางม่วง ดังตารางที่ ๑๔

ดังนั้นจึงนำเอาประชากรที่มีรายได้แตกต่างกันทั้ง ๓ หมู่บ้านมาศึกษาพบว่า หมู่บ้านที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อกัน จะเกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมต่างกันหรือไม่ ดังสมมติฐานข้อ ๓.๑-๓.๑๒ ดังนี้

- ๓.๑ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน จะมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเฒ่าสาวต่างกัน
- ๓.๒ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน จะมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเฒ่าบ้านแม่เฒ่าต่างกัน
- ๓.๓ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน จะมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเป็งต่างกัน
- ๓.๔ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน จะมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีฝูย่าต่างกัน
- ๓.๕ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน จะมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีหัดนม ดัดเล็บมือเล็บเท้าเวลากลางคืนต่างกัน
- ๓.๖ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน มีความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้านเวลาเย็นต่างกัน
- ๓.๗ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน มีความเชื่อในข้อห้ามหริบกลางคืนต่างกัน
- ๓.๘ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน มีความเชื่อในข้อห้ามผิวปากเวลากลางคืนต่างกัน
- ๓.๙ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน มีความเชื่อในข้อห้ามผ่าหินและเขื่อน เวลากลางคืนและเวลาเช้าต่างกัน
- ๓.๑๐ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน มีความเชื่อในข้อห้ามเฝียวเวลาเย็นต่างกัน
- ๓.๑๑ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อกัน มีความเชื่อในข้อห้าม

ล้างชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นต่างกัน

๓.๑๒ หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกัน มีความเชื่อในข้อห้ามโยน
เสื้อผ้าเวลากลางคืนต่างกัน

ผลการศึกษาจากรายได้ปรากฏว่า หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีแตกต่างกันจะมีการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเฒ่าสาว ธรรมเนียมประเพณีเป็ง ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ความเชื่อข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือเล็บเท้าเวลากลางคืน ความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะออกนอกบ้านในเวลาเย็น ความเชื่อในข้อห้ามฆ่าฟันหรือ เชือดคน เวลากลางคืนหรือเวลาเข้ามิด ความเชื่อในข้อห้ามนั่งข้าวเหนียวเวลาเย็น แตกต่างกัน แต่ไม่พบความแตกต่างกันในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเฒ่าบ้านแม่เต่า ความเชื่อในข้อห้ามหริ้หมกกลางคืน ความเชื่อในข้อห้ามผิวปากกลางคืน ความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้ากลางคืน ของ ๓ หมู่บ้านนี้เนื่องจากความแตกต่างของรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีเลย

ผู้ศึกษามีความสงสัยถึงสมมติฐานข้อ ๔ ที่ว่า หมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันจะมีค่านิยมในเรื่องการให้การศึกษาแก่บุตรต่างกันหรือไม่ จึงนำเอาความแตกต่างของรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีแต่ละหมู่บ้านมาทำการศึกษาว่า การที่หมู่บ้านนี้จนกว่า หมู่บ้านแพะ หมู่บ้านปางม่วง มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีต่างกันนี้จะมีผลต่อค่านิยมในการส่งบุตรให้การศึกษาต่างกันหรือไม่ โดยใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพพอธิบาย พบว่านอกจากปัจจัยระดับรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีที่แตกต่างกันแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมาย เท่าที่นำมาแสดงในที่นี้ก็คือปัจจัยการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ๒๔๐๓ และปัจจัยระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่าปัจจัยรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีที่แตกต่างกันจะมีความสัมพันธ์ทำให้ค่านิยมในเรื่องการให้การศึกษาแก่บุตรหรือไม่ ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะมีการศึกษากันอีกต่อไป

เพื่อให้ผลการวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาต่อไปว่าหมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่างกัน มีพฤติกรรมการออกนอกหมู่บ้านต่างกันหรือไม่ ตามสมมติฐานข้อ ๕

ซึ่งผลปรากฏว่ารายได้ไม่มีผลต่อพฤติกรรมการออกนอกหมู่บ้านของทั้ง ๓ หมู่บ้านนี้เลย แต่มีปัจจัยที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ระดับลึกคือ ความสะดวกในการออกนอกหมู่บ้าน เช่น ใกล้เคียงถนน หรือมีสถานีรถไฟใกล้บ้าน จะมีอิทธิพลมากกว่า

จากการวิจัยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเชื่อมโยงนั้นพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงองค์มติ องค์พิธี องค์การ และองค์วัตถุนั้นก็คือปัจจัยเรื่องรายได้ เป็นปัจจัยเดียวที่มีความสัมพันธ์ ส่วนค่านิยมในการให้การศึกษาแก่บุตร การออกนอกหมู่บ้านนั้นไม่มีความสัมพันธ์แต่อย่างใด

ผลการวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสองรูปแบบคือ รูปแบบโดยตรงและรูปแบบเชื่อมโยง เนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า กล่าวได้ว่า ในแง่องค์พิธี ธรรมเนียมประเพณีแอ้วสาว ธรรมเนียมประเพณีเป็ง เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองรูปแบบ ส่วนธรรมเนียมประเพณีแอ้วบ้านแม่เค้านั้นมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบโดยตรงเท่านั้น สำหรับองค์มติความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามต่าง ๆ นั้นพบว่าความเชื่อในเรื่องผีปู่ย่า ความเชื่อในข้อห้ามตัดผม ตัดเล็บมือเล็บเท้าเวลากลางคืน ความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการกวาดขยะออกนอกบ้านเวลาเย็น ความเชื่อในข้อห้ามล้างถ้วยชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว และความเชื่อในข้อห้ามนั่งข้าวเหนียวเวลาเย็น ความเชื่อเหล่านี้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองรูปแบบ แต่ความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามในการฆ่าฟันและเชื่อฟังเวลาเข้ามิดและกลางคืนนั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในรูปแบบเชื่อมโยงเท่านั้น และความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการฉิวปาก เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบโดยตรงรูปแบบเดียวเช่นกัน นอกจากนั้นความเชื่อในข้อห้ามหริ้มและความเชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับการโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งสองรูปแบบ แสดงว่าการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ทั้งในรูปแบบโดยตรงและเชื่อมโยง

แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

เนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า

จากผลของการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่มีอาชีพที่ต้องการใช้พลังงานไฟฟ้าไปช่วยเพิ่มผลผลิต ชุมชนนั้นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปในทางที่ดีขึ้น ตัวอย่างเช่น หมู่บ้านนิงจ้าว เป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพรองในการทำหัตถกรรมเครื่องไม้ เมื่อใช้พลังงานไฟฟ้าแทนพลังงานคนทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดระบบการผลิตแบบโรงงาน จากเดิมซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน และขณะเดียวกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางวัฒนธรรม โดยที่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ในสังคมและวิถีการดำเนินชีวิต โดยการที่ได้นำเอาแรงงานเด็กและคนชรามาช่วยผลิตด้วย และทำให้ธรรมเนียมประเพณีเช่นการขนหินไปบ้านฝ่ายหญิงในธรรม ธรรมเนียมประเพณี "แอ้วบ้านแม่เต่า" รวมทั้งความเชื่ออื่น ๆ บางอย่างมีแนวโน้มค่อนข้างเป็นวิทยาศาสตร์ แต่ในขณะเดียวกันการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากหมู่บ้านแพะ พบว่าอาชีพรองของหมู่บ้านแพะไม่ต้องการใช้พลังงานไฟฟ้าเลย เนื่องจากมีอาชีพรองเป็นอาชีพรับจ้างประการเดียว แต่ผลทางองค์คมีมากกว่านั้น กล่าวคือประชาชนเกิดค่านิยมใหม่คือค่านิยมการมีอุปกรณ์ไฟฟ้าทันสมัย โก้หรูในสังคมระดับหมู่บ้าน ซึ่งมีผลทำให้ชาวบ้านต้องดำเนินชีวิตที่ต้องพึ่งอุปกรณ์ไฟฟ้า ทำให้ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้นจากเดิม และรายได้จากอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านก็ถูกดึงดูดเข้าสู่เมือง ผลที่ตามมาก็คือช่องว่างระหว่างเมืองและชนบทมีแนวโน้มขยายกว้างขึ้น

ข้อเสนอแนะ

๑. การไฟฟ้าชนบทควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ในเรื่องประโยชน์ของการพัฒนาทางด้านไฟฟ้า โดยชี้ให้ประชาชนตระหนักถึงประโยชน์ที่แท้จริง (manifest function) มากกว่าประโยชน์แอบแฝง (latent function) เกี่ยวกับความมีหน้ามีตา พร้อมทั้งวิธีการที่จะประหยัดพลังงานไฟฟ้า รวมทั้งการซื้ออุปกรณ์ที่เหมาะสมและจำเป็นในการ

ดำเนินชีวิตสำหรับแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ตู้เย็น พัดลม และอื่น ๆ ว่าควรจะมีหรือไม่

๒. ก่อนที่จะนำไฟฟ้าไปยังชนบทใด ควรทำการศึกษาค้นคว้าเสียก่อนว่าชนบทนั้นๆ มีความต้องการไฟฟ้าหรือไม่ และมีความพร้อมที่จะมีไฟฟ้าหรือยัง ยกตัวอย่างเช่นหมู่บ้านแพะสภาพการเงินของหมู่บ้านยังไม่พร้อมที่จะมีไฟฟ้า ดังนั้นกลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้านจึงได้นำเอาเงินของกลุ่มหนุ่มสาวไปใช้ในการก่อสร้างเสาไฟฟ้าและสายไฟฟ้า ทำให้เกิดการขัดแย้งภายในกลุ่มหนุ่มสาว เนื่องจากในกลุ่มหนุ่มสาวได้แบ่งออกเป็น ๒ พวก พวกแรกสนับสนุน พวกหลังไม่สนับสนุน ดังนั้นจึงเป็นการทำให้สูญพลังสำคัญในการรับใช้ชนบท

๓. การพัฒนาทางด้านไฟฟ้าควรเข้าไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาอาชีพหรือหลังการพัฒนาทางด้านอื่น ๆ ตัวอย่างเช่นหมู่บ้านแพะขาดน้ำในการทำการเกษตร ถึงแม้จะมีไฟฟ้าเข้าไปก็ไม่สามารถจะนำพลังงานไฟฟ้าไปใช้เป็นประโยชน์ได้ แต่ในขณะที่เดียวกันหมู่บ้านเป็นง้าวไม่มีปัญหาเรื่องน้ำ เมื่อมีการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าชาวบ้านเป็นง้าวจึงสามารถนำพลังงานไฟฟ้ามาใช้ในการทำเกษตรกรรมได้

๔. ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า การเข้าไปพัฒนาชนบทภาคเหนือ นั้น ควรมีการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มหนุ่มสาวของหมู่บ้าน เพื่อจะใช้พลังงานจากกลุ่มหนุ่มสาวในการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่รับใช้สังคมมากที่สุด

๕. หน่วยงานของรัฐบาลควรมีการประสานสัมพันธ์กันในการพัฒนาชนบท กล่าวคือควรเข้าไปพัฒนาพร้อม ๆ กันหลาย ๆ ด้าน เพื่อที่จะทำให้การพัฒนาได้ผลอย่างแท้จริง

๖. การเริ่มโครงการพัฒนาทางด้านใดก็ตามที่ ต้องการใช้พลังงานจากชาวบ้านในท้องถิ่น สมควรเริ่มในช่วงระยะเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างจากงานทางด้านเกษตรกรรม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

เนื่องจากเวลาและงบประมาณในการวิจัยครั้งนี้จำกัด ผู้วิจัยจึงอยากให้มีการศึกษาในโอกาสต่อไปดังนี้

๑. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบว่าการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าและการพัฒนาทางด้านอื่น ๆ เช่นชลประทาน การสร้างถนน และอื่น ๆ ปัจจัยใดที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชนบทมากกว่ากัน และควรจะมีการพัฒนาทางด้านใดให้กับชนบทก่อน

๒. จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าทั้งสองรูปแบบคือ รูปแบบโดยตรงและรูปแบบเชื่อมโยง จึงน่าจะมีการศึกษาต่อไปว่าในชุมชนชนบทอื่น ๆ ที่มีสภาพภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางด้านไฟฟ้าหรือไม่ และในรูปแบบใด

๓. ควรมีการศึกษาว่า ไฟฟ้ามีความสัมพันธ์ต่อสื่อต่าง ๆ (mass communication) หรือการพัฒนาขั้นรากฐานต่าง ๆ (infrastructure) ในชนบทหรือไม่ และความสัมพันธ์นั้นมีอิทธิพลต่อการพัฒนาชนบทมากน้อยเพียงใด.

เอกสารอ้างอิง

๑. การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค. ๒๕๒๑. การขยายระบบไฟฟ้าทั่วประเทศ. (โรเนียว)
๒. _____ . ๒๕๒๑. แผนเร่งรัดพัฒนาไฟฟ้าชนบททั่วประเทศ. (โรเนียว)
๓. การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท. ๒๕๑๔. ทำเนียบหมู่บ้าน
ประชากรชนบทของจังหวัดลำปาง. (โรเนียว)
๔. กองโครงการและวางแผน, การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค. ๒๕๒๑. โครงการพัฒนาไฟฟ้า
ตำบล ๒๕๒๑. (โรเนียว)
๕. คณะนิสิตปริญญาโทสาขาพัฒนาสังคม รุ่น ๑๐. ๒๕๒๒. รายงานการสัมมนาวิชาการ
พัฒนาสังคม เปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.
๖. โฆษิต ปิ่นเปี่ยมรัฐ. ๒๕๒๑. การวิเคราะห์เศรษฐกิจชนบทไทยและลำดับความสำคัญ
ชนบทไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
๗. ชาย โพธิธิตา. ๒๕๒๒. สังคมวิทยา-มานุษยวิทยาการแพทย์. เอกสารประกอบการ
บรรยาย, สถาบันประชากรศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล. (โรเนียว)
๘. ชูเพ็ญศรี องค์กรุทธา. ๒๕๑๔. ปัจจัยที่ทำให้เด็กวัยรุ่นไทยในชนบทเลือกทำงานหรือ
ศึกษาต่อหลังจากการศึกษาภาคบังคับ. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
๙. ชูลิทธิ์ ชูชาติ. ๒๕๒๓. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย
พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๗๕. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร.

๑๐. ชูลิทธิ์ ชูชาติ. ๒๕๒๓. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย
พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๓๕. อ่างอิง ประเสริฐ ณ นคร. ๒๕๒๑. มังกรายศาสตร์.
(ฉบับแปล). ภาควิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ
ประสานมิตร.
๑๑. ศิตยา สุวรรณชฎ. ๒๕๑๗. สังคมวิทยา. วิทยาศาสตร์สังคม. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์คุรุสภา.
๑๒. _____. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. ปัญหาและอนาคตสังคมไทย พิจารณาจากสังคมวิทยา.
สังคมและวัฒนธรรมไทย ข้อสังเกตในการเปลี่ยนแปลง. สำนักวิจัย, สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
๑๓. ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. ๒๕๒๑. ประมวลคำบรรยายสังคมวิทยาชนบทขั้นสูง. ภาควิชา
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
(โรเนียว)
๑๔. _____. ๒๕๒๒. สังคมวิทยาชนบทเบื้องต้น. คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์. (โรเนียว)
๑๕. ที่ว่าการจังหวัดลำปาง. ๒๕๒๓. หัวข้อรายงานข้อราชการจังหวัดลำปาง. ลำปาง.
(โรเนียว)
๑๖. ที่ว่าการอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. ๒๕๒๓. หัวข้อรายงานข้อราชการอำเภอ
ห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. (โรเนียว)
๑๗. ทองโรจน์ อ่อนจันทร์. ๒๕๑๔. เศรษฐศาสตร์เกษตรกับการพัฒนาสังคมชนบทไทย.

รายงานสัมมนาเรื่องสถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาการนำสังคมศาสตร์มาใช้ในการพัฒนาสังคมชนบทไทย. คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
(โรเนียว)

๑๘. ประเสริฐ แยมกลิ่นหุ้ง. ๒๕๒๐. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่. ใน สุนทรย์ ศิลพิพัฒน์. ๒๕๒๐. ประวัติแนวความคิดทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
๑๙. แปลก สนธิรักษ์. ๒๕๑๔. พิธีกรรมและประเพณี. อนุสรณ์แพทย์หญิงสำเนียง เศรษฐจันทร์. กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์.
๒๐. ผจงจิตต์ อธิวัฒน์. ๒๕๒๐. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
๒๑. ม่องพรรณ มณีรัตน์. ๒๕๒๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
๒๒. หัตยา สายหู. ๒๕๑๔. การนำสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย. รายงานการสัมมนาเรื่องสถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาการนำสังคมมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย. คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
๒๓. มณี พยอมยงค์. ๒๕๑๖. ประวัติและวรรณคดีลานนา. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.
๒๔. มุลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. ๒๕๒๓.
๒๕. ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๐๖. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

๒๖. เลิศ บรรเลงเสนาะ. ๒๕๑๗. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจในหมู่บ้านอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางการคมนาคม ศึกษาเฉพาะกรณีความเปลี่ยนแปลงของบ้านหว้า ตำบลหนองหว้า อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ สืบเนื่องมาจากการสร้างทางสายกระสัง-ลำชี. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
๒๗. วัฒนะ วัฒนาพันธ์ และคณะ. ๒๕๒๑. งานวิจัยศิลปพื้นบ้านลานนา. เชียงใหม่: ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
๒๘. สิงขะ วรรมลย์. ๒๕๒๑. ประเพณีลานนาไทย. ลานนาไทยคดี. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
๒๙. สงวน โชติสุขรัตน์. ๒๕๒๑. ประเพณีไทยภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
๓๐. สวาท เสนาณรงค์. ๒๕๒๑. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
๓๑. สนิท ฌมิตรการ. ๒๕๒๒. คำบรรยายสำหรับนิสิตปริญญาโทพัฒนาสังคมเกษตรศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (โรเนียว)
๓๒. _____. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. พัฒนาการแนวคิดและทฤษฎีของมนุษยวิทยา. มนุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยา พัฒนาการแนวคิดและทฤษฎี. เอกสารทางวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ชุดพื้นฐานสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: เอราวัณการพิมพ์.
๓๓. _____. ๒๕๑๗. มานุษยวิทยา. วิทยาศาสตร์สังคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

๓๔. สนิท ฌัฏการ. ๒๕๒๑. ลักษณะพิเศษบางประการของวัฒนธรรมภาคเหนือ. สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย. เอกสารทางวิชาการของสมาคมสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
๓๕. สิทธิ บุตรอินทร์. ๒๕๒๓. โลกทัศน์ชาวไทยลานนา. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
๓๖. สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. ๒๕๒๓. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (โรเนียว)
๓๗. _____. ๒๕๒๑. สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (โรเนียว)
๓๘. อนุমানราชธน, พระยา. ๒๕๑๓. เรื่องวัฒนธรรม. กองวัฒนธรรม, สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
๓๙. อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ๒๕๒๐. การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามต้นฉบับโบราณภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
๔๐. อาคม ทัฬหะ. ๒๕๑๐. คดีเจ็ดประการของกู่แดง. แปลจาก Kingshill, Konrad. 1967. The Seven Themes of Ku Daeng ใน Tribesman and Research Center, Chiangmai, Thailand.
๔๑. อานนท์ อากาศิรมย์. ๒๕๑๔. สังคมวัฒนธรรมและประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพรวพิทยา.

๔๒. อุทัย ธรรมขจร. ๒๕๒๐. การพัฒนาเศรษฐกิจ. เอกสารนิเทศการศึกษาระดับที่ ๑๕๕, กรมการฝึกหัดครู. (โรเนียว)
๔๓. Allen, Francis. 1971. Socio-Cultural Dynamics. New York: The Macmillan Company.
๔๔. Barnett, Homer C. 1951. Innovation the Basis of Cultural Change. New York: McGraw-Hill Book Company.
๔๕. Bahannan, Paul. 1957. Social Anthropology. New York: Holt, Rinehart & Winston.
๔๖. Beals, Alan R.; George; and Louise Spindler. 1976. Cultural in Process. New York: Holt, Rinehart & Winston.
๔๗. Chulakesa, Churee. 197 . Population Mobility by Rural Electrification in the Khon Kaen Area of Northeast Thailand. Bangkok Seaprab Press.
๔๘. Herrin, Alejan Dro N. 1979. Rural Electrification and Fertility Change in the Southern Philippines. Population Development Review. Manila: The Population Council.
๔๙. Horton, Paul B. and Chester L. Hunt. 1976. Sociology. Tokyo: McGraw-Hill Book Kogakusha Ltd.
๕๐. Guildford, J. P. 1965. Fundamental Statistics in Psychology and Education. 3rd ed. Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha

Book Company.

๔๑. Moore, Wilbert E. 1965. Social Change. New Delhi: Prentice-Hall of India, Ltd.
๔๒. Pelzer, Karl J. 1945. Pioneer Settlement in the Asiatic Tropics. New York: American Geographical Society.
๔๓. Rural Electrification of Thailand. 19 . Nation Wide Survey on Socio-Economic Impact of Rural Electrification.
(mimeo.)
๔๔. Svetsreni, Thavisak; Chai Pudhisita; and Bencha Yoddumner. 1980. Antropological Study of Migration in Central Thai Community. (mimeo.)

ภาคผนวก ก.

แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

และ

แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลแบบสำรวจชุมชน

ชื่อหมู่บ้าน หมู่ที่ ตำบล

อำเภอ จังหวัด

ชื่อและตำแหน่งของผู้ตอบ

ประชากรทั้งหมดของชุมชนปีนี้มีกี่คน คน

๑. การคมนาคมและการสื่อสาร

๑.๑	ระยะทางและเวลาในการเดินทางโดยเฉลี่ยสู่สถานที่ที่ไกลที่สุดแต่ละแห่ง	ระยะทางโดยประมาณ	เวลาเดินทางโดยเฉลี่ยของคนทั่ว ๆ ไป ไปยังสถานที่ดังกล่าวแต่ละแห่ง

เมืองที่มีประชากรประมาณ

๑๐,๐๐๐ คน

เมืองที่มีประชากรประมาณ

๑๐๐,๐๐๐ คน

ตลาดที่เอาของไปขายเสนอ

สถานีรถไฟ/รถเมล์/รถ
บรรทุกหรือสถานีขนส่งอื่น ๆ
ที่คนในชุมชนนี้ต้องใช้ในการ
เดินทาง พืชผล ขนส่งสินค้า
ออกไปยังท้องถิ่นอื่น

ถนนที่สามารถใช้ได้ตลอดปี

๑.๒ ชุมชนนี้ตั้งอยู่บนเส้นทางเหล่านี้
หรือไม่

กา เฉพาะช่อง ระยะทาง กม.
ที่เป็นเส้นทางที่ดีที่สุด (ของข้อ ง/จ เท่านั้น)
สุดของที่นี่

ก. ไม่อยู่บน เส้นทางถนนไหนเลย

ข. อยู่บน เส้นทางที่ยังไม่ได้
ปรับปรุง

ค. อยู่บน เส้นทางลูกรัง
(มาตรฐานต่ำ)

ง. อยู่บน เส้นทางลูกรัง
(มาตรฐานสูง)

จ. อยู่บน เส้นทางลาดยาง
(ผิวแข็ง)

๑.๓ การเดินทางไปยังตลาดที่อยู่
นอกหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ที่สุดนั้น
ไปได้โดยวิธีอะไรบ้าง

กา ตามวิธีที่
คนส่วนมากใช้

กา ประเภทที่คน
ในชุมชนนี้ใช้กันบ่อยและ
เป็นส่วนใหญ่

ก. เดิน

ข. ยี่ล้อต่าง ๆ หรือ
พาหนะที่ใช้สัตว์เทียม

ถ้าสถานที่นั้นอยู่ในหมู่บ้านให้บันทึกลงไปว่า "อยู่ในหมู่บ้าน"

ค. รถจักรยาน

ง. พาหนะที่ใช้เครื่องยนต์

จ. เรือแจว

- ๑.๔ **ชุมชนที่มีการติดต่อและ** **ถ้าไม่มีการบริการตามที่บ่งอยู่นี้**
สื่อสารดังต่อไปนี้หรือไม่ **มีในชุมชน** **ระยะทาง กม.** **เวลาเดินทาง**
มี ไม่มี **ไปยังชุมชนที่มีการ** **โดยประมาณไป**
บริการนั้น ๆ **ยังมีบริการนั้น**

โทรศัพท์

โทรเลข

ไปรษณีย์

การรับ/ส่ง จม.

หนังสือพิมพ์

ภาพยนตร์ (อาทิตย์
ละ ๑ ครั้ง)

ร้านกาแฟ/ข้าวแกง

- ๑.๕ **การมีเครื่องรับวิทยุ (ถ้าไม่มีตัวเลขสถิติบันทึกไว้ให้ประมาณ)**

สัดส่วนโดยประมาณของครัวเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุไว้ฟัง พอประมาณได้ว่า

- () ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%)
 () น้อย (๑๐-๒๙%) () มาก (๓๐-๗๙%)
 () เกือบทุกครัวเรือน (๘๐%)

- ๑.๖ **ข้อมูลทางสถิติในเรื่องของการคมนาคมและการสื่อสาร (ถ้ามีตัวเลข)**

ก. จดหมายที่ส่งออก (ต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน) ฉบับ/๑,๐๐๐

ข. จดหมายที่รับ (ต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน) ฉบับ/๑,๐๐๐

ค. โทรศัพท์

ง. หนังสือพิมพ์รายวัน (คนอ่าน/รับ ต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน) คน/๑,๐๐๐

จ. % ของครัวเรือนที่มีเครื่องรับวิทยุ %

๒. สุขภาพอนามัย

ในชุมชนนี้มีบุคคลหรือสถานที่ตามรายการข้างล่างนี้อยู่หรือไม่ ถ้าไม่มีอย่าทราบบว่าบุคคลหรือสถานที่แต่ละที่ที่อยู่ไกลที่สุดจากชุมชนนี้มันอยู่ห่างจากที่กี่ กม. และจะต้องใช้เวลาเดินทางโดยเฉลี่ยประมาณกี่นาที/ชม. (บันทึกข้อมูลลงตามช่องข้างล่าง)

บุคคลหรือสถานที่	มีในชุมชนนี้หรือไม่		ถ้าไม่มีในชุมชนนี้ ระยะทางเป็น กม.	ที่ที่ไกลที่สุดอยู่ไกลเท่าใด ระยะเวลาเดินทางเฉลี่ย
	มี	ไม่มี		

แพทย์ปริญา

หมอแผนโบราณ

พยาบาล/ผดุงครรภ์

พนักงานอนามัย
(ระบุว่าหน้าที่อะไร)

โรงพยาบาล

ร้านหมอ/คลินิก

สถานีอนามัย/สถาน
บำบัด/ร้านขายยา

๒.๒ ในชุมชนนี้มีสิ่งเหล่านี้หรือไม่ที่เป็นสาธารณประโยชน์

มี ไม่มี

ท่อระบาย/ทางระบายน้ำเสีย

การเก็บขยะ

น้ำประปา

๒.๓ ที่ส่วนของประชากรในชุมชนนี้ที่มีน้ำประปามาถึง

- () ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%)
 () น้อย (๑๐-๒๕%) () มาก (๓๐-๗๕%)
 () เกือบทุกคน (๘๐-๑๐๐%)

๒.๔ เมื่อเด็ก ๆ ในชุมชนเกิดล้มป่วยลง ความคาดหวังที่เด็กนั้น ๆ จะได้รับการดูแลหรือรักษาจากแพทย์ภายในอาทิตย์แรกของการล้มป่วยนั้นมีประมาณเท่าใด

- () ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%)
 () น้อย (๑๐-๒๕%) () มาก (๓๐-๗๕%)
 () เกือบทุกคน (๘๐-๑๐๐%)

๓. การศึกษา

๓.๑ การศึกษาของคนในชุมชน (จากการรวมความสถิติตามชั้นที่จบ)

๓.๒ ระยะทางที่เด็กต้องไปโรงเรียนระดับประถมและระดับมัธยมไกลเท่าไรจากหมู่บ้าน และใช้เวลาในการเดินทางนานเท่าใด

ถ้าโรงเรียนอยู่ในหมู่บ้านให้เขียนลงไปว่าอยู่ในหมู่บ้าน ถ้าไม่อยู่ก็ถามต่อ

ก. โรงเรียนระดับประถมศึกษา

อยู่ห่าง
กี่ กม.

ใช้เวลานาน
นาที/ชม.

๑)

๒)

๓)

๔)

ข. โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

๑)

๒)

๓)

๔)

- ๓.๓ หาอัตราส่วนของ เด็กในวัยเรียนที่เรียนโรงเรียนระดับประถมต่อจำนวน เด็กในวัยเรียนทั้งหมด/และอัตราส่วนเช่นกัน สำหรับเด็กที่เรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา (ถ้าหาสถิติไม่ได้ ให้ใช้การคาดคะเน ๔.๓)

	จำนวนนักเรียน			สัดส่วนของเด็กวัยเรียนที่เข้าโรงเรียน		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
ประถม						
มัธยม						

- ๓.๔ ถ้าสถิติของคำถาม ๔.๒ ไม่มีปรากฏโดยทางการ ก็ให้ประมาณอย่างดีที่สุดว่าเด็กในวัยเรียนที่เรียนในโรงเรียน เป็นสัดส่วนอย่างไร (ใช้)

	อัตราร้อยละของเด็กวัยเรียนที่เข้าโรงเรียนโดยประมาณ				
	ไม่มีเลย	น้อยมาก ๑๐%	น้อย ๑๐-๒๔%	มาก ๓๐-๗๔%	แทบทุกคน ๘๐-๑๐๐%
ประถม	ชาย				
	หญิง				
	รวม				
มัธยม	ชาย				
	หญิง				
	รวม				

- ๓.๕ สถิติเกี่ยวกับการศึกษาจากแห่งราชการหรือหน่วยงานรับผิดชอบ (ถ้ามี)

๓.๕.๑ มัชฌิม (mean) ของระดับการศึกษาของผู้ที่อายุเกิน ๒๐ ปีแล้ว

ชาย _____ หญิง _____ รวม _____

อัตราร้อยละของผู้ใหญ่ที่มีคุณสมบัติตามที่ระบุไว้ข้างล่างนั้นเป็นอย่างไร แยกตามระดับ

การศึกษาและเพศ	ชาย	หญิง	รวม
	ชาย	หญิง	รวม

ผู้ที่อ่านออก เขียนได้

ผู้ที่เรียนจบประโยคประถมศึกษา

ผู้ที่เรียนจบประโยคมัธยมศึกษา

กระแสไฟฟ้า

(จากรายงานของราชการหรือนันทิกของการไฟฟ้าภูมิภาค) อยากทราบว่าคนในชุมชนนี้
ใช้ไฟฟ้ากี่โวลต์ต่อคนต่อปี _____

สัดส่วนของบ้านที่มีกระแสไฟฟ้าใช้ในชุมชนนี้ _____

(ถ้าไม่สามารถหาข้อมูลจากทางการได้หรือไม่มีข้อมูลประเภทนี้) ขอให้ประมาณอย่างดีที่สุดว่าสัดส่วนของบ้านที่มีกระแสไฟฟ้าใช้ในชุมชนนี้สักเท่าไร

() ไม่มีเลย	() น้อยมาก (น้อยกว่า ๑๐%)
() น้อย (๑๐-๒๕%)	() มาก (๓๐-๗๕%)
() แทบทุกบ้าน (๘๐-๑๐๐%)	

การเกษตรกรรม

ก. มูลค่าของผลิตผลทางการเกษตร (ในปีหนึ่งโดยเฉลี่ย)

มูลค่าผลิตผลทั้งหมดประมาณ

มูลค่าเฉลี่ยแต่ละพื้นที่ทำการเกษตรกรรม

มูลค่าต่อหัว

ข. ขนาดเฉลี่ยของพื้นที่ทำการเกษตร

มัชฌิม (mean)

มัธยฐาน (median)

ค. ทาประเภทของผลผลิตทางเกษตรกรรมและคำนวณร้อยละ (โดยประมาณ) ของ
ที่ดินที่ใช้เพาะปลูก/ทำการเกษตรแต่ละประเภทด้วย

๑)	,	%	๔)	,	%
๒)	,	%	๕)	,	%
๓)	,	%	๖)	,	%

ง. การชลประทานที่ใช้กันอยู่มีอะไรบ้าง

๑)

๒)

๓)

จ. จำนวนของผู้ชายที่อยู่ในวัยแรงงานทางเกษตรกรรม แบ่งประเภทได้อย่างไรบ้าง
และเป็นร้อยละของชายในวัยแรงงานทั้งหมดเท่าใด

จำนวน	ร้อยละของชาย ในวัยแรงงาน
-------	-----------------------------

จำนวนรวมของแรงงานชายในการเกษตร

เป็นเจ้าของ

เป็นผู้เช่าทำ

ทำการเกษตรบนที่ดินของครอบครัว

เป็นลูกจ้างรับจ้างทำนาให้ผู้อื่น

ฉ. สัดส่วนของไร่นา/นา ที่มีเครื่องทุ่นแรงจักรกลเป็นเท่าไร เมื่อเทียบกับไร่นา/นาของ
ทุกคนในชุมชน

ข. สัดส่วนของไร่/นาที่เคยทดลองปลูกพืชผลใหม่หรือของใหม่ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา
เป็นเท่าไรเมื่อเทียบกับไร่/นาของทุก ๆ คนในชุมชน

ข้อมูลที่ต้องการต่อไปนี้มีถ้าไม่มีตัวเลขบันทึกไว้ที่ไหนเลยหรือค้นหาไม่ได้ ให้ใช้การประมาณ
อยากทราบว่าสัดส่วนของสิ่งต่อไปนี้จะประมาณได้ว่าเป็นสัดส่วนเท่าใด

๔.๒ สัดส่วนของไร่/นาในชุมชนที่มีเครื่องจักรกลหุนแรงทางเกษตรกรรม

() ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%) () น้อย (๑๐-๒๕%)
() มาก (๓๐-๗๕%) () แทบทุกแห่ง (๘๐-๑๐๐%)

๔.๓ สัดส่วนของไร่/นาในชุมชนที่ซื้อปุ๋ยเคมีมาใช้เอง

() ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%) () น้อย (๑๐-๒๕%)
() มาก (๓๐-๗๕%) () แทบทุกแห่ง (๘๐-๑๐๐%)

๔.๔ สัดส่วนของไร่/นาในชุมชนที่ได้เคยพยายามทดลองใช้พันธุ์เมล็ดใหม่ ๆ หรือพืชผลใหม่ ๆ
ภายในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา

() ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%) () น้อย (๑๐-๒๕%)
() มาก (๓๐-๗๕%) () แทบทุกแห่ง (๘๐-๑๐๐%)

๔.๕ ๑) ในชุมชนที่มีเจ้าหน้าที่ประสานงาน/ตัวแทน/หรือพนักงานด้านพัฒนาที่ให้การแนะนำ
หรือบริการต่าง ๆ ด้านเกษตรกรรมแก่เกษตรกรในชุมชนนี้มากน้อยอย่างไร

ไม่เคยมีมาเลย

นาน ๆ ครั้ง

มาเยี่ยมดูเสมอ

มีสถานที่ทำการอยู่ในชุมชนนี้

เนื่องจากเจ้าหน้าที่ด้านนี้มีมากในประเทศไทย ฉะนั้นในกรณีที่มีหลายคนหลายฝ่าย ให้ระบุเลยว่าเจ้าหน้าที่จากส่วนไหน ตามลักษณะการมาดูแลงานที่ชุมชนนี้

๔.๕ ๒) ถ้ามีการให้คำแนะนำ/การบริการดังกล่าว อยากทราบว่าสัดส่วนของเกษตรกรที่ไปใช้บริการขอพึ่งคำแนะนำนั้นมีประมาณเท่าไร

- () ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%) () น้อย (๑๐-๒๕%)
() มาก (๓๐-๗๕%) () แทบทุกคน (๘๐-๑๐๐%)

๔.๖ สัดส่วนของไร่/นาที่ใช้ประโยชน์จากน้ำจากแหล่งชลประทานสาธารณะ (ไม่นับผู้ที่ทำชลประทานด้วยทุนทรัพย์ตนเอง)

- () ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%) () น้อย (๑๐-๒๕%)
() มาก (๓๐-๗๕%) () แทบทุกแห่ง (๘๐-๑๐๐%)

๖. การพัฒนาที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตร

๖.๑ ในชุมชนนี้มีกิจการหรือโรงงานที่ใช้เครื่องจักรกลในการทำงานและอย่างน้อยมีลูกจ้าง ๑๐ คนหรือไม่

มี (ระบุว่าเป็นอะไรบ้าง)

ไม่มี

๖.๒ ถ้าไม่มีกิจการหรือโรงงานดังกล่าวในชุมชนนี้ อยากทราบว่ากิจการที่อยู่ใกล้ที่สุดกับชุมชนนี้อยู่ห่างเท่าไร และต้องใช้เวลาเฉลี่ยเท่าไรในการเดินทาง

กิจการ/โรงงาน _____ อยู่ห่าง _____ กม.

ใช้เวลา _____ ชม _____ นาที

๖.๓ สัดส่วนของแรงงานชายของชุมชนนี้ทำงานอยู่ในกิจการหรือโรงงานนั้น ๆ มีเป็น
ประมาณเท่าไร

- () ไม่มีเลย () น้อยมาก (ต่ำกว่า ๑๐%) () น้อย (๑๐-๒๔%)
() มาก (๓๐-๗๔%) () เกือบทุกคน (๘๐-๑๐๐%)

๗. สถานที่/หน่วยงานของรัฐบาลที่มีไปถึง

กรอกลงในช่องข้างล่างว่าในชุมชนนี้มีหน่วยงานของรัฐบาล (ตามระบุ) ตั้งอยู่ในชุมชนนี้เลย
หรือไม่ ถ้าไม่มี อยากรบว่าสถานที่แต่ละชนิดนั้นที่อยู่ใกล้ที่สุดนั้นอยู่ห่างไปเป็นระยะทาง
เท่าไร และจะใช้เวลาเดินทางโดยเฉลี่ยประมาณเท่าไร

อยู่ในชุมชนหรือไม่

อยู่ ไม่อยู่

ถ้าไม่มีในชุมชนนี้

ระยะทางถึงแห่ง ใช้เวลาเดินทาง
ใกล้สุด (กม.) เฉลี่ยประมาณ

สำนักงานสรรพากร

ตำรวจ (สถานีตำรวจ)

สำนักงานที่ดิน

สำนักงานทะเบียน
การเกิด-ตาย

หัวอำเภอ

หัวจังหวัด

โครงการวิจัยการศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างการพัฒนาทางค้ำไฟฟ้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชนบทในจังหวัดลำปาง

ผู้ให้สัมภาษณ์ (นาย, นาง, นางสาว)

บ้านเลขที่ หมู่ที่ (บ้าน) ตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร
จังหวัดลำปาง

สัมภาษณ์วันที่ เดือน พ.ศ. ๒๕๒๓

ชื่อผู้สัมภาษณ์

บันทึกของผู้สัมภาษณ์

บันทึกผู้ตรวจแบบสอบถาม

ชื่อผู้ตรวจแบบสอบถาม

คำแนะนำสำหรับผู้สัมภาษณ์

๑. การถามคำถาม เกี่ยวกับครัวเรือนให้ถามจำนวนสมาชิกทุกคนในครัวเรือน พร้อมทั้งเรียงลำดับชื่อของสมาชิกในครัวเรือนด้วย
๒. ให้ระบุความสัมพันธ์กับหัวหน้าครอบครัวอย่างชัดเจนด้วย
๓. คำถามเกี่ยวกับการศึกษาให้ระบุให้ชัดเจนทุกคนในครัวเรือน.

คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป

ผู้สัมภาษณ์ ให้เขียนคำตอบของผู้ถูกสัมภาษณ์ลงในช่องว่างและเขียนเครื่องหมาย ในช่อง

// หน้าชื่อที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบ

๑. ท่านมาอยู่ในหมู่บ้านนี้มานานเท่าใด
๒. ครวเรือนของท่านตั้งอยู่ในหมู่บ้านนี้มานานเท่าใด
๓. เวลาว่างใน เวลากลางคืนก่อน เข้านอนท่านทำอะไร

๔. ในบ้านท่าน เต็มที่แล้วจ่ายค่าไฟฟ้าที่บาท

() ไม่เข้าข่ายที่จะตอบ () เข้าข่ายที่จะตอบ บาท

ผู้สัมภาษณ์ ให้ระบุตัวว่าอุปกรณ์ไฟฟ้านั้นใช้ทำอะไร ทั้งข้อ ๔ และข้อ ๖

๕. ในบ้านของท่านมีอุปกรณ์ไฟฟ้าที่ช่วยท่านในการประกอบอาชีพหลัก (งานที่ทำรายได้ให้ส่วนใหญ่) และอาชีพรอง (งานที่ทำรายได้บางส่วนในยามว่าง) อะไรบ้าง

() ไม่เข้าข่ายที่จะตอบ

() เข้าข่ายที่จะตอบ ๑)

๒)

๓)

๔)

๕)

๖. ในบ้านท่านมีอุปกรณ์ไฟฟ้าที่จะอำนวยความสะดวกสบายอะไรบ้าง

() ไม่เข้าข่ายที่จะตอบ

- () เข้าข่ายที่จะตอบ
- ๑)
 - ๒)
 - ๓)
 - ๔)
 - ๕)

๗. ในบ้านของท่านมีเครื่องเล่นเครื่องใช้ในยามว่างอะไรบ้าง โปรดระบุให้ละเอียด

ผู้สัมภาษณ์ โปรดระบุให้ชัดเจนว่าผู้ถูกสัมภาษณ์มีอะไร มีวิธีใช้อย่างไร และใช้เมื่อใด และส่วนมากใครเป็นผู้ใช้

- ๑)
- ๒)
- ๓)
- ๔)
- ๕)

๘. ในบ้านของท่านมียานพาหนะชนิดใดบ้าง โปรดระบุให้ละเอียด

- ๑)
- ๒)
- ๓)
- ๔)
- ๕) ไม่มีเลย

๙. ท่านมีวิทยุหรือไม่ () มี () ไม่มี

๑๐. ท่านชอบฟังรายการวิทยุอะไร โปรดเรียงรายการตามลำดับที่ชอบ

- ๑)
- ๒)
- ๓)
- ๔)
- ๕) ไม่ชอบฟัง/ไม่ได้สนใจ

จำ/ไม่สนใจ ไม่ชอบอะไรเป็นพิเศษ

๑๒. ท่านมีโทรทัศน์หรือไม่ () มี () ไม่มี
() ไม่เข้าข่ายที่จะตอบเพราะเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า
๑๓. ท่านดูโทรทัศน์ทุกวันหรือไม่
๑๔. ท่านชอบดูรายการโทรทัศน์อะไรมากที่สุด เรียงตามลำดับที่ชอบ
- ๑) ๒)
๓) ๔)
๕) ๖) ไม่สนใจอะไรเป็นพิเศษ
(ข้ามไปตามข้อ ๑๖)
๑๕. รายการโฆษณาโทรทัศน์อะไรที่ท่านชอบมากที่สุด เรียงตามลำดับที่ท่านชอบ
- ๑) ๒)
๓) ๔)
๕) ๖) ไม่สนใจอะไรเป็นพิเศษ
๑๖. ท่านคิดว่าคนหันมัยควรมีลักษณะอย่างไร
- สถานที่อยู่ (บ้าน)
การแต่งกาย
การศึกษา
อาหารที่รับประทาน
การเดินทาง (ไปโดยวิธีใด)
เครื่องใช้ต่าง ๆ ในบ้าน
อื่น ๆ
๑๗. อาหารที่ท่านบริโภคทุกวันนี้ส่วนใหญ่ได้มาจากไหน

๑๘. อาหารประเภทใดบ้างที่ท่านมาได้เอง
๑๙. ครั้งสุดท้ายที่ซื้อเสื้อผ้าใหม่ซื้อมาเมื่อใด
๒๐. เสื้อผ้าที่ซื้อนั้น เป็นของใครในครอบครัว
๒๑. เครื่องใช้ชิ้นล่าสุดที่ซื้อเข้ามาในบ้านคืออะไร
๒๒. ซื้อมาเมื่อไร
๒๓. ถ้าท่านได้เงิน ๑,๕๐๐ บาทจากการถูกลอตเตอรี่ ท่านจะใช้เงินจำนวนนี้ทำอะไร

ผู้สัมภาษณ์ คำถามต่อไปนี้เป็นคำถามเกี่ยวกับอาชีพ โปรตระบุงานของผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ชัดเจน เช่น เป็นข้าราชการก็ให้ระบุตำแหน่ง หรือถ้าท่านาก็ให้ระบุว่านามของใคร ทำที่ไร รับจ้างทำหรือไม่

๒๔. อาชีพหลัก (งานที่ทำรายได้ส่วนใหญ่) ของท่าน เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วคืออะไร โปรดระบุประเภทของงานให้ชัดเจน
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๒๕. อาชีพรองหรืออาชีพ เสริม (งานที่ทำรายได้บางส่วนให้แก่ท่านในยามว่าง) เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วคืออะไร โปรดระบุให้ชัดเจน
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย

๒๖. อาชีพหลัก (งานที่ทำรายได้ส่วนใหญ่) ของท่านเมื่อ ๕ ปีที่แล้วคืออะไร
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๒๗. อาชีพรอง (งานที่ทำรายได้บางส่วนให้แก่ท่าน) เมื่อ ๕ ปีที่แล้วคืออะไร โปรดระบุประเภทของงานให้ละเอียด
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๒๘. อาชีพหลัก (งานที่ทำรายได้ส่วนใหญ่) ของท่านในปัจจุบันคืออะไร โปรดระบุประเภทของงานให้ละเอียด
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๒๙. อาชีพรอง (งานที่ทำรายได้บางส่วน) ของท่านในปัจจุบันคืออะไร โปรดระบุประเภทของงานให้ละเอียด
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๓๐. ปีก่อนมีไฟฟ้าเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน อาชีพหลักของท่านคืออะไร โปรดระบุให้ละเอียด
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๓๑. ปีก่อนมีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน อาชีพรองของท่านคืออะไร โปรดระบุประเภทของงานให้ละเอียด
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย

๓๒. เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้ว อาชีพหลัก (งานที่ทำรายได้ส่วนใหญ่) ของคุณสมรสของท่านคืออะไร
โปรดระบุประเภทของงานให้ชัดเจน
() ไม่เข้าข่ายเพราะ
() เข้าข่าย
๓๓. คุณสมรสของท่านมีอาชีพรอง (งานที่ทำรายได้บางส่วน) เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วคืออะไร
โปรดระบุประเภทของงานให้ชัดเจน
() ไม่เข้าข่ายเพราะ
() เข้าข่าย
๓๔. คุณสมรสของท่านมีอาชีพหลัก (งานที่ทำรายได้ส่วนใหญ่) อะไรเมื่อ ๕ ปีที่แล้ว โปรด
ระบุประเภทของงานให้ชัดเจน
() ไม่เข้าข่ายเพราะ
() เข้าข่าย
๓๕. คุณสมรสของท่านมีอาชีพรองอะไร (งานที่ทำรายได้บางส่วน) เมื่อ ๕ ปีที่แล้ว โปรด
ระบุประเภทของงานให้ชัดเจน
() ไม่เข้าข่ายเพราะ
() เข้าข่าย
๓๖. คุณสมรสของท่านมีอาชีพหลัก (งานที่ทำรายได้ส่วนใหญ่) อะไรในปัจจุบัน โปรดระบุ
ประเภทของงานให้ชัดเจน
() ไม่เข้าข่ายเพราะ
() เข้าข่าย

๓๗. คู่สมรสของท่านมีอาชีพครอง (งานที่ทำรายได้บางส่วน) อะไรในปัจจุบัน โปรดระบุประเภทของงานให้ชัดเจน
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๓๘. ปีก่อนที่จะมีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน คู่สมรสของท่านมีอาชีพหลักอะไร โปรดระบุให้ละเอียด
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๓๙. ปีหลังจากมีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน คู่สมรสของท่านมีอาชีพอะไรเป็นอาชีพครอง (งานที่ทำรายได้บางส่วน) โปรดระบุให้ละเอียด
- () ไม่เข้าข่ายเพราะ
- () เข้าข่าย
๔๐. ท่านคิดว่าความเป็นอยู่ของท่านก่อนมีไฟฟ้ากับหลังมีไฟฟ้า ระยะเวลาดีกว่ากันในแง่ดังต่อไปนี้
- ๔๐.๑ การกินอยู่
- ๔๐.๒ การมีของใช้
- ๔๐.๓ การมีเงินเก็บ
- ๔๐.๔ ไม่เข้าข่ายที่จะตอบเพราะ

คำถามเกี่ยวกับประเพณี

ประเพณีแห้วสาว ให้เขียนเครื่องหมาย ในช่องที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบและเขียนคำตอบของผู้ถูกสัมภาษณ์ลงในช่องว่าง

๑. ท่านเคยแห้วสาวหรือไม่ (ชาย)

() เคย

() ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๓)

ท่านเคยอยู่กับ่าวหรือไม่ (หญิง)

() เคย

() ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๓)

(ชาย) ท่านแห้วสาวอาทิตย์ละกี่วัน

วัน

(หญิง) ท่านเคยมีหนุ่มมาแห้วหาท่านอาทิตย์ละกี่วัน

วัน

๒. ท่านเคยยกโคมส่องหน้าผู้ที่ท่านนั่งคุยด้วยหรือไม่

() เคย

() ไม่เคย

๓. ท่านเคยทราบว่าตามธรรมเนียมแล้วสาวจะต้องยกกระจก หรี แบ็ง มาต้อนรับบ้างหรือไม่

() เคย () ไม่เคย (เหตุผล)

(ข้ามไปตามข้อ ๔)

(หญิง) ท่านเคยยกกระจก หรี แบ็ง มาต้อนรับบ้างหรือไม่

() เคย () ไม่เคย (เหตุผล)

(ชาย) ท่านเคยหริ้ม ส่องกระจก ทาแบ็งที่บ้านสาวหรือไม่

() เคย () ไม่เคย (เหตุผล)

๔. ท่านเคยทราบหรือไม่ว่าการเดินน้ำมันตะเกียงให้หมดเร็วหรือช้าเป็นการแสดงท่าทีของสาวแบบหนึ่งว่าชอบหรือไม่ชอบบ้างที่มาแห้ว

() เคย

๔. ท่านเคยทราบหรือไม่ว่าการเติมน้ำมันตะเกียงให้หมดเร็วหรือช้าเป็นการแสดงท่าทีของสาวแบบหนึ่งว่าชอบหรือไม่ชอบบ่าวที่มาแล้ว

() เคย

() ไม่เคย (เหตุผล)

(ข้ามไปถามข้อ ๕)

(ชาย) ท่านเคยประทับใจในตัวท่านเองว่าในขณะที่ท่านนั่งคุยกับสาวแต่ยังไม่ดีกันนัก แต่สาวบอกว่าน้ำมันตะเกียงหมด หรือไม่

() เคย

() ไม่เคย (เหตุผล)

(หญิง) ท่านเคยเติมน้ำมันตะเกียงน้อย ๆ เพราะไม่ชอบบ่าวที่มาคุยกับท่านหรือไม่

() เคย

() ไม่เคย (เหตุผล)

๕. (ชาย) ถ้ามีหนุ่มอื่น ๆ มาจีบแฟน (ตัวแม่) ของท่านจะยอมให้เขาจีบหรือไม่

(หญิง) ถ้าท่านมีแฟน (ตัวพ่อ) ของท่านแล้วท่านจะยอมนั่งคุยกับหนุ่มอื่น ๆ ที่มาจีบท่านหรือไม่

ยอม (เหตุผล)

ไม่ยอม (เหตุผล)

ไม่เข้าข่ายที่จะตอบเพราะ

๖. คู่สมรสของท่านคนนี้ได้แต่งงานกันก็เพราะประเพณีการแ้วสาวหรือไม่

ใช่

ไม่ใช่ (โดยวิธีใด)

ไม่เข้าข่ายเพราะ

ประเพณีแ้วบ้านแม่เต่า

๑. ประเพณีแ้วบ้านแม่เต่าคืออะไร

๒. ท่านเคยเห็นประเพณีแ้วบ้านแม่เต่าหรือไม่
 เคย ไม่เคย

๓. (ผู้แต่งงานแล้ว) ท่านทำ แ้วบ้านแม่เต่า หรือไม่
 (คนโสด) ท่านจะทำ แ้วบ้านแม่เต่า หรือไม่
 ทำ (เหตุผล)
 ไม่ทำ (เหตุผล)

๔. ท่านเคยทราบข้อปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีแ้วบ้านแม่เต่าใน เรื่องการขนหินไปบ้านผู้หญิงใน วันที่หนุ่มจะย้ายไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงหรือไม่
 ทราบ (เหตุผล)
 ไม่ทราบ (เหตุผล)

๕. (ผู้สมรสแล้ว) ท่านเคยขนหิน ๑ เกรียนไปบ้านสาวหรือไม่ในวันที่ท่านย้ายไปอยู่กับฝ่ายหญิง
 (คนโสด) ท่านจะขนหิน ๑ เกรียนไปบ้านสาวในวันที่ท่านจะย้ายไปอยู่กับฝ่ายหญิงหรือไม่
 ขน (เหตุผล)
 ไม่ขน (เหตุผล)
 ไม่เข้าข่ายที่จะตอบ เพราะ

ประเพณีเบ็ญ

ผู้สัมภาษณ์ ให้ขีดเครื่องหมาย หน้าคำตอบที่ถูกสัมภาษณ์บอกว่ารู้จัก และขีดเครื่องหมาย
หน้าคำตอบที่ถูกสัมภาษณ์บอกว่าเคยเห็น

☐ (/) โคมค้ำง	☐ (/) โคมแขวน	☐ (/) โคมลม
☐ (/) โคมไฟ	☐ (/) เทียนสะเดาะเคราะห์	☐ (/) สีสาย
☐ (/) ประทีป	☐ (/) ประทัด	☐ (/) บ้องไฟ
☐ (/) ดอกไม้ไฟ		

๒. ท่านเคยทราบประเพณีการแห่โคมค้ำง โคมแขวน โคมลม โคมไฟ หรือไม่

- () เคย () ไม่เคย (ข้ามไปถามข้อ ๗)

๓. ประเพณีการแห่โคมค้ำง โคมแขวน โคมลม โคมไฟ ทำอย่างไร

๔. ท่านเคยเห็นประเพณีการแห่โคมค้ำง โคมแขวน โคมลม โคมไฟ หรือไม่

- () เคย () ไม่เคย

๕. ท่านเคยร่วมกระบวนแห่โคมค้ำง โคมแขวน โคมลม โคมไฟ หรือไม่

- () เคย () ไม่เคย

๕.๑ ท่านเคยเห็นการปล่อยโคมลม โคมไฟ หรือไม่

- () เคย () ไม่เคย

๕.๒ ท่านเคยเล่นประทัดและดอกไม้ไฟหรือไม่

- () เคย () ไม่เคย

๖. ท่านเคยทราบประเพณีการจุดเทียนสะเดาะเคราะห์ในวันยี่เป็งหรือไม่
 เคย ไม่เคย

๗. การจุดเทียนสะเดาะเคราะห์ทำอย่างไร

๘. ท่านเคยเห็นการจุดเทียนสะเดาะเคราะห์หรือไม่

เคย ไม่เคย

๙. ท่านเคยจุดเทียนสะเดาะเคราะห์หรือไม่

เคย (ท่านจุดให้ใครบ้าง)

ไม่เคย (เหตุผล)

๑๐. ท่านเคยทราบประเพณีการจุดเทียนไขและประทีปตามรั้วบ้านหรือไม่

เคย ไม่ทราบ (เหตุผล)

๑๑. ท่านเคยเห็นประเพณีการจุดเทียนไขและประทีปตามรั้วบ้านหรือไม่

เคย ไม่เคย (เหตุผล)

๑๒. ท่านเคยจุดเทียนไขและประทีปตามรั้วบ้านหรือไม่

เคย (ท่านจุดทำไม)

ไม่เคย (เหตุผล)

๑๓. ท่านเคยทราบประเพณีการสะเคาะ เคราะห้ให้แก่สัตว์เลี้ยงในวันยี่เป็งหรือไม่
 ทราบ สัตว์เลี้ยงอะไรบ้างที่มีการจุดเทียนสะเคาะ เคราะห้ในวันยี่เป็ง
๑)	๒)	๓)
๔)	๕)	๖)
- ไม่ทราบ
๑๔. ท่านเคยเห็นประเพณีการจุดเทียนสะเคาะ เคราะห้ให้แก่สัตว์เลี้ยงหรือไม่
 เคย ไม่เคย
๑๕. ท่านเคยจุดเทียนสะเคาะ เคราะห้ให้แก่สัตว์เลี้ยงหรือไม่
 เคย (เหตุผลที่ท่านจุด)
 ไม่เคย (เหตุผลที่ท่านไม่จุด)

คำถามเกี่ยวกับความเชื่อ

ผู้สัมภาษณ์ ให้เติมคำตอบของผู้ถูกสัมภาษณ์ในช่องว่างและขีดเครื่องหมาย หน้าข้อที่ผู้ถูก
 สัมภาษณ์ตอบ

๑. ท่านเชื่อเรื่องผีป่วนหรือไม่
 เชื่อ ไม่เชื่อ
๒. ท่านช่วยเงินในพิธีเลี้ยงผีป่วนหรือไม่
 ช่วย (เหตุผล)
 ไม่ช่วย (เหตุผล)

๓. ท่านเคยไปร่วมพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าหรือไม่
 เคย (เหตุผล)
 ไม่เคย (เหตุผล)
๔. ในเดือนหนึ่งท่านไปวัดบ่อยเท่าใด
๕. ท่านไปทำอะไรที่วัด
๖. ปีที่แล้วเคยได้ไปรักษาหรือเอาใครที่บ้านไปรักษากับพระหรือหมอไสยศาสตร์หรือไม่
 เคย (ป่วยเป็นอะไร)
 ไม่เคย (เหตุผล)
๗. ท่านเคยทราบเรื่องข้อห้ามการตัดผม ตัดเส้นมือเส้นเท้าในเวลากลางคืนหรือไม่
 เคย ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๑๐)
๘. ทำไมจึงห้ามตัดผม ตัดเส้นมือเส้นเท้าในเวลากลางคืน
๙. ท่านเชื่อข้อห้ามการตัดผม ตัดเส้นมือเส้นเท้าในเวลากลางคืนหรือไม่
 เชื่อ ไม่เชื่อ
๑๐. ท่านเคยตัดผม ตัดเส้นมือเส้นเท้าในเวลากลางคืนหรือไม่
 เคย (เหตุผล)
 ไม่เคย (เหตุผล)
๑๑. ท่านเคยทราบข้อห้ามเย็นกวาดเข้า เข้ากวาดออก หรือไม่
 เคย ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๑๔)

๑๒. ทำไมจึงห้ามเย็นกวาดเข้า เข้ากวาดออก
๑๓. ท่านเชื่อข้อห้ามเย็นกวาดเข้า เข้ากวาดออก หรือไม่
 () เชื่อ () ไม่เชื่อ
๑๔. ท่านเคยกวาดผงหรือขยะในบ้านออกนอกเรือน เวลาเย็นหรือไม่
 () เคย (เหตุผล)
 () ไม่เคย (เหตุผล)
๑๕. ท่านเคยทราบเรื่องห้ามหริเมกกลางคืนหรือไม่
 () เคย () ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๑๘)
๑๖. ทำไมจึงห้ามหริเมกกลางคืน
๑๗. ท่านเชื่อในข้อห้ามหริเมกกลางคืนหรือไม่
 () เชื่อ () ไม่เชื่อ
๑๘. ท่านหริเมกกลางคืนหรือไม่
 () หริ (เหตุผล)
 () ไม่หริ (เหตุผล)
๑๙. ท่านเคยทราบข้อห้ามฉิวปาก เวลากลางคืนหรือไม่
 () เคย () ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๒๑)
๒๐. ทำไมจึงห้ามฉิวปาก เวลากลางคืน

๒๑. ท่านเชื่อข้อห้าม เรื่องฉิวปากกลางคืนหรือไม่
() เชื่อ () ไม่เชื่อ
๒๒. ท่านเคยฉิวปาก เวลากลางคืนหรือไม่
() เคย (เหตุผล)
() ไม่เคย (เหตุผล)
๒๓. ท่านเคยทราบข้อห้าม ผ่า เข็ม เวลากลางคืนและเข้มีดหรือไม่
() เคย () ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๒๖)
๒๔. ทำไมจึงห้าม ผ่า เข็ม เวลากลางคืนและ เข้มีด
๒๕. ท่านเชื่อข้อห้าม เรื่องผ่า เข็มนี้หรือไม่
() เชื่อ () ไม่เชื่อ
๒๖. ท่านผ่า เข็ม เวลากลางคืนและเข้มีดหรือไม่
() ผ่า (เหตุผล)
() ไม่ผ่า (เหตุผล)
๒๗. ท่านเคยทราบ เรื่องนั่งข้าวเหนียว เวลาเย็นหรือไม่
() เคย () ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๓๐)
๒๘. ทำไมจึงห้าม
๒๙. ท่านเชื่อข้อห้าม เรื่องการนั่งข้าวเหนียว เวลาเย็นหรือไม่
() เชื่อ () ไม่เชื่อ

๓๐. ท่านเคยนั่งข้าวเหนียวเวลาเย็นหรือไม่
() เคย (เหตุผล)
() ไม่เคย (เหตุผล)
๓๑. ท่านเคยทราบเรื่องการห้ามล้างถ้วยชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นหรือไม่
() เคย () ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๓๔)
๓๒. ทำไมจึงห้าม
๓๓. ท่านเชื่อข้อห้ามเรื่องการล้างถ้วยชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นหรือไม่
() เชื่อ () ไม่เชื่อ
๓๔. ท่านเคยล้างถ้วยชามหลังจากรับประทานอาหารเย็นหรือไม่
() เคย (เหตุผล)
() ไม่เคย (เหตุผล)
๓๕. ท่านเคยทราบข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนหรือไม่
() เคย () ไม่เคย (ข้ามไปตามข้อ ๓๘)
๓๖. ทำไมจึงห้าม
๓๗. ท่านเชื่อข้อห้ามโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนหรือไม่
() เชื่อ () ไม่เชื่อ
๓๘. ท่านเคยโยนเสื้อผ้าเวลากลางคืนหรือไม่
() เคย (เหตุผล)
() ไม่เคย (เหตุผล)

ภาคผนวก ข.

ตารางข้อมูลเพิ่มเติม

ตารางที่ ๓๒ ความแตกต่างของธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าเลย โดยผู้เทศเป็นตัวแปรร่วม กำหนดให้ ๔ คือการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อมาก กำหนดให้ ๓ คือการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อปานกลาง ๒ คือการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ น้อย และ ๑ คือการไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อเลย

ประเพณีและข้อห้าม		บึงจ้าว	แพะ	ปางม่วง
ประเพณีแห้วสาว	ชาย	๓.๒๐	๓.๗๖	๓.๘๐
	หญิง	๓.๑๔	๓.๕๕	๓.๗๐
	รวม	๓.๑๗	๓.๖๖	๓.๗๕
ประเพณีแห้วบ้านแม่เต่า	ชาย	๒.๘๘	๓.๗๐	๓.๑๐
	หญิง	๓.๐๖	๓.๔๕	๓.๓๐
	รวม	๒.๙๗	๓.๕๗	๓.๒๐
ประเพณียี่เป็ง	ชาย	๓.๑๐	๓.๗๕	๓.๘๐
	หญิง	๓.๑๐	๓.๘๒	๔.๐๐
	รวม	๓.๑๐	๓.๘๐	๓.๙๕
ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า	ชาย	๒.๖๘	๓.๓๘	๓.๐๐
	หญิง	๒.๘๘	๓.๖๑	๓.๑๐
	รวม	๒.๘๓	๓.๔๙	๓.๐๕

ตารางที่ ๓๒ (ต่อ)

ประเพณีและข้อห้าม		บึงจ้าว	แพะ	ปางม่วง
ความเชื่อในข้อห้ามหัดผสมกลางคืน หัดเลี้ยงมือเลี้ยงเท้ากลางคืน	ชาย	๒.๐๔	๒.๖๗	๓.๕๐
	หญิง	๒.๖๐	๒.๘๒	๓.๐๐
	รวม	๒.๓๔	๒.๗๔	๓.๒๕
ความเชื่อในข้อห้ามกวาดขยะ ออกจากบ้านเวลาเย็น	ชาย	๒.๐๖	๒.๗๔	๓.๒๐
	หญิง	๒.๖๒	๒.๗๔	๓.๐๐
	รวม	๒.๓๔	๒.๗๔	๓.๑๐
ความเชื่อในข้อห้ามหรีดผสมกลางคืน	ชาย	๑.๓๗	๑.๗๔	๑.๖๐
	หญิง	๒.๒๘	๒.๖๓	๒.๖๐
	รวม	๑.๘๒	๒.๒๑	๒.๑๐
ความเชื่อในข้อห้ามผิวปากเวลา กลางคืน	ชาย	๒.๑๗	๒.๕๕	๒.๖๐
	หญิง	๓.๐๖	๓.๓๒	๓.๖๐
	รวม	๒.๖๑	๒.๙๓	๓.๑๐
ความเชื่อในข้อห้ามผ่าดินเวลา กลางคืน	ชาย	๒.๕๑	๓.๕๘	๓.๒๐
	หญิง	๓.๑๔	๓.๗๓	๓.๘๐
	รวม	๒.๘๒	๓.๖๖	๓.๕๐
ความเชื่อในข้อห้ามนั่งข้าม เหนียว เวลากลางคืน	ชาย	๒.๐๔	๒.๕๒	๒.๕๐
	หญิง	๒.๗๒	๓.๒๔	๓.๐๐
	รวม	๒.๓๓	๒.๘๑	๒.๕๕
ความเชื่อในข้อห้ามล้างชาม เวลา เย็นหลังจากรับประทานอาหารเย็น เสร็จแล้ว	ชาย	๒.๘๔	๓.๐๒	๓.๑๐
	หญิง	๒.๗๐	๓.๒๓	๓.๒๐
	รวม	๒.๗๗	๓.๑๓	๓.๑๕

ตารางที่ ๓๒ (ต่อ)

ประเพณีและข้อห้าม		บึงฉว	แพะ	ปางม่วง
ความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้า	ชาย	๒.๗๘	๒.๗๖	๒.๕๐
เวลากลางวัน	หญิง	๒.๖๗	๓.๒๓	๓.๕๐
	รวม	๒.๗๒	๒.๙๙	๓.๒๐

ตารางที่ ๓๓ ความแตกต่างของธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อระหว่างหมู่บ้านที่มีไฟฟ้านาน ๒๐ ปี หมู่บ้านที่มีไฟฟ้า ๓ ปี และหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้า โดยมีอายุเป็นตัวแปรร่วม

ประเพณีและข้อห้าม		มีไฟฟ้า	แพะ	ปางม่วง
ประเพณีแอมั่วสาว	อายุน้อย (๑๕-๓๕ ปี)	๒.๕๐	๓.๓๒	๓.๕๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๘๔	๔.๐๐	๔.๐๐
	รวม	๓.๑๗	๓.๖๖	๓.๗๕
ประเพณีแอมั่วบ้านแม่เต่า	อายุน้อย (๑๕-๓๕ ปี)	๒.๑๕	๓.๑๗	๒.๖๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๗๔	๓.๘๗	๓.๘๐
	รวม	๒.๙๗	๓.๖๗	๓.๒๐
ประเพณีเย็บ	อายุน้อย (๑๕-๓๕ ปี)	๒.๕๕	๓.๖๕	๓.๐๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๗๖	๓.๘๗	๔.๐๐
	รวม	๓.๑๐	๓.๘๐	๓.๕๕
ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า	อายุน้อย (๑๕-๓๕ ปี)	๒.๐๕	๓.๕๕	๒.๖๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๖๒	๓.๕๕	๓.๕๐
	รวม	๒.๘๓	๓.๕๕	๓.๐๕
ความเชื่อในข้อห้ามตัดผม สด เส้นมือเส้นเท้า เวลากลางคืน	อายุน้อย (๑๕-๓๕ ปี)	๑.๕๕	๑.๘๒	๓.๒๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๑๕	๓.๖๗	๓.๓๓
	รวม	๒.๓๕	๒.๗๔	๓.๒๕
ความเชื่อในข้อห้ามในเรื่อง การกวาดบ้านตอนเย็น	อายุน้อย (๑๕-๓๕ ปี)	๑.๖๑	๒.๐๖	๒.๗๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๐๘	๒.๕๓	๓.๕๐
	รวม	๒.๓๕	๒.๗๔	๓.๑๐

ตารางที่ ๓๓ (ต่อ)

ประเพณีและข้อห้าม		บึงจ้าว	แพะ	ปางม่วง
ความเชื่อในข้อห้ามหรือผกกลางคืน	อายุน้อย (๑๔-๓๔ ปี)	๑.๓๔	๑.๔๔	๑.๖๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๒.๓๑	๒.๕๗	๒.๖๐
	รวม	๑.๘๒	๒.๒๑	๒.๑๐
ความเชื่อในข้อห้ามผิวปากกลางคืน	อายุน้อย (๑๔-๓๔ ปี)	๑.๘๗	๒.๒๔	๓.๑๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๓๔	๓.๕๔	๓.๕๐
	รวม	๒.๖๑	๒.๕๓	๒.๘๐
ความเชื่อในข้อห้ามผ่าฟันและ เชือกฟันเวลากลางคืนและเข้ามีด	อายุน้อย (๑๔-๓๔ ปี)	๒.๐๖	๓.๓๔	๓.๕๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๕๔	๓.๕๗	๓.๖๐
	รวม	๒.๘๒	๓.๖๖	๓.๕๐
ความเชื่อในข้อห้ามฝังข้าวเหนียว เวลาเย็น	อายุน้อย (๑๔-๓๔ ปี)	๑.๗๖	๒.๗๓	๒.๓๑
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๒.๕๐	๓.๐๔	๒.๘๐
	รวม	๒.๓๓	๒.๘๑	๒.๕๕
ความเชื่อในข้อห้ามล้างถ้วยชาม ตอนเย็นหลังจากรับประทานอาหาร อาหารเย็นเสร็จแล้ว	อายุน้อย (๑๔-๓๔ ปี)	๑.๗๑	๒.๒๖	๒.๓๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๘๔	๔.๐๐	๔.๐๐
	รวม	๒.๗๗	๓.๑๓	๓.๑๕
ความเชื่อในข้อห้ามโยนเสื้อผ้า เวลากลางคืน	อายุน้อย (๑๔-๓๔ ปี)	๑.๕๔	๒.๐๘	๒.๘๐
	อายุมาก (๓๖-๗๐ ปี)	๓.๕๐	๓.๕๑	๓.๖๐
	รวม	๒.๗๒	๒.๕๔	๓.๒๐

ภาคผนวก ค.

ประเพณีที่ไม่ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงประเพณีการเกิด

"ชื่อ ชื่อ	ชื่อ ชื่อ	
ลิกจุงจา	อีหล่าจุงจ้อย	
ขึ้นคอยหน้อย	ขึ้นคอยหลวง	
เก็บฝักขี้ขวาง	ใส่ข่าดังลุ่ม	(การใช้ชีวิตและการทำมาหากิน)
เก็บฝักกุ่ม	ใส่ข่าดังบน	
ลูกแก้วสองตน	คนแต่คนหนึ่ง	
ตีตึง ตึง	หื้อ ย่าสาวฟิง	(การเลียนแบบชีวิตของพระ)
ควักขี้ตึง	หื้อ ย่าสาวจูบ	
แปงตูปหน้อย	หื้อ ย่าสาวนอน	
ชียองซอน	หื้อ ย่าสาวไหว	(เทียนขี้ผึ้งให้คนบูชาพระ)
ฮ้อยคอกไม้	หื้อ ย่าสาวเหน็บ	
จะ เข็บขบหู	ปูเหน็บข้าง	
จ้างไล่แดง	แมงแกงขบ เขี้ยว	(โรคภัยไข้เจ็บ เปียค เปียน)
เขี้ยวไล่พัน	ตกขุมแมงมัน	(พยายามเอาชีวิต)
ตีก้องโมง โมง"	(ฆ้องกลางที่ตีส่งคนตายตอนนำไปเผา)	

คำเห่กล่อมลูกของลานนาไทยจะมีคำเห่กล่อมด้วยถ้อยคำอย่างนี้ แต่จะเขียนบ้าง นิดหน่อยแล้วแต่ท้องถิ่นและบางท้องถิ่นอาจจะไม่ใช่คำเห่กล่อมนี้ก็ได้ ชาวตำบลห้างฉัตรได้ใช้ เพลงนี้เห่กล่อมเมื่อเอาเด็กนอนเปล ความหมายของบทเห่กล่อมนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวของอาจารย์ มณี พยอมยงค์ เพราะหลังจากสอบถามแล้วจะได้ความหมายตามตัวอักษร แต่ความหมายลึกซึ้ง

ไม่มีใครตอบได้ และในบทกลอนที่คล้ายคลึงกัน อาจารย์สุรสิงห์ ส้ารวม ฉิมพะเนาว์ ได้ให้ความหมายไว้เช่นกันแต่คนละแนวกับอาจารย์มณี พยอมยงค์ ความหมายของคำเท่ล่อมนี้ก็คือ การสอนให้มองโลกว่าคนเราเมื่อเกิดมาแล้ว หลังจากใช้ชีวิตอย่างไขว่ไขว่ทั้งขึ้นเขาลงห้วยท่ามาหากินแล้วก็จะหันหน้าเข้าวัดกราบไหว้บูชาพระ ถึงกาลเวลาโรคร้ายไข้เจ็บทั้งหลายก็จะเบียดเบียน ซึ่งในที่สุดพระยายมก็จะมาเอาชีวิตไปลงหลุมของใครของมัน และจะเหลือแต่เสียงฆ้องกลองที่ไปส่งศพเท่านั้น แต่บทเท่ล่อมนี้อาจจะไม่มี ความหมายอะไรเลยก็ได้ หรือเพียงแต่เอาคำมาคล้องจองกันก็เป็นได้

เมื่อลูกจะเกิด ครอบครัวชาวตำบลทางฝั่งที่มีความยินดีที่จะได้มีลูก ทั้งสามภรรยาจะถือศีลตลอด ๔ เดือน เมื่อทราบว่าจะมีลูกสามมีหน้าที่ดักน้ำให้ภรรยาอาบตลอดเวลาที่ท้อง และต้องหาหินไว้สำหรับตอนคลอดและสำหรับภรรยาตม่น้ำอาบอีกด้วย และผู้ชายจะถูกห้ามดอกตะปูและก่อไฟเด็ดขาด เชื่อว่าจะทำให้คลอดยาก

ในวันที่คลอด ญาติพี่น้องและสามีจะมาให้กำลังใจในการคลอดตลอดเวลา เมื่อคลอดออกมา หมอตำแย (เรียกว่า "แม่จ้าง") จะเป็นผู้ตัดสายรก โดยเอา "ผิวไม้เหี้ย" (ไม้ไม่ชนิดหนึ่ง) มาตัดสายรก แล้วเอารกใส่เกลือ ชมันผง ห่อด้วยใบตองแล้วเอาไปฝังไว้ที่ใต้บันไดแล้วเอาหนามทุทรา (ชาวเหนือเรียก หนามมะดัน) มาสะไว้เพราะเกรงสัตว์อื่นเช่นสุนัขจะมาขุดคุ้ยเอาไป ส่วนมากเรือนชาวเหนือนั้นมักจะปลูกยกพื้นสูงขนาดท่วมศีรษะ หรือไม่ก็ขนาดแค่ไหล่ประมาณเมตรเศษ ๆ เมื่อเอารกฝังไว้ที่ใต้บันไดแล้วก็เอาใบหนาดและหนามทุทราสะไว้หรือเอาใบหนาดห้อยไว้ตามชายคาเรือนเพื่อให้ผีกลัวจะได้ไม่มารบกวน เพราะถือว่าแม่ลูกนั้นขวัญอ่อน ผีอาจมาหลอกหรือมารบกวนได้ง่าย ๆ เกี่ยวกับเรื่องรกนี้ การที่เอาไปฝังไว้ที่ใต้บันไดนี้ว่าเนื่องจากสมัยที่เชียงใหม่ตกอยู่ในอำนาจการปกครองของพม่ามาเป็นเวลานานร้อยปีเศษ พม่าเกรงว่าจะมีผู้มีบุญมาเกิดและกวีอิสรภาพ จึงให้ทำทางไสยศาสตร์ข่มไว้ เช่นให้เอารกของทารกฝังไว้ที่ใต้บันไดคนเหยียบขึ้นลงทำให้เสื่อมอำนาจวาสนา และให้ทำบ้านเป็นรูปโลงผี เป็นต้น (สงวน, ๒๔๑๒)

เรื่องรูก่อนมานั้นนิยมเอาไปฝังไว้ที่ใต้ต้นกระดังงา (เมืองเหนือเรียกว่า ดอกสะบันงา) ส่วนทารกนั้นเมื่อคลอดออกมาแล้วก็จัดการชำระร่างกายให้สะอาดแล้วเอาน้ำผึ้งผสมน้ำอุ่นให้ดูดเป็นอาหารแทนนมของแม่ และให้ชี่เทาหมดเร็ว ตัวทารกนั้นเอาวางบนเบาะแล้ววางบนกระดังงาใช้ผ้าหนา ๆ วงปิดจนรอบไม่ให้ถูกแดดลม ในระหว่างที่ทารกยังไม่คลอคมารดาไม่มีลม เบ่งให้เอาฝอยลมมากินจะมีลม เบ่ง และให้กินน้ำส้มมะขามผสมเกลือเล็กน้อยกินเลือดขึ้น เมื่อคลอดแล้วมารดาจะต้องอยู่ไฟเรียกว่า "อยู่เคียน" หากลูกเป็นผู้หญิงให้อยู่ ๓๐ วันกว่าเรียกว่า เผือกเผือฝ้าย คือลูกผู้หญิงต้องเรียนในทางนุ่งผ้าทอผ้า จึงเผือกเผือเอาเคล็ดไว้ ส่วนลูกผู้ชายให้อยู่เคียนเพียง ๒๘ วัน เป็นเคล็ดว่าหยุดคมหอกคมดาบ และมารดาต้อง "เข้าเส้า" คือรมยา เขาจะเอาส้มทุกชนิดเช่นส้มระนาว ส้มระกรูด และใบมะนาว ใบไพล (ปูเลย) ใส่หม้อต้มให้เดือด เอาใบตองปิดปากหม้อ เปิดช่องให้อ้อออกเล็กน้อย ต้มให้เดือดแล้วยกลงไปตั้งไว้ในหลุมที่ขุดเตรียมไว้ เอาไม้พาดปากหลุมให้นั่งได้ หรือเอาม้านั่งพอนั่งยอง ๆ ได้ แล้วเอาเสื่อกันเป็นวงกลม ข้างบนเอาผ้าหนาปิดไว้แล้วให้มารดาเปลือยกายเข้าไปนั่งรมไอน้ำยานั้นนานประมาณ ๑ ชั่วโมง เมื่อเหงื่อออกเอาผ้าเช็ดและหากน้ำยาเย็นไปไม่มีไอก็เอาก่อนหินหรือก้อนอิฐเผาไฟมาใส่ใหม่แล้วเข้ารมอีก ให้เหงื่อออกมาก ๆ ดี เมื่อรมครบสองครั้งแล้วก็เอาน้ำยาที่เหลือพอรุ่น ๆ นั้นไปอาบ การรมน้ำยานี้ต้องหลังจากคลอดแล้ว ๓ วันจึงจะรมยาและอาบน้ำได้ และก่อนเข้าเส้ามารดาจะต้องดื่มน้ำมะขามเปียกผสมน้ำร้อนใส่เกลืออย่างเข้มข้นเพื่อกันไม่ให้เลือดขึ้นและเป็นลม นอกจากนั้นเมื่อเด็กคลอดใหม่ ๆ หลังจากเอาเด็กลงกระดังแล้วก็มีการขานเด็ก โดยเอากระดังวางนอกชายคาบ้านแล้วกระแทกกระดังลงบนพื้นแรง ๆ ๓ ครั้ง แล้วว่าถ้าเป็นลูกผีก็ให้เอาไปภายใน ๓ วันนี้ ถ้าพัน ๓ วันนี้ห้ามเอาไป หรือพูดว่า "๓ วันลูกผี ๔ วันลูกคน"

การอยู่เคียน (อยู่ไฟ) นั้นจะต้องอยู่ในห้องและใส่เสื้อผ้าหนา ๆ มีผ้ารัดท้องและมีการเอาก่อนอิฐเผาไฟพร้อมกับยาสมุนไพรประคบตรงช่องท้อง เพื่อให้มดลูกเข้าอู่เร็ว ในด้านอาหารมักจะได้รับประทานแต่ "ข้าวเหนียวสีไฟกับเกลือ" ไม่กล้ารับประทานอาหารอื่น ๆ เพราะกลัวแสดงเรียกว่า "ผิดเคียน" เป็นเหตุให้เป็นโรคขาดอาหาร กลายเป็นเหน็บซาก็มี

ต่อมาคือยารักษาประทุษเนื้องอกหรือปลาที่มีเกล็ดใสเกล็ดแข็ง การเลี้ยงทารกก็เลี้ยงด้วยนมมารดาจนอายุถึง ๓-๔ เดือนจึงให้กล้วยกับกล้วยน้ำว้า ในระยะของการอยู่เดือนนี้เป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องต้มน้ำใส่ใบเป่า (พลับพลึง) ยกมาให้ภรรยาอาบ รวมทั้งการทำอาหารยกอาหารมา เก็บกวาดสำหรับให้เรียบร้อยด้วย ในระยะเวลาที่อยู่เดือนภรรยาจะไม่ทำอะไรนอกจากเลี้ยงดูลูกและอยู่ไฟเท่านั้น (สงวน, ๒๕๑๒)

สำหรับสะคือเด็กที่หลุดออกมาจะเอาเก็บไว้ตากแห้ง จะได้ใช้ฝนให้น้องที่เกิดมาที่หลังรับประทุษเนื้องอกให้เกิดความสามัคคีกันในระหว่างพี่น้อง

การอยู่เดือน (อยู่ไฟ) เมื่อครบตามกำหนดดังกล่าวมารดาก็จะออกเดือน ซึ่งก็ไม่มิดีอะไร แต่ในเรื่องอาหารนั้นก็รับประทุษเนื้องอกอาหารอื่น ๆ ได้ การอยู่เดือนนี้กลางคืนจะเรียกว่า "อยู่กำ" และการอดอาหารไม่รับประทุษเนื้องอกอาหารอื่น ๆ ที่เกรงจะแสลงนั้นว่า "กำกั้น" ส่วนเด็กนั้นเมื่อเด็กมีอาการผิดปกติเช่น ชี้น้ำ ไม่นอนในเวลากลางคืน ร้องไห้บ่อย ๆ ก็ถือว่าพ่อเกิดแม่เกิดของเด็กที่อยู่เบื้องบนนั้นจะมาตามเอาเด็กนั้นคืนไป จึงต้องมีการทำพิธีทางไสยศาสตร์คือส่งเกิด ซึ่งจะมีอาจารย์ในหมู่บ้านนั้น ๆ เป็นผู้ทำพิธี โดยจะเสี้ยค่าชันตั้งหรือค่าบริการเพียงเล็กน้อยสัก ๓-๔ บาท และจะต้องตกแต่งเครื่องส่ง มีการทำสะดวง (กระถงทำด้วยกาบกล้วย) รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส) สิ่งของที่เอาใส่ในกระถงก็มีจำพวกบุหรี หมาก เมียง เทียน ผ้าขาว ผ้าแดง ฯลฯ แล้วอาจารย์ที่เป็นผู้ทำพิธีก็จะมากล่าวคำโองการ เชิญพ่อเกิดแม่เกิดมารับเอาสิ่งของนั้น ๆ ไป และมีการผูกมือเด็ก เท่านั้นเป็นเสร็จพิธี ส่วนกระถงนั้นให้ทำร้านสูงแค่คอไว้ที่ประตูบ้าน เด็กอายุไม่เกิน ๖ เดือนห้ามอุ้มเด็กคล่อมเอา อย่าอุ้มลูกยืนขาโห่ง (คือขาโงง) เด็กยังไม่ถึงวัยนั่งอย่าอุ้มนั่ง ให้นั่งคนเดียวก่อนแล้วจึงให้อุ้มนั่ง หากอุ้มนั่งก่อนกำหนดเมื่อแก่ไปหลังจะโงง เด็กโยงโยงจะตั้งไข้อย่าหัก หากหักเด็กจะอ่อนไป ๗ วันจึงจะเริ่มตั้งไขใหม่ หากเด็กเป็นไขตัวร้อนให้เอาเปลือกกอก รากคา ตาอ้อย ปลายขึ้นไม้กั้น ให้เอาดินที่ปลายขึ้นไม้กั้นนั้นเอาห่อผ้าขาวแช่น้ำ เอาข้าวสารใส่แล้วเอาให้เด็กกิน หากเด็กไขหนาวตัวเย็นให้เอาผ้าค้ำม่ออ้อมคือ เสื่อและกาง เกงที่คน เอาใส่ในวันนั้นไปผิงไฟให้อุ่นแล้ว

เอาหม้อให้จุกอุ่น เด็กที่ไม่กินข้าวหรือกินข้าวแล้วราก (อาเจียร) ให้เอาหญ้าห่มดิน (ใบชุมเห็ด) มาล้างให้สะอาดแล้วเอาฝังกับข้าว เมื่อข้าวสุกแล้วให้เอาหญ้าห่มดินนั้นออกมา ข้าวติดหญ้าเท่าใดให้เอาให้เด็กกินเท่านั้น จะทำให้อยากกินข้าวต่อไป (สงวน, ๒๔๑๒)

ประเพณีการเลี้ยงทารกนี้มีหนังสือโบราณจารึกไว้ถึงประเพณีการรักษาเลี้ยงดูทารกมาแต่โบราณดังนี้

เวลาทารกอยู่ในครรภ์ นิ่งเอาเข้าอันคางไว้ เอามือทั้งสองประกองแก้มไว้ เอาหน้าผากพิงกระดูกหลังของแม่ เมื่อถึงกำหนดคลอด ลมกรรมมีขวาตจะตีกลับให้เอาหัวลง นอนหงายออกมา ดังนั้นเวลาคลอดทารกจึงเอาหัวออกมาก่อน เอาเท้าไว้ข้างใน ทารกเวลาอยู่ในท้องมีขนาดเท่าต้นปุ่น (เต้าปุ่นที่ใช้กินกับหมาก) ครั้นคลอดออกมาผิวกิ่งโตเท่าเด็กน้อยธรรมดา หากอยู่ในครรภ์โตเท่าอยู่นอกท้อง ท้องแม่แตกตาย

หากทารกคลอดออกมา รกออกมาด้วย พ่อหรือแม่ไปฝังไว้ที่ป่า หากพ่อหรือแม่ขี้ขลาดจะถนัดซ้าย หากพ่อหรือแม่ขี้ขลาดจะถนัดขวา

เมื่อทารกคลอดออกมาแล้วห้ามชมว่าลูกงามหรือไม่งาม จะทำให้เลี้ยงไม่โต เด็กไม่เรียกว่าป่า ห้ามเอาชิ้นปลาป้อนเด็กจักเป็นต้อย (คือเป็นทราง) (สงวน, ๒๔๒๑)

จะเห็นว่าประเพณีการเกิดคล้ายคลึงกับทางภาคกลางมาก แต่ปัจจุบันนี้ประเพณีการเกิดลูกแบบเดิมลดลง คงเหลือแต่การอยู่เดือนเท่านั้น และการอดของแสลง ส่วนกรรมวิธีในการคลอดต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่จะคลอดกับผดุงครรภ์หรือโรงพยาบาลประจำอำเภอ และรับประทานยาที่แพทย์แผนปัจจุบันผสมกับการอยู่เดือน และอดของแสลงแบบเก่าอยู่ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะว่าอำเภอห้างฉัตรเป็นอำเภอที่ถูกทดลองในโครงการอนามัยแบบผสมผสาน

ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา

การเข่นผีฝ้าย

การสร้างเหมืองฝ้ายและระหัดรดน้ำเพื่อการชลประทานในภาคเหนือได้เกิดขึ้นไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ประมาณสมัยพระยาลาวจักรราช พ.ศ. ๑๘๑๑^๑ (ชูลิทธิ, ๒๔๒๓ อ้างจาก มังรายศาสตร์) ชาวเมืองเหนือมีความเชื่อว่าเหมืองฝ้ายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีผีฝ้ายประจำอยู่ที่ฝ้าย จึงต้องสร้างหอนูชาผีฝ้าย และใครทำลายมีความผิดต้องเสียค่าปรับหรือสร้างฝ้ายขึ้นแทน (ชูลิทธิ, ๒๔๒๓ อ้างจาก มังรายศาสตร์) ชาวตำบลห้างฉัตรก็เช่นกัน มีความเชื่อว่าผีฝ้ายประจำที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นทุกปีก่อนการทำนาชาวบ้านก็จะไปดอกกุศลองส่งน้ำ นำดอกไม้ธูปเทียนไปเข่นผีฝ้าย และความเชื่อในท้องถิ่นเชื่อและนับถือในเจ้าพ่อขุนताल^๒ ก็จะมีการเก็บเงินไปซื้อของถวายเจ้าพ่อขุนतालเพื่อขอน้ำฟ้าให้แก่เหมืองฝ้าย ผู้ไปทำพิธีได้แก่ล้ามเหมือง

การหว่านกล้า

หลังจากเข่นผีฝ้าย ดอกกุศลองแล้ว ฝนเริ่มตก ก็ถึงฤดูกาลที่จะหว่านกล้า ก่อนจะหว่านกล้าจะต้องมีพิธีเข่นผีเจ้าทุ่งเสียก่อนโดยการนำเอาหมาก ๑ คำ พลุ ๑ ใบ ไปวางไว้ที่

๑/ พระยาลาวจักรราช บรรพบุรุษของพ่อขุนเม็งราย สร้างเมืองเงินยาง ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

๒/ ทหารเอกของผู้ครองมณีนคร (เมืองตาล, เมืองรมย์) มีอาณาเขตอยู่บริเวณตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าพ่อแห่งตอยขุนताल เพราะความซื่อสัตย์และความเก่งกล้า และเชื่อกันมาจนถึงปัจจุบันว่าวิญญาณของท่านยังคงคอยปกป้องรักษาอำเภอห้างฉัตรอยู่ (พวงทอง, ๒๔๒๓).

นาทางด้านทิศเหนือ แล้วบอกกล่าวว่าจะมีคนเกิดตามวันที่จะไปไถนา เพื่อเอาฤกษ์เอาชัย (เอาทิศเอากอง) ที่ทำเช่นนี้เพราะมีความเชื่อว่าถ้าเอาคนเกิดไม่ตรงวันไปทำพิธีไถเอาฤกษ์ก่อนก็จะเกิดเหตุแตกต่างกัน ๑ เมื่อเวลาไถจริง ๆ เช่น ไถหัก ไม้ปักเท้า ฯลฯ คนที่ไถเอาฤกษ์จะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ และวันที่ไม่ควรไถคือวันอังคาร ถ้าไถวันพุธจะไม่มีลูกไม่มีผล ไถวันเสาร์จะได้ลูกได้ผล

เมื่อหว่านเอาฤกษ์เสร็จ ก็จะมีการหว่านจริง ๆ

พิธีเอื้องหมายนา^{๑/}

หลังจากหว่านกล้าเสร็จก็จะเอาดอกมาसानผูกติดกับดอกไม้สีแดง แล้วเอาไปวางไว้มุมทางเหนือเพื่อว่าจะได้มีผลผลิตที่ดี ข้าวที่หว่านจะได้ขึ้น

การรมนา

การเริ่มลงมือไถนาครั้งแรกจะไถได้เฉพาะวันเสาร์และวันพฤหัสบดี ถึงแม้ว่าฝนจะตกมาแล้วก็ตามก็ต้องรอนวันเสาร์หรือวันพฤหัสบดีจึงจะไถนาแล้วได้ผลดี และคนที่ไถแล้วได้ผลผลิตดีก็ได้แก่คนเกิดวันเสาร์ ไข่แม่

๑/ เอื้องหมายนา คือกล้วยไม้ชนิดหนึ่ง เป็นสีแดงออกในป่าละเมาะทั่วไป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สองประการคือ

- ก. เพื่อเอาเคล็ด ให้มีผลผลิตดี ข้าวขึ้นงาม
- ข. คนอื่น ๆ มาเห็นก็จะทราบว่ามันได้มีการหว่านกล้าไว้แล้วจะได้ไม่ลงไปเหยียบย่ำและระวังวัวควายไม่ให้ลงไปย่ำ.

ประเพณีสู้ขวัญควาย

หลังจากเสร็จจากการไถนาค่านาแล้วก็จะทำพิธีสู้ขวัญควายโดยคนแก่ หญิงก็ได้ ชายก็ได้ โดยการเอาค้ายสายลัญจณ์ผูกที่เขาควายเป็นสองข้างติดกับเสาคอกควายในบ้านแล้วให้ผู้ที่ใช้ควายมาขึ้นใกล้ ๆ ควายแล้วใช้น้ำขมิ้น ส้มป่อย วัลลภหวัคนและหัวควายไปพร้อมกันแล้วกล่าวว่า "แบ่งท้องแบ่งไส้กินเสียตั้งแต่วันนี้ ยามนี้ ขอย่าให้กินสิ้นเปลือง ขอให้ควายกินหญ้าเสีย ส่วนคนก็จะได้อานข้าวต่อไป" ที่กล่าวเช่นนี้เพราะเหตุว่าในระหว่างฤดูทํานาไถนาคนจะทานข้าวจุเพราะออกกำลังมาก จึงเชื่อกันว่าทานข้าวเผื่อควายด้วย ดังนั้นเมื่อเสร็จจากการไถนาแล้วจึงมีการแบ่งท้องกันดังกล่าว แต่จะมีพิธีแสดงความกตัญญูต่อควายอีกครั้งก็คือการจุดเทียนสะเดาะเคราะห์ให้ควายในวันยี่เป็ง

การเลี้ยงผีทุ่งนา

หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวเก็บข้าวใส่ยุ้งฉางเสร็จเรียบร้อยในวันเดียวกันนั้น จะมีพิธีเลี้ยงผีเจ้าทุ่งโดยการนำเอาธูป ๒ ดอก เทียน ดอกไม้สีขาว ๓ ดอก หมูหรือไก่ ข้าว ๑ ปั้นกล้วย ๑ ลูก เหล้า ๑ โห้ เอาไปวางไว้ตรงหัวนาซึ่งจะมีกระต๊อบเล็ก ๆ คล้ายศาลพระภูมิเจ้าที่ แล้วกล่าวว่า "ขณะนี้ข้าพเจ้าก็ได้ทํานาและผลผลิตก็ได้สมกับที่คาดไว้ และผลผลิตที่ได้นั้นก็เนื่องเพราะผีเจ้าทุ่งผู้เดียวที่ช่วยให้ได้ผลผลิต ในวันนี้ข้าพเจ้าก็มีความระลึกถึงบุญคุณผีเจ้าทุ่งจึงได้นำของมาถวาย แต่ถ้าเจ้าทุ่งกินแล้วข้าพเจ้าก็ขอของที่เหลือจากผินะ แล้วก็ตั้งของทิ้งไว้ ๑๐-๒๐ นาที พอเวลาล่วงไปเจ้าของก็จะไปขอของที่ถวายคืนมาเลี้ยงหมู่คณะ (บุญเต็ม ทนงปิงคำ ผู้ให้สัมภาษณ์)

ประเพณีเกี่ยวกับการทํานาทั้งหมดที่ได้เสนอมานี้ ปัจจุบันยังคงทำอยู่ทั้งสิ้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดเลย มีอยู่ประเพณีหนึ่งที่น่าจะเปลี่ยนแปลงคือประเพณีการเช่นผีฝ่าย เพราะเหตุว่าบางหมู่บ้านได้นำเครื่องปั้นน้ำไปใช้แล้ว ดังนั้นประเพณีนี้จะมีแนวโน้มลดลงในอนาคต

ประเพณีขอฝน

ถ้าฝนไม่ตกชวบน้ำท่าบลห่างฉัตรจะแก้ไข ๓ วิธีคือ เหา रुपเป็นช้างเผือกมาแห่ ตีฆ้องกลองไปตามถนน หรือบางทีก็เอาพระพุทธรูปองค์ศักดิ์สิทธิ์ชื่อว่าพระเจ้าทองทิพย์แห่ขอฝน แต่ถ้าทั้งสองประการไม่ได้ผลก็จะทำประการสุดท้ายซึ่งปกติจะไม่ทำเพราะถือว่าชดมาก กล่าวคือพวกหนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านจะต้องไปสำรวจว่าในหมู่บ้านตนมีใครเป็นแม่หม้าย (สามีตาย) บ้าง และบ้านของแม่หม้ายเหล่านั้นมีบ้านใดที่ขึ้นไต่บ้านไม่ตอกตะปูติดกับตัวบ้านบ้าง หมายความว่าขึ้นไต่บ้านขึ้นกับบ้านได้ เพื่อว่าเวลาไม่อยู่บ้านก็ไม่ต้องปิดประตูแต่เอาบันไดซ่อนไว้ เมื่อทราบที่บ้านใดมีคุณลักษณะดังต้องการก็จะนัดวันกันในตอนเย็น ๆ ของวันใดวันหนึ่งไปขโมยบันไดออกไปแห่รอบ ๆ หมู่บ้าน การไปเอาบันไดจะบอกกล่าวเจ้าของบ้านไม่ได้เป็นอันขาด แต่เมื่อขโมยไปแห่แล้วก็จะมีคนคอยบอกว่าบันไดถูกขโมยไป เพราะเกรงว่าจะเดินลงมาเพราะความเคยชิน เมื่อนำบันไดไปแห่แล้วก็จะนำกลับมาคืน เป็นอันว่าจบพิธีขอฝน อนึ่ง ในสมัยก่อนก็มีการขโมยสาครครกตำข้าวมาแห่เพื่อให้ฝนตกอีกด้วย

ประเพณีการตาย (ปอยผีตาย)

ปุดโต สีเว	มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว	หันคอ
ชน ป่าเท	ทรัพย์ผูกบาทาคลอ	คนวางไว้
ภரிய หตภ	ภரியยิงปางปอ	ผูกรัด มีอนา
	ใครพันบ่วงสามบ่วงได้	จึงพันสงสาร (ถึงฆะ, ๒๕๒๑)

เมื่อมีคนป่วยหนักขึ้นที่บ้านใดก็จะมี การไปเยี่ยมผู้ป่วยกันก่อนตามธรรมเนียม และในระหว่างที่ป่วยหนักนี้บรรดาเพื่อนบ้านใกล้ เคียงและญาติพี่น้องก็จะเฝ้ารักษาพยาบาลกันอย่างไม่ทอดทิ้ง ที่เป็นญาติใกล้ชิดหรือลูกเมียก็ต้องเฝ้ารักษาพยาบาลกันชนิดที่เรียกว่าคอยดูใจกันเลยทีเดียว หากผู้ใดไม่ไปเยี่ยมเยียนกันก็ถือกันว่า เป็นคนใจแคบ เวลาเจ็บป่วยไม่เห็นหน้าเป็นการที่น่าตำหนิมาก

ในระหว่างที่ผู้ป่วยกำลังป่วยหนักเข้าขั้นตริทูตหรือโคมา เห็นทีจะไม่รอดนี้เรียกกันว่า "ริบาก" เมื่อพวกญาติพี่น้องเห็นว่าคงไปไม่รอดแน่แล้วก็จะนิมนต์พระมาแสดงพระธรรม เทศนาให้คนป่วยฟังเรียกว่า "ฟังธรรมมหาริบาก" คล้ายกับเป็นการเดือนสติผู้ป่วยหนักให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ เป็นสละในบั้นปลายของชีวิต และพร้อมกันนั้นก็จะมีการไปขอขมาลาโทษต่อชนแก้วทั้งสามคือ พระรัตนตรัยที่วัดใกล้บ้าน โดยญาติพี่น้องจะเอาข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียนไปขอขมาต่อพระประธานในวิหาร วิธีการนี้กล่าวกันว่าจะช่วยให้ผู้ป่วยสิ้นใจหนีจากการทรมานของโรคร้ายได้เร็วขึ้น

ก่อนที่ผู้ป่วยจะสิ้นใจกำลังหายใจแผ่ว ๆ จะสิ้นลมอยู่นั้น บรรดาญาติพี่น้องลูกเมียก็จะเฝ้าดูใจและบอกหนทางให้ผู้ป่วยว่า อรหันต์ ๆ จนกระทั่งผู้ป่วยสิ้นใจ เมื่อดูแล้วผู้ป่วยจนถึงที่สุดแห่งชีวิตล้มตายไปตามกรรมแห่งตนแล้ว บรรดาญาติพี่น้องก็จะร้องให้อาลัยรักใคร่ในตัวผู้ตาย จะส่งเสียงร้องไห้อย่างโหยหวนและพร่ำรำพันถึงคุณงามความดีของผู้ตายกันระงม ซึ่งเสียงร้องไห้นี้จะดังไปถึงหูชาวบ้านใกล้เคียงคล้ายกับ เป็นสัญญาณให้ทราบว่ามีผู้ตายคนนั้น ได้ถึงกาลล่วงลับดับสูญไปแล้ว และเพื่อนบ้านต่างก็จะพากันมาเยี่ยมศพ ปล่อยประโลมให้ลูกเมียญาติพี่น้องของคนตายให้นึกถึงกฎธรรมดาของโลก เกิดแก่เจ็บตายเป็นของธรรมดา เมื่อเห็นว่าต้องคลายความโศกเศร้าแล้วก็เริ่มต้นจัดการเรื่องศพของผู้ตายตามประเพณี

การจัดงานศพขั้นแรกก็คือการอาบน้ำศพ ๆ นี้ไม่เหมือนกับทางใต้คือให้แขกหรือมารดาศพ ทางเหนืออาบน้ำศพกันจริง ๆ และถือเป็นเรื่องภายในวงญาติ เมื่อเห็นว่าผู้ตายตายแล้วก็จัดการต้มน้ำเย็นพออุ่น ๆ ใส่ขมิ้น ส้มป่อย แล้วก็เอาศพไปจัดการอาบน้ำให้หมดจดดี แล้วก็แต่งกายศพด้วยเสื้อผ้าชุดที่ดีมีอยู่ ผัดหน้าทาแป้งหรือผมให้เรียบร้อย แล้วเอาศพมานอนบนเสื่อ เอามือพนมที่อก มีกรวยดอกไม้รูปเทียน จะมีดอกไม้ ๓ ดอก ข้าวตอก ๓ เม็ด มีคติว่าผู้ตายจะได้เอาไปไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ แล้วก็มีการตราสังข์โดยการเอาด้ายพันเมืองสีขาว (ด้ายสายลัญจณ์) รองตรงหลังของผู้ตายก่อนเอาเสื่อพัน จึงเอาด้ายสายลัญจณ์มามัดคอ ข้อมือ ข้อมเท้า จะกล่าวคาถาซึ่งแปลได้ดังนี้

ปุดโต	คีเว	มิบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว	พันคอ
ธน	ปาเท	ทรัพย์สินผูกบาทาคลอ	หน่วงไว้
ภரிய	หตเถ	ภரியายังปางปอ	ผูกรัด มีอนา
		ใครพันสามบ่วงได้	จึงพัน สงสาร

แล้วเอาไม้ไผ่ ๓ อันมาทำเป็นแคร่เรียกว่า ห้างลอย ยกศพวางบนห้างลอยอีกทีหนึ่งแล้วเตรียมยกเข้าใส่ในโลง การทำห้างลอยนี้คงเพื่อความสะดวกในการยกศพมากกว่า เพราะก่อนจะเผาศพก็ต้องผ่าโลงเอาศพออกมาและเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพอีกครั้งหนึ่ง คงจะได้กล่าวต่อไป

การเอาศพเข้าใส่ในโลงนี้จะมีพวกช่าง (เรียกว่า สล่า) เป็นเจ้าหน้าที่โดยเฉพาะ และทางฝ่ายเจ้าภาพจะต้องมี "ขันตั้ง" หรือ "ขันครู" เป็นคำบูชาครู และมีเหล้าโรง ๑ ขวด เงิน ๓ หรือ ๖ บาทแล้วแต่เขาจะเรียก การเอาศพใส่ในโลงหรือผูกตราสังข์นี้คนธรรมดาไม่กล้าทำกันเพราะถือว่า "มักจะแพ้อู้อยู่" คือเป็นเสียดอกแก่ผู้ยังมีชีวิตอยู่

ส่วนศพของผู้ตายที่ตายในเวลากลางคืนไม่ทันจะจัดการศพได้ทันที เขาก็จะเอาศพนั้นไว้ตรงรอดชื่อให้ศีรษะตรงเสาคานบนตรงชื่อ ซึ่งเชือกจากเสาคานตะวั่นออกผูกกันไม้ที่มีค้ำตั้งติดกับชื่อโค่นของไม้อยู่ปลายเท้าศพ ใช้ผ้าห่มคลุมบนเชือกนี้เพื่อคลุมศพไว้ไม่ให้ดูจากตา จะจุดไฟไว้ทางเบื้องหัวศพเรียกว่า ไฟยาม มีคนเฝ้าคอยเป็นเพื่อนศพ

รุ่งเช้าก็จะเอาไม้ไผ่มาสานเป็นรูปทรงกระบอกเป็นเมือก แล้วเอาศพใส่ลงไป แล้วรัดเมือกให้พอกกับคนตายเพื่อกันไม่ให้ศพฮืด (ถ้าเอาศพไว้หลายคืนก็ต้องมีการเข้าเมือกล้างหน้าทุกศพ) และถ้าไม่เก็บไว้นานก็ต้องสานไม้เป็นรูปกระโจมสามเหลี่ยมเรียกว่า แมวครอบ เพื่อจะครอบศพเพื่อนำไปฝัง ก่อนนำไปฝัง ๑ คืนก็นำศพลงจากบ้านมาอนไต้ฐานบ้านหรือข้างบ้าน โดยมีแมวครอบแล้ว ขณะที่ยกศพลงจากบ้านจะมีการทำบันไดดินกล้วยเอาไปพาดไว้กับบันไดจริงและจะมีเพียง ๓ ขั้นเพื่อระลึกถึงการเกิด แก่ เจ็บ ตาย แล้วก็กล่าวว่ำ

"ตายเป็นผี หนีเป็นเป็น" ฝังบันไดต้นกล้วย คนลงบันไดไม้ แล้วจะมีคนยกบันไดกล้วยใส่แมว
ครอบนำไปป่าช้าด้วย

ในวันที่จะเอาศพไปฝังจะมีการทำพิธีถวายบาตรพระ ๔ ลูก หรือมากกว่านี้ก็ได้

การล้างศพ

จะมีคนไป ๖ คน พระสงฆ์ ๑ รูป รุ่งค้ายสายสิญจน์ไป ไปถึงป่าช้าไม่มีการแห่ศพ
เพราะกลัวว่าจะชืด^{๑/} (ป่าเขียว) ก็จะชุดหลุมกว้าง ๑ ศอก ความยาวประมาณ ๔๔ ศอก
ลึกประมาณกลางขา แต่ปัจจุบันนี้แห่กันครึ่งครึ่ง

การฝังศพ

ศพผู้ชายนอนคว่ำ ศพผู้หญิงนอนหงาย และจะเอาเสื้อผ้าที่ทำพิธีโยนแล้วหุคให้
ทราบว่ามีชื่อของผู้ตาย ใส่ถุงฝังลงไปด้วย เมื่อกลบดินเสร็จก็จะเอาถุงซึ่งมีข้าวมีอาหาร
มีกล้วยวางเหนือหลุมศพ เรียกว่า ถุงข้าวคั่ว^{๒/}

เสร็จการฝังศพก็จะกลับบ้าน ก็จะเอาน้ำขมิ้น ลมป่อย ลูบหน้าลูบศีรษะ เป็นการ
ขจัดเสียดังไรและทุกข์โศก

๑/ บ่อใจเจ้า บ่อใจขุน แห่ศพดีจะชืด ไม่ใช่เจ้านายถ้าแห่ศพจะเสียด จาก
การให้สัมภาษณ์ของนายจันทร์ โยพิงทา อายุ ๔๐ ปี อาชีพทำนา หมู่บ้านบึงจ้าว อำเภอก้าง
ฉัตร จังหวัดลำปาง, มีนาคม ๒๕๒๓

๒/ คนตายเปรียบเสมือนคนเดินทาง ดังนั้นจะต้องมีการเอาอาหารไปด้วย จึงมี
ถุงข้าวที่หอบกินใช้ได้ง่ายและสะดวก เรียกว่า ถุงข้าวคั่ว.

ความเชื่อเกี่ยวกับการตาย

การยกหมอน้ำขว้างแตก

เวลาศพจะยกลงจากเรือนให้ตีหมอน้ำหรือยกหมอน้ำขว้างให้แตก หมายถึงรูปธรรมนามธรรม ชนธำแห่งสัตว์โลกทั้งหลาย เมื่อเกิดมาแล้วย่อมสลายไปคือแตกบ้างไปเช่นเดียวกับหมอน้ำนั้นแหละ (สงวน, ๒๔๑๒)

การขีดหนทาง

เมื่อเอาศพออกจากบ้านไปแล้วขีดหนทางนั้นมีความหมายว่า เมื่อได้เกิดมาแล้วในภพทั้งสามนี้ให้หมั่นกระทำบุญให้ทาน รักษาศีลภาวนา ให้นึกปรารภเอาให้ถึงพระนิพพาน ก็จักพ้นจากภพทั้งสามนี้ ไม่ให้มัวเมาอยู่แต่ในภพทั้งสามซึ่งเป็นการปิดหนทางไม่ให้ถึงพระนิพพาน ให้ปิดทางโลกเสีย (สงวน, ๒๔๑๒)

สังศพไม่ให้เหลียวหลัง

การไปสังศพไปสู่ป่าช้า ห้ามไม่ให้เหลียวหลังนั้นมีความหมายว่า สัตว์โลกทั้งหลาย เมื่อยังมีชีวิตอยู่นั้นย่อมกล่าวว่าคุณนี่เป็นพ่อ คนนี่เป็นแม่ คนนั้นเป็นลูก เป็นหลาน และเป็นที่ยรักยิ่งนัก ครั้นว่าสิ้นชีวิตลงกลายเป็นผีไปแล้วก็สิ้นสุดความเป็นญาติกันมิให้ห่วงกัน (สงวน, ๒๔๑๖)

ห้ามกินอาหารงานปอยศพ

เนื่องจากถือว่างานศพเจ้างานมีความเศร้าโศกเสียใจมากอยู่แล้ว และบางทีต้องใช้จ่ายเงินทองเกี่ยวกับพิธีสงฆ์มาก ดังนั้นสมัยโบราณจะไม่ทานอะไรเลยนอกจากเมี่ยง น้ำบูหรี่ และจะสั่งสอนกันว่าอาหารงานศพจะมีพยาธิอยู่และผีบ้านน้ำลายใส่แล้ว ไม่ควรทาน

แต่ปัจจุบันเจ้าภาพต้องเลี้ยงอย่างใหญ่โตและที่น่าตกใจคือ เจ้าภาพทุกงานศพจะเอายำน้ำแกงวุ้นนอนใส่ลงไปให้อาหารให้แขกรับประทานด้วยเพื่อให้แกไม่วังนอน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานศพจะกลายเป็นงานที่ต้องเลี้ยงใหญ่โต เพราะอิทธิพลของวัฒนธรรมภาคกลางเข้าไปแล้ว แต่ยังมีธรรมเนียมการเยี่ยมคนป่วยซึ่งจะเยี่ยมกันจริง ๆ มิใช่โผล่ไปเห็นหน้า ๑ ครั้งก็ดีแล้ว แต่ไปกันทุกวันหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้วก็พากันไปเยี่ยมให้กำลังใจคนป่วย จนคนป่วยนอนหลับแล้วจึงกลับ และจะไม่ยอมทานอะไรบ้านคนเจ็บเลย เพราะถือว่า เขามีทุกข์หนักมากอยู่แล้ว ถ้าไปนั่งทานที่บ้านเขาจะยิ่งลำบากมากขึ้น จะทานก็เฉพาะแต่น้ำและเจ้าของบ้านก็จะเตรียมน้ำไว้อย่างเดียว

ไม่ให้ตากผ้าทิ้งไว้ขณะที่ศพจะผ่านบ้าน

ขณะที่ศพจะผ่านบ้านต้องเก็บเสื้อผ้าให้หมด ไม่เช่นนั้นศพจะมาเอาเจ้าของเสื้อผ้าไปเป็นเพื่อน ซึ่งถ้าพิจารณาเหตุผลแล้วก็น่าจะเกิดจากความกลัวเชื้อโรคจากคนจะปลิวไปถูกเสื้อผ้านั้นเอง

ประเพณีการตายที่ผู้วิจัย เสนอมานี้เป็นประเพณีเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้ว ได้จากการสัมภาษณ์นายบุญเติม หนองปีงคำ และการค้นคว้าจากอาจารย์สิงฆะ วรณสัย ได้เขียนไว้ในลานนาไทยคดี และอาจารย์สงวน โชติสุขรัตน์ ได้เขียนไว้ในประเพณีไทยภาคเหนือ นั้น เป็นประเพณีที่สมัยใหม่กว่าที่ผู้วิจัย เสนอ แต่ปัจจุบันนี้ประเพณีที่ผู้วิจัยได้ เสนอมาได้เปลี่ยนแปลงหมดแล้ว คงมีลักษณะรูปแบบเหมือนงานศพภาคกลาง กล่าวคือจะมีการสวดศพกลางคืน เลี้ยงแขกที่มานงานศพกลางคืน และนิมนต์ศพไปเผาไม่ฝังอย่างแต่ก่อน และจะไว้นานที่วันก็แล้วแต่กำลังทรัพย์ของเจ้าของงาน แต่มีพิเศษกว่าภาคกลางคือ โลงศพจะต้องถูกตกแต่งนำใส่ปราสาทที่ทำด้วยกระดาษว่าว กระดาษเงินกระดาษทองเป็นรูปชุกชุกต่าง ๆ ที่สวยงาม^{๑/} และตอนไป

๑/ รายละเอียดอ่านได้จาก สงวน โชติสุขรัตน์. ๒๕๑๖. ประเพณีไทยภาคเหนือ. พระนคร: โอเคียนสโตร. และ สิงฆะ วรณสัย. ๒๕๑๑. ลานนาไทยคดี. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

ส่งศพก็จะมีขบวนรถบรรทุกเล็กบรรทุกพระนำหน้าขบวนศพ แล้วคนเดินตามไปส่งศพไปเผาเป็นขบวนยาว ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าปัจจุบันความกลัวที่ว่าไม่ใช่เจ้านายแท้ไม่ได้จะชด หมดไป แต่กลายเป็นว่างานศพไม่มีคนไปส่งศพจะชดมากกว่า นอกจากนั้นเนื่องจากแต่ละหมู่บ้านจะมีการเก็บเงินเป็นสมาชิกฌาปนกิจ ดังนั้นการจัดงานศพจึงจัดได้เต็มที่

สรุปประเพณี

จากประเพณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีนั้นมีรากฐานมาจากความเชื่อถือในลัทธิ Animism เชื้อผี กลัวผี เกรงผี เช่นผีปอบ่า เชื้อสิ่งทางธรรมชาติ (supernatural) บูชาไฟ คิดว่าไฟเผาผลาญเคราะห์ได้ และทำให้ร่มเย็นเป็นสุขได้ มีค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูรู้คุณ จากการที่จุดเทียนไขประติไปให้กับบ่อน้ำ ฯลฯ มีจิตใจที่ละเอียดอ่อนผูกพันกับธรรมชาติ เช่นการทอดจาดศพถือว่าใช้คำสัมผัสและธรรมชาติดมาเกี่ยวข้อง นอกจากนั้นที่เด่นมากที่สุดคือ การยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและเพศชายในการเลือกคู่ครอง และความใจกว้างและเข้าใจจิตวิทยาของหนุ่มสาวของพ่อแม่ในชนบทนี้.